

MARIAN WOLSKI

BARTŁOMIEJ PAPROCKI
(OK. 1539 – 1614)
HERBU JASTRZĘBIEC
I JEGO KRĄG RODZINNY

*Bartolomeus paprocki
Cyng Polonus.*

Bartłomiej Paprocki
(ok. 1539 – 1614)
herbu Jastrzębiec i jego krąg rodzinny

TOM 22

SERIA POD REDAKCJĄ

KS. DR. HAB. ANDRZEJA BRUŹDZIŃSKIEGO, PROF. UPJPII
I DR. HAB. TOMASZA GRAFFA, PROF. UPJPII

MIĘDZYNARODOWY KOMITET REDAKCYJNY:

KS. PROF. DR. HAB. JACEK URBAN – PRZEWODNICZĄCY, POLSKA
MGR. PŘEMYSL BAR, PH.D., CZECHY
JUDR. MGR. GABRIEL LUKÁČ, SŁOWACJA
PROF. DR. HAB. ZDZISŁAW NOGA, POLSKA
PROF. PHDR. JIŘÍ TRÁVNÍČEK, CZECHY
KS. PROF. DR. HAB. ROBERT TYRAŁA, POLSKA
KS. PROF. DR. HAB. ANDRZEJ WITKO, POLSKA

Marian Wolski

Bartłomiej Paprocki

(ok. 1539 – 1614)

herbu Jastrzębiec i jego krąg rodzinny

Kraków 2023

Marian Wolski
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0001-6633-9929>
✉ marian.wolkowski-wolski@upjp2.edu.pl

© Copyright by Marian Wolski, 2023

Recenzenci
dr hab. Jacek Pielas, prof. UJK
dr hab. Waław Gójniczek, UŚ

Opracowanie redakcyjne
Dorota Ilnicka

Projekt okładki
Pawel Sepielak

ISBN 978-83-8138-897-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-898-6 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388986>

Na okładce
Herb Jastrzębiec (ADP AOff.Pł 212, k. 1)

Publikacja dofinansowana z subwencji
dla Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Moim kochanym
Żonie Agacie i Synowi Eustachemu

Spis treści

Wstęp.....	9
Część I. Bartłomiej Paprocki.....	21
1. Czas i miejsce urodzenia.....	21
2. Edukacja.....	26
3. Początki samodzielnego gospodarowania w dobrach ojczystych (1566).....	35
4. Małżeństwo z Jadwigą z Kossobudzkich (1567-1572).....	36
5. Udział w poselstwie do Konstantynopola (1572) i w walkach na kresach południowo-wschodnich (1574-1575).....	41
6. W czasie drugiego bezkrólewia (1574-1575).....	46
7. W orbicie Jana Zamoyskiego.....	56
8. Proces z Zygmuntem Palczowskim i wyjazd z kraju.....	68
9. Pobyt na Morawach w Brumovie i Kromieryżu.....	77
10. Pobyt w Czechach.....	84
11. Sprawa naturalizacji w Czechach.....	96
12. Dalsza praca nad <i>Diadochosem</i> i innymi utworami.....	97
13. W poszukiwaniu nowego patrona.....	107
14. Ponowny pobyt na Morawach i wyjazd na Śląsk.....	110
15. Powrót do ojczyzny.....	115
16. Wyjazd na Ruś i śmierć we Lwowie.....	119
Część II. Rodzina.....	123
1. Żona Jadwiga z Kossobudzkich.....	123
2. Rodzice – Andrzej i Elżbieta z Jeżewskich Paproczy.....	134
3. Rodzeństwo i ich potomstwo.....	137
4. Stryjowie i stryjeczni bracia Bartosza oraz ciotka.....	152
5. Dziadkowie ojczyści i macierzyści (Paproczy i Jeżewscy).....	172
6. Wujowie i ciotki (Jeżewscy, Gośliccy, Makomascy i Dziewanowscy).....	174

Spis treści

Zakończenie	179
Aneks	183
Wykaz źródeł i bibliografia	189
Spis ilustracji	207
Summary	211
Indeks osobowo-geograficzny	215

Wstęp

Zainteresowanie badaczy otoczeniem rodzinnym wybitnych postaci życia politycznego, społecznego czy naukowego obecne w historiografii jest wynikiem oczywistej konstatacji, iż wpływało ono w sposób zasadniczy, a niejednokrotnie wręcz determinujący, na wybór drogi życiowej, podejmowane przez jednostkę decyzje, warunkując przez to drogi kariery.

Tym bardziej dziwi zatem fakt, że nasz pierwszy genealog Bartosz Paprocki dotąd nie posiada krytycznej biografii, opartej na solidnej podstawie źródłowej. Niepewne są nawet rok i miejsce jego urodzenia. Prawie nic nie wiadomo o wczesnym okresie jego życia, edukacji, stanie majątkowym oraz stosunkach rodzinnych. Szczegóły dotyczące jego życia, niejednokrotnie bałamutne, znajdujemy w herbarzach, encyklopediach i słownikach, a zwłaszcza pracach poświęconych historii literatury polskiej¹.

¹ M.in. K. Niesiecki, *Korona Polska przy złotej wolności starożytnymi wszystkich katedr, prowincji y rycerstwa kleynotami [...] ozdobiona [...]*, t. 3, Lwów 1740, s. 558; F. Siarczyński, *Obraz wieku panowania Zygmunta III. Króla Polskiego i Szwedzkiego zawierający opis osób żyjących pod jego panowaniem, znamienitych przez swe czyny pokoju i wojny, cnoty lub występki, dzieła pismienne, zasługi użyteczne i celne sztuki, porządkiem abecadła ułożony*, cz. 2, Lwów 1828, s. 55-62; Ż. Pauli, *Wiadomość o życiu i pismach Bartłomieja Paprockiego*, [w:] B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858, s. 1-4; S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 13, Warszawa 1916, s. 203; A. Biliński, *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów. Studium historyczno-heraldyczne*, Warszawa 1932, s. 130-131; W. Dworzaczek, *Paprocki Bartłomiej (Bartosz)*, [w:] *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 25, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1980, s. 177-180; T. Żebrowski, *Trzy biogramy*, [w:] Ł. Paprocki, *Łaski cudowne przy kościele sieprskim Wniebowzięcia Pełnej Łaski Bogarodzice Panny w województwie płockim*, Sierpc 2004, s. 20-23; M. Wolski, *Inwentarz biblioteki Bartosza Paprockiego. Przyczynek do biografii oraz poznania warsztatu naukowego pisarza*, [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowoczesnych*, t. 2, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2012, s. 1225-1235.

Niefortunnym zbiegiem okoliczności biografią Paprockiego zajmowali się, i nadal zajmują, przede wszystkim literaturoznawcy, nie zaś historycy².

- ² F. Bentkowski, *Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*, t. 1, Warszawa–Wilno 1814, s. 359–365; J. Lelewel, *Joachima Lelewela Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke. Historia drukarni krakowskich – tudzież Historia Biblioteki Uniw. Jagiell. w Krakowie a przydany Katalog inkunabułów polskich*, t. 2, Wilno 1826, s. 205–208; I. Chodynicki, *Dykcjonarz uczonych Polaków, zawierający krótkie rysy ich życia, szczególne wiadomości o pismach i krytyczny rozbiór ważniejszych dzieł niektórych*, t. 2, Lwów 1833, s. 271–280; *Janociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maecenatumque memoriae masecellae*, vol. 3, ed. S.T. Linde, Warszawa 1839, s. 235–247; M. Wiszniewski, *Historia literatury polskiej*, t. 7, Kraków 1845, s. 505–521; M. Baliński, *Paprocki i Panosza. Przegląd pism Bartosza Paprockiego*, [w:] idem, *Studia historyczne*, Wilno 1856. Ostatnio: M. Karpluk, *Typ nasz Ostroś o Janie Ostrowskim w epigramatach Bartosza Paprockiego (1575)*, [w:] *Munuscula linguistica. In honorem Alexandrae Ciślikowa oblata*, red. K. Rymut, Kraków 2006, s. 217–222; eadem, *Bartłomiej Paprocki w kontekście epoki (zarys problematyki)*, [w:] *Świat Słowian w języku i kulturze. 7. Kulturoznawstwo, historia*, red. E. Komorowska, A. Krzanowska, Szczecin 2006, s. 97–101; M. Przybylska, *Hetman Bartosza Paprockiego – zapomniane zwierciadło XVI-wieczne*, [w:] *Lustro (zwierciadło) w literaturze i kulturze. Rozprawy – szkice – eseje*, red. A. Borkowski, E. Borkowska, M. Burta, Siedlce 2006, s. 55–60, *Wyobrażenia i Teksty*, t. 1; A. Raubo, *Renesansowy dyskurs o naturze niewieściej – „Nauka rozmaitych filozofów około obierania żony...” Bartosza Paprockiego*, [w:] *Kobieta epok dawnych w literaturze, kulturze i społeczeństwie*, red. I. Maciejewska, K. Stasiewicz, Olsztyn 2008, s. 24–39; M. Karpluk, *Obraz żony w twórczości Bartłomieja Paprockiego*, [w:] *Słowo, tekst, czas. 9. Człowiek w przestrzeni słownika i tekstu. Materiały IX Międzynarodowej Konferencji Naukowej (Szczecin, 8–10 listopada 2007 r.)*, red. M. Aleksiejenko, M. Horda, Szczecin 2008, s. 345–349; K. Koczur-Lejk, *Obraz małżeństwa w utworach Bartłomieja Paprockiego Nauka obierania żony i Stav małżeński*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. 7*, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław 2009, s. 111–117, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 3159, *Slavica Wratislaviensia*, 150; A. Kapuścińska, „Klejnot kapłaństwa”. Poetyckie kommemoracje virtutis sacerdotis w XVI-wiecznym zbiorze „Herbów rycerstwa polskiego” Bartosza Paprockiego na tle europejskiej tradycji teologicznej i parenetycznej, „*Studia Gdańskie*” 2010, t. 26, s. 225–243; A. Tułowiecka, *Słowo i obraz w heraldyce. Herbarze a quasi-herbarze. Wokół konstrukcji genologicznych Bartosza Paprockiego*, Kraków 2011, *Biblioteka Tradycji. Seria Druga*, nr 95; R. Ryba, *Funkcje listu w Historii żalostnej Bartłomieja Paprockiego*, [w:] *Epistolografia w dawnej Rzeczypospolitej*, t. 3: *Stulecia XV–XIX. Perspektywa historyczno-literacka*, red. P. Borek, M. Olma, Kraków 2013, s. 115–131, *Biblioteka Tradycji*, nr 132; eadem, *Literatura staropolska wobec zjawiska niewoli tatarsko-tureckiej. Studia i szkice*, Katowice 2014, s. 76–97, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3154; B. Stuchlik-Surowiak, *Bartosza Paprockiego „Podręcznik do maltretowania żon” jako źródło (nie tylko kobiecych) problemów*, [w:] *Źródło historyczne jako tekst kultury*, red. B. Płonka-Syroka, M. Dąsala, Warszawa 2014, s. 41–60, *Antropologia Wiedzy*, t. 6; K. Koczur-Lejk, *Bartłomiej Paprocki – piśmiennictwo i przekład. W stronę kontrreformacji*, Szczecin 2014, *Rozprawy i Studia / Uniwersytet Szczeciński*, t. 895; B. Dumowska, *Bartosz Paprocki herbu Jastrzębic – renesansowy*

Podobnie sytuacja wygląda w piśmiennictwie czeskim³.

Miało to wpływ na zaskakującą wręcz rozbieżność w ocenie jego postaci. O ile literaturoznawcy wyrażali zasadniczo negatywny sąd o Paprockim, tak co do wartości jego utworów, jak i jego morale, o tyle historycy byli znacznie bardziej powściągliwi w ferowaniu sądów, eksponując wartości poznawcze jego dzieł, a także nowoczesną na owe czasy metodę pracy i zakres wykorzystywanych źródeł. Za egzemplifikację powyższych stwierdzeń niech posłuży kilka wypowiedzi znakomitych badaczy reprezentujących obie dyscypliny:

Pomiędzy pisarzami politycznymi XVI wieku zajmuje Paprocki, jak wiadomo, miejsce odrębne. Nie jest on tyle statystą i reformatorem, ile raczej przygodnym autorem pisemek ulotnych i paszkwilów, dziśbyśmy powiedzieli, gazeciarzem najgorszego gatunku, piszącym na zamówienie dla tego, kto płaci. [...] Niestety własne świadectwa Paprockiego o sobie nie przyczyniają mu w naszych oczach ani sławy, ani szacunku. Że nasz Bartosz nie rozumie wielkich myśli i planów króla bohatera, bo może w swej ciasnej głowie zrozumieć nie mógł, możnaby go jeszcze wytłumaczyć; ale co powiedzieć o człowieku, który nad świeżą mogiłą, przy ciepłych niemal jeszcze zwłokach Batorego swym złośliwym i jadowitym językiem ubliża zuchwale pamięci nieboszczyka, mimo że nie dawno jeszcze palił mu kadzidła, a nawet jurgielt od niego pobierał!⁴ (J. Czubek)

pisarz spod Sierpca. Czasy, człowiek, dzieło, Sierpc [2015]; B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa w „antyfeministycznych” utworach Bartosza Paprockiego na tle obyczajowych, religijnych oraz literackich zjawisk XVI i pierwszej połowy XVII wieku*, Katowice 2016, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3417; K. Koczur-Lejk, *Sentencje w czeskich dziełach Bartłomieja Paprockiego*, „Bohemistyka” 2019, nr 3, s. 365-378.

- ³ B. Balbin, *Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae, Decas II Liber I, qui est Pro[o]emialis ad Stemmatographiam Bohemiae, in quo scilicet generatim de probitate, autoritate [et] dignitate nobilitatis Bohemiae tractatur*, Pragae 1687; Bohuslai Balbini E S. I. Bohemia docta opus posthumum editum notisque illustratum ab Raphaele Ungar, pars 2, Pragae 1778, s. 87-89; J. Jungmann, *Historie literatury české*, Praha 1825, s. 674; J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a z Paprocké Vůle a spisovatelská činnost jeho*, „Časopis Musea Království Českého” roč. 40, 1866, č. 1, s. 3-34; A. Rybička, *Paprocký*, [w:] *Slovník naučný*, red. F.L. Rieger, díl 6, Praha 1867, s. 89-93; K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle*, [w:] B. Paprocký, *Zrčadlo Čech a Moravy*, Praha 1941, s. 239-253, *Národní klenotnice*, sv. 19; idem, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle. Život – dílo – forma a jazyk*, Praha 1946; E. Petrů, *Autor dvou literatur – Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle*, [w:] B. Paprocký, *O válce turecké a jiné příběhy*, Praha 1982.
- ⁴ J. Czubek, *Wstęp*, [w:] *Bartosza Paprockiego dwie broszury polityczne z lat 1587 i 1588*, wyd. J. Czubek, Kraków 1900, s. IV, *Biblioteka Pisarzy Polskich*, nr 38.

Blask, chwała i potęga narodowa znalazły w nim czciciela, z zapałem wydobywającego iskrzące światłem promienie życia współbraci [...], obdarzony sercem wrażliwym a zarazem rozmiłowanym w porządku społecznym, jaki go okalał [...], jako dzielny robotnik w winnicy historycznej, wytrwałością, pracą i zamięłowaniem dostarczający środków do lepszej jej uprawy i otrzymania z niej obfitszych plonów. Oddajmy mu na tem polu cześć, a zarazem uczmy się z skreślonych przez niego wzorów, jak kochać należy współbraci i nieść dla nich w ofierze życie⁵. (A. Adamowicz)

Człowiek małej wziętości, nie wywarł wpływu u społecznych; płytko i niesmacznie uczony, miał do tego styl niepoprawny. Zdolności posiadał niedużo, ale namiętności wiele, żadnego charakteru, żadnego niemal zdania, kręcił się tylko wokoło jak chorągiewka na dachu i jak mu kazały okoliczności. Do tego wszystkiego był Paprocki pieczeniarem panów, lizusem, pochlebcą⁶. (J. Bartoszewicz)

Bartłomiej Paprocki jako autor, w dziejach piśmiennictwa polskiego i czeskiego znakomite zajmuje miejsce⁷. (Ż. Pauli)

Praca niniejsza stanowi więc próbę weryfikacji ustaleń dotychczasowej literatury na temat życia Bartłomieja Paprockiego oraz odtworzenia jego środowiska rodzinnego na podstawie szeroko zakrojonej kwerendy archiwalnej oraz analizy jego własnych pism. Nie będziemy więc zajmować się tutaj oceną wartości artystycznej poszczególnych utworów, pozostawiając to specjalistom z dziedziny języko- i literaturoznawstwa.

Z oczywistych względów za najcenniejsze uznać należy informacje podane przez samego Paprockiego. Pozostawił ich jednak zaskakująco mało w skądiną bardzo okazałym dorobku pisarskim. W najobszerniejszym polskojęzycznym dziele *Herby rycerstwa polskiego* z 1584 roku nie zamieścił nawet osobnego opisu własnej rodziny, a wszystko, co na jej temat przekazał, pomieścił przy okazji omawiania rodziny matki – Jeżewskich. Wiemy zatem, że był synem Andrzeja, pieczętującego się herbem Jastrzębiec, i Elżbiety z Jeżewskich herbu Boleścic, miał dwóch braci Rosłańca i Wojciecha, ożenionego z Ewą Czelatycką, oraz siostrę Zofię. Jego ojciec miał

⁵ A. Adamowicz, *Stanowisko Herbarza Bartosza Paprockiego w historii naszej*, „Biblioteka Warszawska” 1861, t. 1, s. 389, 403.

⁶ J. Bartoszewicz, *Historja literatury polskiej potocznym sposobem opowiedziana*, Warszawa 1861, s. 327.

⁷ Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 5.

trzech nieznanymi z imienia braci, z których każdy zostawił po dwóch synów, oraz siostrę Dorotę. W młodości Bartłomiej przebywał na dworze Stanisława Modliszewskiego herbu Topór w okolicach Gniezna: „u któremu ja naprzód młodość swą bawił”⁸.

Wspominał też, że miał żonę Kossobudzką, „kasztelana sierpskiego córkę, wszakoż potomstwa nie zostawiwszy umarła”. I dalej:

Mikołaj Kosobucki kasztelan sierpski, który był zostawił tylko trzy córki [...]. Jadwiga trzecia córka tegoż kasztelana, której się był dostał działem Krajków i pół Lipy, naprzód była za Wiśniewskim rzezonym Owiesek, starostą mławskim, potem za Życkim, a za trzecim skryptorem tych ksiąg⁹. Tej ciało leży w ojczyźnie jej własnej Krajkowie, umarła roku 1572 w sobotę kwietną [29 III – M.W.], *requiescat in sancta pace*¹⁰.

Krótką, ale niezwykle cenną notkę genealogiczną zamieścił w *Zrčcadle Slawneho Margrabstwij morawského z 1593 roku*, w której przekazał imię i nazwisko swej babki ojczystej¹¹.

Na tym kończą się wiadomości o rodzinie Paprockiego czerpane z pierwszej ręki. W dalszej kolejności warte uwagi są przekazy pochodzące od autorów z pierwszej połowy wieku XVII, którzy mogli znać osobiście Paprockiego, względnie czerpać informacje o nim od jego najbliższych krewnych lub znajomych. Tu na pierwszy plan wysuwa się osoba Szymona Starowolskiego, który w czasie swoich studiów na Uniwersytecie Krakowskim, rozpoczętych w 1612 roku¹², mógł poznać Paprockiego osobiście. W wydany w 1625 roku we Frankfurcie *Hekatontas* (Setniku) zamieścił pierwszy krótki życiorys Paprockiego¹³. Z oczywistych względów charakter podanych przezeń informacji zdeterminował całe późniejsze piśmiennictwo

⁸ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1584, s. 103.

⁹ Wszystkie wyróżnienia tekstu w cytatach pochodzą od autora niniejszej publikacji.

¹⁰ *Ibidem*, s. 233; *idem*, *Štambuch Slézský, v kterém hospodář s hostem o mnohých věcech spasitelných rozprávějí, pod erby a rody starodávnych pánův, pánův a rytířstva Knížetství horních v Slezí na čtyři částky a dvě knihy sebrané a sepsané ode mě, Bartoloměje Paprockého z Glogol etc.*, Brno 1609, k. Vvviij.

¹¹ *Idem*, *Zrčcadlo slavného Margkrabství moravského, v kterémž jeden každý stav dávnost, vzácnost i povinnost svou uhlédá. Krátce sebrané a vydané roku 1593 skrze Bartoloměje Paprockého z Glogol a Paprocké Vóli*, Olomouc 1593, k. 347v.

¹² A. Biedrzycka, J. Tazbir, *Starowolski (Starovolscius) Szymon*, [w:] PSB, t. 42, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2004, s. 356.

¹³ *Simonis Starovolscii Scriptorum Polonicorum Hekatontas seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogium et vitae*, Francoforti 1625, s. 119.

dotyczące Paprockiego. Starowolski napisał, że Paprocki urodził się na Mazowszu i jako chłopiec udał się do Krakowa na uniwersytet, gdzie uczyć się miał pod kierunkiem Walentego z Rawy. Śmierć rodziców spowodować miała przerwanie nauki i powrót do domu. Małżeństwo ze znacznie starszą (*provectoris aetatis, anus*), choć zamożną (*pecuniosam quidem illam*) kobietą okazało się nieszczęśliwe i Paprocki miał opuścić żonę po około trzyletnim pożyciu (*triennium prope*)¹⁴. Szczegółowość powyższych informacji zdaje się wskazywać na ich pochodzenie od samego pisarza lub kogoś z najbliższej rodziny bądź przyjaciół¹⁵. Starowolski podał też, że Paprocki umarł we Lwowie w wieku sześćdziesięciu kilku lat (*sexagenario maior*) w 1614 roku i że pochowany został na krużgankach (*in perystilio*) tamtejszego klasztoru Franciszkanów.

Do informacji z epoki dodać jeszcze należy tę przekazaną przez Jana Karola Dachnowskiego w jego rękopiśmiennym *Herbarzu szlachty Prus Królewskich*, datowanym w przybliżeniu na lata 1632-1648, że Paprocki był rycerzem jerozolimskim i miał synowców (bratanków): ks. Jana oraz jezuitów Łukasza i Pawła¹⁶.

Niezwykle ważny dla rekonstrukcji stosunków rodzinnych pisarza jest utwór *Dies equitis* Kazimierza Marcina Błaszковского, wydany w Wilnie w 1651 roku¹⁷. Autor bowiem był blisko spokrewniony z Paprockimi. Dziełko dedykowane przezeń wujowi Piotrowi Paprockiemu zawiera trzy *elogia* upamiętniające Bartłomieja, Jana i Jakuba Aleksandra¹⁸ Paprockich. To poświęcone Bartłomiejowi przynosi kilka nowych informacji dotyczących edukacji, dorobku pisarskiego, a także stosunków rodzinnych, m.in. o dru-

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vúle. Život...*, s. 5.

¹⁶ J.K. Dachnowski, *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, wyd. Z. Pentek, Kórnik 1995, s. 26. Jezuita Paweł Paprocki nie był jednak bratankiem pisarza.

¹⁷ K.M. Błaszkowski, *Dies equitis*, Vilnae 1651. Całkowicie chybione jest przypisywanie autorstwa tego utworu jezuitcie Łukaszowi Paprockiemu (S. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 36, cz. 3, Kraków 2020, s. 276).

¹⁸ Jakub Aleksander, syn Wacława, student Uniwersytetu Krakowskiego, pisarz kancelarii koronnej, zmarły w Warszawie 17 I 1648 roku w wieku 35 lat, mimo zapewnień Błaszковского, niewątpliwie nie był krewnym Bartosza. Jest zapewne identyczny z Jakubem, synem Wacława Paprockiego, z diecezji gnieźnieńskiej, który immatrykułował się na Uniwersytecie Krakowskim w semestrze letnim roku 1628 (*Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 4: *Continens nomina studiosorum ab anno 1607 ad annum 1642*, wyd. J. Załhej, Kraków 1950, s. 117) i był najprawdopodobniej synem Wacława herbu Jelita, komornika ziemskiego łęczyckiego (S. Uruski, *op. cit.*, s. 205).

giej żonie brata Wojciecha, powinowatych żony pisarza, wreszcie o otrzymanej od Stefana Batorego pensji:

BARTHOLOMAEUS PAPROCKI
Miles Hierosolymitanus, Historius Polonus.
Gente lastzrębecius de Paprotki Terrae Dobrinensis.
Acceptam a Nobilibus Parentibus.
ANDREA PAPROCKI Vicenotario iurato Terrae Dobrine[n]sis
& ELISABETHA IEZEWSKA
Nobiliorem indolem, vt meritis suis nobiliorem redderet,
nihil aetatis ignauiae dedit.
Eloquentiae, Mathematicae, Philosophiae,
in Academia Cracouiensi praeceptis instructus,
integram prope vitam literis consecrauit;
vt iis, quos obliuio sepeliuerat,
vitam redderet:
toties immortalitatem nominis ipse meritus,
quot Heroum famam morti eripuit.
Primis duobus laboris sui Tomis, Stemmata Poloniae
Nobilitatis aggressus,
NIDUM VIRTUTIS
composuit & ostendit:
ne ignoraret posteritas, vbi ea quaerenda esset.
In orbem vniuersum liberalis
HORTVM REGIVM
plantauit
Imperatorum Romanorum, Regum Poloniae, Galliae, Bohemiae,
Archiducum Austriae, Principum Lituaniae, Russiae,
Prussiae, Masouiae, Silesiae, aliarumq[ue] in Europa
Gentium, in sublime elatas arbores
Orbi ostensurus.
LEGES CONNVBIALES¹⁹
Plutarchum imitatus,
APOPHTHEGMATA, EPIGRAMMATA diuersa conscripsit.
MARIAE MAGDALENAE
Lachrymas decantauit.
CONCILIVM ANIMALIVM
multi laboris & leporis, plenum morali doctrina fecit.
NOCTES TORVNENSES, Luce:

¹⁹ To najpewniej *Nauka rozmaitych filozofów*, wydana w Krakowie w 1602 roku.

ARCHIEPISCOPORVM GNESNENSIVM VITAS
immortalitate donauit.
Vt debitae virtuti gloriae avidus, ita alienae non inuidus
vetusta DLVGOSI CHRONICA
rudi latinitate aspera, Commentariis auxit;
& elegantiore stylo
cum Ioanne Felice Herburt Dobromilski expoliuit.
Orbem fama Nominis sui,
Exteras multas Nationes Hospes,
ipsam Hierosolymam Miles peragrauit.
Redux in Patriam
Heduigem Kossobudzka Nicolai Castelani Szepcensis filiam,
Wiśniewski Capitanei Młauensis relictam viduam,
consortem inuenit.
Affinitate,
ingentibus Familiis,
Herburtoru[m], Niscioru[m], Wodynszioru[m], Wesloru[m], Gołynszioru[m]:
Caritate,
omnibus, ac imprimis viris Principibus
etiam RVDOLPHO II Imperatori iunctus.
Dignus,
Cui magni illius STEPHANI iudicio,
statum in annos penderetur a Patria stipendium,
imo debitum.
Cum Roslaum, Canonicum Premisliensem, Praepositu[m] Płocense[m] [sic!],
deinde Religiosum Sancti Benedicti Priorem atq[ue] Admi-
nistratorem Abbatiae Tinecensis:
Et Albertum Paprocki Annae Chualounae Herburtorum
ex sorore Neptis maritum,
Fratres suos germanos, & alios superstes
Reliquisset,
ipse Bartholomaeus Anno 1614,
Obiit Leopoli.
victurus in animis posteritatis:
cui vt melius viueret,
tot scriptis suis prouidit,
ipse ingens
posteritatis
Historia²⁰.

²⁰ K.M. Błaszowski, *op. cit.*, k. Civ.-D.

Niezwykle interesującym źródłem wiedzy o losach Paprockiego w czasie jego pobytu w krajach habsburskich jest dzieło jezuitę Bohuslava Balbina *Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae*, wydane w Pradze w 1687 roku, który informacje o Paprockim uzyskał od tłumacza jego dzieł Rafała Soběhrada Mnišovskiego (Mnischovsky'ego), późniejszego podkomorzego Królestwa Czech. Późniejsza XVIII-wieczna literatura – zarówno czeska, jak i polska – nie wniosła już nic nowego do stanu wiedzy o Paprockim, powtarzając w zasadzie wiadomości spisane przez Starowolskiego.

Drugi okres w badaniach nad biografią pisarza otwiera historyk literatury Feliks Bentkowski, który w wydanej w roku 1814 *Historii literatury polskiej* zawarł większość nieścisłości, przeinaczeń czy wręcz fantazji, powtarzanych po dziś dzień²¹. To błędny rok i miejsce urodzenia Paprockiego, rzekomo piastowany przezeń urząd podczaszego ziemi dobrzyńskiej, wreszcie wiek w chwili śmierci. Błędy te w całości powtórzyli późniejsi badacze, włącznie z cenionym skądinąd Żegotą Paulim. Jego tekst *Wiadomość o życiu Bartosza Paprockiego*, zamieszczony w reedycji *Herbów rycerstwa polskiego* z 1858 roku, wpłynął decydująco na ostateczne ukształtowanie się biografii Paprockiego²². W ten sposób ustalenia Bentkowskiego przedostały się do piśmiennictwa czeskiego, kształtując również tamtejszą literaturę poświęconą Paprockiemu, w tym największych znawców tematu – Josefa Jirečka i Karla Krejčego.

W okresie ponad dwustu lat nowoczesnych badań nad postacią Bartłomieja Paprockiego znaleźć można zaledwie kilka prac wzbogacających stan wiedzy o informacje źródłowe²³! Cała reszta to w istocie bezkrytycznie powtarzane poglądy dawnej literatury.

²¹ F. Bentkowski, *op. cit.*, s. 359-365.

²² Ż. Pauli, *op. cit.*

²³ T. Wierzbowski, *Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich*, t. 2: 1526-1830, Warszawa 1904, nr 41; F. Tischer, *Drobné příspěvky*, „Časopis Musea království Českého” 1905, s. 299-300; J.V. Šimák, *Bohemica v Lipsku*, Praha 1907, s. 103-104, *Historický archiv*, č. 29; B. Navrátil, *Biskupství olomoucké 1576-1579 a volba Stanislava Pavlovského*, Praha 1909, s. 220; F.V. Peřinka, *Dějiny města Kroměříže I*, Kroměříž 1913, s. 218; L. Hosák, *Obecni učty příborské ze XVII. stol.*, „Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci” roč. 34, 1923, s. 92-93; J. Macůrek, *Ještě k tematu Češi a Poláci v minulosti*, „Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity. C. Historica” roč. 27, 1980, s. 71-72; H. Gmiterek, M. Sobotkova, *Otazníky kolem Zrdca-dla slavného Margkrabství moravského Bartoloměje Paprockého z Hlohól a Paprocké Vůle*, „Česká literatura” 1987, vol. 35, č. 3, s. 258-261; M. Gębarowicz, *Kultura umysłowa Lwowa w dobie renesansu (paralele, związki i przeciwieństwa z Krakowem)*, [w:] Cracovia

W ostatnich latach zarysował się nowy nurt badań nad twórczością literacką Paprockiego, skupiający się na analizie jego stosunku do kobiet i instytucji małżeństwa. I tutaj, niestety, nie dostrzegamy żadnego postępu w poznaniu losów pisarza, szczegółów o jego rodzinie, a nawet o – najważniejszej z punktu widzenia autorów – żonie Paprockiego. Wszystkie te mankamenty spowodowane są brakiem badań podstawowych na podstawie źródeł z epoki, a bazowaniem jedynie na analizie dorobku pisarskiego Paprockiego.

Zanim przystąpimy do próby rekonstrukcji faktów z życia Paprockiego oraz jego kręgu rodzinnego, zacząć należy od konstatacji szczątkowego zachowania ksiąg sądowych z terenu ziemi dobrzyńskiej, powiatów dobrzyńskiego i bobrownickiego oraz zupełnego braku materiału aktowego dla powiatu rypińskiego, a także północno-zachodniego Mazowsza (powiatów bielskiego, międzyborskiego, mławskiego, racińskiego, sierpeckiego). Jest to sytuacja determinująca w znacznym stopniu wynik podjętych badań. Szczęśliwie jednak burzliwe życie Paprockiego i jego najbliższych spowodowało, że zostawili ślady swej egzystencji w różnych częściach Rzeczypospolitej i poza jej granicami.

W pracy nad niniejszą książką wykorzystano więc w całości dostępne księgi sądu grodzkiego płockiego i bobrownickiego z XVI i początku XVII wieku zgromadzone w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie oraz księgi konsystorza płockiego przechowywane w Archiwum Diecezjalnym w Płocku. Kwerendą objęto księgi sądu grodzkiego i ziemskiego krakowskiego, księgi ziemskie ksiąskie oraz miejskie krakowskie przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie. Wykorzystano też zasób dawnego Archiwum Bernardyńskiego we Lwowie, kwerendując księgi ziemskie i grodzkie przemyskie i lwowskie, ziemskie przeworskie i miejskie lwowskie. Poszukiwania przeprowadzono też w księgach konsystorza przemyskiego w Archiwum Archidiecezjalnym w Przemyślu oraz księgach sądowych województwa lubelskiego przechowywanych w Archiwum Państwowym w Lublinie. Cennych informacji dostarczyły również archiwalia

litterarum. Kultura umysłowa i literacka Krakowa i Małopolski w dobie Renesansu. Księga zbiorowa Międzynarodowej Sesji Naukowej w czterechsetlecie zgonu Jana Kochanowskiego (w Krakowie, 10-13 października 1984 r.), red. T. Ulewicz, Kraków 1991, s. 481-509; J. Stibor, Příspěvek k poznání života a působení Bartoloměje Paprockého. Ke 400. Výročí vydání Zrcadla slavného Margrabství Moravského, „Vlastivědný věstník moravský” roč. 45, 1993, seš. 2, s. 167; T. Żebrowski, Trzy biogramy, s. 20-23 [z błędami]; M. Wolski, op. cit.

przechowywane w Archiwum Narodowym w Pradze (Národní archiv Praha), archiwach Brna, Ołomuńca i Opawy oraz w Austriackim Archiwum Państwowym (Staatsarchiv) w Wiedniu.

Z prawdziwą przyjemnością pragnę w tym miejscu podziękować osobom, które znacząco przyczyniły się do powstania tej monografii. Słowa szczególnej wdzięczności kieruję pod adresem Pani dr Jany Janišovej z Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu za nieocenioną pomoc w pozyskaniu źródeł morawskich, literatury czeskiej oraz przy opracowaniu tekstów staroczeskich. Dziękuję też Pani doc. Oldze Fejtovej z Archiwum Miasta Pragi i Księdzu Bartłomiejowi Leszkiewiczowi z Archiwum Diecezjalnego w Płocku za Ich życzliwą pomoc.

CZĘŚĆ I

Bartłomiej Paprocki

Já tolikéž z předkův svých toho erbu Jastrěmbce vlastně užívám²⁴.

1. Podpis Bartłomieja Paprockiego

1. Czas i miejsce urodzenia

Próba ustalenia bodaj przybliżonej daty urodzenia Paprockiego napotyka na spore trudności. Starowolski, pierwszy biograf pisarza, zapisał, że umarł on w 1614 roku, mając ponad 60 lat (*sexagenario maior*)²⁵. Traktując ten przekaz dosłownie, należałoby przyjąć, że w chwili śmierci Paprocki miał między 61 a 69 lat, a zatem urodziłby się pomiędzy rokiem 1545 a 1553. Z kolei Henning Witte, znający niewątpliwie dzieła Starowolskiego, podał w wydany w roku 1688 *Diarium biographicum*, że Paprocki umarł

²⁴ B. Paprocký, *Zrčadlo slavného Margkrabství...*, k. 347v.

²⁵ *Simonis Starovolscii Scriptorum...*, s. 119. Nieprecyzyjnie przetłumaczył ten fragment Jerzy Starnawski, podając, że Paprocki umarł „w wieku 60 lat” (S. Starowolski, *Setnik pisarzów polskich albo pochwały i żywoty stu najznakomitszych pisarzów polskich*, przeł. J. Starnawski, wstęp F. Bielak, J. Starnawski, Kraków 1970, s. 207).

w 1614 roku w wieku 61 lat, a zatem urodziłby się w roku 1553²⁶. Natomiast Bohuslav Balbin – pierwszy czeski biograf Paprockiego – w swym słynnym dziele *Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae* z 1687 roku nie podał żadnych szczegółów na temat czasu i miejsca urodzenia Paprockiego²⁷. Rafael Ungar, wydawca w 1778 roku dzieła Balbina *Bohemia docta* i autor komentarzy, określił urodzenie Paprockiego na czas około roku 1540²⁸. W XIX- i XX-wiecznej historiografii polskiej proponowano różne daty urodzenia Paprockiego: rok 1540²⁹, około roku 1543³⁰ i rok 1543³¹, a w czeskiej literaturze rok 1539³², między rokiem 1539 a 1540³³, w roku 1540³⁴

²⁶ H. Witte, *Diarium biographicum in quo scriptores seculi post natum Christum XVII. Praecipua [...] juxta annum diemque cuiusvis emortuale concise descripti magno adducuntur numero*, Gedani [1688], k. Mv.

²⁷ B. Balbin, *op. cit.*, s. 107.

²⁸ Bohuslav Balbin *E S. I. Bohemia docta...*, s. 89.

²⁹ F. Siarczyński, *op. cit.*, s. 49; I. Chodynicki, *op. cit.*, s. 271; M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 505; W. Szymanowski, *Dykcjonarz biograficzny powszechny, czyli Krótkie wspomnienia żywotów ludzi wsławionych cnotą, mądrością, przemysłem, męstwem, wynalazkami, błędami. Od początku świata do najnowszych czasów*, Warszawa 1851, s. 174; W.H. Gawarecki, *Wspomnienia o Bartoszu właściwie Bartłomieju Paprockim, niegdy podczaszym ziemi dobrzyńskiej*, „Dzwon Literacki” 1853, oddział 2, t. 1, s. 290; Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 1. Ostatnio także A. Tułowiecka, *op. cit.*, s. 24.

³⁰ *Piśmiennictwo staropolskie. Hasła osobowe N-Ż*, oprac. R. Pollak, Warszawa 1965, s. 81, *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. 3; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 177; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 17, 41.

³¹ W.A. Maciejowski, *Bartosz Paprocki*, „Przegląd Naukowy” 1842, nr 6, s. 226; idem, *Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830*, t. 1: *Wstęp do dzieła, tudzież zwroty piśmiennictwa i literatury, zewnętrznie aż do roku 1650 rozważone (z dwoma litografiami)*, Warszawa 1851, s. 582; F. Kozłowski, *Dzieje Mazowsza za panowania książąt*, Warszawa 1858, s. 499; F.M. Sobieszczański, *Paprocki (Bartłomiej)*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. 20, wyd. S. Orgelbrand, Warszawa 1865, s. 347; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, cz. 3, t. 13, Kraków 1912, s. 58; S. Uruski, *op. cit.*, s. 203.

³² Rok 1539 – Ch. D’Elvert, *Beiträge zur Geschichte v. Statistik Mährens u. Oesterreichisch-Schlesiens*, vol. 1: *Geschichte des Bücher- und Steindruckes, des Buchhandels, der Bücher-Censur und der periodischen Literatur, so wie Nachträge zur Geschichte der historischen Literatur in Mähren und Oesterreichischen Schlesiens*, Brünn 1854, s. 248; idem, *Zur Geschichte des Erzbisthums Olmütz und insbesondere seines mehrhundertjährigen Kampfes mit den mährischen Ständen und der Staatsgewalt*, Brünn 1895, s. 72.

³³ Rok 1539 lub 1540 – A. Rybička, *op. cit.*, s. 89.

³⁴ J. Jungmann, *op. cit.*, s. 674; J. Jireček, *Anthologie z literatury české doby střední*, Praha 1858, s. 262; J. Malý, *Vlastenský slovník historický*, Praha 1877, s. 597-598; *Česká kronika*, wyd. J. Lacina, Praha 1896, s. 807; *Paprocký*, [w:] *Ottův slovník naučný*, díl 19, Praha 1902, s. 189; P. Večeřová, *Šumanská tiskárna 1585-1628*, Praha 2002, s. 113. W grudniu 2020 roku na odsłoniętej w Kromieryżu na pałacu biskupim tablicy poświęconej

i około roku 1543³⁵. Zarówno w piśmiennictwie polskim, jak i czeskim pojawiły się też propozycje znacznie odbiegające od pozostałych³⁶. Ostatecznie w polskim piśmiennictwie przyjęto rok 1543, zaproponowany przez Wacława Aleksandra Maciejowskiego, który jako jedyny przy próbie rekonstrukcji daty urodzenia pisarza oparł się na przekazie źródłowym, jakim są słowa samego Paprockiego w wierszu *Ku swemu dobremu przyjacielowi*, opublikowanym w 1613 roku³⁷: „Śmierć mi nie straszna, bo rok siedemdziesiąty, / Szerokie świata przemierzawszy kąty”³⁸.

Pewien niepokój budzi jednak fakt, że nieznana jest data powstania owego wiersza, a jedynie jego druku, co mogłoby w istotny sposób zmienić budowaną na tej podstawie hipotezę. Dodatkowo, jak trafnie przypuszcza Beata Stuchlik-Surowiak, występując z pozycji literaturoznawcy, istnieje też możliwość „zaokrąglenia” swego wieku przez samego autora, podyktowana „względami rymu i rytmu”³⁹. Potwierdzenie tej hipotezy znajdujemy w dwóch pominiętych dotąd przez badaczy fragmentach *Štambucha Sléžský’ego* z 1609 roku. W pierwszym z nich Paprocki napisał: „Já jeden nejmenší strýc a slouha vašich milostí všech nejstarší, neb sedmého kříže věku mého docházím, od několik a třiceti let začavši vyptávajíc se o starožitnosti erbův a rodův”⁴⁰. Zatem już w roku 1609 pisarz zbliżał się

Paprockiemu również widnieje data urodzenia: rok 1540 (*Fundacja Silva Rerum Poloniarum upamiętnia w Czechach miejsca związane z wybitnymi Polakami*, „Głos. Gazeta Polaków w Republice Czeskiej”, 29 III 2021).

³⁵ Krejčí, zapewne na podstawie polskiej literatury, zaproponował najpierw czas pomiędzy rokiem 1540 a 1543 (K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký...*, [w:] B. Paprocký, *Zřědacadlo Čech...*, s. 241), a w późniejszej pracy datę około 1543 (idem, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle. Život...*, s. 27); E. Petrů, *op. cit.*, s. 7.

³⁶ Bentkowski zaproponował czas „około 1550 roku”, twierdząc głośno, że pisarz miał 64 lata w chwili śmierci w 1614 roku (F. Bentkowski, *op. cit.*, s. 359). Natomiast Julian Bartoszewicz wskazał ogólnie, iż Paprocki urodził się „w ostatnich latach panowania Zygmunta Starego”, a zatem przed 1548 rokiem (J. Bartoszewicz, *op. cit.*, s. 326). Całkowicie odbiegającą chronologicznie jest natomiast propozycja Jana Skutilla, sytuującego urodzenie Paprockiego na lata „około 1555-1560” (J. Skutíl, *Štambuch Sléžský Bartoloměje Paprockého z Hlohól*, „Zpravodaj” roč. 5, 1983, s. 47).

³⁷ W.A. Maciejowski, *Bartosz Paprocki*, s. 226; idem, *Piśmiennictwo polskie...*, s. 582.

³⁸ B. Paprocki, *Nauka y przestrogi na rozne przypadki ludzkie z pisma Doktorow S. y innych mężow uczonych, krotko polskim wierszem napisane [...]*, Kraków 1613, s. 107.

³⁹ B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa...*, s. 218.

⁴⁰ B. Paprocký, *Štambuch Sléžský...*, k. Rrriijv. Zaczął więc interesować się herbami i rodami ok. 1579 roku, co pokrywa się z wydaniem pierwszego herbarza *Gniazdo cnoty* w roku 1578.

do 70. roku życia. Mógł się więc równie dobrze urodzić w 1543, jak i w roku 1539, liczyłby bowiem wówczas odpowiednio pomiędzy 66 a 69 lat.

W drugim jednak miejscu Paprocki przekazał, że: „A já již od sedm-desáti let milostivý Pane poslouchám a pílno se učím pravdy Boží”⁴¹. Czyli w 1609 roku osiągnął już 70 lat, a nie zbliżał się jedynie do tego wieku! Zatem urodziłby się około 1539 roku.

Ostatnio Klaudia Koczur-Lejk, analizując utwór Paprockiego *Třinácte tabulí věku lidského*, wydany przezeń w Pradze w 1601 roku, stwierdziła na podstawie analizy tekstu, że autor miał wówczas 60 lat, czyli urodziłby się najpóźniej w roku 1541⁴². Stwierdzenie to wydaje się bliskie prawdy, choć ryzykowna zdaje się próba precyzyjnego ustalania wieku tylko na podstawie ogólnych odniesień autora do własnego życia.

Wobec powyższych wątpliwości, spowodowanych niekonsekwencją samego Paprockiego w informowaniu o swoim wieku, sięgnąć należy do źródeł obiektywnych. Jak wynika z zapisów w aktach grodzkich płockich, rodzice Paprockiego pobrali się zapewne krótko przed 14 września 1534 roku, gdyż tego właśnie dnia ojciec Paprockiego skwitował swego szwagra z części posagu swej żony⁴³. Bartłomiej zaś był najstarszym spośród ich trzech synów⁴⁴. Wymieniając bowiem synów swego ojca, siebie wspomniął jako pierwszego: „Naprzód Bartosza, autora tych ksiąg”⁴⁵.

Nie sposób ustalić, kiedy urodziła się ich siostra Zofia. Oczywiście nie można też wykluczyć śmierci starszego rodzeństwa, względnie kilkuletniej bezdzietności małżonków. Dodatkowe światło na datę urodzenia Paprockiego rzucają uwarunkowania prawne. Pod koniec roku 1566 wszyscy trzej bracia wystąpili w sądzie bez stwierdzenia, aby któryś z nich był jeszcze nieletni⁴⁶. Najmłodszy z nich, Wojciech, musiał zatem już wówczas

⁴¹ B. Paprocký, *Štambuch Slézský...*, k. iijv.

⁴² K. Koczur-Lejk, *Starość jako etap życia w dziele Bartłomieja Paprockiego Třinácte tabulí věku lidského*, „Slavica Vratislaviensia” 2016, t. 163, s. 434, 436.

⁴³ Archiwum Główne Akt Dawnych [dalej: AGAD], Księgi grodzkie płockie wieczyste [dalej: GPW], t. 2, k. 253.

⁴⁴ Zawsze był wymieniany jako pierwszy z braci m.in.: AGAD, Grodzkie bobrownickie inskrypcje [dalej: GBI], *Libri inscriptionum castrensium*, t. 2, k. 75v; GPW, t. 48, k. 275; GPW, t. 50, k. 295-296; GPW, t. 90, k. 629-629v; GPW, t. 93, k. 848. W literaturze za Paulim przyjęto niesłusznie, że najstarszym z braci był Roślaniec (Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 1; J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 4; T. Żebrowski, *Trzy biogramy*, s. 20).

⁴⁵ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173.

⁴⁶ AGAD, GBI, t. 2, k. 75v.

osiągnąć 24. rok życia, czyli urodzić się najpóźniej w 1542 roku⁴⁷. Wszystko więc wskazuje, że najstarszy z braci, Bartosz, mógł przyjść na świat rzeczywiście około 1539 roku.

Kolejną kwestią niezwykle istotną dla biografii naszego bohatera jest miejsce jego przyjścia na świat. On sam wskazał w *Herbach*, iż ziemia dobrzyńska jest mu: „matką, w której się urodził z rodziców szlachejnych i wychował pocziwie”⁴⁸.

Nie był więc Mazurem, jak chciał Starowolski, a za nim późniejsza historiografia⁴⁹. W roku 1814 Bentkowski, nie mając ku temu żadnych podstaw źródłowych, doprecyzował, że miejscem narodzin Paprockiego była wieś Paprocka Wola „w Mazowszu”⁵⁰. Pogląd ten pokutuje dotąd w literaturze przedmiotu⁵¹. Tymczasem wieś ta została założona przez Bartłomieja na surowym korzeniu dopiero po roku 1580 w lasach należących do opactwa

⁴⁷ Granicę dorosłości zaznaczano skrupulatnie w księgach sądowych, np. *ipse quidem Petrus adultus et legitimam aetatem, praefatus vero Martinus Makomaski viginti unum annos – habens* (AGAD, GPW, t. 104, k. 494). W 1570 roku pewien ojciec, wyznaczając synowi opiekunów, zaznaczył, że opieka trwać ma *ad annos viginti quattuor perfectae aetatis et discretionis* (Centralny Derżawnyj Istorycznyj Archiw Ukrainy, m. Lwiv [Центральний державний історичний архів України Львів; dalej: CDIAUL], Księgi ziemskie przeworskie [dalej: Z. Przew.] (fond 12), t. 9, s. 212).

⁴⁸ B. Paprocki, *Herby...*, s. 912.

⁴⁹ *Simonis Starovolscii Scriptorum...*, s. 119; H. Witte, *op. cit.*, k. Mv; D. Braun, *De Scriptorum Poloniae Et Prussiae Historicorum, Politicorum, Jctorum typis impressorum ac manuscriptorum in bibliotheca Brauniana collectorum [...]*, Coloniae 1723, s. 49. Z późniejszych autorów m.in: M.H. Juszyński, *Dykcyonarz poetów polskich*, t. 2, Kraków 1820, s. 35; I. Chodyncki, *op. cit.*, s. 271; M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 505; Ch. D’Elvert, *Beiträge zur Geschichte...*, s. 243; M. Baliński, *op. cit.*, s. 325; F. Kozłowski, *op. cit.*, s. 499; J. Bartoszewicz, *op. cit.*, s. 326; K. Mecherzyński, *Historia literatury polskiej dla młodzieży*, Kraków 1873, s. 104; J. Czubek, *op. cit.*, s. IV; *Ottův slovník naučný*, díl 19, Praha 1902, s. 189; K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký...*, [w:] B. Paprocký, *Zrčadlo Čech...*, s. 241; E. Petrů, *op. cit.*, s. 7; Ostatnio B. Dumowska, *op. cit.*, s. 46; B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa...*, s. 219. Natomiast Ungar nie podał w ogóle miejsca urodzenia pisarza (Bohuslai Balbini *E S. I. Bohemia docta...*, s. 87).

⁵⁰ F. Bentkowski, *op. cit.*, s. 359.

⁵¹ F. Siarczyński, *op. cit.*, s. 49; I. Chodyncki, *op. cit.*, s. 271; M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 505; W. Szymanowski, *op. cit.*, s. 174; W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 290; F. Kozłowski, *op. cit.*, s. 499; J. Jireček, *Anthologie z literatury...*, s. 262; Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 1; J. Bartoszewicz, *op. cit.*, s. 326; F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 347; A. Rybička, *op. cit.*, s. 89; K. Mecherzyński, *op. cit.*, s. 104; K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle. Život...*, s. 27; *Piśmiennictwo staropolskie...*, s. 81; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 177; K. Koczur-Lejk, *Obraz małżeństwa w utworach...*, s. 111; M. Chudzyński, *Sierpc siedemnastowieczny*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, red. idem, Sierpc 2003,

Benedyktynów na Świętym Krzyżu, w ówczesnym województwie sandomierskim⁵². Próby zaś identyfikowania jej z Wolą (Starą Wolą, par. Szczutowo) leżącą w sąsiedztwie Paprotek-Głogoł są całkowicie bezpodstawne⁵³. Paprocki przyszedł więc najpewniej na świat w domu swych rodziców w Paprotkach-Głogołach w powiecie rypińskim, na ziemi dobrzyńskiej⁵⁴.

2. Edukacja

Wczesna edukacja Paprockiego przebiegać musiała podobnie jak innych dzieci szlacheckich w tym czasie. Mając około 8-9 lat, uczył się więc zapewne najpierw w szkole parafialnej, najpewniej w Sierpcu, a następnie osiągnąwszy wiek 11-12 lat, został wysłany do szkoły średniej. Do dyspozycji były m.in. szkoły przy katedrach w Płocku i Włocławku⁵⁵.

Jesienią 1551 roku biskup warmiński Stanisław Hozjusz, postanowiwszy przejąć kontrolę nad znanym protestanckim gimnazjum w Elblągu, zmienił władze szkoły i ustanowił na swój koszt konwikt dla chłopców pochodzących z rodzin katolickiej szlachty⁵⁶. Wśród opiekunów młodzieży

s. 171; A. Tułowiecka, *op. cit.*, s. 24; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 41, 46; B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa...*, s. 219.

⁵² M. Wolski, *op. cit.*, s. 1226; M. Derwich, *Materiały do słownika historyczno-geograficznego dóbr i dochodów diecezji benedyktyńskiego opactwa św. Krzyża na Łysej Górze do 1819 r.*, Wrocław 2000, s. 151-152, *Opera ad Historiam Monasticam Spectantia. Series 3, Libelli*, 2.

⁵³ W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; M. Chudzyński, *op. cit.*, s. 171; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 34, 36, 38, 41, 45-47. Tymczasem już w połowie XIX wieku Wincenty Hipolit Gawarecki miał pewne wątpliwości, skoro zapisał, że: „Wola Paprocka istnieje w powiecie lipnowskim, guberni płockiej, odległa o milę od Sierpca, lecz tylko jest znana pod nazwą Woli, i należy do parafii Gójskiej” (W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 290-291).

⁵⁴ Całkowicie chybiona jest informacja podana przez Seweryna Uruskiego, jakoby „gniazdem” Paprockich herbu Jastrzębiec była wieś Paprotki-Bryski (S. Uruski, *op. cit.*, s. 203).

⁵⁵ Szkoła parafialna w Płocku (AGAD, GPW, t. 90, k. 510v); parafialna w Drozdowie i katedralna we Włocławku (Archiwum Diecezjalne w Płocku [dalej: ADP], *Acta Episcopalia Plocensia* [dalej: AEp.Pl.], t. 187, k. 131v-132). Cioteczny brat Paprockiego – Godziszewski uczył się w szkole parafialnej w Rypinie (B. Paprocki, *Herby...*, s. 521).

⁵⁶ A. Szorc, *Stanisław Hozjusz a reformacja w Elblągu*, „*Studia Warmińskie*” 1970, t. 7, s. 43-46.

2. Portret Stanisława Hozjusza

znalazł się jakiś Andrzej Paprocki, odnotowany w tej roli w 1552 roku⁵⁷. Za ledwie rok później – wiosną 1553 roku – szkoła utraciła katolicki charakter, a uczniowie przeniesieni zostali do Lidzbarka. Bardzo prawdopodobne, że owym Andrzejem Paprockim był ojciec naszego Bartłomieja oraz że on sam uczył się na początku lat 50. XVI wieku w szkole w Elblągu i tu nawiązał kontakt z Modliszewskimi, u których potem gościł. W tym samym bowiem czasie na dworze Hozjusza pojawił się Wawrzyniec Modliszewski, późniejszy kanonik poznański i gnieźnieński⁵⁸. Natomiast w 1555 roku na

⁵⁷ *Cardinalis Hosii Epistolarum*, vol. 2: 1551-1558, pars 1, ed. F. Hipler, V. Zakrzewski, Cracoviae 1886, nr 835, 846.

⁵⁸ Już w roku 1553 był plebanem w Dębnicy z nadania wojewody poznańskiego Janusza Łatałskiego (*ibidem*, nr 1097). Od roku 1560 do śmierci w 1589 roku był kanonikiem katedralnym poznańskim *fundi* Studzieniec (K. Lutyński, *Poznańscy prałaci i kanonicy w XVI wieku*, „Saeculum Christianum. Pismo Historyczno-Społeczne” 1994, t. 1, nr 2, s. 151). Od 1564 do 1588 roku był kanonikiem katedralnym gnieźnieńskim. Jan Korytkowski przydaje mu niesłusznie herb Dryja (J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych. Podług źródeł archiwalnych*, t. 3, Gniezno 1883, s. 33-34), podczas gdy Paprocki dwukrotnie pisze,

dwór kardynała trafili także jego dwaj młodsi bracia, poleceni Hozjuszowi przez sufragana gnieźnieńskiego Sebastiana Żydowskiego oraz wojewodę poznańskiego Janusza Latańskiego⁵⁹. Możliwe, że po likwidacji konwiktu elbląskiego Paprocki udał się na dalszą naukę nie do Lidzbarka, ale do Krakowa. Prawdopodobnie przebywał już w Krakowie w roku 1555, kiedy wybuchła tu wielka zaraza trwająca od pierwszych dni lipca do drugiej połowy września⁶⁰. Pamięć o tym wydarzeniu zdaje się powracać w notce Paprockiego o „powietrzu” w Krakowie w 1564 roku, w której zaznaczył, że było ono „wszakoz nie tak szkodliwe z łaski bożej, jako przedtem bywało”⁶¹. Naukę w Krakowie miał odbywać pod okiem Walentego z Rawy: *puer adhuc ad Aca-*
demiam Crac[oviensem] studiorum causa perrexerat, atque ibi in disciplinam sese
*Valentini de Raua, viri eruditi et multis postea sacerdotiis ornati, sedulo tradiderat*⁶².

Informację Starowolskiego doprecyzował Błaszkowski, podając, że Paprocki kształcił się tu w zakresie wymowy, matematyki i filozofii: *Eloquentiae, Mathematicae, Philosophiae, in Academia Cracoviensi praecepitis instructus*⁶³. Pogląd ten został powszechnie przyjęty w literaturze przedmiotu i dopiero Włodzimierz Dworzaczek zakwestionował go, argumentując brakiem stosownego wpisu immatrykulacji w metryce uniwersyteckiej⁶⁴. Dodatkowym „dowodem” świadczącym jakoby przeciw uniwersyteckiej edukacji Paprockiego jest niska ocena jego twórczości ferowana przez starsze polskie piśmiennictwo z zakresu literaturoznawstwa (w przeciwieństwie do czeskiego) w zupełnym oderwaniu od wartości historycznej jego utworów⁶⁵. Zwróciła już na ten fakt uwagę Mirjam Bohatcová, a za nią ostatnio Koczur-Lejk⁶⁶.

że pieczętowali się Toporem (B. Paprocki, *Herby...*, s. 103; idem, *Štambuch Sléžský...*, k. Gqij).

⁵⁹ *Cardinalis Hosii Epistolarum*, vol. 2, pars 2, ed. F. Hipler, V. Zakrzewski, Cracoviae 1888, nr 1365.

⁶⁰ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 3: *Ab anno 1551 ad annum 1606*, wyd. A. Chmiel, Kraków 1896, s. 18; A. Walawender, *Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach ościennych w latach 1450-1586*, t. 1: *Zjawiska meteorologiczne i pomory*, Lwów 1932, s. 254-256, *Badania z Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, nr 10.

⁶¹ B. Paprocki, *Herby...*, s. 825.

⁶² *Simonis Starovolscii Scriptorum...*, s. 119.

⁶³ K.M. Błaszkowski, *op. cit.*, k. Cd.

⁶⁴ W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178. Z wahaniem odnosi się do uniwersyteckiej edukacji Paprockiego także B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa...*, s. 229.

⁶⁵ M.in. M.H. Juszyński, *op. cit.*, s. 37; A. Adamowicz, *op. cit.*, s. 402; J. Bartoszewicz, *op. cit.*, s. 327; J. Czubek, *op. cit.*, s. IV.

⁶⁶ Szerzej o zmieniającej się ocenie twórczości Paprockiego zob. K. Koczur-Lejk, *Bartłomiej Paprocki...*, s. 17-24.

Tymczasem nie ulega jednak wątpliwości, że Paprocki był erudytą, dobrze znającym historię starożytną i nowożytną, literaturę, mitologię i Pismo Święte oraz prawo i łacinę⁶⁷. Tak szeroki zakres wiedzy dalece wykraczał poza przeciętną i musiał być wynikiem solidnej edukacji, na poziomie znacznie wykraczającym poza program szkół parafialnych oraz „średnich”. W XVI wieku zmieniły się zresztą oczekiwania szlachty dotyczące kształcenia, a przez to podejście do studiów uniwersyteckich, które coraz częściej krytykowano jako przestarzałe i nieżywciove. Nowym potrzebom nie odpowiadał już scholastyczny model kształcenia z ogromną rolą logiki i dialektyki, bazujący na korpusie tekstów średniowiecznych, z dominacją arystotelizmu. Był on szczególnie nieatrakcyjny właśnie dla szlachty, ponieważ nie dawał pożądanego szlifowania humanistycznego oraz wiedzy i umiejętności niezbędnych do funkcjonowania w życiu publicznym, obywatelskim i dworskim. Także uzyskiwanie stopni naukowych uważano już za niekonieczne. Humanistyczny wzorzec edukacji kładł nacisk na naukę języków, literatury klasycznej, prawa, historii, umiejętności oratorskich oraz obycia towarzyskiego. Stąd – zanim od połowy stulecia zaczęły powstawać średnie szkoły humanistyczne i upowszechniły się podróże edukacyjne – pobyt na uniwersytecie traktowano w bardzo praktyczny sposób. Przede wszystkim starano się ominąć większość formalnych barier i wymogów, a korzystać z tego, co uważano za maksymalnie przydatne. Częstość zjawiskami stały się więc studiowanie bez dokonywania wpisu do metryki i brak promocji na stopnie naukowe. Edukacja przebiegała pod opieką prywatnego nauczyciela (preceptora), nierzadko wybranego z grona bakałarzy lub mistrzów za zgodą władz uniwersyteckich. Nie bez znaczenia była uzyskiwana dzięki temu większa swoboda i pozostawanie poza rygiem życia w bursach. Nauczaniu prywatnemu towarzyszyło uczęszczanie na wybrane zajęcia przewidziane programem Wydziału Filozoficznego, zwłaszcza z zakresu *trivium*, lub na wykłady nadzwyczajne, gdzie od

⁶⁷ Erudycję Paprockiego, będącą wynikiem dogłębnych studiów, podkreśla też Bogumiła Dumowska, *op. cit.*, s. 48. Natomiast kwestionował ją Stefan Zabłocki w sposób mocno naiwny, gdyż przez pryzmat ówczesnego poziomu Uniwersytetu, a nie dzieł Paprockiego: „mało wykształcony, bo ówczesna Akademia Krakowska nie dawała już swym wychowankom tego poloru umysłowego, jak przed półwieczem” (S. Zabłocki, *Poezja polsko-łacińska wczesnego renesansu. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Problemy literatury staropolskiej. Seria 2*, red. J. Pelc, Wrocław 1973, s. 58). Agnieszka Tułowiecka wymienia wiele wybitnych postaci polskiego renesansu uczących się w Krakowie współcześnie z Paprockim, co skutecznie obala tezę Zabłockiego (A. Tułowiecka, *op. cit.*, s. 25-26).

końca XV wieku w coraz większym zakresie obecne były lektury klasyczne. W ten sposób uzyskiwano podstawowy cel, czyli szlifowanie łaciny i formację w zakresie humaniorów. Studia takie z braku immatrykulacji są trudniejsze do uchwycenia, ale uniwersytet uznawał takich studentów i wymieniał ich w katalogach swoich wychowanków. O pobycie na uniwersytecie świadczą zatem także wszelkie inne wzmianki, które mają wartość źródłowego potwierdzenia.

Taki właśnie sposób edukacji potwierdzony jest w rodzinie matki Paprockiego. Otóż jego babka macierzysta Dorota z Przedborskich Jeżewska wspierała finansowo edukację dwóch młodych Chomentowskich, braci swej synowej, z których Stanisław uczył się w 1531 roku *in hymnasio Cracoviensi* i tak jak Paprocki nie wpisał się do metryki uniwersyteckiej⁶⁸. Podobnie też przebiegała – wedle ustaleń Haliny Wiśniewskiej – edukacja Szymona Klonowica⁶⁹. Nie ma więc podstaw, aby negować uniwersytecką edukację Paprockiego tylko na podstawie braku immatrykulacji.

Według Starowolskiego nieoczekiwana śmierć rodziców miała spowodować przerwanie przez Paprockiego nauki w Krakowie, gdy zaledwie wyszedł z wieku młodzieńczego: *Sed fato parentibus sublati, vix e effaebis egressus, domum revocatus*⁷⁰. Jest to jednak informacja nieprecyzyjna, gdyż jego ojciec umarł dopiero w 1566 roku, gdy Bartosz miał już około 26 lat⁷¹. Z całą natomiast pewnością edukacja Paprockiego w Krakowie musiała zakończyć się najpóźniej 29 kwietnia 1558 roku, kiedy to umarł jego preceptor Walenty z Rawy⁷². Miał wówczas Paprocki około 18 lat, co uprawniałoby nazwanie go mianem *ephebus*⁷³. Zatem można przypuszczać, że

⁶⁸ ADP, Acta Officialia Plocensia [dalej: AOff.Pl.], t. 188, k. 131v.

⁶⁹ H. Wiśniewska, *Renesansowe życie i dzieło Sebastiana Fabiana Klonowica*, Lublin 2006, s. 13–15.

⁷⁰ *Simonis Starovolscii Scriptorum...*, s. 119.

⁷¹ AGAD, GBI, t. 2, k. 75v–76.

⁷² Data śmierci Walentego z Rawy według Diariusza Mikołaja z Szadka (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie [dalej: BJ], Cim. 842o, k. C2v). Za wskazanie tego źródła serdecznie dziękuję Panu prof. Maciejowi Zdankowi. Wykonanie zapisów testamentowych zob. Archiwum Narodowe w Krakowie [dalej: ANK], Consularia Cracoviensia [dalej: Cons. Crac.], t. 444, k. 380–381. Według Tułowieckiej edukacja Paprockiego pod okiem Walentego z Rawy miała się rozpocząć dopiero w 1558 roku, co jest oczywistym błędem (A. Tułowiecka, *op. cit.*, s. 24).

⁷³ W kulturze greckiej efeb to młodzieniec około 18-, 19-letni, zdolny do służby wojskowej (W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1978, s. 253, Biblioteka Miłośników Języka). W łacinie średniowiecznej i wczesno-

edukacja Paprockiego w Krakowie przypadła na mniej więcej czas pomiędzy rokiem 1555 a 1558.

Niewykluczone, że w relacji Starowolskiego doszło do kontaminacji dwóch przekazów odnoszących się do różnych okresów życia Bartłomieja. Już w starszej literaturze zauważono bowiem, że po edukacji w Krakowie późniejszy pisarz przebywał na dworach Modliszewskich i Gorayskich⁷⁴.

Od samego Paprockiego wiemy, że młodość spędził na dworze Stanisława Modliszewskiego herbu Topór z Modliszewa koło Gniezna: „u któremu ja naprzód młodość swą bawił”⁷⁵. Owa „młodość” to niewątpliwie już nie dzieciństwo ani też wczesna młodość, ale wiek zbliżający się do 20. roku życia. Być może znalazł się Paprocki u Modliszewskiego dzięki protekcji podkomorzego dobrzyńskiego Stanisława Sierakowskiego, patrona swego ojca, którego rodzina związana była z Kujawami i wschodnią Wielkopolską, względnie wspomnianego już kanonika Hieronima Modliszewskiego, brata Stanisława? Znakomite zorientowanie Paprockiego w stosunkach rodzinnych Modliszewskich potwierdza dodatkowo jego pobyt w ich domu: „dom starodawny był i możny, braci było dziecięć [...], trzymali Modliszewo wielkie, Rzegnowo, Redecz i insze wsi; prze niezgodę utracili”⁷⁶.

nowożytniej *ephebus* oznacza młodzieńca, a synonimami są określenia *iuvenis*, *adolescens* (Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce, t. 3, red. M. Plezia, Wrocław 1969-1974, s. 1135). Według Paprockiego *adolescencia* trwała do 20. roku życia (B. Paprocký, *Trinácte tabulí věku lidského krátce sepsaných a vydaných roku Božího 1601 skrze Bartoloměje Paprockého z Glogol etc.*, Praha 1601, k. Ciiir). Mimo iż wiek chłopięcy (*pueritia* od 8 lat) kończył się osiągnięciem 15. roku życia, czyli osiągnięciem lat sprawnych (*discretio*), to w praktyce sądowej i społecznej jeszcze 21-latków nie uznawano za pełnoletnich (*adultus*): *ipse quidem Petrus adultus et legitimam aetatem, praefatus vero Martinus Makomaski viginti unum annos – habens* (AGAD, GPW, t. 104, k. 494).

⁷⁴ M. Baliński, *op. cit.*, s. 326.

⁷⁵ B. Paprocki, *Herby...*, s. 103. W literaturze powtarzane jest stwierdzenie, jakoby Modliszewski był krewnym Paprockiego, choć on sam tego nigdzie nie sugeruje ani też nie znajdujemy w materiale źródłowym potwierdzenia związków rodzinnych między nimi (F. Siarczyński, *op. cit.*, s. 55; W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 293; J. Jireček, *Anthologie z literatury...*, s. 262 („v domě pokrewného svého”); Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 1 („w domu pokrewnego swego”); F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 347; A. Rybička, *op. cit.*, s. 89 („v domě přibuzného svého”); K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohohol a Paprocké Vůle. Život...*, s. 34 („jeho přibuzný”); W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178 („w domu zamożnego krewniaka”); B. Dumowska, *op. cit.*, s. 18, 81, 191-192.

⁷⁶ B. Paprocki, *Herby...*, s. 103.

Potwierdzenie słów Paprockiego znajdujemy w liście biskupa sufragana gnieźnieńskiego Sebastiana Żydowskiego z 10 marca 1555 roku skierowanym do kardynała Hozjusza:

*Parens olim suus [Wawrzyńca Modliszewskiego – M.W.] in domino defunctus reliquit decem filios et duas filias iam nobiles, et debita infinita insuper contraxit volens rationibus filiorum suorum bona temporalia coemendo consulere. Illi mortuo patre coeperunt bella gerere et pessundere ac profundere bona paterna*⁷⁷.

Niewykluczone, że podczas pobytu u Modliszewskiego Paprocki był w klasztorze Cystersów w nieodległym od Modliszewa Wągrowcu (k. Gniezna), rządzonym wówczas przez opata Andrzeja Dzierżanowskiego⁷⁸, o którym kilkakrotnie później wspominał: „wiele ich ludźmi godnymi za jego pomocą zostało; była *pietas*, była *gravitas* w nim i nauka, a czasu potrzeby porada do spraw r. p. należących; hojny chlebowódca i możny opat w tej regule”⁷⁹. A w innym miejscu: „Paměti také dlouhé hoden jest pan Ondřej, opat wągrowecký [...], který on klášter po dlouhých časích právě jako z nevole vytrhl a osvobodil z děřzavy německý a polskýmí zákoníky osadil”⁸⁰.

O Dzierżanowskich pisał zaś jako o: „zdávna mým laskavým pánům”, polecając się „zvyklé lásce, kterou sem zdávna znal mezi vzáctnými předky V. M.”⁸¹. Być może w Wągrowcu poznał się też z późniejszymi opatami Marcinem Borzewskim w Łądzie i Stefanem Charbickim w Przemyście i Wąchocku?

Bardzo prawdopodobne, że wiosną 1564 roku towarzyszył bratu Rośłańcowi udającemu się na studia do Krakowa. W *Herbach* zamieścił bowiem cytowaną już wyżej wiadomość opartą najpewniej znowu na autopcji: „W roku 1564 w Krakowie powietrze się było między ludzi zawarło, wszakoż nie tak szkodliwie z łaski bożej, jako przedtem bywało”⁸².

⁷⁷ *Cardinalis Hosii Epistolarum*, vol. 2, pars 1, nr 1365, 1692.

⁷⁸ A.M. Wyrwa, *Klasztory cysterskie w Łeknie i Wągrowcu*, Bydgoszcz 2010, s. 87, *Klasztory Cysterskie Pętli Wielkopolsko-Lubuskiej*, t. 1.

⁷⁹ B. Paprocki, *Herby...*, s. 293.

⁸⁰ Idem, *Štambuch Slézský...*, k. Iii.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² Idem, *Herby...*, s. 825. Zaraza w Krakowie odnotowana została w lipcu 1564 roku (A. Walawender, *op. cit.*, s. 264). W metryce Uniwersytetu Krakowskiego wspomniano o wielkiej zarazie trwającej od początku lipca do 23 IX 1555 roku oraz kolejnej wiosną 1559 roku (*Album studiosorum...*, t. 3, z. 1, s. 18, 33). Potem do 1564 roku nie

Wczesne lata 60. XVI wieku, gdy osiągnął już, a zapewne nawet przekroczył, 20. rok życia, spędził Paprocki być może u Gorayskich w podlubełskich Wierzchowiskach: „wielkiej sławy a zacności domu a rodu w.w. mego miłościwego pana [Piotra Gorayskiego – M.W.], w któremech z młodości mej hojnie chlebem karmion, a inne niewypowiedziane łaski i dobrodziejstwa znał”⁸³.

Kilkakrotnie w różnych utworach wspominał o przedstawicielach tej rodziny, wykazując się znajomością szczegółów z ich życia. O Janie Gorayskim (zm. ok. 1579 roku) wspominał⁸⁴:

Możesz Jana dziś równać z Sycyjuszem prawie,
Bo go w każdej potrzebie ujrzysz gotowego,
Tak sławnemu mężowi męstwem podobnego⁸⁵.

A w *Ogrodzie królewskim* pisał: „Pan Jan Gorański sławnej pamięci pan, a ociec w.w. [Piotra – M.W.] i zalisz od nas wszystkich niegodzien wspomnienia z wielką pochwałą jego, a to przeto, iż on przez czas długi ojczyźnie i królowi Augustowi służąc, nieprzyjacioły jego mężnie gromiąc z rotami swemi”⁸⁶.

O braciach Janie i Jerzym pisał: „Byli dwa rotmistrze, Jan i Jerzy, mężowie wielcy, w jakich posługach rzeczypospolitej bywali, jako wielkie woj-ska, poczty albo rotami swemi gromili, w bitwach pojedynkowych Turkom, Tatarom, Wołochom, Moskwie, źródła krwawe szablami swemi na łbie otwarzali, szerzej w historyi o sprawach ich pamięci godnych czytać

odnotowano większych epidemii. Antoni Walawender odnotowuje w 1555 roku zarazę, jaka pojawiła się już w styczniu, a następnie w maju i czerwcu tego roku, a także w 1559 roku od czerwca do końca sierpnia (A. Walawender, *op. cit.*, s. 254-256, 259-261).

⁸³ B. Paprocki, *Ogrody Królewskie w Ktorem o początku Cesarzow Rzymskich, Arcyksiążąt Rakuskich Królów, Polskich, Czeskich, Xiążąt Słaskich, Ruskich, Litewskich, Pruskich rozrozdzenia ich krotko opisane naidziesz*, Praga 1599, k. iij.

⁸⁴ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 6, Warszawa 1903, s. 233-234. Według Marka Plewczyńskiego Jan Gorajski miał służyć w wojsku koronnym w latach 1552-1575 (M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. 2: *Lata 1548-1575*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2012, s. 373, *Bitwy/Taktyka*, 42). W tym zaś czasie pięciokrotnie miał przerwy w służbie, przypadające m.in. na lata: 1557-1558, 1564 i 1566-1568 (idem, *Żołnierz jazdy obrony potocznej za panowania Zygmunta Augusta. Studia nad zawodem wojskowym w XVI w.*, Warszawa 1985, s. 203).

⁸⁵ B. Paprocki, *Gniazdo cnoty*, Kraków 1578, s. 1035.

⁸⁶ Idem, *Ogrody Królewskie...*, k. ij.

będziesz”⁸⁷. Z kolei o Adamie Gorajskim (bracie Jana) pisał, iż był „podkomorzym lubelskim za naszej pamięci własny stryj w. mci, był to drugi *Maecenas, musarum amicus, patriae et libertatis defensor*”⁸⁸.

Pobyt Paprockiego na Lubelszczyźnie w połowie lat 60. zdaje się też potwierdzać krótka notka o charakterze kronikarskim, poczyniona najpewniej na podstawie osobistej obserwacji: „W roku 1566 śnieg wielki w Lublinie spadł dwunastego dnia miesiąca kwietnia”⁸⁹.

Prawdopodobnie właśnie w czasie pobytu na Lubelszczyźnie znalazł się Paprocki w kręgu Rzeczypospolitej Babińskiej, kole towarzyskim skupionym wokół Stanisława Pszonki herbu Janina, właściciela Babina, Gielczwi, Kozarzowa, części Radawczyka i Strzeszkowic, a sąsiada Gorayskich⁹⁰.

Jan Achacy Kmita w utworze *Morocozmea babińskie* wymienił Paprockiego wśród uczestników owych wesołych biesiad:

Miodopłynny pisorym Kochanowski zacny,
Był i w tej komitywie Rey w polski rytm zacny,
Trzecieski i Paprocki, i Sęp wierszem smaczny⁹¹.

Musiał tam Paprocki poznać przyszłego kanclerza Jana Zamoyskiego, który był obok Pszonki *spiritus movens* Babina i nosił tytuł „totumfackiego Rzeczypospolitej”, mając w kompetencji nadawanie urzędów tej prześmiewczej wspólnoty⁹². Być może Paprocki zaprzyjaźnił się tam również ze Stanisławem Ługowskim herbu Lubicz, do którego zwracał się później w dedykacji:

Miałem u siebie w myśli to Stachniku zawżdy,
Abym ci podług myśli służył na czas każdy.
Czegoś często doznawał za wieku młodego,
Żeś sługę podług myśli miał ze mnie wiernego⁹³.

⁸⁷ Idem, *Herby...*, s. 68o.

⁸⁸ Idem, *Ogrod Krolewsky...*, k. ij.

⁸⁹ Idem, *Herby...*, s. 825. Nie odnotował tej anomalii Walawender.

⁹⁰ K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle. Život...*, s. 37.

⁹¹ *Akta Rzeczypospolitej Babińskiej*, wyd. S. Windakiewicz, Kraków 1894, s. 149; K. Bartoszewicz, *Szkice i portrety literackie*, t. 1, Kraków 1930, s. 118.

⁹² *Akta Rzeczypospolitej Babińskiej*, s. 11.

⁹³ B. Paprocki, *Testament starca jednego, który miał trzech synów*, Kraków 1578, k. A2.

W *Herbach* zaś pisał o nim: „Był wieku mego Stanisław Ługowski, który z młodych lat swoich na Podolu na chlebie rycerskim się bawił, w potrzebach znacznych z nieprzyjacioły bywał, i wielce a mężnie z nimi czynił”⁹⁴.

3. Początki samodzielnego gospodarowania w dobrach ojczystych (1566)

Nagła śmierć ojca, zamordowanego zapewne w listopadzie 1566 roku, sprowadziła Bartłomieja jako najstarszego z braci do domu. Konieczne było ściganie zabójcy i objęcie rodzinnych dóbr⁹⁵. Był to skromny majątek. Wincenty Hipolit Gawarecki, doskonale znający miejscowe realia, tak opisał Paprotki: „Nieintratna to jest wieś, piaski ruchome, lotne, zalegają jej pola, ztąd do siewu zboża przedniejszego mniej przydatne”⁹⁶.

Ojciec Bartosza posiadał w Paprotkach-Głogołach, zwanych też Starą Wsią, zaledwie ½ łanu⁹⁷! Oprócz tego miał też niewielkie udziały w sąsiednich Barytkach (Barejkach), Babcu i Małochowym Siedlisku (Małochach). Wbrew uparcie powtarzanej w historiografii informacji w skład jego dóbr nie wchodziła Paprocka Wola, którą, jak wykazano wyżej, Bartłomiej założył wiele lat później na surowym korzeniu w lasach opactwa benedyktyńskiego na Świętym Krzyżu, w ówczesnym województwie sandomierskim⁹⁸.

Śmierć ojca spowodowała konieczność uregulowania różnych spraw majątkowych i rodzinnych. Najpilniejsze jednak było ściganie mordercy⁹⁹.

⁹⁴ Idem, *Herby*, s. 434. Według Plewczyńskiego Ługowski służył w wojsku jako towarzysz w latach 1564-1572, pochodził z województwa sandomierskiego, a mieszkał na Podolu (M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. 2, s. 387).

⁹⁵ A. Biliński, *op. cit.*, s. 130.

⁹⁶ W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 291-292.

⁹⁷ A. Pawiński, *Wielkopolska*, Warszawa 1883, s. 302, *Źródła Dziejowe*, t. 12, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 1.

⁹⁸ Pauli pisze, że Bartłomiej gospodarować zaczął: „Otrzymawszy w spuściźnie po ojcu dwie małe wioseczki: Paprocką Wolę pod Sierpcem i Głogoły (dziś zwaną Głogoły-Paprotki, niedaleko miasteczka Lipna)” (Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2). Powtórzył to stwierdzenie K. Krejči, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vúle. Život...*, s. 35; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; a za nimi M. Wolski, *op. cit.*, s. 1225; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 47; B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa...*, s. 229.

⁹⁹ S. Płaza, *Historia prawa w Polsce. Zarys wykładu*, cz. 1: *Polska przedrozbiorowa*, Kraków 1991, s. 288, *Skrypty Uczelniane / Uniwersytet Jagielloński. Instytut Historyczno-Prawny*, nr 657. Późniejsza konstytucja sejmowa z 1588 roku nakazywała pozwanie zabójcy

Dnia 25 listopada 1566 roku bracia Bartłomiej, Rośliniec i Wojciech pozwali o to sąsiada Jana Paprockiego zwanego Drewno z Paprotek-Białasów i Kłobuków¹⁰⁰. Dnia 4 maja 1567 roku w ich imieniu woźny położył po niego mandat królewski z oskarżeniem o zabójstwo¹⁰¹. Dnia 28 lipca tegoż roku w grodzie bobrownickim Bartłomiej pożyczył swemu stryjecznemu bratu Andrzejowi, synowi zmarłego Tomasza, 200 złp, biorąc w zastaw jego część Paprotek Głogoł-Starej Wsi, którą miał trzymać aż do wypłacenia całej kwoty¹⁰². We wrześniu 1567 roku Bartłomiej wypłacił Tomaszowi Stróżewskiemu 240 złp, stanowiących posag i wiano matki wspomnianego Andrzeja, a wówczas już żony Stróżewskiego¹⁰³. Udzielając stosunkowo wysokiej – jak na miejscowe realia – pożyczki, miał Bartłomiej być może nadzieję na powiększenie swych dóbr.

4. Małżeństwo z Jadwigą z Kossobudzkich (1567-1572)

W tym też czasie Bartłomiej Paprocki ożenił się z podwójną wdową, kasztelanką sierpecką Jadwigą z Kossobudzkich herbu Pobóg, 1-o v. Jakubową Wiśniewską, 2-o v. Andrzejową Życką. Ustalenie dokładniejszej daty zawarcia małżeństwa znowu natrafia na poważne przeszkody. Brak ksiąg sądowych powiatów rypińskiego, sierpeckiego i raciańskiego uniemożliwia poznanie zarówno daty ślubu, jak i materialnych jego uwarunkowań. Możemy bazować jedynie na przesłankach pośrednich, z całym balastem możliwych błędów.

Najwcześniejszą możliwą datę zawarcia małżeństwa wyznacza śmierć poprzedniego męża Jadwigi Andrzeja Życkiego, czyli czas pomiędzy 23 sierpnia 1563 roku, gdy jeszcze żył, a 14 kwietnia 1564 roku, kiedy Jadwiga nazwana została wdową po nim¹⁰⁴. Według Starowolskiego Paprocki miał opuścić żonę po blisko trzyletnim pożyciu (*discors triennium prope*

najdalej do 12 tygodni od zajścia (*Volumina Constitutionum*, t. 2: 1550-1609, vol. 2: 1587-1609, oprac. S. Grodziski, przedm. W. Uruszczyk, Warszawa 2008, s. 67).

¹⁰⁰ AGAD, GBI, t. 2, k. 75v-76.

¹⁰¹ Ibidem, k. 138-138v.

¹⁰² Ibidem, k. 242-243v.

¹⁰³ Dnia 2 IX 1567 roku (ibidem, k. 282).

¹⁰⁴ AGAD, GPW, t. 39, k. 371v-372; t. 41, k. 14.

cum illa exegerat, et tandem pertaesus, captabat occasionem, domum et illam ipsam deferendi)¹⁰⁵, ta zaś umarła 29 marca 1572 roku. Najpóźniejsza więc data zawarcia małżeństwa to rok 1569, który przyjęty został w literaturze przedmiotu¹⁰⁶. Starowolski nie sprecyzował jednak, jaki czas dzielił opuszczenie żony od jej śmierci. To zaś ma kluczowe znaczenie.

Szczęśliwie zachowały się zapisy sądowe dotyczące sporu Jadwigi z jej siostrzeńcem Janem Wodyńskim o wypędzenie jej z dóbr dziedzicznych. Wynika z nich bezsprzecznie, że już 15 września 1567 roku była żoną Bartłomieja Paprockiego¹⁰⁷! O stosunkowo niedawnym zawarciu małżeństwa może też świadczyć sformułowanie użyte w odniesieniu do Jadwigi: *nunc vero consors nobilis Bartholomei Paprocki*. Biorąc więc pod uwagę, że do jesieni 1566 roku Bartłomiej przebywał najpewniej poza domem, jego ślub z Jadwigą miał zapewne miejsce w pierwszej połowie 1567 roku.

Zakładając więc rodzinę, Paprocki miał około 28 lat, a Jadwiga około 34. Po latach Paprocki wskazywał 35. rok życia jako najodpowiedniejszy dla mężczyzny do małżeństwa, mając zapewne w pamięci swoje przykre doświadczenia, związane z dominacją starszej i bardziej doświadczonej żony¹⁰⁸.

Autorzy piszący o Paprockim wskazują zwykle materialny motyw tego związku – jako próbę „poprawy losu” dzięki majątkowi i parantełom żony¹⁰⁹. Rzeczywistość jednak rysowała się mniej pozytywnie. Dobra

¹⁰⁵ Simonis Starovolscii Scriptorum..., s. 119, nr 89; polskie tłumaczenie: Setnik pisarzyów polskich..., s. 206-207.

¹⁰⁶ Pauli stwierdził, że z chwilą śmierci żony w 1572 roku Paprocki odzyskał „po trzechletniej blisko niewoli małżeńskiej dawną spokojność” (Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 2). Tak samo pisze K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle. Život...*, s. 35. Sugeruje to zawarcie ślubu przez Paprockiego w 1569 roku. Taką też datę podał Jaroslav Kolár w biogramie Paprockiego: *Paprocký Bartoloměj z Hlohól a Paprocké Vůle*, [w:] *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, díl 3, sv. 2, red. J. Opelík, Praha 2000, s. 785.

¹⁰⁷ AGAD, Grodzkie płockie Decreta Iudicialia [dalej: GPD], t. 8, k. 159.

¹⁰⁸ K. Koczur-Lejk, *Obraz małżeństwa w utworach...*, s. 114. W innym jednak miejscu wskazywał wiek około 30 lat dla mężczyzny i 15 dla kobiety: *Aetate matura uxorem ductio, neque multo minor natu triginta annis, neque multo maior, illae autem tempestivae nuptiae, virgo autem pubescens decimo quarto, nubat decimo quinto* (B. Paprocký, *Obora aneb zahrada v které rozličná stvořeni rozmlauwání swá magi v nowe vydaná*, Praha 1602, [b.n.k]).

¹⁰⁹ Po raz pierwszy supozycja taka znalazła się u Michała Hieronima Juszyńskiego (*op. cit.*, s. 35), za którym powtórzyli ją kolejni autorzy zajmujący się Paprockim: F. Siarczyński, *op. cit.*, s. 55; I. Chodyncki, *op. cit.*, s. 272; M. Wiszniewski, *op. cit.*,

Jadwigi, choć przedstawiały sobą znaczną wartość, szacowaną na około 15 000 złp, nie były w jej faktycznym posiadaniu¹¹⁰. Jeszcze w roku 1563 jej siostrzeniec Jan Wodyński uzyskał prawem bliższości na jej stryju, kasztelanie liwskim Pawle Kossobudzkim, część Krajkowa i Lipy, które Jadwiga mu sprzedała. Następnie zaś zapisał jej w grodzie liwskim jedynie dożywocie. Nieoczekiwany zapewne przez rodzinę kolejny ślub Jadwigi zmienił zasadniczo sytuację. Paprocki bowiem osiadł przy żonie w Krajkowie i zaczął w jej imieniu gospodarować, co potwierdzają jego własne słowa: „dwór jeszcze [w Krajkowie – M.W.] był za wieku mego i w dzierżawie mojej po żenie”¹¹¹, oraz „z Kraj]kowa, kterého sem já také v držení byl po manželce mé Jadwidze Kosobuckej”¹¹².

Spowodowało to zdecydowaną reakcję Wodyńskiego, zaniepokojonego możliwymi kłopotami ze strony Paprockiego. Zapewne w sierpniu 1567 roku usunął więc swą ciotkę i jej męża z posesji Krajkowa i Lipy¹¹³. Jadwiga wytoczyła mu wprawdzie proces w grodzie plockim, jednak z mocy konstytucji sejmu piotrkowskiego z 1563 roku wyroki sądów powołanych wówczas jednorazowo do życia miały charakter ostateczny¹¹⁴. Jej powództwo zostało więc oddalone, a ona sama zmuszona była zamieszkać wraz z mężem najpewniej u Bartoszewego brata, ks. Rosłańca, przy parafii w nieodległym Płońsku. Niewątpliwie panowały tu warunki znacznie poniżej oczekiwań i przyzwyczajień kasztelanki, choć i tak zapewne znacznie lepsze niż w ojczystym domu Bartosza w Paprotkach-Głogołach. Z całą pewnością sytuacja ta rodzić musiała dodatkowe napięcia między małżonkami. Gdy w październiku 1568 roku ks. Rosłaniec wyjechał na dłuższy czas z Płńska, opiekę nad dworem i dobrami plebańskimi objął Bartłomiej.

s. 505; W. Szymanowski, *op. cit.*, s. 174; W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 292; M. Baliński, *op. cit.*, s. 326; Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2; J. Bartoszewicz, *op. cit.*, s. 326. Z autorów współczesnych informację tę powtórzyli K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle. Život...*, s. 35; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; E. Petrů, *op. cit.*, s. 46. Ostatnio przemyślenia na temat małżeństwa Paprockiego – nieoparte jednak na materiale źródłowym – przedstawiła B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa...*, s. 228-238.

¹¹⁰ AGAD, GPD, t. 8, k. 445.

¹¹¹ B. Paprocki, *Herby...*, s. 440.

¹¹² Idem, *Štambuch Slézský...*, k. Vvviij.

¹¹³ W trakcie sporu rozpoczętego w sierpniu lub wrześniu 1567 roku zapisano, że wypędzenie Jadwigi z Krajkowa nastąpiło przed kilkoma tygodniami.

¹¹⁴ *Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie od roku 1732 do roku 1782 wydane go [dalej: VL], t. 2: Ab anno 1550 ad annum 1609, Petersburg 1859, s. 22.*

Równolegle do zaangażowania w Płońsku Bartosz prowadził interesy w ojczystych dobrach. W końcu lutego 1569 roku załagodził spór z Janem, synem zmarłego Andrzeja Ogona z Paprotek-Kłobuków, w jakiejś nieznanej nam sprawie. Charakter i wymiar kary mogą wskazywać na nieumyślne zabójstwo, potwarz lub bezprawne uwięzienie szlachcica¹¹⁵. W wyniku mediacji miał bowiem Paprocki pod zakładem 1000 grzywien odsiedzieć ze swym sługą przez pół roku karę wieży (*sesio militaris*) na zamku plockim, do czego ostatecznie nie doszło¹¹⁶. Za to Bartosz w imieniu swoim i pozostałych braci ustąpił Janowi zastaw w wysokości 100 kop groszy, jaki ich ojciec miał od Jana Bielasa Paprockiego na Małochach (inaczej Małochowym Siedlisku), stanowiących część sąsiednich Paprotek-Ogonów¹¹⁷.

Majątek plebański w Płońsku także wymagał pilnych działań naprawczych. Być może w związku z utyskiwaniami Jadwigi 16 marca 1569 roku wojewoda rawski i starosta plocki Andrzej Sieprski z Gulczewa zażądał od Bartłomieja Paprockiego odnowienia wszelkich budynków należących do kościoła płońskiego, także i tych znajdujących się we wsi Poświętne, oraz poręczenia za brata – ks. Rosłańca, prepozyta płońskiego, że nie sprzeda on (*non alienabit*) kielichów i innych rzeczy kościelnych, a rozproszone przywróci do kościoła¹¹⁸. Bartłomiej zobowiązał się więc pod zakładem 200 talarów ustawić nowe parkany z drągów wokół dworu plebańskiego, odbudować gumno i spichlerze oraz inne budynki, poprawić drogę do kościoła i na cmentarz oraz postawić dwie ławki dla księży w chórze kościoła. Te prace, przede wszystkim związane z dworem oraz gumnem i spichlerzami w Poświętnym, miał zacząć od św. Zygmunta (2 maja) i skończyć do św. Jana Chrzciciela (24 czerwca), a pozostałe od św. Jana w ciągu roku¹¹⁹.

Wkrótce jednak doszło do konfliktu między małżonkami. Sprawa mogła mieć i poważniejszy aspekt, gdyż Jadwiga już kilka lat wcześniej sama oświadczyła, że jest niezdrowa i ułomna intelektualnie: *me miserima, non*

¹¹⁵ S. Płaza, *op. cit.*, s. 318-319.

¹¹⁶ Dnia 28 II 1569 roku (AGAD, GPW, t. 48, k. 273v-274v). Strony ustaliły, że Paprocki miał odsiedzieć, poczynawszy od 28 lutego cztery tygodnie, a resztę od dni krzyżowych (*Rogationes*), czyli od 5 maja tegoż roku.

¹¹⁷ Ibidem, k. 275; *in bonis Paprothki dicta Ogony et loco nuncupato Małochy et Siedliska* (ibidem, t. 123, k. 1096).

¹¹⁸ Folwark nad rzeką Płonką, koło Płońska (Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 8, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1887, s. 854).

¹¹⁹ AGAD, GPW, t. 48, k. 308v-309v.

bene sana et mente debili oraz *sum prolapsa mente ingenii*¹²⁰. Wydaje się więc, że nie tyle zły charakter, co jakiś defekt umysłowy mógł być powodem niemożności życia z nią pod jednym dachem. W pierwszych dniach czerwca 1570 roku Paprocki udał się do Płocka dla załatwienia spraw majątkowych. Wydzierżawił Andrzejowi Cząpskiemu za 300 złp części po ojcu w Paprotkach-Głogołach¹²¹. Nie wiemy, na jak długo zawarta została umowa, ale sądząc z analogicznych umów zawartych przez Cząpskiego z dziedzicami innych części w Paprotkach, był to okres kilkuletni¹²². Zastaw ten musiał trwać jeszcze w 1576 roku, skoro Cząpski był zainteresowany wzięciem w zastaw w tym właśnie roku kolejnych części tej wsi.

Następnie w imieniu swoim i braci rozliczył się z Janem Ostrowickim i Tomaszem Stróżewskim, opiekunami swych stryjecznych braci Andrzeja i Jana Paprockich, synów Tomasza, z należności za użytkowanie ich dóbr ruchomych i nieruchomych w Paprotkach-Głogołach, Bartykach (Baręjkach), Małochowym Siedlisku w trakcie sprawowania opieki nad nimi przez swego ojca. Odebrał też od tegoż Andrzeja 100 kop groszy (czyli 200 złp) pożyczonych mu w grodzie bobrownickim w 1567 roku¹²³.

Długoterminowe wydzierżawienie rodzinnych Paprotek wiązać się musiało ze zmianą życiowych planów Paprockiego. Najpewniej wówczas właśnie, po zaledwie trzyletnim pożyciu małżeńskim, postanowił opuścić żonę i udać się w świat. Latem 1570 roku był już chyba w Krakowie, gdzie był świadkiem pożaru wieży z prochami spowodowanego uderzeniem pioruna¹²⁴. W mieście tym spędził najpewniej także pierwszą połowę roku 1571. W *Herbach* odnotował bowiem niewątpliwie osobiste spostrzeżenie, że: „Tegoż roku [1571 – M.W.] dwudziestego dziewiątego dnia stycznia

¹²⁰ AGAD, GPD, t. 8, k. 445.

¹²¹ Dnia 5 VI 1570 roku w grodzie płockim Bartłomiej Paprocki, syn zmarłego Andrzeja, imieniem swym oraz braci Rosłańca i Wojciecha skwitował Andrzeja Cząpskiego z 300 fl. z tytułu dzierżawy części wsi Paprotki zawartej wobec akt ziemskich sierpeckich i będąc usatysfakcjonowany, zobowiązał się pod zakładem 300 złp dochować umowy we wszystkich punktach (AGAD, GPW, t. 50, k. 294v-295).

¹²² W dniu 5 VI 1570 roku w Płocku Jan Ostrowicki, syn zmarłego Marcina, i Tomasz Stróżewski, syn zmarłego Tomasza, jako opiekunowie Andrzeja i Jana Paprockich, synów nieżyjącego Tomasza, wydzierżawili na trzy lata za 36 złp Andrzejowi Cząpskiemu części podopiecznych w Paprotkach-Głogołach, Bartykach, Małochowym Siedlisku (AGAD, GPW, t. 50, k. 295-296).

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ B. Paprocki, *Herby...*, s. 826.

grzmiało nad Krakowem i łyskanie było wielkie”¹²⁵. W maju tego samego roku w Krakowie otrzymał od brata Rosłańca jego części w Paprotkach Starej Wsi, czyli Głogołach¹²⁶. Musiał zatem jeszcze wówczas myśleć o gospodarowaniu w dobrach ojczystych.

5. Udział w poselstwie do Konstantynopola (1572) i w walkach na kresach południowo-wschodnich (1574-1575)

Według Starowolskiego Paprocki po opuszczeniu żony nosił się z zamiarem odwiedzenia Włoch¹²⁷. Ostatecznie jednak przyłączył się do orszaku Andrzeja Taranowskiego, udającego się na początku roku 1572 w poselstwie do Turcji¹²⁸. Fakt ten był bezpodstawnie podawany w wątpliwość w nowszej literaturze¹²⁹. Tymczasem Paprocki kilkakrotnie wspominał o udziale w tym poselstwie:

Wjechaliśmy w ziemię nieuspokojoną, ledwie Dunaj przebył, jako Polacy z wojskiem i Bogdanem wtargnęli. Już jednak Taranowski był poselstwo odprawił i wdzięcznie przyjęt, niż znać dano, że Polacy wiele Turków i Wołochów porazili na głowę. Przysłał Machmed basza po Taranowskiego, pytając, co to za ludzie w Wołoszech w ziemi pana mego?

¹²⁵ *Ibidem*. Informację tę prawie dosłownie powtórzył Joachim Bielski w *Kronice polskiej Marcina Bielskiego. Nowo Przez Ioach. Bielskiego syna iego wydanej*, Kraków 1597, s. 644, a stamtąd wiadomość tę zaczerpnął Walawender (A. Walawender, *op. cit.*, s. 139, nr 734).

¹²⁶ Dnia 15 V 1571 roku (Archiwum Narodowe w Krakowie [dalej: ANK], Castrensia Cracoviensia [dalej: CC], t. 103, k. 1307-1310).

¹²⁷ Pauli, myląc kolejność wydarzeń, zapisał, że Paprocki wybierał się do Włoch po powrocie z Konstantynopola (Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2).

¹²⁸ Poselstwo wyruszyć musiało z Warszawy najpóźniej w lutym, skoro cała podróż tam i z powrotem, razem z pobytem w Konstantynopolu, trwała 33 tygodnie (AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, ASK 1. Rachunki Królewskie [dalej: ASK 1], sygn. 249, k. 19v), a w pierwszych dniach września wyruszono z Konstantynopola w drogę powrotną.

¹²⁹ K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký...*, [w:] B. Paprocký, *Zrčadlo Čech...*, s. 241. Dworzaczek podniósł nieuzasadnione wątpliwości co do udziału Paprockiego w poselstwie Taranowskiego, pisząc: „podobno miał mu w r. 1572 towarzyszyć w jego drugim poselstwie do Stambułu” (W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; za nim M. Krajewski, *Dobrzyński słownik biograficzny. Ludzie europejskiego regionu*, Włocławek 2002, s. 479-480).

Tyś tu na zdradzie przyjechał, temu wierz, żeć to gardłem zapłacić. Jako skromnie onego pohańca ułagodził, nas wszystkie cośmy z nim byli, roztropnością swą wyswobodził¹³⁰.

Oraz w innym miejscu:

Čehož sem se sám ušima svýma dosti naslyšel, když jest po smrti svatě paměti Zigmunda Augusta, krále polského, o tom Machmet Baše s Ondřejem Taranowským, poslem jmenovaného Zigmunda, krále, v městě Konstantynopoli skrze tlumače traktoval¹³¹.

Według Starowolskiego wiadomość o śmierci żony, zmarłej w sobotę kwietną, tj. 29 marca 1572 roku, miała zastać Paprockiego w Warszawie¹³². Wydaje się to jednak mało prawdopodobne, gdyż poselstwo stanęło w Konstantynopolu już 10 kwietnia tegoż roku¹³³. W początkach sierpnia do zbierających się w powrotną drogę doszła natomiast wiadomość o śmierci króla Zygmunta Augusta (zmarłego 7 lipca 1572 roku). Paprocki

¹³⁰ B. Paprocki, *Herby...*, s. 428.

¹³¹ Idem, *Zrdcadlo slavného Margkrabství...*, dedykacja. Chodzi o wielkiego wezyra Sokolu Mehmed Paszę (ur. 1506 roku w Sokolowici w Bośni, zm. 11 X 1579 roku w Stambule). Na podstawie analizy pism Paprockiego do tego samego wniosku doszła R. Ryba, *Literatura staropolska wobec zjawiska niewoli tatarsko-tureckiej. Studia i szkice*, Katowice 2014, s. 76-78, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3154.

¹³² *Simonis Starovolscii Scriptorum...*, s. 119. Wersję tę powtórzył Piotr Cerroni (J.S. Bandtkie, *Życie Bartłomieja Paprockiego z rękopismu JP. Piotra Cerroni w Brnie na Morawach*, [w:] *Historia drukarni w Królestwie Polskiem i Wielkiem Xięstwie Litewskiem jako i w krajach zagranicznych, w których polskie dzieła wychodziły*, t. 3: *Druki polskie zagraniczne*, Kraków 1826, s. 67). Ignacy Chodynicki twierdził, że wiadomość o śmierci żony doszła go w drodze do Konstantynopola (I. Chodynicki, *op. cit.*, s. 272), podczas gdy Michał Baliński, a za nim Żegota Pauli i Franciszek M. Sobieszczański uważali, że Paprocki dowiedział się o tym po powrocie z Konstantynopola (M. Baliński, *op. cit.*, s. 326; Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2; F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 347).

¹³³ A. Biedrzycka, *Taranowski Andrzej h. Belina*, [w:] PSB, t. 52, red. A. Romanowski, Warszawa-Kraków 2018, s. 189. W Archiwum Skarbu Koronnego pod datą 20 IV 1572 roku zamieszczony jest mylący w swej treści zapis o wypłaceniu 18 złp i 8 groszy Taranowskiemu, jadącemu na Ruś z listami do Stanisława Herburt, kasztelana lwowskiego, i komornika królewskiego Stanisława Wrzeszcza oraz w związku z poselstwem do Turcji (*expeditio turcica*) (AGAD, ASK 1, sygn. 233, k. 34). Niewątpliwie to komornik Wrzeszcz jechał z listami do Herburt i Taranowskiego, a nie odwrotnie. Jeśli w ogóle jest prawdą, że Paprocki uzyskał tytuł rycerza jerozolimskiego, jak podają Dachnowski i Błaszkowski (J.K. Dachnowski, *op. cit.*, s. 26; K.M. Błaszkowski, *op. cit.*, k. Ci.), to odwiedzić mógł Ziemię Świętą jedynie w czasie tego właśnie pobytu w Konstantynopolu.

3. D. Custos, *Mechmed Pasza*

pisał: „żeśmy jeszcze się odprawy nie doczekali, dano znać o śmierci królewskiej”¹³⁴.

Poselstwo opuściło Konstantynopol w pierwszych dniach września, odwiedzając po drodze w Jassach hospodara wołoskiego Iwonię, którego Taranowski odwiódł od planów odwetowego uderzenia na Pokucie¹³⁵. Tam Paprocki usłyszał wiele o niedawnej interwencji Mikołaja Mieleckiego, co trzy lata później ujął w skierowanej do niego dedykacji swego dzieła *Panosza*: „Tego się uszy moje dosyć nasłuchały, / Oczy (ich twarzy smętnych) też się napatrzały”¹³⁶. Również w wydany w 1578 roku *Gnieździe cnoty* zanotował: „Sam potym Iwonia, com w uszy swe słyszał, kiedy Andrzejowi Taranowskiemu powiadając o tej swej trwodze, powiedział”¹³⁷.

Pauli na potwierdzenie obecności Paprockiego na Wołoszczyźnie w 1572 roku przywołał fragment innego dzieła pisarza – *Herbów*: „czegom ja dobrze świadom, bom się natenczas onemi krainami bawił”, a wyrwawszy go z kontekstu, mylnie stwierdził, że:

Wracających z Tureczyny do Polski r. 1572 zatrzymały czas niejakiś zamieszki na Wołoszczyźnie, gdzie Paprocki naocznym był świadkiem wojennych wydarzeń, gdy Mikołaj Mielecki wojewoda podolski zbrojną siłą wprowadził na powrót wyzutego przez Iwonię z gospodarstwa Bogdana¹³⁸.

Stwierdzenie to powtórzył bezkrytycznie Dworzaczek, a po nim inni badacze¹³⁹. Tymczasem gdy poselstwo polskie zatrzymało się u Iwonii w drodze powrotnej, Mielecki już dawno był z powrotem w kraju¹⁴⁰. Przytoczony zaś przez Pauliego fragment odnosi się do zupełnie innego wydarzenia, jakim była potyczka wojsk polskich z Tatarami jesienią 1574 roku pod wodzą wojewody ruskiego i hetmana polnego Jerzego Jazłowieckiego (zm. 1575)¹⁴¹

¹³⁴ B. Paprocki, *Herby...*, s. 428.

¹³⁵ A. Biedrzycka, *op. cit.*, s. 189.

¹³⁶ B. Paprocki, *Panosza. Tho iest wystawienie panow y panią ziem ruskich y podolskich [...]*, Kraków 1575, k. A3v.

¹³⁷ Idem, *Gniazdo cnoty*, s. 1238.

¹³⁸ Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2.

¹³⁹ W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; A. Tułowiecka, *op. cit.*, s. 52; B. Stuchlik-Suroviak, *Obraz małżeństwa...*, s. 238.

¹⁴⁰ R. Przybyliński, *Hetman Wielki Koronny Mikołaj Mielecki (ok. 1540-1585)*, Toruń 2002, s. 94-105, 116.

¹⁴¹ R. Żelewski, *Jazłowiecki (Monasterski) Jerzy*, [w:] PSB, t. 11, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1964-1965, s. 121-123.

w okolicy wsi Manaczyn niedaleko Starego Konstantynowa, i w całości brzmi następująco: „natenczas gdy przyszli Tatarowie pod Manaczyn – czegom ja dobrze świadom, bom się natenczas onemi krainami bawił”¹⁴².

Ponad półroczny pobyt w Konstantynopolu i kilkakrotne zagrożenie życia ugruntowały w Paprockim głębokie przekonanie o konieczności siłowego rozwiązania problemu tureckiego, o bezcelowości układów i potrzebie wyboru władcy, który zagwarantowałby bezpieczeństwo od tego nieprzyjaciela. Temu przekonaniu pozostał wierny do końca życia.

Wedle zgodnej opinii dotychczasowej historiografii Paprocki miał około 1572 roku uzyskać urząd podczaszego dobrzyńskiego¹⁴³. Pogląd ten, jak kilka innych, całkowicie bezpodstawnie wprowadził do literatury Bentkowski¹⁴⁴. Nie znajduje on żadnego potwierdzenia źródłowego¹⁴⁵. Jest to zatem niewątpliwie kolejna konstrukcja historiograficzna, w jakie obrosła biografia Paprockiego.

Po powrocie do kraju Paprocki pozostał przez pewien czas na południowo-wschodnich kresach Rzeczypospolitej¹⁴⁶. Potwierdza to bardzo dobra znajomość zamieszkałej tam szlachty, niewątpliwie poznanej osobiście, a także odwołania do własnych przeżyć na tych właśnie terenach, jak

¹⁴² B. Paprocki, *Herby...*, s. 133. O noclegu Tatarów pod Manaczynem, ale nie o potyczce, wspomina Paprocki także, opisując walki toczone jesienią 1575 roku (idem, *Historia żałosna o prętkości y okrutności tatarskiej, a o srogim mordowaniu popsowaniu ziemie ruskiej y podolskiej. Które się stało Księżyca Października roku 1575*, Kraków 1575, k. C3v). Zob. też R. Przybyliński, *op. cit.*, s. 107.

¹⁴³ F. Bentkowski, *op. cit.*, s. 359; F. Siarczyński, *op. cit.*, s. 50; I. Chodyniecki, *op. cit.*, s. 272; W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 293; Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2; F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 347; *Piśmiennictwo staropolskie...*, s. 81; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; B. Dumasowska, *op. cit.*, s. 19, 41, 43, 63.

¹⁴⁴ F. Bentkowski, *op. cit.*, s. 359; F. Siarczyński, *op. cit.*, s. 50; I. Chodyniecki, *op. cit.*, s. 272; M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 505-506; W. Szymanowski, *op. cit.*, s. 174; W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 293; Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2; J. Bartoszewicz, *op. cit.*, s. 327; F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 347; A. Rybička, *op. cit.*, s. 89; S. Uruski, *op. cit.*, s. 203; K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohola a Paprocké Vúle. Život...*, s. 36; *Piśmiennictwo staropolskie...*, s. 81; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; A. Tułowiecka, *op. cit.*, s. 26; B. Dumasowska, *op. cit.*, s. 41, 43, 46; B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa...*, s. 238.

¹⁴⁵ Nie odnotowują go także spisy urzędników dobrzyńskich (*Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, W. Stanek, Kórnik 1990, *Urzędnicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, t. 6).

¹⁴⁶ Bezpodstawne jest stwierdzenie Balińskiego, że Paprocki po powrocie z Konstantynopola „udał się na wieś do Paprockiej woli” (M. Baliński, *op. cit.*, s. 326). Również nieporozumieniem jest twierdzenie Tułowieckiej, jakoby Paprocki powrócił do kraju „dopiero po trzech latach, w 1572 roku” (A. Tułowiecka, *op. cit.*, s. 28).

choćby przytoczona wyżej informacja o bitwie pod Manaczynem (1574) oraz słowa o Rusi i tamtejszej szlachcie zamieszczone w przedmowie do *Panoszy*, wydanego na początku 1575 roku: „Nie dawnomci w tym kraju, nie z nimim się chował”¹⁴⁷.

Pierwsza połowa 1575 roku upłynęła Paprockiemu w spokoju, z dala od gwaru bitewnego, co znowu sam stwierdził w dedykacji dla Andrzeja Taranowskiego do wydanego zapewne latem 1575 utworu *Dziesięcioro przykazanie mężowo*: „A gdyż mie próżnowanie przywiodło w ty czasy, / Służyć piórem nie szablą cnej osobie waszej”¹⁴⁸.

6. W czasie drugiego bezkrólewia (1574-1575)

Według Dworzaczka Paprocki miał już w tym czasie być blisko związany ze Zborowskimi: „związany już ze Zborowskimi, był niewątpliwie zwolennikiem kandydatury królowny Anny, popartej i przez Jana Zamoyskiego. W ślad za tym poszła i życzliwa postawa Paprockiego wobec Stefana Batorego”¹⁴⁹.

Hipoteza ta jest jednak całkowicie chybiona. W pisanym zapewne na przełomie 1574 i 1575 roku *Panoszy* (il. 4) Paprocki zamieścił wiersz, który rzeczywiście wyraża jednoznaczne poparcie dla kandydatury królowny Anny i nadzieję na wybranie jej za męża godnego następcę Jagiellonów:

Ku żałosnej koronie bez króla
[...]
Inszyć umysł niż Wanda, ma ta panna w sobie,
Co została potomkiem cna Korono tobie.
Pan Bóg pomnąc na sprawy tego rodu cnego,
Zjedna jej towarzysza tobie pożytnego¹⁵⁰.

¹⁴⁷ B. Paprocki, *Panosza...*, k. B3.

¹⁴⁸ Idem, *Dziesięcioro przykazanie mężowo, które każda pocziwa a cnotliwa małżonka ma umieć* [...], Kraków 1575, k. A 2v.

¹⁴⁹ W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178.

¹⁵⁰ B. Paprocki, *Panosza...*, k. Ee3v. Najpewniej miał Paprocki na myśli arcyksięcia Ernesta, mającego spośród zachodnich kandydatów największe poparcie w ugrupowaniu prohabsburskim, do czasu gdy podczas majowej elekcji w 1576 roku w wotum prymasa Jakuba Uchańskiego nie pojawiła się kandydatura cesarza Maksymiliana II

4. B. Paprocki, *Panosza* [...], Kraków 1575

(zob. R. Heidenstein, *Dzieje Polski od śmierci Zygmunta Augusta do roku 1594*. Ksiąg XII, przeł. M. Gliszczyński, oprac. J. Byliński, W. Kaczorowski, Opole 2015, s. 179 i nast.). Za tę interpretację serdecznie dziękuję Pani prof. Ewie Dubas-Urwanowicz.

Zabiegał Paprocki wówczas o patronat antagonisty Zborowskich – wojewody podolskiego Mikołaja Mieleckiego, opromienionego sławą wielkiego wodza, jednego z „Piastów” wysuwanych do tronu, którego porównywał do rzymskich wodzów, wysławiając jego zwycięstwa nad Turkami, Tatarami oraz Wołochami¹⁵¹. Andrzej Zborowski pisał o nim, że to „jawny i zły nieprzyjaciół nasz”¹⁵². Nawoływał też Paprocki, wbrew orientacji Zborowskich, do zdecydowanej, konfrontacyjnej polityki wobec Turcji: „A starać się o pokój sobie wiekuisty, / Z Tatory, z Turki szablą ja radzę, nie listy”¹⁵³.

Prawdopodobnie więc Paprocki wyrażał wówczas poglądy swego patrona Andrzeja Taranowskiego, uważanego przez nuncjusza papieskiego Vincenza Laureo za narzędzie Mieleckiego, któremu miał przygotować swoją relacją z poselstwa do Konstantynopola w latach 1574-1575 drogę do tronu¹⁵⁴. Taranowski jednak wywołał owymi relacjami o stanowisku Turcji wobec poszczególnych kandydatów do polskiego tronu skutek odwrotny od zamierzonego. Opisując Piotrowi Zborowskiemu z Konstantynopola 15 stycznia 1575 roku nieprzyjazną reakcję Turków na podniesione przez siebie prawo Polaków do wolnej elekcji, dawał oręż do zwalczania kandydatury zarówno habsburskiej, jak i rodzimej: „jeśli za wolą sobie obieracie, albo cesarza, albo syna jego, albo moskiewskiego, albo któregośkolwiek z domu Rakuskiego i Niemieckiego, tedy cesarz JMśc waszym jest nieprzyjacielem”¹⁵⁵.

Gdy wiosną 1575 roku w ramach gry politycznej Zborowscy, skryci zwolennicy Batorego, przedstawili kandydaturę Wilhelma z Rożmberka,

¹⁵¹ B. Paprocki, *Panosza...*, k. A3-B2; E. Dubas-Urwanowicz, *Mężowie stanu, awanturnicy czy zdrajcy? Dzieje rodu Zborowskich z XVI wieku*, Warszawa 2018, s. 318. Utwór *Panosza* powstał najpewniej na przełomie 1574 i 1575 roku, na co wskazują opisywani w nim urzędnicy ziemscy i senatorowie. W początkowej części dzieła autor wymienia jeszcze hetmana Jerzego Jazłowieckiego (zm. po 8 III 1575 roku), pełniącego od roku 1569 faktycznie obowiązki hetmana wielkiego, jako żyjącego, aby w końcowej części opłakiwać już jego zgon (B. Paprocki, *Panosza...*, k. Cv, Ffv). W dedykacji pisanej niewątpliwie przed samym wydaniem utworu autor zwraca się więc do Mieleckiego, wojewody podolskiego, wyrażając życzenie, aby został hetmanem (*Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski et al., Kórnik 1992, nr 143, *Urzędnicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, t. 10).

¹⁵² Z listu A. Zborowskiego do Jana Chodkiewicza ze Lwowa, 21 III 1575, cyt. za: E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 317, 318, 321.

¹⁵³ B. Paprocki, *Panosza...*, k. Cc3v.

¹⁵⁴ A. Biedrzycka, *op. cit.*, s. 190. Natomiast E. Dubas-Urwanowicz nazywa Taranowskiego „przyjacielem” Piotra Zborowskiego (E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 319).

¹⁵⁵ E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 319-320, 328-329.

Mielecki opowiedział się otwarcie po stronie Habsburgów¹⁵⁶. Znalazło to odzwierciedlenie także w zmianie orientacji politycznej Paprockiego. W dedykacji dla wojewody rawskiego Anzelma Gostomskiego w pochodzącej już z końca 1575 roku *Historii żałosnej o prętkości y okrutności tatarskiej*, opisującej walki z Tatarami na Podolu i Rusi toczzone we wrześniu i październiku tego roku, zwracał się do wojewody, zwolennika kandydatury cesarskiej, z apelem o wybór królem wroga Turcji, mając już wówczas niewątpliwie na myśli kandydata habsburskiego¹⁵⁷.

O będąc się rugować źli poganie sami,
Gdy obaczą, że zgoda będzie między nami.
Obaczą u nas Pana nielubego sobie,
Takowy pożyteczny będzie nam i tobie.
Nie będzie do tych niecných pogan słał przymierza,
Którym wasza wielmożność niemało dowierza.
[...]
Tego kogo on [Turek – M.W.] nie chce, obierzcie za Pana¹⁵⁸.

Było to stanowisko diametralnie różne od reprezentowanego przez braci Zborowskich (nie licząc Krzysztofa), popierających faktycznie wojewodę siedmiogrodzkiego, akceptowanego przez Turcję¹⁵⁹. Wierny swym przekonaniom o konieczności prowadzenia zdecydowanej polityki wobec Turcji, srodze ganił Paprocki także i później w *Upominku albo przestrodze* z 1587 roku, już w czasie trzeciego bezkrólewia, wcześniejszą uległość wobec tego wroga:

¹⁵⁶ H. Kowalska, *Mielecki Mikołaj*, [w:] PSB, t. 20, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1975, s. 759-765; M. Plewczyński, *Sieniawski Hieronim*, [w:] PSB, t. 37, red. E. Rostworowski, Warszawa-Kraków 1996-1997, s. 120; E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 318, 329. Jak dalece Mielecki oddany był Habsburgom, świadczy jego korespondencja z 1575 roku, zamieszczona w: A. Dudithius, *Epistulae*, ed. L. Szczucki, T. Szepessy, pars 4: 1575, Budapest 1998. Za wskazanie tego źródła dziękuję Pani prof. Dubas-Urwanowicz.

¹⁵⁷ A. Podraza, *Gostomski Anzelm*, [w:] PSB, t. 8, red. K. Lepszy et al., Wrocław et al. 1959-1960, s. 362-364; T. Wierzbowski, *Dve kandydatury na polskij prestol, Vilgelma iz Rozenberga i ercgercoga Ferdinanda 1574-1575* [Две кандидатуры на польскій престолъ Вильгельма изъ Розенберга и Эрцгерцога Фердинанда 1574-1575], Warszawa 1889, s. 237.

¹⁵⁸ B. Paprocki, *Historia żałosna o prętkości...*, k. A4v.

¹⁵⁹ E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 318; A. Biedrzycka, *op. cit.*, s. 190.

Nie obierciesz go [króla – M.W.] nikomu gwoli, nie słuchajcie w tym nieprzyjaciela Krzyża świętego, boć on to sobie już chlubę tym czyni, żeście mu byli gwoli dwu obrali. Inaczej was sobie nie chce rozumieć, jeno swemi i nie darmo do was sam listu nie pisał, ale baszy rozkazał, czego nigdy nie czynił. A to przez to, żeście byli hołdownika [Batorego – M.W.], albo jako on sam powiada chłopą jego, za pana sobie przyjęli. On was stąd za chłopą i poddane swe liczy [...]. Dlatego na Boga proszę i napominam, nic gwoli poganinowi nie czyńcie, żadną groźbą do strachu niech was nie przywodzi. Z Panem Bogiem na Szatany. Tego od kogo was odgraża obiercie¹⁶⁰.

Jeszcze wiele lat później, zwracając się do Rudolfa II w dedykacji do *Zrđcadla*, raz jeszcze powrócił do obaw Turków wobec władców habsburskich:

[...] ten nepřítel (ačkoliv hrozí a fouká) strachuje a třese se před mocí v[áš]í c[ísařské] m[ilosti], za kteroužto příčinou od dávných časů velice běhá a o to se pilně stará, aby okolní národové přilehlí krajinám těmto, kteréž jest on opanoval, neobírali sobě z té zahrady královské králův knížat a pánův [...]. Bode jej velice v oči slavné jméno svatého domu rakouského¹⁶¹.

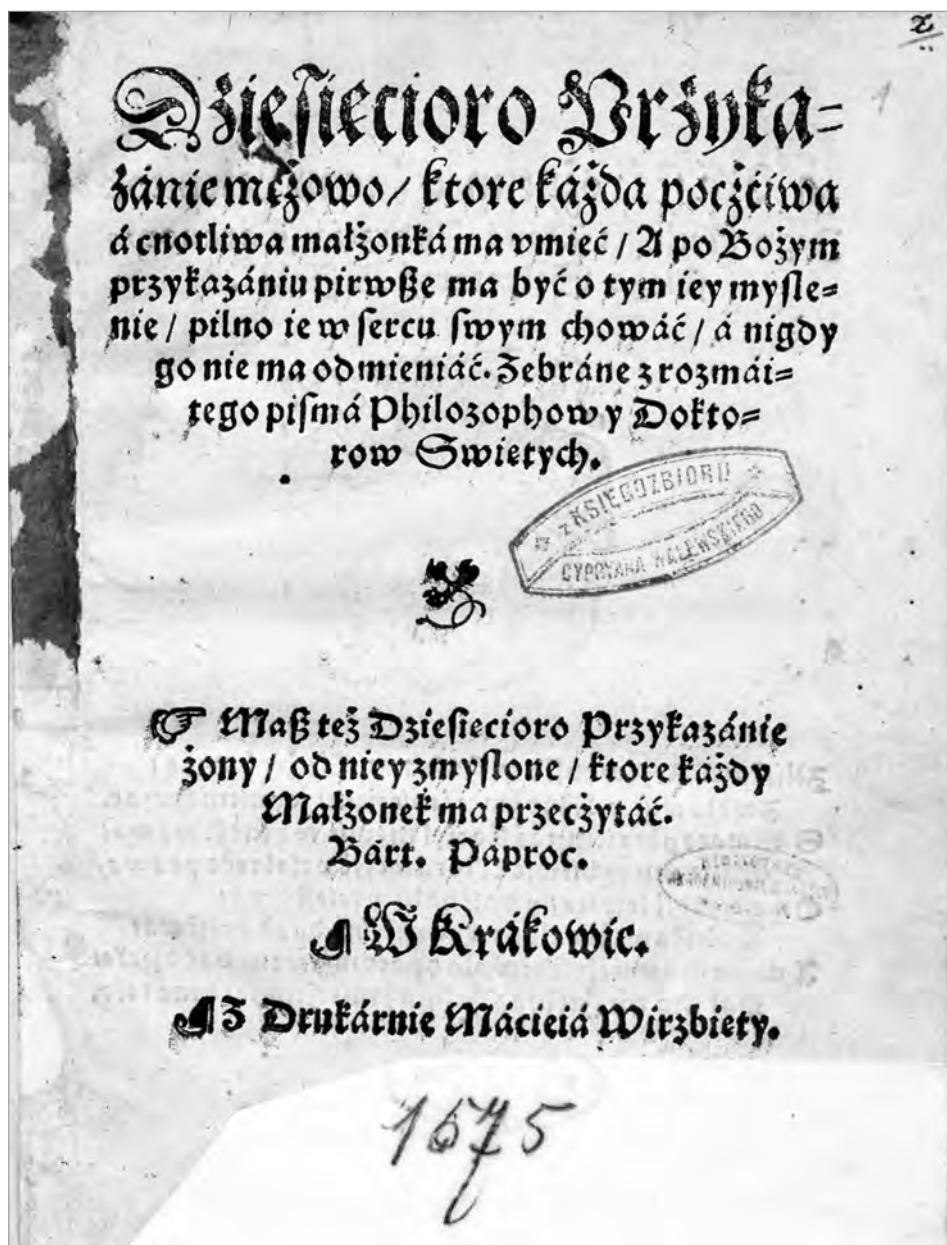
Najpewniej latem 1575 roku wydał w Krakowie u Macieja Wirzbięty dziełko *Dziesięcioro przykazanie mężowo* (il. 5), dedykowane Andrzejowi Taranowskiemu, w którym dziękował mu za okazane dobrodziejstwa¹⁶²:

Iż się to cnotliwemu zawsze czynić godzi,
Nagradzać dobrodziejstwo tam, skąd mu pochodzi.
Za chuć twą, u mnie inszą trudnoć wziąć nagrodę,
Prze mieszek spustoszały i moję chudobę.
Ale pióro, język mój na to nagotuje,
Żeć za dobrodziejstwo tve jawnie podziękuję.

¹⁶⁰ B. Paprocki, *Upominek albo przestroga zacnemu Narodowi Polskiemu y wszitkiem Stanom Wielkiego Xięstwa Litewskiego, namnieiszi Sługa i brat na to interregnum oddaie*, [Praża 1587], k. L3v-L4.

¹⁶¹ Idem, *Zrđcadlo slavného Margkrabství...*, k. 3v.

¹⁶² W dedykacji mowa jest o poselstwie do Selima II, z którym wyruszył 1 X 1574 roku, oraz o śmierci sułtana (12 XII), wreszcie o przymierzu zawartym z nowym sułtanem Muradem III. Taranowski opuścił Stambuł 18 III 1575 roku, a w kraju był już 14 V tegoż roku (A. Biedrzycka, *op. cit.*, s. 190). W dedykacji brak natomiast jakichkolwiek odniesień do udziału Taranowskiego w walkach z Tatarami jesienią tego samego roku, co sugeruje druk utworu przed wrześniem 1575 roku.

5. B. Paprocki, Dziesięcioro przykazanie męzow, Kraków 1575

Otosz proszę o zdrowie Boga najwyższego,
I o wszytki fortuny po myśli od niego.
A iż cię widam często w tak pracy niemałej,
Chcę by twe uszy zacne mało mnie słuchały¹⁶³.

We wrześniu i październiku 1575 roku był Paprocki nadal na Rusi Czerwonej i Podolu, uczestnicząc w działaniach zbrojnych przeciw Tatarom Dewleta Gereja¹⁶⁴. Prawdopodobnie znalazł się wśród owych „sług i sąsiad” stanowiących poczet Andrzeja Taranowskiego¹⁶⁵.

O osobistym udziale w toczonych wówczas walkach świadczą zarówno szczegółowość opisu potyczek i biorących w wyprawie pocztów szlacheckich w dziełku *Historya żałosna o prętkości y okrutności tatarskiej* (il. 6), wydanym jeszcze w tym samym roku w Krakowie, oraz w późniejszych *Herbach*, jak i wypowiedzi zawarte w *Gnieździe cnoty*, pisane w pierwszej osobie¹⁶⁶. W dedykacji do *Historyi żałosnej* podkreślał znajomość opisywanych wydarzeń z autopsji:

Ja też to co oczy me prawdziwie widziały
Twojej zacnej osobie będą powiedały
usta. A czegom słuchał uszyna swoimi,
O tym tu jawnie będę świadczył przed wszystkimi¹⁶⁷.

Natomiast w *Gnieździe cnoty*, opisując okrucieństwa tatarskie, pisał:

Panny, panie co gładsze, o które się zgodzić nie mogli ścinali, teśmy potem, za nimi idąc najdowali [...]. Pań, panien wiele nabrali, okrutność wielką nad dziatkami czyniąc, któreśmy potem najdowali.

W innym miejscu, opisując rozejście się pocztów szlacheckich spod Sieniawy, stwierdził: „jednośmy do domów przyjechali”¹⁶⁸.

¹⁶³ B. Paprocki, *Dziesięcioro przykazanie mężowo...*, k. A2.

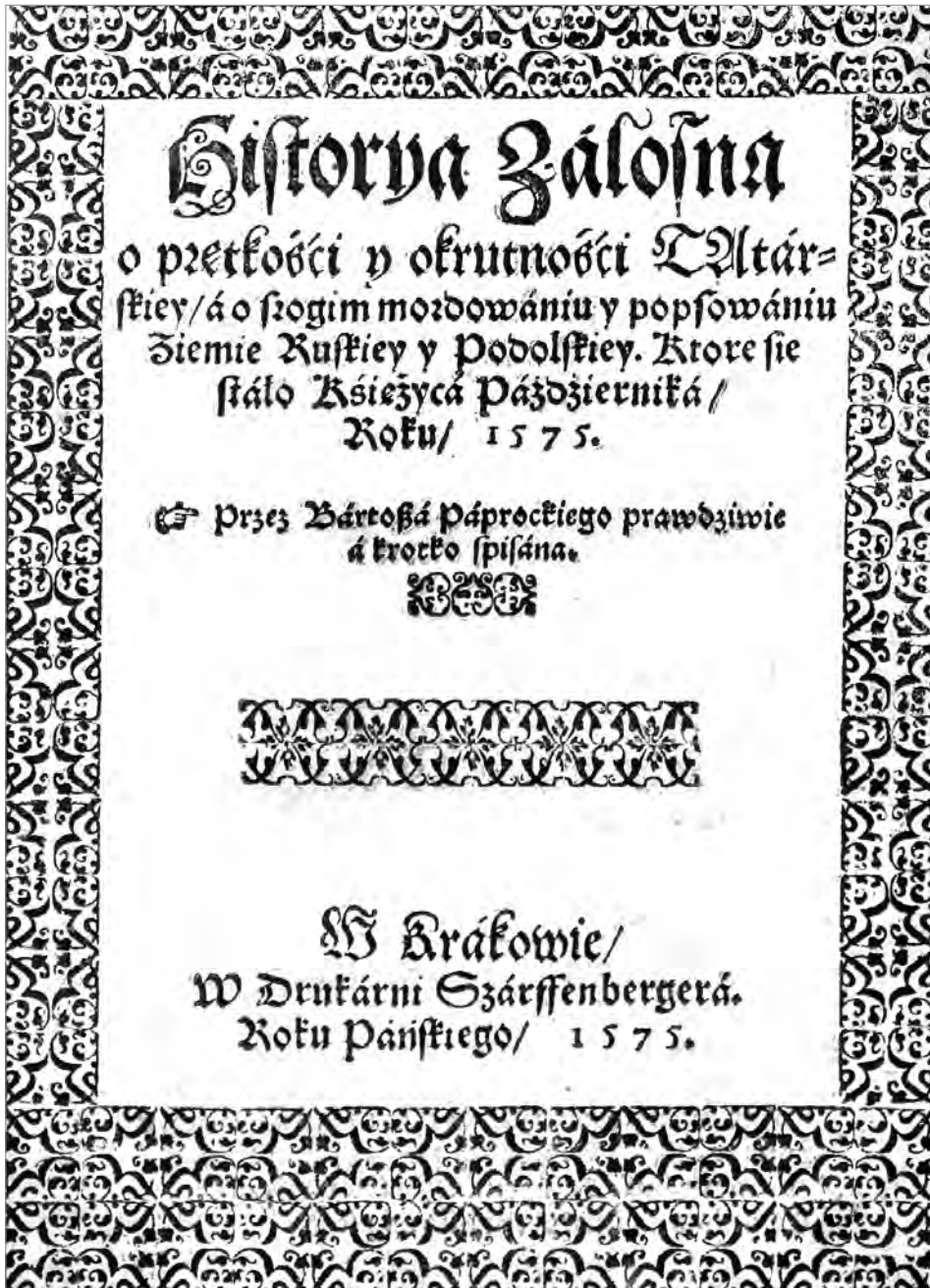
¹⁶⁴ Niesłusznie wątpliwości co do udziału Paprockiego w walkach z Tatarami podnosi Renata Ryba (R. Ryba, *Literatura staropolska...*, s. 80).

¹⁶⁵ B. Paprocki, *Historya żałosna...*, k. Dii; A. Biedrzycka, *op. cit.*, s. 190-191.

¹⁶⁶ B. Paprocki, *Herby...*, s. 875.

¹⁶⁷ Idem, *Historya żałosna...*, k. A2.

¹⁶⁸ Idem, *Gniazdo cnoty...*, s. 1241.

6. B. Paprocki, *Historia żalosa* [...], Kraków 1575

7. M. Kober, Portret Stefana Batorego

Wybór w grudniu 1575 roku Stefana Batorego (il. 7) na króla był dla Paprockiego dużym rozczarowaniem, czemu dał wyraz w ośmiowierszu pt. *Przykład prawdziwy na Polakach w roku 1575*, zamieszczonym w *Kole rycerskim* z 1576 roku:

Szukaliśmy po stronach pana, a swojego,
Oczyma przenosili dosyć cnotliwego,
Gdyż za przodków tej panny, co dobrze pomnicie,
Mielśmy tu nie ziemskie, śnać niebieskie życie¹⁶⁹.

Wydawca tego utworu – Wiktor Czermak – uważał, że pod owym „swoim” kryje się Anna Jagiellonka¹⁷⁰. Ta jednak została wybrana królem, podczas gdy w utworze pobrzmiewa żal z powodu wzgardzenia („oczyma przenosili”) ¹⁷¹ rodzimego kandydata, czyli „Piasta”. Odwołanie zaś do Jagiellonów zapewne miało jedynie podkreślać, że i pod rządami „swoich” życie w kraju może być spokojne i szczęśliwe. Pisząc o „swoim”, miał Paprocki być może na myśli wojewodę podolskiego Mieleckiego lub wojewodę sandomierskiego Jana Kostkę, którego dwukrotnie nazwał kandydatem do tronu (w *Gnieździe cnoty*: „*candidatus Regni 1576*”, a w *Herbach*: „w *interregna* był kandydatem *regni*”) ¹⁷². W *Gnieździe cnoty* Paprocki zamieścił dodatkowo wiersz o Kostkach, w którym zawarł aluzję do niedoszłej korony dla wojewody sandomierskiego:

Przypatrz się tym ozdobnym nowym ich tytułom,
Wojewodom, starostom i wielkim infułom.
Jako je *interregna* one wspominają,
Chętnie się pod tym cechem wodza domagają¹⁷³.

¹⁶⁹ Idem, *Koło Rycerskie w którym rozmaite stworzenia rozmowy swe mają. Skąd człowiek może przykład wziąć, iako sam ma żyć, insze uczyć, y czego się wystrzegać [...]*, [Kraków 1576], [b.p.s.].

¹⁷⁰ Czermak pisze, że w owym wierszu mowa jest o „Annie Jagiellonce, jako o królowej polskiej” (Bartosza Paprockiego *Koło rycerskie*, wyd. W. Czermak, Kraków 1903, s. XV, Biblioteka Pisarzy Polskich, nr 44).

¹⁷¹ *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 32, red. M.R. Mayenowa, Warszawa 2004, s. 40.

¹⁷² B. Paprocki, *Gniazdo cnoty...*, s. 1105; idem, *Herby...*, s. 415.

¹⁷³ Idem, *Gniazdo cnoty...*, s. 1105.

7. W orbicie Jana Zamoyskiego

Kolejny, długotrwały wyjazd Taranowskiego w poselstwie do Konstantynopola (1576-1578) skłonił najpewniej Paprockiego do poszukiwania nowego protektora. Felicjan Kozłowski podejrzewał, że Paprocki wyjechał wówczas, tj. w 1576 roku, do Czech, na co jednak nie przedstawił żadnego przekonującego dowodu¹⁷⁴. Najpewniej Paprocki dzięki protekcji przyjaciela z młodości Stanisława Ługowskiego zbliżył się wówczas do kanclerza Jana Zamoyskiego¹⁷⁵.

Dnia 16 marca 1577 roku wysłał swego sługę do Lwowa z egzemplarzem *Panoszy* i dedykacją dla miasta. Liczył zapewne na hojny datek, ale zawiódł się srodze, gdyż wyasygnowano dlań jedynie 2 złp i 8 gr, czyli rynkową wartość księgi¹⁷⁶. Potrzebował zapewne pieniędzy w związku z planowaną wyprawą przeciw Gdańszczanom. Wziął najpewniej udział w bitwie nad Jeziorem Lubieszowskim, stoczonej 17 kwietnia 1577 roku, o czym znowu zdaje się przekonywać jej pełen szczegółów opis¹⁷⁷. Do bitwy tej powracał zresztą potem jeszcze kilkakrotnie¹⁷⁸. Brak jest jednak dowodów, że służył w chorągwi Jana Zborowskiego, jak domniemywał Pauli. Bardziej prawdopodobne, że znalazł się w poczcie wystawionym przez Zamoyskiego, a dowodzonym przez Spytkę Jordana¹⁷⁹. Udział w bitwie z Gdańszczanami zdaje się znajdować potwierdzenie także w słowach Paprockiego

¹⁷⁴ F. Kozłowski, *op. cit.*, s. 499.

¹⁷⁵ *Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego*, t. 3: 1582-1584, wyd. J. Siemieński, Kraków-Warszawa 1913, nr 3, s. 730; W. Tygielski, *Listy, ludzie, władza. Patronat Jana Zamoyskiego w świetle korespondencji*, Warszawa 2007, s. 377. O bliższych relacjach Szymona Ługowskiego z Zamoyskim zob. też W. Urban, *Ługowski* (Szaniawski) Szymon h. Junosza, [w:] PSB, t. 18, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1973, s. 518-519.

¹⁷⁶ M. Gębarowicz, *op. cit.*, s. 502-503; CDIAUL, *Księgi miejskie lwowskie* (fond 52), opis 2, spr. 712, k. 579.

¹⁷⁷ Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2; a za nim W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178. Dworzaczek miał wątpliwości co do udziału w tej wyprawie Paprockiego, choć tego nie wykluczał. Podkreślał jednak, że przemawia za tym: „Nader żywy i plastyczny, pełen drobiazgowych spostrzeżeń opis wydarzeń”. Chodzi o fragment *Herbów* opisujący działania kasztelana gnieźnieńskiego Jana Zborowskiego pod Tczewem (B. Paprocki, *Herby...*, s. 148-155). F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 347.

¹⁷⁸ B. Paprocki, *Herby...*, s. 149-155, 262, 608, 957.

¹⁷⁹ „Pod tumult gdański poczet pewny królowi kosztem swym stawił” (*ibidem*, s. 262) i o Spytku Jordanie: „z Jana Zamoyskiego pocztem, gdyż mu go było do jego rotty przyłączono” (*ibidem*, s. 957); B. Paprocki, *Zrčadło slavného Margkrabství...*, k. Oooo.

8. Portret Jana Zamoyskiego, ok. 1600 roku

skierowanych do braci Zborowskich w dedykacji do *Senatora*, gdzie opis bitwy poprzedził zdaniem: „Mógłbym i tymi czasy, to znacznie, na co oczy moje patrzyły, wielką miłość waszę królestwa tego wysławić”¹⁸⁰.

¹⁸⁰ Idem, *Senator*, Kraków 1579, k. A3.

Po wyprawie przeciw Gdańszczanom Paprocki porzucił wojenne rzemiosło na rzecz pióra, z czego tłumaczył się przyjacielowi Stanisławowi Ługowskiemu w dedykowanym mu *Testamencie starca* jednego z 1578 roku: „Ale, iż mi do szable ręka osłabiała, / A pióro na jej miejsce lekczejsze podała”¹⁸¹. Podobne słowa znajdujemy w dedykacji dla Samuela Zborowskiego w wydany najpewniej na początku tego samego roku *Hetmanie*¹⁸²:

[...] żeby mi się pierwsze lata mogły były wrócić, a prace te, które teraz mam przed sobą nie zabraniały, i tarczę bym się był znowu przy w[aszej] m[ości] moim m[ilościwym] p[anu] na grzbiet włożyć nie lenił. Lecz gdy mię już tak szczęście zastało, a miasto szablę, pióro mi w rękę podało¹⁸³.

Samuel Zborowski wybierał się właśnie z polecenia króla do Inflant, lecz ostatecznie pojechał na Sicz. Zamieszczony w *Herbach* szczegółowy opis jego działań wśród Kozaków musiał pochodzić z jego własnych ust lub od któregoś z naocznych świadków. Nie mógł nim jednak być Paprocki, który w tym samym roku 1578 wydał w Krakowie aż sześć utworów (*Hetman*, *Król*, *Testament starca*, *Krótki a prawdziwy opis wjechania do Wołoch Iwana wojewody*, *Historia o Equanusie, krolu Skockim*, wreszcie *Gniazdo cnoty*), czego nie udałooby się pogodzić z wielomiesięcznym pobytem wśród Kozaków.

Okolo roku 1577 bądź 1578 zainteresował się Paprocki historią rodzin szlacheckich i ich herbami, o czym przekonują jego własne słowa zapisane w roku 1609: „od několik a třiceti let začavši vyptávajíc se o starožitnosti erbův a rodův”¹⁸⁴.

W następnych latach genealogia i heraldyka stały się jego głównym zajęciem, przynosząc mu zasłużone uznanie u współczesnych i potomnych. Pod koniec roku 1578 wydał w Krakowie najobszerniejsze jak dotąd dzieło – *Gniazdo cnoty* (il. 9), wierszowany herbarz, dedykowany Batoremu.

¹⁸¹ Idem, *Testament starca jednego...*, k. A2. Jeszcze w 1608 roku użył tej figury w dedykacji dla Piotra Przyszowskiego: „Ruka ktera k ssawly síly nemá / Pérem podle vpřimnosti gméno w. m. giným oznamovati bude” (idem, *Štambuch Slézský...*, k. Oooiij).

¹⁸² Samuel Zborowski wyruszył do Kozaków przed 5 V 1578 roku (E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 387).

¹⁸³ B. Paprocki, *Hetman albo własny konterfet hetmański*, Kraków 1578, k. A2v.

¹⁸⁴ Idem, *Štambuch Slézský...*, k. Rrriijv. Zaczął więc interesować się herbami i rodami ok. 1579 roku, co pokrywa się z wydaniem pierwszego herbarza *Gniazdo cnoty* w roku 1578. J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 29.

9. B. Paprocki, Gniazdo cnoty, Kraków 1578

Otrzymał za nie pensję od króla w wysokości 40 złp, przyznaną mu 5 stycznia 1579 roku w Stopnicy¹⁸⁵. Jak zaznaczono w nadaniu, stało się to za wstawiennictwem niektórych Panów Rad: *quidam consiliariorum nostrorum aliquot lucubrationes nobilis Bartolomei Paprocki attulissent commendassentque*¹⁸⁶. Można się domyślać, że stał za tym kanclerz Zamoyski, któremu dwa lata później Paprocki dziękował słowami: „Mając zawsze na pamięci wielką łaskę i dobrodziejstwo w.w. mnie wielce miłościwy panie”¹⁸⁷.

W grudniu 1578 roku zadedykował z Krakowa swój przekład dziełka *Król wojewodzie bełskiemu Andrzejowi Tęczyńskiemu*, niedawnemu kandydatowi do tronu i przyjacielowi Zamoyskiego, reprezentującemu opcję niechętną Habsburgom. Był jeszcze w Krakowie 10 maja 1579 roku, przygotowując się do jakiegoś wyjazdu, o czym wspomniał w dedykacji *Senatora* dla braci Zborowskich: „Odjeżdżając na ten czas z tych tu krajów”¹⁸⁸. Słowa te dały asumpt Maciejowskiemu do stwierdzenia, że Paprocki znowu wyjechał do Czech. Na poparcie swej tezy nie przytoczył jednak żadnych przekonujących dowodów¹⁸⁹. Tymczasem przez pojęcie „krajów” można było rozumieć zarówno Rzeczpospolitą jako całość, jak i poszczególne jej prowincje¹⁹⁰. Prawdopodobnie więc pisarz przygotowywał się do wyprawy na Litwę, do formujących się tam oddziałów, do kąd udawał się zapewne z zamiarem/poleceniem opisanie zbliżającej się kampanii. Dowództwo całej wyprawy połockiej król powierzył wojewodzie

¹⁸⁵ AGAD, Metryka koronna [dalej: MK], t. 122, k. 373v-374; T. Wierzbowski, *Materiały do dziejów...*, nr 41. Ż. Pauli, a za nim późniejsi autorzy błędnie podają, że pensja ta była nagrodą za wydanie *Herbów rycerstwa polskiego*, które wszak ukazały się dopiero w 1584 roku (Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 3; F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 347; J. Czubek, *op. cit.*, s. IV; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; H. Gmiterek, *Przyczynek do dziejów „Zrčadla slavného Margkrabství moravského” Bartłomieja Paprockiego*, [w:] *Rycerze, wędrowcy, kacerze. Studia z historii średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europy Środkowej*, red. B. Wojciechowska, W. Kowalski, Kielce 2013, s. 127; G. Nieć, *Książka – Naród – Religia. Dzieje książki czeskiej do czasów odrodzenia narodowego*, Kraków 2022, s. 168).

¹⁸⁶ AGAD, MK, t. 122, k. 373v-374; T. Wierzbowski, *Materiały do dziejów...*, nr 41.

¹⁸⁷ B. Paprocki, *Wesele bogiń z szczęśliwego zwycięstwa i z fortunnego przyjachania Króla Polskiego Stefana Batorego z ziemie Moskiewskiej do państw jego w roku 1580*, Kraków 1581, k. A2.

¹⁸⁸ Idem, *Senator*, k. A2.

¹⁸⁹ W.A. Maciejowski, *Bartosz Paprocki*, s. 227. Według Maciejowskiego pobyt miał być krótki, bo już w 1582 roku pisarz przebywał w Paprockiej Woli. Baliński doprecyzował czas pobytu w Czechach na z górą dwa lata (M. Baliński, *op. cit.*, s. 328).

¹⁹⁰ *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 11, red. M.R. Mayenowa, Wrocław 1978, s. 114.

podolskiemu Mieleckiemu¹⁹¹. Przybył on na Litwę dopiero w połowie czerwca¹⁹². W sierpniu zaś odebrano Moskałom Połock, po czym wojska ruszyły pod Sokół. Paprocki nie pozostawił opisów zmagających wojennych pod Połockiem, porównywalnych do tych spod Tczewa, jednak okoliczności zdobycia Sokola pojawiają się kilkakrotnie na kartach *Herbów*, dając podstawy do przypuszczenia, że był ich naocznym świadkiem¹⁹³.

Przełom roku 1579/1580 spędził Paprocki być może na zimowych leżach na północno-wschodnim pograniczu Litwy. Wracając do Krakowa w czerwcu 1580 roku, widział się w Mereczu z Zamoyskim, który właśnie wyruszał jako nowy głównodowodzący pod Wielkie Łuki¹⁹⁴:

A ja tylko z strony swej Pana Boga za wszystkie pociechy fortunne W.W. prosić będę i taż sama zabawa moja była przed każdą pracą po onym odjechaniu od W.W. z Merecza i żeby drogę przedsięwziętą na tej tam ekspedycji na wszem szczęściu i błogosławić ww. raczył¹⁹⁵.

Po drodze odwiedził Paprocki jeszcze klasztor w Wągrowcu koło Gniezna, z którym łączyły go przypuszczalnie wspomnienia z młodości, a który przeżywał właśnie doniosłe wydarzenia związane z wizytacją komisarza generalnego zakonu opata Châtillon Edmunda od Krzyża (*Crucinusa*) i kapituły odbytej pod jego przewodnictwem w dniach 19-23 czerwca 1580 roku¹⁹⁶.

Po powrocie do Krakowa wydał *Wesele bogiń* (il. 10), opiewające zwycięstwa Batorego nad Moskałami, które dedykował z Krakowa 22 stycznia 1581 roku kanclerzowi Zamoyskiemu¹⁹⁷.

¹⁹¹ Narady króla z wojewodą w tej sprawie odbywały się w Warszawie pomiędzy 14 I a 3 II 1579 roku (R. Heidenstein, *op. cit.*, s. 293).

¹⁹² J. Bielski, *op. cit.*, s. 760; R. Przybyliński, *op. cit.*, s. 165.

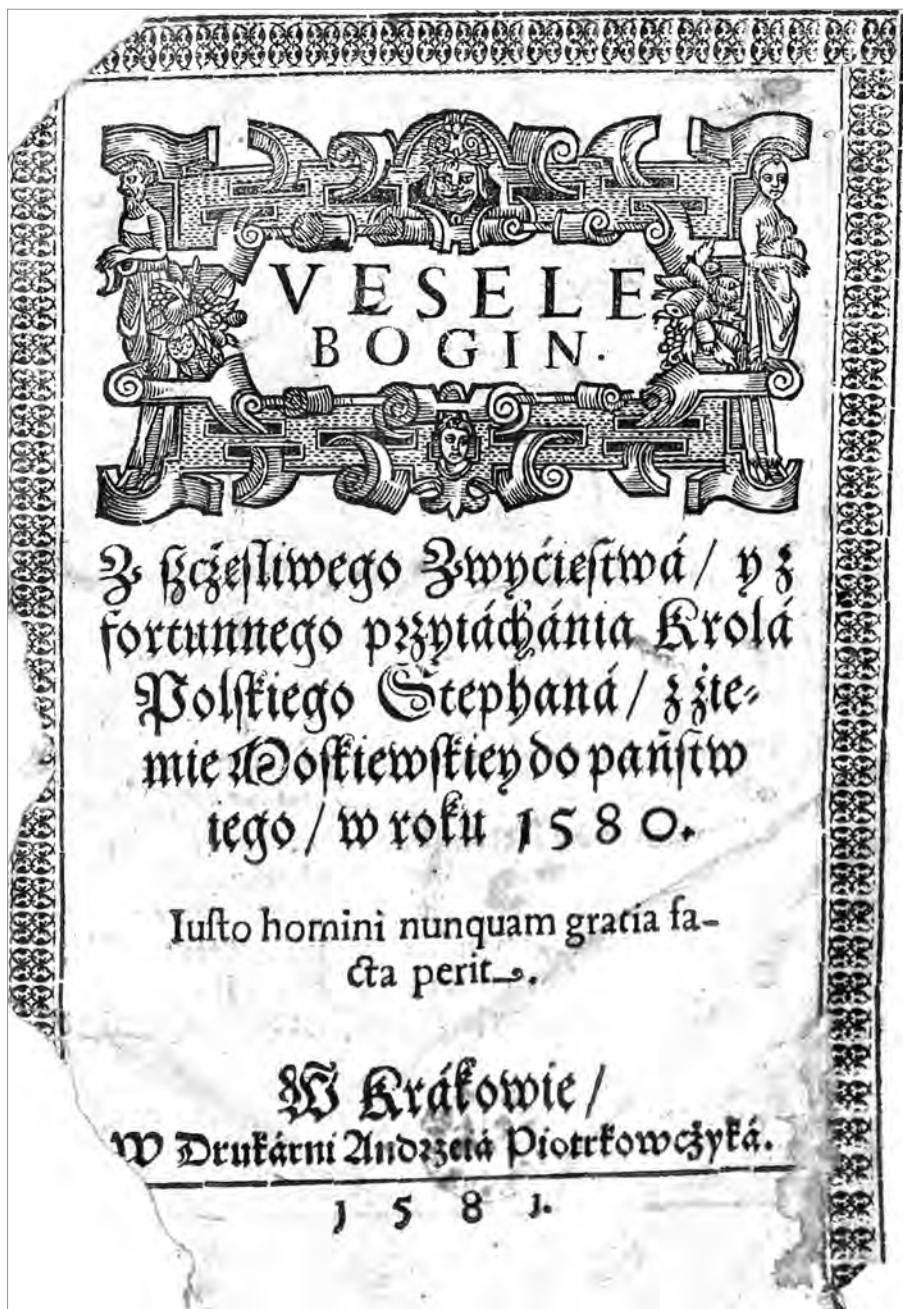
¹⁹³ B. Paprocki, *Herby...*, s. 133, 176-179.

¹⁹⁴ W Mereczu, miejscu zwykłych postojów na drodze między Grodnem a Wilnem, Zamoyski zatrzymał się 8 VI 1580 roku (H. Siemieńska, *Itinerarium Jana Zamoyskiego w okresie wojen moskiewskich (1579-1582) na podstawie rachunków i korespondencji opracowane*, „Przegląd Historyczny” 1912, t. 15, nr 1, s. 9).

¹⁹⁵ B. Paprocki, *Wesele bogiń...*, k. A2-A2v.

¹⁹⁶ Idem, *Herby...*, s. 605; A.M. Wyrwa, *op. cit.*, s. 93. W *Herbach* Paprocki wspomniął o kilku tamtejszych zakonnikach: o Jakubie Strzałkowskim, kuchmistrze (s. 468); Andrzeju Odachowskim, kanclerzu w roku 1582 (s. 619); oraz Łukaszu Komorowskim, kustoszowi i zakrystianie w 1580 roku (s. 336).

¹⁹⁷ Po odbytej wyprawie Zamoyski wrócił do Wilna 24 XI 1580 roku (R. Heidenstein, *op. cit.*, s. 361; H. Siemieńska, *op. cit.*, s. 10). Król dotarł do Grodna 1 XII, zatrzymując

10. B. Paprocki, *Wesele bogiń* [...], Kraków 1581

W tym też czasie Paprocki najwyraźniej zaczął myśleć o stabilizacji życiowej. Dnia 19 grudnia 1580 roku uzyskał bowiem od opata klasztoru benedyktyńskiego Świętego Krzyża na Łysej Górze Tomasza Polanowskiego pozwolenie osadzenia nowej wsi o nazwie Paprocka Wola (dziś Paprocice) w lasach należących do opactwa, w miejscu zwanym Mostki, nad Mostkowym Strumieniem (dziś Słupianka). Przywilej opiewał na wykarczowanie terenu oraz założenie wsi, którą Paprocki i jego potomkowie mieli trzymać prawem własności przez 100 lat. Klasztor zobowiązał się do wypłacenia 1000 grzywien w razie wykupienia wsi z rąk aktualnych posesorów. Mieszkańców zaś zwolniono do 1592 roku z obowiązku uiszczania dziesięciny z nowo wykarczowanych ról¹⁹⁸. Prawdopodobnie w związku z koniecznymi wydatkami na lokację Paprockiej Woli Bartosz sprzedał swoje części w Paprotkach-Głogołach, Babcu i pozostałych dobrach dziedzicznych Janowi Buńkowskiemu, który pojawia się w źródłach jako ich właściciel po raz pierwszy w sierpniu 1581 roku¹⁹⁹.

W związku z zaangażowaniem w lokację i proces osadniczy pisarz dobrze poznał bliższe i dalsze okolice Paprockiej Woli oraz tamtejszą szlachtę, o której wyrobił sobie niezbyt dobre zdanie, stwierdził bowiem: „niedaleko Waśniowa miasteczka opata wąchockiego, około którego wieku mego, była szlachta zła, chocia niepotężna”²⁰⁰.

O częstej obecności Paprockiego w Paprockiej Woli świadczyć też może duża liczba odpisanych przezeń w okolicznych kościołach inskrypcji nagrobnych, zamieszczonych potem w *Herbach*²⁰¹.

Jak przekonuje Dworzaczek, był Paprocki w owym czasie dobrze widziany na dworze królewskim, za co odwdzięczał się utworami sławiącymi

się po drodze m.in. w Mereczu (M. Wrede, *Itinerarium króla Stefana Batorego 1576-1586*, Warszawa 2010, s. 108).

¹⁹⁸ B. Paprocki, *Herby...*, s. 112; J. Gacki, *Klasztor Święto-Krzyżki księży Benedyktynów na Łysej Górze*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1862, t. 9, s. 513-514; idem, *Benedyktyński klasztor na Łysej Górze*, Warszawa 1873, s. 87-88, 258-260; M. Derwich, *op. cit.*, s. 151; M. Wolski, *op. cit.*, s. 1225-1235.

¹⁹⁹ Dnia 12 VIII 1581 roku (AGAD, GPW, t. 75, k. 359). Właścicielem części w Paprotkach-Głogołach, Babcu i innych dobrach Buńkowski został nazwany w 1597 roku (AGAD, Grodzkie płockie Relations [dalej: GPRel.], t. 1, k. 874v-875v).

²⁰⁰ B. Paprocki, *Herby...*, s. 574.

²⁰¹ *Ibidem*, odpowiednio: klasztor na Świętym Krzyżu (s. 378, 384, 385, 468), Zborów (s. 146, 156, 167), Sandomierz (s. 135, 323, 411), Pilica (s. 338, 487), Jędrzejów (s. 189, 459, 564), Sieciechowice (s. 98), Grocholice (s. 229), Busko (s. 576), Książ (s. 681), Beszowa (s. 142), Oleśnica (s. 148), Bodzęcin (s. 408).

dokonania króla w walkach przeciw Moskwie, wspomnianym *Weselem bogiń* czy *Triumfem satyrów leśnych* (il. 11), wydany w Krakowie w 1582 roku, a dedykowanym z Paprockiej Woli w grudniu 1582 roku Filonowi Kmicie Czarnobyłskiemu i podpisanym literami J.K.M.[Jurgieltnik] & A.S. [?]. W latach 1581-1584 regularnie odbierał też ze skarbu królewskiego swą pensję w wysokości 40 złp²⁰².

Dnia 12 czerwca 1583 roku Paprocki uczestniczył w Krakowie w wielkim widowisku, jakim był ślub Jana Zamoyskiego z Gryzeldą Batorówną. Jego obecność jest pewna, gdyż – jak sam zapisał – w ciżbie okradziono go wówczas z pieniędzy:

Miotano pieniądze na placu, gdzie te tryumfy były, dosyć nieskąpo. Drudzy zaś woleli upatrzeć kędy mieszek z gotowym dziesiątkiem złotych, a misternie go oderznąć, co i mnie samemu uczynili. A dla tego za złe nie miej, jeśli się co dla frasunku nieporządnie napisało, bom zbył w ciżbie piętnaście talarów i wacka²⁰³ połowicę²⁰⁴.

Kończył w tym czasie swoje największe dzieło w języku polskim – *Herby rycerstwa polskiego* (il. 12). Jeździł po kraju, przepisywał dokumenty, inskrypcje nagrobne, otrzymywał od zainteresowanych dodatkowe informacje. Wkład pracy Paprockiego ilustruje wiersz *Ad Zoilum* autorstwa jego brata Rosłańca: „Wejrzawszy tu w te księgi, możesz bracie wierzyć / Że ten musiał nie jeden powiat w Polsce zmierzyć”²⁰⁵. Potrzebując pilnie pieniędzy na życie i koszty związane z pracą, postanowił sprzedać Paprocką Wolę. Dnia 13 sierpnia 1583 roku spisał w grodzie krakowskim umowę z jakimś Andrzejem Bielińskim, który zobowiązał się zapłacić mu 1000 grzywien²⁰⁶. Transakcja najpewniej nie doszła jednak do skutku, skoro Paprocki jeszcze w 1587 roku przebywał w Paprockiej Woli, a następnie ustąpił ją przypuszczalnie swemu bratu Wojciechowi²⁰⁷. Pisarz nadal zatem doświadczał kłopotów finansowych, czego potwierdzenie znajdujemy

²⁰² *Księgi podskarbińskie z czasów Stefana Batorego 1576-1586*, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1881, s. 44, 101, *Źródła Dziejowe* (Warszawa), t. 9; AGAD, ASK 1, sygn. 259, k. 231v; sygn. 268, k. 18v-19; sygn. 269, k. 194v; sygn. 343, k. 112v; sygn. 369, k. 188v.

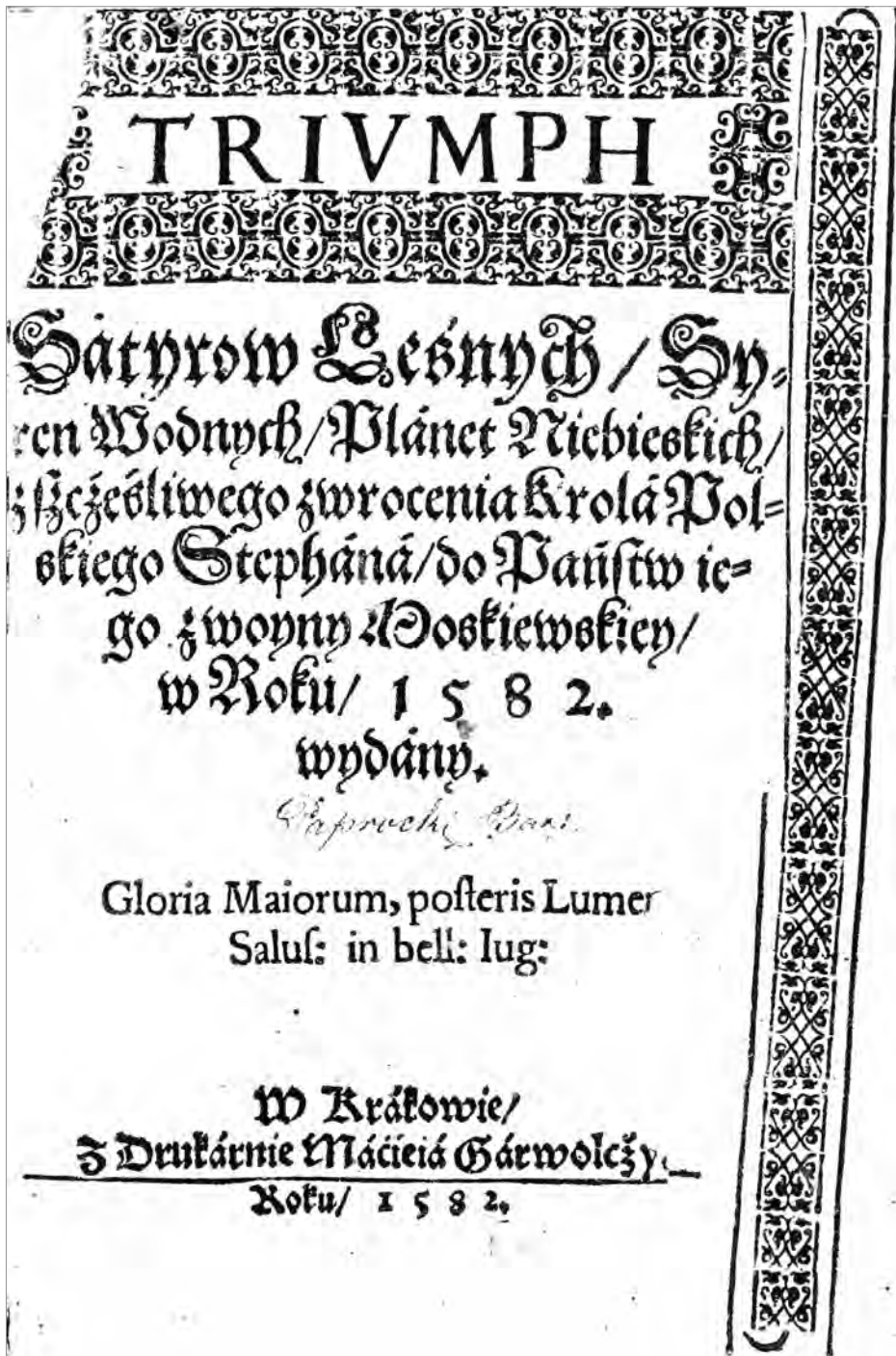
²⁰³ Wacek to sakiewka skórzana (*Słownik staropolski*, t. 10, z. 61, red. S. Urbańczyk, Wrocław 1988, s. 33).

²⁰⁴ B. Paprocki, *Herby...*, s. 265.

²⁰⁵ *Ibidem*, s. 932.

²⁰⁶ ANK, CC, t. 129, k. 432-433v; M. Wolski, *op. cit.*, s. 1226.

²⁰⁷ Sprawa tej cesji nie przedstawia się jasno. W 1599 roku jakiś Stanisław Paprocki miał ustąpić Stanisławowi Czelatyckiemu prawa swoje i swych bliskich do Pa-

11. B. Paprocki, *Triumf satyrów leśnych*, Kraków 1582

w posłowniu do *Herbów*, gdzie tłumaczył się czytelnikom, iż nie wszystko, co chciałby, napisać: „na ten czas i głowie mojej i mieszkowi, barzo ciężko rozciągać się było; a tego kto nie dobrze naspiżuje, mędrować nie może, jako on zacny filozof Plato sam opowiadał: *Indigenti difficile philosophari*”²⁰⁸.

W lutym 1584 roku otrzymał wsparcie od Zamoyskiego w postaci 100 złp wypłaconych mu ze skarbu królewskiego²⁰⁹ oraz dodatkowo 10 talarów od podskarbiego nadwornego Jacka Młodziejowskiego, także z kasy królewskiej²¹⁰. Przed 15 maja 1584 roku rozpoczął się druk, o czym Tomasz Płaza informował biskupa warmińskiego Marcina Kromera:

Pan Paprocki dał wszystkie herby drukować. Między którymi opisał też herb WMości, które opisanie, tak jakom mu je podał, ślę WMości. Na przeczę się stało. Ale poprawi to na inszem miejscu co się tu opuściło. [...] Przyłożył herb WMości, którym ja dał wyrzezać²¹¹.

Tymczasem 11 maja w podkrakowskich Piekarach, we dworze swej siostrzenicy Katarzyny ze Stadnickich Włodkowej, ujęty został Samuel Zborowski i zaledwie dwa tygodnie później, tj. 26 maja, stracony na zamku wawelskim²¹². Sprawa ta wywołała ogromne oburzenie na króla i na Zamoyskiego.

Dnia 28 czerwca 1584 roku w Krakowie Paprocki pożyczył zapewne na dalsze koszty druku 100 złp od burgrabiego krakowskiego Zygmunta Palczowskiego, dawnego klienta Zborowskich, a obecnie adherenta Zamoyskiego²¹³. Musiał spodziewać się szybkich zysków ze sprzedaży *Herbów*, skoro zgodził się na bardzo krótki termin zwrotu pożyczki – do 24 sierpnia. Wspomniany już Płaza pisał do Kromera, że „dobrze mu [Paprockiemu – M.W.] wychodzą te księgi, które predawa po pięciu złotych, a od wiązania groszy piętnaście”²¹⁴.

prockiej Woli, jakie miał od swego stryjecznego brata, niewymienionego z imienia (J. Gacki, *Benedyktynski klasztor...*, s. 87-88, 260).

²⁰⁸ B. Paprocki, *Herby...*, s. 923.

²⁰⁹ AGAD, ASK 1, sygn. 334-335, k. 34.

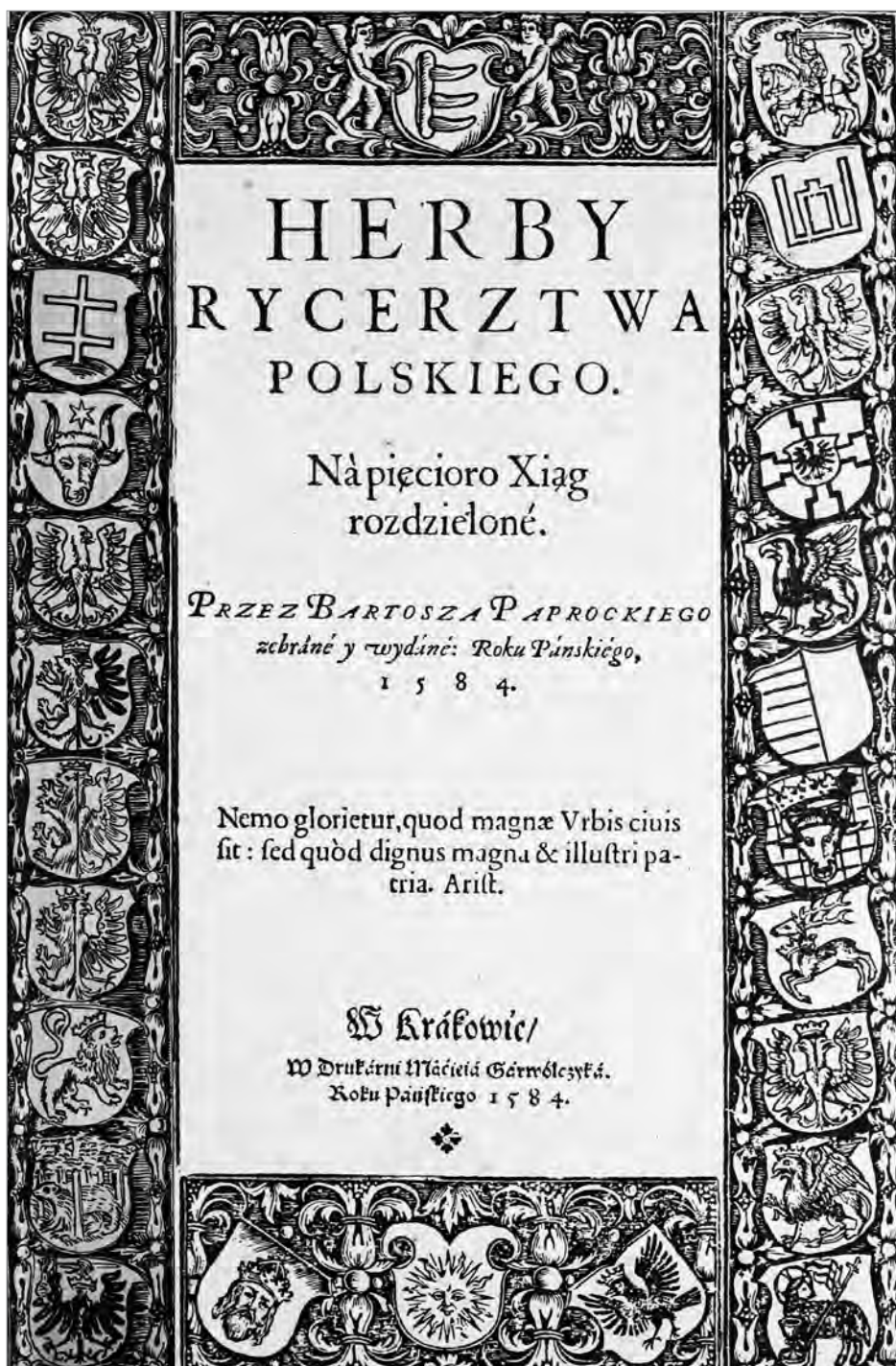
²¹⁰ Ibidem, sygn. 273, k. 33v.

²¹¹ X.K., *Akta archiwum biskupiego w Frauenburgu*, „Dziennik Warszawski” 1855, nr 170, s. 4.

²¹² E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 400.

²¹³ K. Bibrzycki, *Palczowski Zygmunt h. Orla (zm. 1587)*, [w:] PSB, t. 25, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1980, s. 64-65; M. Wolski, *op. cit.*, s. 1227. Palczowski był ożeniony w 1558 roku z bratanicą Stanisława Pszonki, twórcy Rzeczypospolitej Babińskiej, w której uczestniczył też Paprocki (*Akta Rzeczypospolitej Babińskiej*, s. 8).

²¹⁴ X.K., *op. cit.*, s. 4. W roku 1614 w Krakowie egzemplarz „herbarza Paprockiego”, czyli zapewne *Herbów rycerstwa polskiego*, wyceniono na 3 złp (ANK, Cons. Crac., t. 458, s. 307).

12. B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1584

Nie ma wątpliwości, że śmierć Zborowskiego wpłynęła w zasadniczy sposób na postrzeganie przez Paprockiego osoby króla i kanclerza. O dziwo jednak, będąc może nawet naocznym świadkiem kaźni Samuela, w dedykacji napisanej w Krakowie 6 lipca 1584 roku wychwalał Zamoyskiego:

Także też wielkiej pomocy i mądrej porady męża sławy i pamięci wiecznej godnego Jana Zamoyskiego, hetmana i kanclerza koronnego, który z wielkiej uprzejmości przeciwko wszystkim familiom, to co rozumiał i wiedział ku ozdobie i godnemu wspomnieniu ich, ukazać mi to, i tu do tej gromady podać raczył, jako mąż taki, który *confidens virtuti suae, non invidet alienae*²¹⁵.

Opisując zaś jego życie i działalność, wspomniał o udziale w wyborze Batorego i Anny Jagiellonki:

Na elekcyi warszawskiej szerokiemi słowy zbijał racye tych, co króla chcieli mieć z domu rakuskiego, do czego wiodła go miłość krajów ruskich, w których się urodził, z których *periculum conjunctum* to być widział. A gdy się rozerwanie stało, przywiódł z tymże wojewodą bełskim [Andrzejem Tęczyńskim – M.W.], z którym wielką przyjaźń wiódł, sześć wszystkie województwa ruskie, że królownę Annę mianowali. Potem drudzy mianowali króla Stefana z kondycją o małżeństwie, zwłaszcza ci, którzy z wojewodą krakowskim [Piotrem Zborowskim – M.W.], i z bracia jego Zborowskimi trzymali – przy których on też potem statecznie stał²¹⁶.

8. Proces z Zygmuntem Palczowskim i wyjazd z kraju

Jeszcze na początku sierpnia 1584 roku był Paprocki w Krakowie. Planował drugą edycję *Herbów*, borykając się jednocześnie z koniecznością wprowadzenia licznych poprawek i z pretensjami ze strony różnych osób: „W drugiej edycji obiecuje Paprocki opisać wszystko, jako mu WMość rozkazać raczysz. Ma nie mało trudności około poprawy, bo musi wiele odmieniać”²¹⁷.

²¹⁵ B. Paprocki, *Herby...*, s. 4.

²¹⁶ *Ibidem*, s. 262.

²¹⁷ X.K., *op. cit.*, s. 4. Na różnice w poszczególnych egzemplarzach zwracano uwagę w literaturze przedmiotu (m.in. Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 7-8; W. Dworaczek, *op. cit.*,

Zapewne sytuacja ta spowodowała wstrzymanie pełnej dystrybucji dzieła, a przez to brak spodziewanych zysków, przy konieczności uregulowania należności. Do zwrotu więc w umówionym terminie pożyczki Palczowskiemu nie doszło. Dlatego 22 października 1584 roku pozwał on Paprockiego do grodu krakowskiego i 2 listopada pod jego nieobecność uzyskał wyrok skazujący na zapłacenie umówionego wadium, równego pożyczzonej kwocie²¹⁸. Paprocki nie zastosował się do wyroku i nie stawiał się na kolejny termin sądowy wyznaczony na 13 listopada, w związku z czym został skazany na zapłacenie podwójnego wadium. Wobec dalszej absencji pisarza i braku jakiegokolwiek reakcji z jego strony sąd nakazał wwiązanie Palczowskiego do ruchomości Paprockiego znajdujących się w mieszkaniu w dominikańskiej kamienicy przy ulicy Szerokiej (dziś Stolarska) przy cmentarzu. Do wwiązania miało dojść 4 grudnia 1584 roku, ale pozostający na miejscu sługa Paprockiego Krzysztof Żuchowski nie dopuścił do tego. Proces toczył się więc dalej, osiągając kolejne stadia. Dnia 12 stycznia 1585 roku, wobec niestawienia się Paprockiego na kolejny już termin, zasądzono na nim trzykrotne wadia, a 22 stycznia konfiskatę (*rumatio et ejectio*) wszelkiego mienia. Dnia 14 lutego Palczowski podjął kolejną, również nieudaną, próbę przejęcia ruchomości Paprockiego²¹⁹. W tym samym czasie trwały już obrady sejmku, na którym sądzono sprawę Krzysztofa Zborowskiego.

Niespodziewanie 1 marca 1585 roku w krakowskim urzędzie wójtowskim stawiał się złotnik Antoni Paczoska ze skrypsem ręcznym Paprockiego datowanym w Krakowie 17 lipca 1584 roku (czy nie antedatowanym?), przekazującym mu wszystkie ruchomości, w tym i bibliotekę²²⁰. Paczoska zażądał spisania oraz opieczetowania ruchomości znajdujących się w mieszkaniu pisarza, wśród których było 349 egzemplarzy niedawno wydanych *Herbów*. W ten sposób powstał jedyny znany nam spis warsztatu naukowego Paprockiego (zob. aneks).

s. 180). Podobnie rzecz wygląda z egzemplarzami *Diadochosa*, wykazującymi między sobą znaczne różnice (J. Dobrovsky, *Rozličnosti v exemplářích Diadochu Barth. Paprockého*, „Časopis Společnosti vlastenského museum v Čechách” roč. 2, 1828, č. 2, s. 119-123). O pretensjach do Paprockiego ze strony różnych osób zob. m.in. M. Dubiecki, *Historia literatury polskiej na tle dziejów narodu skreślona*, t. 1, Warszawa 1888, s. 287.

²¹⁸ ANK, CC, t. 780, s. 1306-1307; M. Wolski, *op. cit.*, s. 1228.

²¹⁹ ANK, CC, t. 781, s. 226-227; CC, t. 516, s. 280-281.

²²⁰ ANK, *Advocatia Cracoviensis*, t. 205, s. 922-925; M. Wolski, *op. cit.*, s. 1227.

Dnia 30 października 1585 roku Palczowski uzyskał na Paprockim kolejny wyrok²²¹. Wreszcie w czerwcu 1586 roku Paprocki został obwołany banitą i proskrybowany, a jego życiu zaczęło zagrażać realne niebezpieczeństwo²²². Ostatecznie 1 lipca 1586 roku brat Paprockiego Wojciech porozumiał się z Palczowskim, który pod warunkiem zwrotu pożyczki i dopłaty 50 złp zgodził się umorzyć sprawę i przelać na Wojciecha wszystkie swoje prawa. Wpłata przewidziana na 29 września doszła jednak do skutku 2 grudnia 1586 roku²²³.

Sądzić zatem należy, że dopiero kłopoty wynikłe z niemożności zwrotu pożyczki zaciągniętej u Palczowskiego i brak pomocy ze strony Zamoyskiego, dotychczasowego patrona i jednocześnie starosty krakowskiego, stały się powodem zerwania z kanclerzem i późniejszej krytyki jego poczyną²²⁴. Zwłaszcza brak pomocy pozostającemu w kłopotach klientowi był poważnym naruszeniem relacji, opartej wszak na wzajemnym zaufaniu i symetrii świadczeń²²⁵. W *Upominku*, napisanym rok po ostatecznym wyroku, zamieścił Paprocki, obok innych zarzutów wobec kanclerza, takie, które nie powtarzają się w pozostałych pamfletach, a które zdają się odzwierciedleniem jego własnych przeżyć i kłopotów²²⁶. I tak Paprocki zarzucał Zamoyskiemu, że:

Kryminałów na sejm przyszły [1587 – M.W.] wyżej dobrze sta już było nagotowano na bracią waszą przy tych, co by ich było wygubiono nie-

²²¹ ANK, CC, t. 1034, s. 184-186.

²²² Dnia 11 VI 1586 roku (ibidem, s. 1176-1177).

²²³ Szczegółowy opis procesu zob. M. Wolski, *op. cit.*, s. 1225-1230.

²²⁴ Jan Czubek nie umiał dopatrzeć się powodu wrogości Paprockiego do Zamoyskiego: „Co Paprockiego natchnęło taką nienawiścią do zmarłego króla a zwłaszcza do Zamoyskiego? O jakichś osobistych krzywdach lub zatargach nie słyszymy wcale, pobudek szlacheckich nie pozwala przypuszczać charakter a raczej jego zupełny brak u człowieka, co wedle potrzeby raz chwali i podnosi pod niebiosa, to znów te same osoby miesza niemal z błotem; znanego jurgieltnika trudno o cnotę posądzić” (J. Czubek, *op. cit.*, s. IV-V). Sławomir Baczewski sądzi z kolei, że przyczyną wrogości Paprockiego do Batorego i Zamoyskiego był krwawy finał sprawy Samuela Zborowskiego (S. Baczewski, *O wolność szlachty. Ideowe konteksty wypowiedzi literackich związanych z bitwą pod Byczyną*, [w:] *Wojny, bitwy i potyczki w kulturze staropolskiej*, pod red. W. Pawłak, M. Piskała, Warszawa 2011, s. 128-129, *Studia Staropolskie. Series Nova*, t. 30(86)).

²²⁵ A. Mączak, *Klientela. Nieformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI-XVIII w.*, Warszawa 1994, s. 163.

²²⁶ Z. Spieralski, „Exorbitancje” Jana Zamoyskiego. Z dziejów pamfletu politycznego w Polsce, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1960, t. 5, s. 162-164, 170-171.

winnych, tylko dla tego, że nie chcieli być po ich woli [...]. Wszystkie dekreta sejmu [15]85 ann[i] przeciwko statutowi i prawdzie czynili [...]. Wszystkim wielka opresja w sędziach przezeń była, konfederacyę wzruszenie [...] glectów dawać nie chciał, opresja na ludzie wiódł, a tym co jego strona byli z największych je trudności wywodził²²⁷.

Wyda się więc, że w trakcie procesu z Palczowskim Paprocki starał się u kanclerza o *salvus conductus* (glejt), którego ten mu odmówił, trzymając stronę Palczowskiego, przez co Paprocki musiał uchodzić z kraju. Pretensja o to zdaje się pobrzmiewać również w końcowym fragmencie *Pamięci nierządu*: „I jam, nieborak, nie mało uronił, / Gdyś mię, tyranie, nieprzystojnie gonieł”²²⁸.

Mimo ostrej krytyki poczynił także i króla w *Upominku* zamieścił słowa wdzięczności pod jego adresem: „bo osobie mej był panem pożytecznym”²²⁹.

Wniesienie przez Zamoyskiego spraw cywilnych („*actiones civiles criminaliter* na sejm wywłóczył i tak to mieć chciał wiecznie”) przed sąd sejmowy 1585 roku na zasadach karnych miało mieć swoją kontynuację²³⁰. Prawdopodobnie więc także i sprawa Paprockiego przewidziana była do sądenia na niedoszłym sejmie 1587 roku. Wniosek taki wyprowadzić można znowu ze słów Paprockiego zapisanych w *Upominku*:

Każń sroga boża nad nami [Polakami – M.W.] wisała, dla onej niezgodnej elekcji [1575 – M.W.], żeśmy ledwie *in servitute* przyszli. Już nam było wydarto prawa i wolności nasze z mocy, to co się zdało panu, to czynił. Prawie przez moc i gwałt. Jako to ją wniebaczyliśmy na onej konwokacji [na sejmie warszawskim od 15 stycznia do 28 lutego 1585 roku – M.W.] sprośnej, a prawie tyrańskiej, która była w roku [15]85. Na której *sine ordine, sine iustitia* sądy odprawowane byli, jakom o tym [od – M.W.] was siła szemrząc słyszał, i czegom potem sam *ex* procesu spraw niektórych doznał²³¹.

²²⁷ B. Paprocki, *Upominek...*, k. Iijv. Mógł mieć Paprocki na myśli m.in. krytykowany sposób załagodzenia sporu między burgrabią krakowskim Zygmuntem Palczowskim a podstarościm Mikołajem Uhrowieckim (Z. Spieralski, *op. cit.*, s. 159).

²²⁸ B. Paprocki, *Pamięć nierządu w Polsce przez dwie fakty uczinione w roku 1587, którego skutki co dalej to gorsze a ku wielkiej się szkazie rzeczy pospolitey zaczęły* [...], [Praga] 1588, [b.p.k.]. Jan Czubek, wydawca tego utworu, błędnie chyba odnosił ten fragment do bitwy byczyńskiej (J. Czubek, *op. cit.*, s. VII).

²²⁹ B. Paprocki, *Upominek...*, k. Eijj. Dziwi użycie w pierwszej części zdania liczby mnogiej („Mnie jednak do tych obu nic”), a w drugiej pojedynczej.

²³⁰ *Ibidem*, k. Iijiv.

²³¹ *Ibidem*, k. Fijj.

Po wyroku zapadłym na Krzysztofie Zborowskim w lutym 1585 roku, wywołującym go z kraju razem ze współnikami i przyjaciółmi, Paprocki mógł się czuć zagrożony²³². Najpewniej więc już na początku 1585 roku (nie podjął pensji królewskiej za ten rok) był poza krajem. Z całą pewnością nie był obecny podczas obrad sejmu w 1585 roku, skoro o jego przebiegu uzyskał później informacje od nieokreślonego bliżej „sąsiada”²³³. Udał się najpewniej do Czech, a pewne światło na czas jego przybycia tam rzuca fragment dedykacji dla Wojciecha Giebułtowskiego z roku 1613, w którym wspominając chwalebnie odbyte przezeń poselstwo do Rudolfa II, pisał, że: „Cum magno honore nad wszystkie posły Króla Ie[g]o M[o]łści Polskiego, którzy za mnie ode dwudziestu lat u Ie[g]o Cesarskiej Iasności bywali”²³⁴.

Wynika z tego, że Paprocki przebywał już 20 lat w krajach habsburskich, gdy Giebułtowski przybył z poselstwem do cesarza Rudolfa II. Przyjmując zatem, że miało ono najpewniej miejsce w 1605 roku, wówczas owe 20 lat rozpoczynałyby się w 1585 roku. Bliski był zatem prawdy Maciejowski, pisząc, że Paprocki w 1586 roku wyjechał do Czech, choć zapewne miało to miejsce już rok wcześniej²³⁵.

W każdym razie wiosną 1586 roku był niewątpliwie w krajach habsburskich i poszukiwał nowego patrona, skoro przesłał wówczas biskupowi ołomunieckiemu Stanisławowi Pawłowskiemu dokonany przez siebie polski przekład *Descriptio Prussiae*, chcąc mu go zadedykować²³⁶. Biskup

²³² R. Heidenstein, *op. cit.*, s. 492; *Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich*, wyd. Ż. Pauli, Lwów 1846, s. 139-181; E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 449; *Chronologia sejmów Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1569-1793)*, red. L.A. Wierzbicki, D. Kupisz, Warszawa 2021, s. 73-74.

²³³ Bartosza Paprockiego dwie broszury..., s. 40.

²³⁴ B. Paprocki, *Nauka y przestrogi...*, k. 3.

²³⁵ W.A. Maciejowski, *Bartosz Paprocki*, s. 227; za nim M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 506; F. Kozłowski, *op. cit.*, s. 499; J. Bartoszewicz, *op. cit.*, s. 326. Baliński dodał, że Paprocki był na dworze Rożemberków aż do 1590 roku, co jednak nie zgadza się z informacją pochodzącą od samego Paprockiego, że po bitwie byczyńskiej przebywał u Krzysztofa Zborowskiego w Brumovie na Morawach. Baliński twierdził ponadto, że po zrzeczeniu się pretensji do korony polskiej przez Maksymiliana Paprocki powrócił do Polski i dopiero w 1599 roku, uchodząc przed gniewem Zamoyskiego, wyjechał znowu do Pragi, co nie znajduje żadnego potwierdzenia w materiale źródłowym (M. Baliński, *op. cit.*, s. 328).

²³⁶ Pauli, a za nim Dworzaczek błędnie upatrywali w próbie dedykowania w 1586 roku Pawłowskiemu *Descriptio* wyrazu wdzięczności Paprockiego za wsparcie przy opracowywaniu *Zrčcadla*, które wszak ukazało się dopiero w 1593 roku! (Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 3, 9-10; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178). Owo *Descriptio* to zapewne napisana przez Paprockiego *Chronica darinnen die Ahnkunfft der Poln, Böhmen vnndt Preussen [...]*

odpowiedział listem z Kromieryża 28 maja 1586 roku, dziękując, ale też sugerując dedykowanie komuś pochodzącemu z Prus lub tam działającemu, podkreślając, że nie ma z tą prowincją żadnych związków. Przy okazji przekazał mu jednak złoty medal (*numisma aureum*, il. 13) z własną podobizną i herbem oraz zapewnieniem swej życzliwości: *si qua praeterea in re vobis gratificari potuerimus, officioso erga nos animo, pari benevolentia libenter responsuri*²³⁷.

13. Medal biskupa ołomunieckiego Stanisława Pawłowskiego

Wobec umiarkowanego zainteresowania ze strony biskupa Paprocki pozostał najpewniej w Czechach. Po nagłej zaś śmierci Batorego przypuszczalnie powrócił na krótko do kraju i tu włączył się w działania na rzecz wyboru arcyksięcia Maksymiliana na tron polski (il. 14).

zusammen gefast vnnndt aufs Polnischer sprach transferirt zubefinden. Durch Magister Georg Friedrich in Dressden. Im Jahr 1601. Rękopis ten znajdował się w posiadaniu kurfürsta saskiego Christiana II (F. Schnorr von Carolsfeld, C. Alschner, C. Krause, Katalog der Handschriften der Sächsischen Landesbibliothek zu Dresden, Bd. 1, Dresden 1979, s. 48-449). K. Koczur-Lejk niesłusznie dopatruje się w tej księdze Herbów rycerstwa polskiego (K. Koczur-Lejk, Bartłomiej Paprocki – piśmiennictwo..., s. 33). H. Gmiterek uważa niesłusznie, że Paprocki pisał do Pawłowskiego jeszcze z Polski (H. Gmiterek, Przyczynek do dziejów..., s. 128).

²³⁷ Zemský archiv v Opavě pobočka Olomouc [dalej: ZAOpO], Arcibiskupství Olomouc 1144-1961, díl II. (nelistinná část), sv. 1, Kn. č. 97 (Kopíř české korespondence biskupa Pavlovského s úředníky, šlechtou a městy, 1586), k. 48v-49. W polskiej literaturze jako pierwszy informację o tym podał Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 3; potem czeski badacz B. Navrátil, *op. cit.*, s. 220. Pełny tekst tego listu zob. J. Macůrek, *op. cit.*, s. 71-72.

14. H. Henseiller, Portret arcyksięcia Maksymiliana III Habsburga

W maju 1587 roku był w Paprockiej Woli, skąd dedykował wspomniany *Upominek albo przestrożę*, zawierający ostrą krytykę poczynań kancle-rza wielkiego koronnego Jana Zamoyskiego, swego niedawnego protektora. Jan Czubek słusznie przypuszczał na podstawie błędów językowych i licznych czechizmów, że druk tego utworu miał miejsce w Czechach²³⁸.

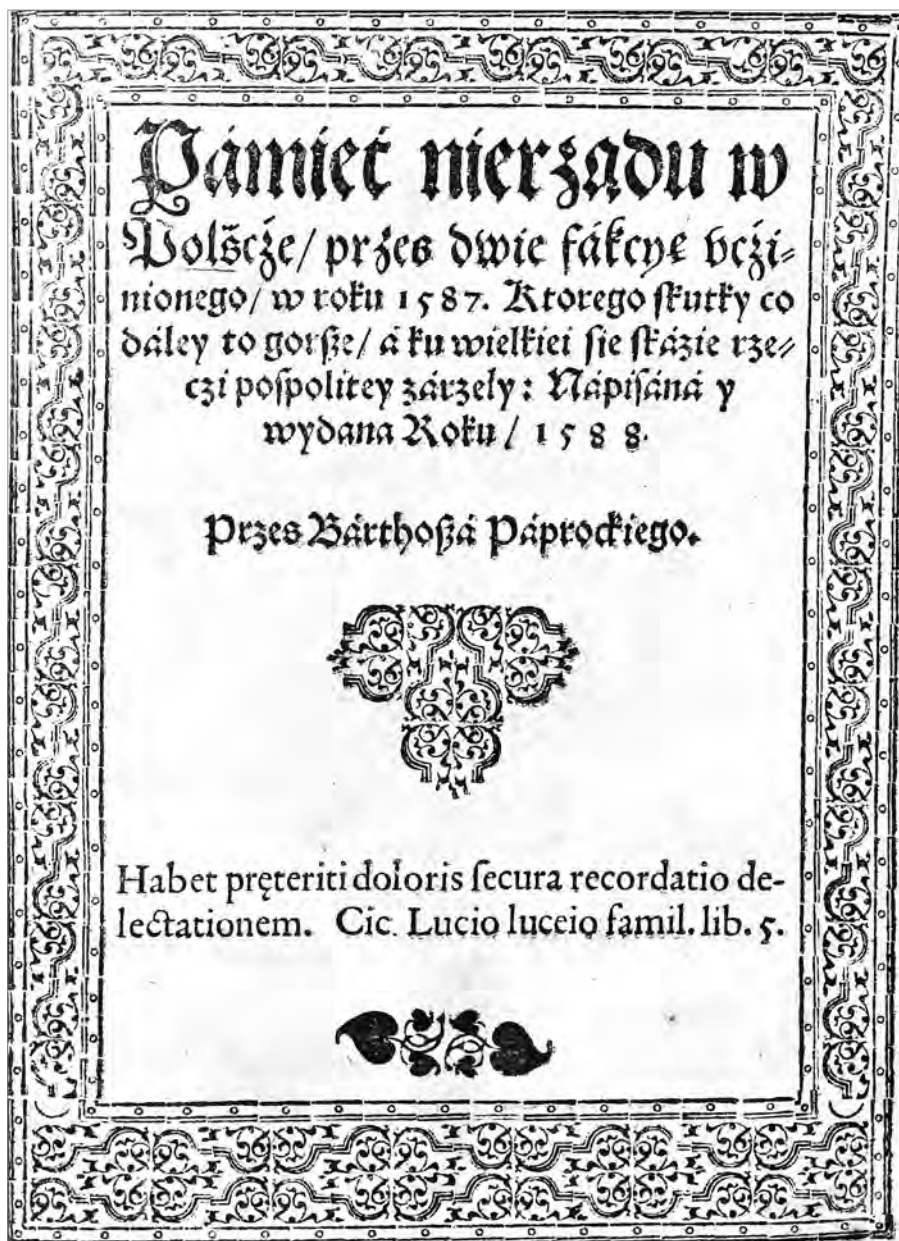
²³⁸ J. Czubek, *op. cit.*, s. IX.

Broszura ta rzeczywiście ukazała się w Pradze, w oficynie Jana Schumann, o czym przekonuje charakterystyczna szata typograficzna, m.in. sygnet drukarski, bordiury i kształt czcionek²³⁹.

15. B. Paprocki, *Upominek albo przestroga* [...], [Praga] 1587

²³⁹ Monografistka drukarni Szumańskiej Petra Večeřová nie uwzględniła tego druku w spisie dzieł wydanych w tej oficynie, ale zamieściła identyczny sygnet drukarski (P. Večeřová, *Šumanska tiskarna...*, s. 337, nr 16).

16. B. Paprocki, *Pamięć nierządu* [...], [Praga] 1588

Z wojskiem arcyksięcia Maksymiliana wycofywał się Paprocki zapewne na Śląsk i tam wziął udział w bitwie pod Byczyną 24 stycznia 1588 roku. Wedle własnych słów Paprockiego po Byczynie schronił się na zamku Bru-

mov u Krzysztofa Zborowskiego²⁴⁰: „Když jsem po nešťastném odehnání od Bičiny na Broumov zajel a při onom urozeném a slavném rytíři a pánu panu Krystofovi Zborovským bydlel”²⁴¹.

Wydaje się jednak, że droga spod Byczyny do Brumova wiodła jeszcze przez Pragę. Tam bowiem w roku 1588 wydał w oficynie Jana Schumanna, o czym znowu przekonuje szata edytorska, trzy kolejne broszury polityczne, tj. *Pamięć nierządu w Polsce* (il. 16) oraz *Na harde a wszeteczne spiewanie Joachima Bielskiego o Byczyńskiej przygodzie*. Wreszcie w samym końcu tego roku (*Pro nouo anno Domini 1589*) ukazała się *Oratio ad Amplissimos*, dedykowana burgrabiemu królestwa Czech Wilhelmowi z Rožmberka, jadącemu w grudniu do Polski na negocjacje²⁴².

9. Pobyt na Morawach w Brumovie i Kromieryżu

Zamek Brumov, położony na południowo-wschodnim skraju Moraw, należał do panów Meziříčských z Lomnice, po czym przeszedł do rąk Zdenka Kavki z Řičan, ożenionego z reprezentantką bardzo bogatej czeskiej rodziny szlacheckiej, Johanką Trčkovą z Lipy²⁴³, wdową po Janie Meziříčskim z Lomnice. Kavka zapisał jej na dobrach brumowskich 30 000 zł opłaty i dożywocie²⁴⁴. W czasie drugiego bezkrólewia Kavka zaangażowany był w popieranie kandydatury Wilhelma z Rožmberka na tron polski²⁴⁵.

²⁴⁰ FV. Peřinka, *op. cit.*, s. 217. Antonín Rybička błędnie podaje imię Zborowskiego, nazywając go Zygmuntem (A. Rybička, *op. cit.*, s. 90).

²⁴¹ B. Paprocký, *Rozmlouvání kolátora s farářem velmi pěkné každému křesťanskému člověku užitečné, nyní v nově sepsané a vydané léta Páně 1607 od Bartoloměje Paprockého z Glogol etc.*, Brno 1607, k. A2.

²⁴² P. Večeřová, *Šumanska tiskarna...*, s. 331, nr 1-2; s. 336, nr 5. Autorka ta nie wymienia jednak tych dwóch druków w dorobku drukarni Szumanowskiej; za Anežką Badurovą przesuwa niesłusznie druk *Oratio* na rok 1598 (*ibidem*, s. 197).

²⁴³ J. Pánek, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české Renesance*, Praha 1989, s. 92, 94. O rodzinie Trčkov zob. B. Paprocký, *Diadochos id est successio, jinak Posloupnost knížat a králův českých, biskupův i arcybiskupův pražských a všech třech stavův slavného Království českého, to jest panského, rytířského a městského, krátce sebraná a vydaná skrze Bartoloměje Paprockého z Glogol a z Paprocké Vůle*, Praha [1602], ks. 2, s. 366.

²⁴⁴ Z. Pokluda, *Držitelé hradu Bromova*, [w:] *Zlínsko od minulosti k současnosti*, sv. 16, Zlin 1999, s. 54-55.

²⁴⁵ T. Wierzbowski, *Dve kandydatury... [Две кандидатуры...]*.

Był też przyjacielem biskupa ołomunieckiego Stanisława Pawłowskiego z Pawłowic, również działającego na rzecz Wilhelma. Po śmierci Kavki (zm. 19 czerwca 1582 roku) Johanka wyszła w 1584 roku po raz trzeci za mąż, tym razem za Krzysztofa Zborowskiego²⁴⁶.

W czasie swego pobytu w Brumovie Paprocki poznał się z Zygmuntem Nekeszem z Landeku (zm. 1591), właścicielem nieodległego Vsetina, u którego często bywał ze Zborowskim, a i sam do niego jeździł w różnych sprawach²⁴⁷. Odbывał też podróże po okolicy (Zdounek, Fulnek, Rokyt-nice, Přerov, Hranice, Bystrice nad Hostýnem, Prusinovice i in.), spisując inskrypcje nagrobne, zbierając różne informacje i kopiując dokumenty²⁴⁸.

Paprocki nie zabawił długo u Zborowskiego. Być może miało to związek z niespokojnym temperamentem gospodarza i konfliktami wywołowanymi przezeń z sąsiadami oraz z procesem wytoczonym mu w 1589 roku

17. Zygmunt Nekesz z Landeku na Vsetine. Portret imaginacyjny

²⁴⁶ Z. Pokluda, *op. cit.*, s. 56.

²⁴⁷ B. Paprocký, *Rozmlouvání kolátora s farářem...*, k. A2.

²⁴⁸ A. Sedláček, *Úvahy o zrcadle Paprockého*, „Časopis Matice moravské” roč. 31, 1907, s. 18-30.

przez Magdalenę z Lomnicy o dobra brumowskie²⁴⁹. Najpóźniej pobyt Paprockiego w Brumovie skończył się wraz z wyjazdem Zborowskiego do Korony, po uzyskaniu w styczniu 1591 roku na sejmie walnym uwolnienia od infamii²⁵⁰.

Pauli, a za nim późniejsi badacze, sądził, że Paprocki po opuszczeniu Brumova zamieszkał u braci Zygmunta (il. 17) i Wacława Nekeszów w Landeku i Arkleba z Vickova²⁵¹. Sam Paprocki pisze jednak, że jedynie odwiedzał Nekeszów. Natomiast Arkleba, którego bliższe związki z Nekeszami datują się od roku 1599, w którym poślubił Lukrecję Nekeszównę, poznał chyba dopiero na dworze biskupa Pawłowskiego w Kromieryżu²⁵².

Opuściwszy Brumov udał się Paprocki do Kromieryża (il. 18) pod opiekę biskupa ołomunieckiego Stanisława Pawłowskiego, znanego mecenasa i opiekuna ludzi nauki i sztuki, na którego dworze przebywało już wielu Polaków²⁵³. Paprocki skorzystał więc ze złożonej mu jeszcze w 1586 roku przez biskupa oferty pomocy: *si qua praeterea in re vobis gratificari potuerimus, officioso vestro erga nos animo pari benevolentia responsuri*²⁵⁴.

Dokładna data przybycia Paprockiego do Kromieryża nie jest znana. Zdaniem Josefa Jirečka, Františka Václava Peřinki, Adolfa Provaznika oraz szeregu innych autorów, niepopartym jednak żadnym źródłem, nastąpiło

²⁴⁹ Z. Pokluda, *op. cit.*, s. 56-58. Paprocki w sporze o Brumov opowiedział się po stronie Magdaleny, o czym zdaje się świadczyć nazywanie jej przezeń „wlastnij dědičku zámku Braumowa” (B. Paprocký, *Zřčadlo slavného Margkrabství...*, list 187).

²⁵⁰ Zborowski opuścił kraje habsburskie i mimo zakazu przyjazdu do kraju udał się do brata Jana do Odolanowa w województwie kaliskim, gdzie jego pobyt potwierdzony jest w lutym 1593 roku (*Pamiętniki do życia i sprawy...*, s. 214-215; *Wiadomości do dziejów polskich z Archiwum Prowincyi Szląskiej*, wyd. A. Mosbach, Ostrów 1860, s. 255; Z. Pokluda, *op. cit.*, s. 58). Dubas-Urwanowicz uważa niesłusznie, że owym bratem był Andrzej (E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 687). Starostwo niegrodowe odolanowskie było w tym czasie w rękach kasztelana gnieźnieńskiego Jana Zborowskiego (K. Chłapowski, *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565-1795. (Materiały źródłowe)*, Warszawa 2017, s. 159-160).

²⁵¹ Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 3; J. Jireček, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*, sv. 2, Praha 1876, s. 78; K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohola a Paprocké Vůle. Život...*, s. 49; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178.

²⁵² K. Kobliha, *Historický nástin okresu vsetinského*, [w:] *Okres vsetinský. Obraz přírodní, kulturní a hospodářský*, Vsetín 1938, s. 137.

²⁵³ W. Gojniczek, *Ślązacy w otoczeniu biskupów ołomunieckich w XVI wieku*, [w:] *Per saecula ad tempora nostra*, sv. 1, upor. J. Mikulec, M. Polívka, Praha 2007, s. 338-344, *Práce Historického ústavu AV ČR. Řada C, Miscellanea*, sv. 18.

²⁵⁴ J. Macůrek, *op. cit.*, Příloh 4, s. 72.

to już w roku 1590²⁵⁵. Natomiast Piotr Cerroni datował przyjazd Paprockiego na rok 1591²⁵⁶.

18. Widok Kromieryža, 1593

Z całą pewnością Paprocki był już w Kromieryżu w końcu 1591 roku, skoro w pierwszych dniach stycznia 1592 roku toczyła się przeciw niemu w tamtejszym sądzie lennym (manów) sprawa z powództwa biskupiego sekretarza, Polaka, Macieja Jelitowskiego. Dotyczyła ona zarzutu nieszlachectwa, jaki wysunął wobec niego Paprocki, wówczas już służebnik biskupa Pawłowskiego. Oświadczył on, że ojciec Jelitowskiego był krawcem i piwowarem spod Kalisza²⁵⁷. W pierwszych dniach maja (przed 4 maja)

²⁵⁵ J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 14; FV. Peřinka, *op. cit.*, s. 217-218; A. Provazník, *Bartoloměj Paprocký, zvláště jeho činnost na Moravě*, „*Vlastivědný věstník moravský*” roč. 48, 1996, seš. 1, s. 38; T. Sterneck-Kahuda, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a královské město Brno*, Brno 2000, s. 133, *Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám výstavbě Brna*, sv. 15.

²⁵⁶ J.S. Bandtkie, *Žycie Bartłomieja Paprockiego...*, s. 167. Taką samą datę przybycia Paprockiego do Kromieryža podaje A. Rybička, *op. cit.*, s. 90; i Ch. D’Elvert, *Zur Geschichte des Erzbisthums...*, s. 73. Tymczasem Wiszniewski, nie powołując się na jakiegokolwiek źródła, twierdził, że Paprocki dopiero w latach 1599-1602 przebywał w Kromieryżu i Pradze (M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 507).

²⁵⁷ FV. Peřinka, *op. cit.*, s. 218; J. Stibor, *op. cit.*, s. 167; J. Štěpán, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic v letech 1579-1598*, Olomouc 2009, s. 60.

w Ołomuńcu Paprocki spotkał się z poselstwem polskim jadącym po Annę Habsburżankę, przyszłą żonę Zygmunta III, i ponownie publicznie zakwestionował szlachectwo Jelitowskiego, a nawet oświadczył, że nie należy z nim razem jeść, a witając się, nie warto zdejmować przed nim kołpaka z głowy. Proces toczył się jeszcze w grudniu tego roku. Nie znamy jego zakończenia, ale sądzić należy, że doszło do ugody, być może za pośrednictwem biskupa, o co ten prosił Paprockiego w liście z 28 listopada 1592 roku²⁵⁸.

Na dworze biskupa Pawłowskiego Paprocki poznał się m.in. z Łukaszem Dembińskim z Dembině²⁵⁹ i z jego późniejszym teściem Janem Horeckim Horkym, najwyższym pisarzem margrabstwa morawskiego²⁶⁰, Arklebem z Vickowa, późniejszym mężem Lukrecji z Nekeszów, z którymi utrzymywał bliskie kontakty jeszcze wiele lat później²⁶¹.

Był to czas, kiedy Paprocki pracował już intensywnie nad zleconym mu przez Pawłowskiego dziełem *Zrčcadlo slavného Margkrabství moravského*, opisującym Margrabstwo Morawskie i tamtejszą szlachtę. Z powodu nieznamomości języka czeskiego, ale i dla przyspieszenia prac, zlecał kwerendy i sam listownie zwracał się o potrzebne mu informacje. Dla przykładu: jesienią 1592 roku prosił władze miasta Brna o radę, z której strony najlepiej byłoby przedstawić widok miasta (il. 19), oraz pytał, kto i kiedy je założył. Rajcy odpowiedzieli mu jednak 2 listopada tegoż roku, że z powodu rozjechania się większości z nich na winobranie nie są mu w stanie udzielić oczekiwanej odpowiedzi²⁶².

Paprocki pisał po polsku, tłumaczył mu zaś teksty na język czeski Jan Buryan Vodička²⁶³: „Dokonána gest tato knyha skrze Bartholoměge

²⁵⁸ ZAOPO, Arcibiskupství Olomouc 1144-1961, díl II. (nelistinná část), sv. 1, Kn. č. 105 (Kopíř české korespondence biskupa Pavlovského s úředníky, šlechtou a městy, 1592), k. 194v-195.

²⁵⁹ O Dembińskim zob. J. Štěpán, *Úředníci a personal na stolních panstvích olomouckého biskupství v druhé polovině 16 století*, „Olomoucký archivní sborník” roč. 3, 2005, s. 61, 64; idem, *Dvůr olomouckého biskupa...*, s. 50-51, 171, 191, 193, 340; J.J.K. Nebeský, *Urozenost Lukáše Dembinského z Dembině. K problému uhování rodové paměti v prostředí nižší šlechty na přelomu 16. a 17. Století*, „Časopis Matice moravské” roč. 132, 2013, s. 151-173.

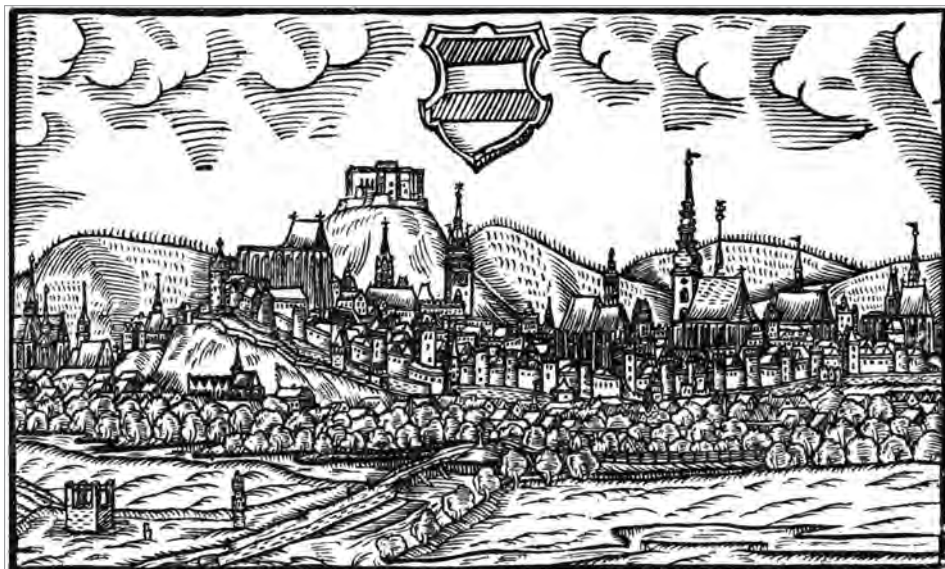
²⁶⁰ O Horeckim zob. J. Štěpán, *Úředníci a personal...*, s. 64; idem, *Dvůr olomouckého biskupa...*, s. 64, 88, 130, 134, 168, 191.

²⁶¹ Idem, *Dvůr olomouckého biskupa...*, s. 340.

²⁶² B.N., „Časopis Matice moravské” roč. 47, 1923, s. 296.

²⁶³ A. Rybička, *op. cit.*, s. 91; J. Malý, *op. cit.*, s. 597-598; *Česká kronika*, s. 808; *Ottův slovník naučný*, díl 19, s. 189.

Paprockého z Glogol a Paprocké Woly jazykem polskim, a w český přeložena skrze Jana Wodičku”²⁶⁴.

19. Widok Brna, 1593

Zrčadlo slavného Margkrabství moravského (il. 20) zostało wydane w roku 1593 w Ołomuńcu w oficynie Marianny Milichtalerovej, wdowy po Fridrichu Milichtalerze (zm. 1592). Paprocki zaciągnął w tym celu spore długi u proboszcza ołomunieckiego Jana Styrskiego ze Styrnej, u stolnika biskupiego Jakuba Pisarzowskiego z Pisarzowic²⁶⁵ oraz u samej Milichtalerovej. Miały być z pewnością spłacone z zysków ze sprzedaży dzieła, do czego jednak, podobnie jak w przypadku *Herbów rycerstwa polskiego*, nie doszło. Dnia 20 marca 1594 roku najwyższy podkomorzy morawski Mikuláš z Hrádku wydał bowiem zakaz sprzedaży²⁶⁶. Nie znamy jednak przyczyn tej decyzji.

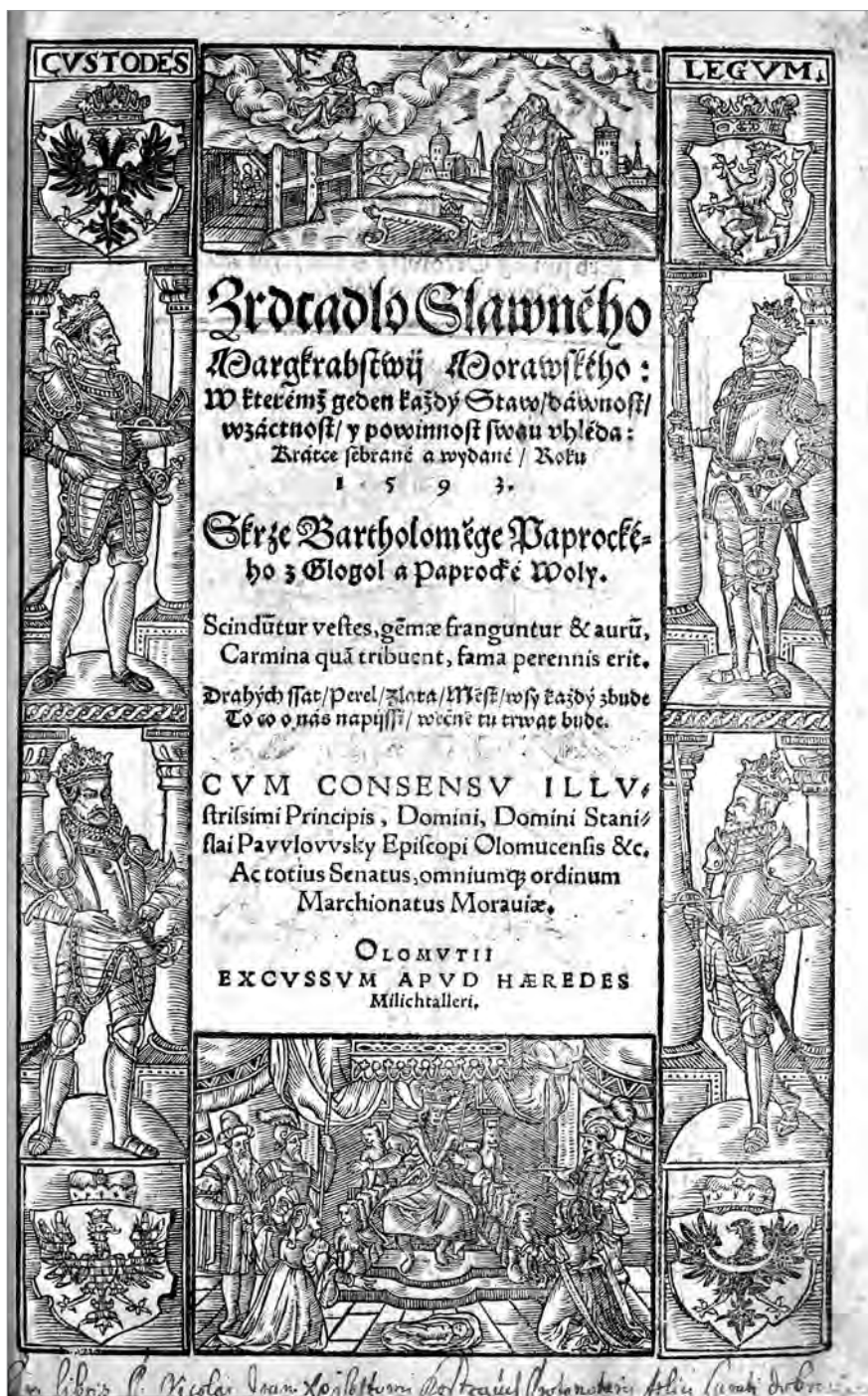
W czerwcu 1594 roku Milichtalerova zwróciła się do burmistrza i rady miejskiej Ołomuńca z prośbą o pozwolenie na sprzedaż²⁶⁷. Skarżyła się, że wydrukowane egzemplarze leżą w drukarni od dawna i nie można ich

²⁶⁴ B. Paprocký, *Zrčadlo slavného Margkrabství...*, k. 448.

²⁶⁵ O Pisarzowskim zob. J. Štěpán, *Dvůr olomouckého...*, s. 118.

²⁶⁶ H. Gmiterek, M. Sobotkova, *op. cit.*, s. 258-261; H. Gmiterek, *Przyczynek do dziejów...*, s. 130-132.

²⁶⁷ Státní okresní archiv v Olomouci, Zlomky registratur, 4152, k. 18 (list Milichterovej ws. sprzedaży *Zrčadla*).

20. B. Paprocký, Zrcadlo slavného Margkrabství moravského [...], Olomouc 1593

wysłać do księgarzy, przez co nie otrzymuje pieniędzy na opłacenie honorarium autorskiego. Dnia 23 września 1594 roku biskup Pawłowski wyjednał wreszcie u najwyższego podkomorzego zgodę, w myśl której nakład dzieła mieli oszacować burmistrz i rajcy Ołomuńca, a długi miały być pokryte w naturze egzemplarzami księgi. Reszta miała trafić do rąk autora²⁶⁸. Tak więc do szerokiej dystrybucji dzieła nie doszło i jeszcze w 1620 roku w składzie drukarni leżało 500 niesprzedanych egzemplarzy²⁶⁹.

Gdy rozgrywała się ta sprawa, Paprockiego nie było już na Morawach. Na początku lipca 1594 roku biskup Pawłowski, polecając Vodičkę, nazwał Paprockiego swym byłym już służebnikiem: „Jan Vodiczka, který przy vrozenym wladycze Bartossowi Paproczkym niekdy sluziebniku nassym za niektery czias w sluzbie był, a w praczych od nieho gemu swierzenych poliessnie, a bedliwie se chował”²⁷⁰.

Paprocki wyruszył do Czech z zamiarem napisania herbarza tamtejszej szlachty. Po drodze zatrzymał się w Litomyślu, gdzie wydał drukiem niewielkie dziełko pod tytułem *Potesitedlne napomenuti proti pohanům*.

10. Pobyt w Czechach

Wedle badaczy czeskich Paprocki miał przebywać na dworze biskupa Pawłowskiego aż do 1597²⁷¹ lub 1598²⁷² roku i dopiero po tej dacie przybyć do stolicy Czech. Pogląd, że Paprocki przeniósł się do Pragi w roku 1598,

²⁶⁸ J. Jireček, *Rukověť k dějinám...*, s. 78; F. Kameníček, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl 3, Brno 1905, s. 389; H. Gmiterek, M. Sobotkova, *op. cit.*, s. 258-261; ZAOPO, Arcibiskupství Olomouc 1144-1961, díl II. (nelistinná část), sv. 1, Kn. č. 106 (Kopíř české korespondence biskupa Pavlovského s úředníky, šlechtou a městy, 1594), k. 191-191v.

²⁶⁹ H. Gmiterek, M. Sobotkova, *op. cit.*, s. 260. Grzegorz Nieć podaje za czeską literaturą, że 540 egzemplarzy odkupił od wydawcy drukarz morawski Valentin Klin (zm. ok. 1595 roku), co oznaczałoby, że nakład *Zdrcadla* wynosił ponad tysiąc sztuk (G. Nieć, *op. cit.*, s. 138).

²⁷⁰ ZAOPO, Arcibiskupství Olomouc 1144-1961, díl II. (nelistinná část), sv. 1, Kn. č. 106, sygn. 31, k. 114 (6 VII 1594).

²⁷¹ J.S. Bandtkie, *Žycie Bartłomieja Paprockiego...*, s. 167; F.V. Peřinka, *op. cit.*, s. 218.

²⁷² J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 15; J. Malý, *op. cit.*, s. 597-598; *Česká kronika*, s. 808; A. Provazník, *op. cit.*, s. 38. Z kolei Josef Macůrek twierdzi ogólnie, że Paprocki przebywał w Kromieryżu przez dziewięć lat bez podania konkretnych dat (J. Macůrek,

po śmierci dotychczasowego protektora – biskupa Pawłowskiego, przyjął się też w polskiej historiografii²⁷³. Jireček i Peřinka uważali jednak, że Paprocki już od roku 1595, będąc jeszcze na służbie u biskupa Pawłowskiego, zaczął jeździć z Moraw do Czech w związku z przygotowywaniem *Diadochosa*²⁷⁴. Żadna z tych hipotez nie znajduje potwierdzenia w kontekście przytoczonych wyżej faktów. Niewątpliwie już w 1594 roku przebywał Paprocki w Czechach.

Według Krejčego znalazł oparcie w rodaku, słynnym alchemiku Michale Sędziwoju, oraz w patrycjuszu praskim Ludwiku Koralce z Cieszyna, któremu dziękował później za szczodrość (*Nová kratochvíle*, cz. 2, 1598)²⁷⁵. Dopiero potem miał zyskać patrona w osobie Jana Zbyňka Zajíca z Hazmburka, pana na Budyni nad Ohří, Mšeném, Hostomicach i Brozanech, starosty slaňskiego i litomierzyckiego kraju, potem najwyższego dziedzicznego stolnika i kuchmistrza, wielkiego miłośnika literatury i sztuki²⁷⁶. W dedykacji dla niego do pierwszej części *Nových kratochvíl* (1597) pisał: „Abych lásku a dobrodiní va[ší] mi[losti] na zámku Budyni k sobě prokázané jakýmiž kolivěk službami svými vaši milosti vynahraditi mohl”²⁷⁷. Natomiast pięć lat później w *Diadochosie* szerzej opisał pomoc otrzymaną od Zajíca:

Na tuto pak práci mou, kterouž jsem při spisování rodův v Království tomto měl, znaje to býti k slávě a ozdobě Království toho, nákladu litovati neráčil, uznáv v tom nedostatek můj. Začež netoliko já, kterýž jsem takového dobrodiní při pánu dosáhl, ale i všickni jiní s jich potomky děkovaní činiti jsou povinni, ovšem já vivus et mortuus Pána Boha za

Čechové a Poláci v 2 pol. XVI století (1573-1589). Tři kapitoly z dějin česko-polské politické vzájemnosti, Praha 1948, s. 11).

²⁷³ „Po śmierci Pawłowskiego r. 1598 obrał Paprocki za miejsce swego pobytu Czechy” (Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 3; tak samo F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 348; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 179). Natomiast według Szymanowskiego i Gawareckiego pobyt w Pradze miał trwać od 1599 roku (M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 507; W. Szymanowski, *op. cit.*, s. 174; W. H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 294).

²⁷⁴ J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 15; F.V. Peřinka, *op. cit.*, s. 217-218; A. Provazník, *op. cit.*, s. 38.

²⁷⁵ K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký...*, [w:] B. Paprocký, *Zrcadlo Čech...*, s. 245.

²⁷⁶ J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 17-19; P. Mareš, *Soupis přisedících komorního soudu Českého království v letech 1527-1620*, Praha 2013, s. 95.

²⁷⁷ B. Paprocký, *Nová kratochvíle*, s kterouž tři bohyně, totiž Luno, Pallas a Venus na svět přišly, jedna každá z nich pět set jak žertův, tak také utěšených příkladův v rozličných případnostech a přibězích k potěšení lidskému ukazujíc, na tři díly rozdělená a nyní v nově skrz Bartoloměje Paprockého z Glogol a Paprocké Vóli etc. vydána, Praha 1597, cz. 1, : : v.

šťastné panování jeho prositi nepominu, aby sám in annos Nestoreos panoval a potom potomci jeho do skonání světa²⁷⁸.

21. Zamek w Budyně nad Ohří, rys. A. Pucherna, ryt. V.A. Berger, Praha 1803

Wkrótce po przybyciu do Czech, zapewne jesienią 1594 roku, Paprocki zwrócił się do cesarza Rudolfa II (il. 22) z prośbą o pomoc w uzyskaniu dostępu do prywatnych archiwów szlachty czeskiej w związku z przygotowaniem herbarza:

[...] cum egregius Bartholomeus Paprotzky eo animum applicasset suum, ut originem gentis Bohemicae, nec non stemmatum ac familiarum in hoc regno deductiones litteris mandaret et posteritati consecraret, humilique a nostra maiestate petiisse, ut ipsius tam honestos conatus commendatione nostra caesarea benignissime promouere dignaremur²⁷⁹.

²⁷⁸ B. Paprocký, *Diadochos...*, O stawu panském, s. 95. Na ten fragment zwrócił już uwagę J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 19.

²⁷⁹ Národní Archiv Praha [dalej: NAP], Stará manipulace, SM, P 156/2; wydany w: *Diadochos*, k. [b.n.]. Dokument ten cytuję Krejčí, uważając go niesłusznie za koncept (K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle. Život...*, s. 167). Tymczasem jest to niewątpliwie oryginał dokumentu, opatrzony pieczęcią oraz podpisami cesarza i urzędników kancelarii.

22. H. von Aachen, Portret Rudolfa II

Dnia 28 listopada 1594 roku został wydany cesarski mandat (il. 23) skierowany do czeskich wielmożów i szlachty, zalecający im udostępnienie Paprockiemu rodzinnych archiwów i godnych uwagi źródeł:

[...] *annuendum esse duximus mandantes omnibus et singulis nostrae majestati subditis, ut illum non solum commendatum habere, sed etiam ex archivis vestris*

23. Mandat Rudolfa II dla Bartłomieja Paprockiego, 1594

res memoria et celebratione dignas describendas illi concedere, denique annales si qui habebuntur pari ratione ei haud gravatim communicare velitis²⁸⁰

Wkrótce potem, w styczniu 1595 roku, ze skarbu cesarskiego polecono wypłacić mu 200 talarów, jednocześnie akceptując dedykację dla Rudolfa II pewnej książki Paprockiego²⁸¹. „Bartholomen Paprocckÿ anmelden / die dedication eines buchs beth[reffend], / ligt da ausgehebt, und seindt / heraus dem Suplicanten 200. / thaler auß gnad[en] angeschafft worden g. J.". Wydaje się, że chodziło o zgodę cesarza na dedykowanie mu planowanej edycji *Diadochosa*.

Niedługo później Paprocki zwrócił się z analogiczną prośbą o list protekcyjny do arcybiskupa praskiego Zbyńka Berki z Dubé. Tym razem chodziło o udostępnienie mu zbiorów zakonnych. Dnia 1 kwietnia 1595 roku

²⁸⁰ Ibidem.

²⁸¹ AT-OeStA FHKA (Hofkammerarchiv), HF (Protokolle Hofffinanz), Bücher 0484 – Protokoll Expedit Prag – 1595, k. 7.

arcybiskup wydał stosowny list skierowany do duchownych w swojej diecezji z zaleceniem, aby mu udostępniali zbiory biblioteczne i archiwalne:

[...] *a nobis benevole cupimus, ut illum in hoc nomine non solum commendatum habere, verum etiam ut ex bibliotecis atque archivis vestris res memoratu et celebratione dignas praeteritique temporis statum continentes depromere ad suamque historiam transferre possit, haud gravatim illi concedere velitis*²⁸².

Podczas pracy w archiwach klasztornych spotkał się Paprocki niejednokrotnie z dużą życzliwością, a nawet wsparciem materialnym, czego dowodem jest wierszowane podziękowanie opatowi klasztoru Słowiańskiego w Nowym Mieście Praskim Pawłowi Paminondzie Horskiemu (il. 24-25):

Vděks učinil preláte mé velké potřebě,
Bůh dej za to náhradu, by vzal hojnou z nebe.
A já dokud sebou vlást budu zde na zemi,
jméno tvé rytmy slavit nepřestanu svými.
Aby lidé tvou lásku k músám hojnou znali,
za to ti děkování, poctivost dávali²⁸³.

24. Portret imaginacyjny opata Pawła Paminondy

²⁸² F. Tischer, *op. cit.*, s. 167.

²⁸³ B. Paprocký, *Nová kratochvíle...*, cz. 1, k. Ziiyv.

25. Podpis opata Pawła Paminondy

Jednocześnie jednak spotykała Paprockiego także niechęć wielu innych, co wiemy z przekazu Balbina, który z kolei opierał się na relacji (*a quo hoc mihi narrante audivi*) naocznego świadka – Rafała Soběhrada Mnišovskiego, tłumacza dzieła Paprockiego²⁸⁴. Otóż jak pisał Balbin, Paprocki w Czechach:

[...] multisque annis multorum procerum ingratiis et gratis in bohémica nobilitatis origines inquisivit, libertate et favore praecipue usus Joannis Zbinkonis de Hazmburg doctissimi in nobilitate nostra viri, sed non aeque omnibus in Bohemia grata accidit ea stemmatarum inquisitio, sive ob innatam quibusdam nobilibus superbiam, sive quod nihil de gente sua annotatum haberent, quod Paprocio communicarent et eam memoriarum pauperitatem fateri nollent, sive alias causas, cur Paprocium repellerent, obtenderent²⁸⁵.

Na podstawie zaś relacji wnuka pewnego wielmoży Balbin przytoczył opowieść następującą:

Scio virum illustrissimum et inter proceres eius aevi non postremum, cum ad eum Paprocus adiisset, et singulari verborum comitate et humilitate, quid venisset, aperuisset illum Catoniano supercilio respondisse: „nihil sibi negotii esse, ac fore cum ignoto homine, qui fortasse ex patria profugus in Bohemia sese occuleret, ac vana spe deceptam nobilitatem emungere auro insidiaretur, infamiae suae solatium”²⁸⁶.

Podobnie jak podczas pracy nad *Zrúdcadlem*, tak i teraz Paprocki korzystał z pomocy przy kwerendach oraz przy tłumaczeniu na język czeski. W tym zakresie współpracował nadal z Vodičką, który w 1597 roku

²⁸⁴ B. Balbin, op. cit., s. 109.

²⁸⁵ Ibidem.

²⁸⁶ Ibidem, s. 107.

przełożył na czeski pierwszą część *Novych kratochvíl*²⁸⁷, oraz z Rafałem Soběhradem Mnišovským z Sebuszina²⁸⁸. Kwerendy zaś wykonywał dla niego m.in. Jan Přestický²⁸⁹. Paprocki pracował w dość szczególny sposób. Jak opisywał to jego wydawca Daniel Sedlčanský, pisarz oddawał mu po kawałku do druku swe dzieło, prowadząc jednocześnie dalsze poszukiwania. Współpracował z rysownikami i zamawiał ryciny, na które ponosił znaczne wydatki²⁹⁰.

W trakcie pracy nad *Diadochosem* Paprocki ogłosił też kilka mniejszych utworów. W 1595 roku ukazał się w Pradze, w oficynie Schumanna, wydany w dwóch wersjach językowych, polskiej i czeskiej, *Gwałt na pogany / Kwalt na pohany*²⁹¹, a w 1596 roku w tejże oficynie *Písničky dvě ku poctivosti všem slavným obyvatelům Království českého* oraz *Pamatka Čzechum v Kheredes*. W drugim z tych utworów Paprocki zawarł swego rodzaju reklamę przygotowywanego *Diadochosa*, prosząc czytelników o nadsyłanie materiałów genealogicznych²⁹².

Kdo by se nyní tuto nepřipomenul v historyji pod Erlau všech stavův Království tohoto českého, širěji se to jednomu každému vynahradiť může. Toliko v té věci vypsání rodův svých bez obmeškávání odsílají račte. K čemuž jsem já vedlé milostivého povolení J. M. C. pána nás všech nejmilostivějšího jednoho každého z vašich milostí hotový služebník²⁹³.

Podkreślił przy tym, że przygotowuje tę księgę za pozwoleniem cesarza, co jest niezwykle istotne w kontekście niejasności wokół daty wydania owego pozwolenia.

²⁸⁷ Ibidem.

²⁸⁸ Ibidem, s. 109; Bohuslaj Balbini E S. I. *Bohemia docta...*, s. 88-89; F.M. Pelzel, *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler*, Prag 1782, s. 50, 53; J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 14, 20; A. Rybička, *op. cit.*, s. 91; *Ottův slovník naučný*, díl 19, s. 189.

²⁸⁹ L. Hosák, *op. cit.*, s. 92; B. N., „Časopis Matice moravské“, roč. 47, 1923, s. 295.

²⁹⁰ F. Tischer, *op. cit.*, s. 300-301.

²⁹¹ Nie odnotowuje tych edycji monografistka drukarni Szumańskiej P. Večeřová (*Šumanska tiskarna...*), niemniej strona typograficzna obu wydań jasno wskazuje, że pochodzą z tej właśnie oficyny.

²⁹² Ibidem, s. 115-116, 118.

²⁹³ B. Paprocký, *Pamatka Čzechum v Kheredes, a neb v Erle misyce Ržigna dne 26 létha Páně 1596 pobitym*. Učiněna od Bartholoméje Paprockého 3 glogol a Paprocké Woly. Nullus hominum, fidelior est amicus, tumulo. Ziadný z Lydj nenj člověku tak wěrným prjetelem yako Hrab, Praha 1596, [b.p.k.].

Tymczasem w lutym 1597 roku zjawił się w Pradze niejaki Jan Zyklnicki, domagając się od Paprockiego, mieniającego się, jak stwierdził, służebnikiem cesarskim, zwrotu pożyczonych mu przed 10 laty na skrypt 200 talarów i jakichś ruchomości. Zyklnicki zwrócił się najpierw do burmistrza i rajców Nowego Miasta Praskiego, ze względu na zamieszkanie Paprockiego na terenie tego miasta („zde messka, a ja newim czo zde za praczy ma”)²⁹⁴, a następnie do cesarza Rudolfa. Paprocki negował postawione mu zarzuty, stwierdzając, że nie zna powoda i nie wie nawet, czy jest on Czechem, Polakiem, czy Chorwatem²⁹⁵. Prosił najpierw o przeniesienie sprawy do sądu ziemskiego, a następnie – przed oblicze cesarza²⁹⁶. Nie znamy niestety dalszego biegu tej sprawy.

W grudniu 1597 roku wydał Paprocki u Schumanowej pierwszą część *Novych kratochvíl* (il. 26), dedykowaną swemu dobroczyńcy Janowi Zbyňkowi Zajcowi z Hazmburka, usprawiedliwiając się w dedykacji, że dotąd nie opublikował gotowego już *Diadochosa*:

Zahálejíc na ten čas pro nedostatek k dokonání a vydání *Diadochos*, ode mne tohoto slavného Království stavům připověděného, a k imprymování již podaného. Čemuž, že tak dlouho se tím prodlužuje překáží *malignitas temporum, vel potius hominum*. Z té příčiny aby se netěšili závistníci moji, když jest mi se daremně času mařiti a zaháleti za dobré býti nezdálo²⁹⁷.

Co i kogo miał na myśli Paprocki, pisząc o ludzkiej nieżyczliwości i zawistnikach? Krejčí domyślał się jakichś intryg dworskich, które miały wstrzymać *imprimatur* Rudolfa II dla gotowego już dzieła²⁹⁸. Jednak to nie cesarz, ale arcybiskup praski wydawał zgodę na druk książek. Rzeczywiście jednak pomiędzy 1596 a 1597 rokiem musiało dojść do jakiegoś wydarzenia, w wyniku którego cofnięto cesarskie poparcie, nakazując Paprockiemu zwrot do kancelarii wydanego uprzednio mandatu. Bardzo prawdopodobne jest, że powodem była wspomniana przez Balbina niechęć wielmożów czeskich do współpracy z Paprockim i ich próby unie-

²⁹⁴ NAP, Stará manipulace, SM, P 156/3.

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ Ibidem.

²⁹⁷ B. Paprocký, *Nová kratochvíle...*, cz. 1, k. [b.n.].

²⁹⁸ K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle. Život...*, s. 167; K. Koczur-Lejk, *Bartłomiej Paprocki – piśmiennictwo...*, s. 62.

26. B. Paprocký, Nova kratochvíle, cz. 1, Praha 1597

możliwienia mu dalszej pracy. Elementem tych działań mogła być próba dyskredytacji Paprockiego w oczach cesarza na podstawie fałszywych zeznań rzekomego wierzyciela Zyklnickiego. Ostatecznie trudności te zostały przezwyciężone i 24 lutego 1598 roku został wydany nowy mandat, tej samej treści co poprzednio. Na szczęśliwie zachowanym oryginale z 1594 roku naniesiono inną ręką zmiany w dacie. Nie zmieniono wprawdzie lat panowania Rudolfa II, czego jednak dokonano w nowym dokumencie, znanym z edycji w *Diadochosie*. Ci sami co poprzednio urzędnicy cesarscy złożyli podpisy w nieco tylko odmiennej formie. Wicekanclerz Krzysztof Zieliński podpisał się obecnie jako „Christophorus L[iber] B[aro] a Ssebusyna”, a Jan Mylner jako „Ioannes Milnerus” (il. 27).

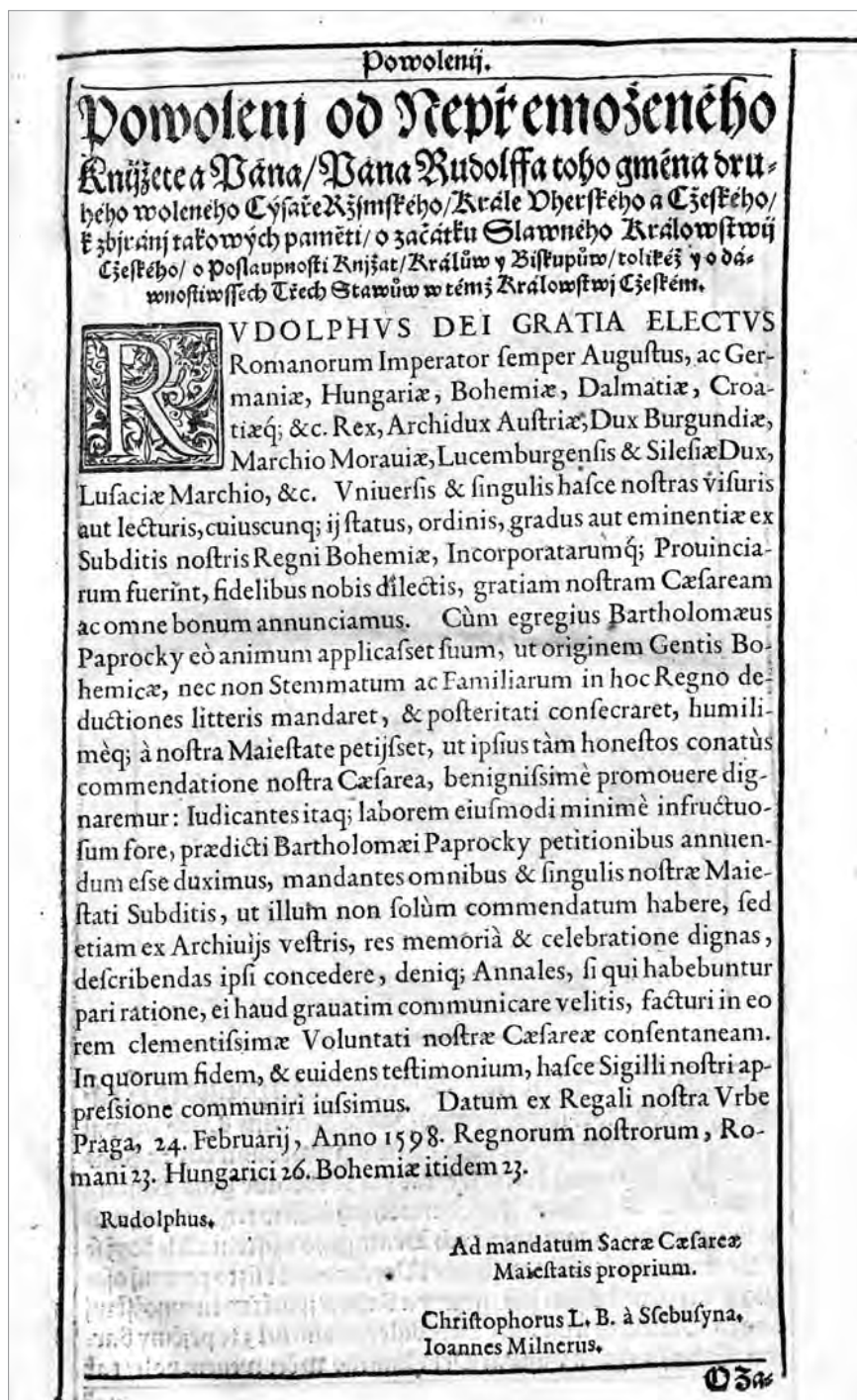
Z całą pewnością opisanych wyżej zmian nie mógł dokonać Paprocki, gdyż byłyby one równoznaczne z fałszerstwem dokumentu cesarskiego, podlegającym surowej karze. Władca musiał znać i akceptować zmiany, skoro dokument ten w owej zmienionej wersji został następnie opublikowany w dedykowanym mu *Diadochosie*.

Warto jeszcze podkreślić, że mandat z 1598 roku z całą pewnością nie mógł być pierwszym wystawionym dla Paprockiego²⁹⁹ i że zachowany oryginał nie jest tylko jakimś konceptem późniejszego dokumentu, jak podejrzewał Krejčí³⁰⁰. Na posiadane pozwolenie cesarskie Paprocki powoływał się bowiem już w 1596 roku w *Pamatce Czechum v Kheredes*. Ponadto skoro w 1597 roku *Diadochos* miał być złożony do druku, jak z kolei stwierdził w dedykacji do pierwszej części *Novych kratochvíl*, to starania rok później o dokument umożliwiający dostęp do źródeł, a więc warunkujący pracę, byłyby pozbawione sensu³⁰¹.

²⁹⁹ Eduard Petrů, pomijając istnienie oryginału z 1594 roku, twierdzi, że mandat cesarski został wydany Paprockiemu dopiero w 1598 roku (E. Petrů, *op. cit.*, s. 11). Tymczasem mandat Rudolfa II musiał być wydany zgodnie z pierwotną datacją w 1594 roku, gdyż wiąże się niewątpliwie z wczesnym etapem prac przygotowawczych, podczas gdy skarga Paprockiego z 1597 roku wskazująca na niezyczliwość powodującą opóźnienie druku dotyczy już gotowego dzieła.

³⁰⁰ K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle. Život...*, s. 167.

³⁰¹ Jireček, a za nim zapewne Josef Lacina twierdzą, że *Diadochos* był ukończony w 1600 roku (J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 19; idem, *Rukověť k djějinám...*, s. 79; *Česká kronika*, s. 808).

27. Edycja mandatu Rudolfa II dla Bartłomieja Paprockiego, Praga 1598

II. Sprawa naturalizacji w Czechach

Wedle zgodnie powtarzanego w polskiej historiografii poglądu 24 lutego 1598 roku Paprocki miał dostąpić zaszczytu otrzymania indygenatu (inkolat³⁰²) czeskiego od Rudolfa II³⁰³. Jak wiele innych szczegółów dotyczących życia pisarza, także ten wymaga gruntownej weryfikacji. Czescy badacze, z natury rzeczy bardziej zorientowani w miejscowych źródłach, w ogóle nie wspominają o takim fakcie. Podobnie starsza polska literatura, a więc Starowolski, Dachnowski czy Błaszczkowski. Dopiero w 1830 roku Tomasz Ujazdowski w „Pamiętniku Sandomierskim” opublikował krótki tekst pod tytułem *Naturalizacja Bartłomieia Paprockiego w Czechach*, w którym pisał:

Mamy przed sobą rękopism, w którym kopia naturalizacji iest umieszczona. Paprocki przybywszy do Czech podał prozbę do Rudolfa II. Cesarza Niem. i króla czeskiego, o uzyskanie naturalizacji, iakoż Rudolf przychylając się do żądania podawcy, uznał go za szlachcica Czeskiego roku 1598, miesiąca Lutego, dnia 24. w Pradze. Oprócz podpisu Cesarzskiego, znajdują się: Krysztofa L. B. z Szebuszyna i Jana Mülnerga³⁰⁴.

Niestety nie udało się odnaleźć tego aktu, ani w oryginale, ani też w jakimkolwiek odpisie. Tymczasem tę właśnie datę nosi wspomniany wyżej drugi mandat protekcyjny Rudolfa II dla Paprockiego, skierowany do szlachty i wielmożów czeskich, w wersji wydrukowanej przezeń w *Diadochosie*³⁰⁵. Podpisany został on przez cesarza i tych samych urzędników, co wspomniana przez Ujazdowskiego „naturalizacja”.

Najpewniej więc z odpisu tego właśnie mandatu w wersji wydrukowanej w *Diadochosie* korzystał Ujazdowski. Jedynym zatem wytłumaczeniem sprawy o rzekomym indygenacie czeskim jest zniekształcenie treści mandatu cesarskiego w odpisie („rękopism”), względnie błędna interpretacja

³⁰² O terminie inkolat zob. M. Stary, *Inkolat*, [w:] *Encyklopedie českých právních dějin*, díl 2, red. K. Schelle, J. Tauchen, Praha 2016, s. 806-812.

³⁰³ Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 3; F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 348; C. Lechicki, *Mecenat Zygmunta III i życie umysłowe na jego dworze*, Oświęcim 2018 [reedycja], s. 127; *Piśmiennictwo staropolskie...*, s. 81; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 179 (od stanów czeskich); A. Tułowiecka, *op. cit.*, s. 40; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 27; H. Gmiterek, *Przyczynek do dziejów...*, s. 128; G. Nieć, *op. cit.*, s. 168.

³⁰⁴ [T. Ujazdowski], *Naturalizacja Bartłomieia Paprockiego w Czechach*, „Pamiętnik Sandomierski” 1830, posz. 7, s. 383-384.

³⁰⁵ B. Paprocký, *Diadochos...*, k. [b.n.].

jego treści dokonana przez Ujazdowskiego. Rzekomej naturalizacji przeczy także fakt, że jeszcze w roku 1600 Paprocki określany był jako obcokrajowiec: „ein Polakh und Auslender Bartholomaeus Paprocký”³⁰⁶. Sam zaś Paprocki ani razu nie podpisał się jako szlachcic czeski. Nie wspomniał też o otrzymaniu indygenatu w dedykacji dla Rudolfa II w *Diadochosie* z 1602 roku, a więc cztery lata po jego rzekomym nadaniu, a na dodatek podpisał się jako szlachcic polski (*eques polonus*)³⁰⁷! Należy więc uznać, że indygenat czeski dla Paprockiego jest konstruktem historiograficznym, nieopartym na żadnych podstawach źródłowych.

12. Dalsza praca nad *Diadochosem* i innymi utworami

W 1598 roku, po śmierci Jana Schumana, Paprocki związał się przejściowo z drukarzem Sedlčanskim, u którego 8 grudnia tegoż roku wydał drugą część *Novych kratochvíl*, dedykowaną Alešowi Berce z Dubé, a w następnym roku (20 sierpnia 1599 roku) *Ogrod Krolewsky* (il. 28), dedykowany Piotrowi Gorayskiemu i Michałowi Sędziwojowi.

Paprocki pod dedykacją podpisał się wyjątkowo ze skrótem „P. C. I. M. H.” (może: Polski, Czeski i Morawski Historyk?), nigdy przedtem ani potem niestosowanym. Druk tego dzieła spowodował konflikt z arcybiskupem praskim³⁰⁸. Paprocki bowiem nie wystarał się o jego uprzednią akceptację, co wywołało gniew hierarchy i skargę wystosowaną do cesarza 29 stycznia 1600 roku:

Wie dann erst in Neulichkeit ein Polakh und Auslender Bartholomaeus Paprocký genannt, ain zimlich grosses Buch, die Behemische und Polnische Kunig, Geschlechter und Lender betreffent bei dem Daniel Sedlčanský trukhen lassen und albereit allenthalben ausspargirt, welches ich nie übersehen oder zu truckhen bewilligt hab³⁰⁹.

³⁰⁶ F. Tischer, *op. cit.*, s. 299-300; NAP, Archiv pražského arcibiskupství, I, B 2/2.

³⁰⁷ B. Paprocký, *Diadochos...*, O stawu panském, strona tytułowa.

³⁰⁸ F. Tischer, *op. cit.*, s. 299-300; P. Večeřová, *Šumanska tiskarna...*, s. 114-116; eadem, *Každodennost pražských tiskařů v 16. a na počátku 17. století*, [w:] *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, red. R. Krušínský, Brno 2007, s. 87.

³⁰⁹ F. Tischer, *op. cit.*, s. 299-300.

28. B. Paprocki, *Ogrod Krolewsky* [...], Praga 1599

Arcybiskup wstrzymał też druk u Sedlčansky`ego kolejnego dzieła Paprockiego, nazwanego *Kroniką czeską*. Była to pierwsza część *Diadochosa*, obejmująca strony 1-255³¹⁰. Drukarz tłumaczył się w liście do arcybiskupa 30 października 1600 roku, że Paprocki zapewnił go, iż przygotowuje tę książkę z polecenia cesarza i ma na to „otworzysty” patent. Miał przedstawić arcybiskupowi do zatwierdzenia dopiero księgę w całości. Pisał ponadto, że Paprocki w swej pracy wykorzystuje kroniki w większości wydrukowane już wcześniej, a więc zatwierdzone przez cenzurę, wreszcie, że księga będzie jeszcze miała korektorów. Prosił arcybiskupa o cofnięcie zakazu, wskazując na koszty, jakie poniósł zarówno on sam, jak i Paprocki, który wydał już na malarzy i przygotowanie klocków drzeworytniczych (figur) 800 talarów³¹¹. Owym rytownikiem był niejaki Stix, którego sygnatura VS widnieje na licznych drzeworytach pierwszej części *Didochosa*³¹² (il. 29). Pozostała część dzieła, jak słusznie podejrzewa Petra Večeřová, została wydrukowana już w oficynie Schumanów, zapewne po tym, jak Sedlčansky po sporze z arcybiskupem zrezygnował z dalszej współpracy z Paprockim³¹³.

29. Rycina z monogramem VS

³¹⁰ Tak też uważali Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 12; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 24, Kraków 1912, s. 59, 67.

³¹¹ F. Tischer, *op. cit.*, s. 300-301.

³¹² NAP, Stará manipulace, SM, P. 156/1.

³¹³ Tak też uważa P. Večeřová, *Šumanská tiskárna...*, s. 115. Reszta, choć posiada analogiczny układ tekstu na kartach i numerację stron, różni się zasadniczo poziomem artystycznym ilustracji drzeworytniczych.

Rok 1600 zakończył Paprocki wydaniem 8 grudnia dziełka *Ksaft*, dedykowanego Krzysztofowi z Lobkovic. Kolejny rok – 1601 – należy do najbardziej intensywnych w twórczości pisarza. Opublikował bowiem w oficynie Schumanowskiej aż cztery utwory. Dnia 4 lutego wydał *Stav manželsky*, dedykowany Jaroslavovi Bořicie z Budče i Martinic³¹⁴. Zaledwie 10 dni później ukazał się *Půst tělesný*, dedykowany najwyższemu sędziemu ziemskiemu Korony Czeskiej Adamowi na Bechyni a Sedlcy Šternberkowi i jego bratu Stefanowi, a 26 lutego kolejne niewielkie dziełko – *Třinácte tabulí věku lidského*, dedykowane Karlovi z Lichtnštejna, z podziękowaniem w przedmowie za dobrodziejstwa otrzymane od jego teścia, morawskiego wielmoży Jana Šembery z Černé Hory i z Boskovic, „kterýž mně za času dobrého zdraví svého pánem milostivým býti ráčil”³¹⁵.

Sytuacja materialna Paprockiego w tym czasie, mimo znacznych nakładów na przygotowanie *Diadochosa*, musiała się poprawić, gdyż wszedł w posiadanie od jakiegoś Polaka jego depozytu w wysokości 1000 talarów i ruchomości złożonych w jakimś kościele pw. św. Mikołaja. Przy próbie ich odzyskania wystąpiły jednak nieprzewidziane trudności. Na prośbę pisarza Rudolf II zwrócił się więc listem datowanym na 5 kwietnia 1601 roku z Pragi do Karola III, księcia Lotaryngii i Baru (il. 30), prosząc go o pomoc w załatwieniu tej sprawy. Cesarz podkreślił, że tym chętniej wstawia się za Paprockim, gdyż od kilku lat prowadzi on godne życie na jego dworze (*a nonnullis annis in aula nostra caesarea honeste vixerit*)³¹⁶. Nic bliższego niestety nie wiadomo o tej ciekawej sprawie. Pewne skojarzenie budzi wysokość transakcji i korelacja czasu jej zawarcia z innymi szczegółami z życia Bartłomieja. Otóż według starszej polskiej literatury w roku 1599 bliżej nieznanemu Stanisławowi Paprockiowi miał sprzedać Stanisławowi Czełatyckiemu wieś Paprocką Wolę, którą miał od swego stryjecznego brata, niewskazanego z imienia³¹⁷. Właścicielem Paprockiej Woli, jak wiadomo, był Bartłomiej Paprocki, który jednak nie miał stryjecznego brata o imieniu Stanisław. Należy więc wziąć pod uwagę możliwość zniekształcenia przekazu na którymś z etapów przekazywania tej informacji. Wydaje się bardzo prawdopodobne, że to nie Stanisław, ale Wojciech Paprocki, brat

³¹⁴ O karierze Jaroslava Bořity z Martinic zob. P. Mareš, *Soupis přisedicich komorního soudu...*, s. 42-43.

³¹⁵ B. Paprocký, *Třinácte tabulí věku lidského...*, k. Bv.

³¹⁶ J.V. Šimák, *op. cit.*, s. 103-104.

³¹⁷ J. Gacki, *Klasztor Święto-Krzyżki...*, s. 513-514; idem, *Benedyktyniński klasztor...*, s. 260; a za nim informację tę podał M. Derwich, *op. cit.*, s. 151.

rodzony Bartłomieja, sprzedał w jego imieniu ową wieś, w której być może gospodarował po wyjeździe brata z kraju. Uprawdopodobnia tę hipotezę fakt, że nabywcą był jego szwagier. Być może więc prawo do wspomnianego depozytu w księstwie Lotaryngii, odpowiadającego wartości Paprockiej Woli, zostało przelane na Paprockiego w ramach rozliczenia bezgotówkowego, mającego ułatwić pozyskanie należnej kwoty. Warto też zwrócić uwagę, że dopiero po roku 1602 Bartłomiej przestał pisać się z Paprockiej Woli, co czynił dotąd regularnie. Może więc dopiero w 1602 roku udało się Paprockiemu wydostać swe pieniądze z włoskiego depozytu, a tym samym zamknąć całą transakcję?

30. F. Clouet, *Portret Karola III, księcia Lotaryngii i Baru*

Tymczasem w Rzeczypospolitej Paprocki został wyrokiem sądu sejowego (przed 5 kwietnia 1601 roku) z powództwa instygatora Jana Łażnińskiego pozbawiony czci za obrazę majestatu króla i jego ciotki królowej Anny, a księgi jego nakazano palić:

[...] *privatus est honore in comitiis proxime praeteritis Bartholomaeus Paproccki ad instantiam instigatoris nostri ex dilatione generosi Joannis Lazninski de Laznino in causa eidem pro eo instituta, quod ipse immemor officii boni civis et conditionis suae nobilis ausus est non tantum sua irrefrenabili lingua maiestatem nostram regiam et sacrosanctam electionem nostram legibus regni confirmatam nec non serenissimam olim Annam Jagielloniam amitam nostram charissimam reginam Poloniae, tum etiam primarios senatores regni nostri ob suffragationem in personam nostram in comitiis electionis nostrae factam laedere sed etiam libellos scribere et hoc suum nefarium scelus in lucem prodire. Ne itaque hoc crimen maneat impunitum decretumque conventiale super ipso Paprocckzy latum effectum suum sortiatur [...] mandamus ut sub quarumcunque iurisdictione praefatus Bartholomeus Paproccki praeventus vel libri ipsius in quibus ipse scripsit multa falsa cum iniuria et aliorum bonorum et magnorum hominum et etiam maiestatis nostrae regiae coniuncta reperti fuerint eiusdem decreti nostri ad primam instigatoris nostri vel etiam eius dellatosris Joannis Lazninski aut cuiuscunque conditionis hominis incolae regni nostri vel ipsius mandatorii requisitione sine ulla concitatione executionem faciant et in personam quidem penas contra infames legibus sancitas extendant, libros vero omnes in quibus ipse scripsit multa falsa [...] conquirant ex bibliothecis recipiant, eosque publice vel occulte vendere audeant illosque concremare recusarent uti infames et honore privatos complicesque eius nefarii facinoris puniant*³¹⁸.

Stąd, jak zauważył Czubek, zachowane egzemplarze *Upominka i Pamięci* są unikatami bibliofilskimi³¹⁹. Łażniński był dalekim krewnym Zamoyskiego i jego dworzaninem, stąd domyślać się można inspiracji idącej od jego patrona³²⁰. Dlaczego jednak stało się to dopiero 15 lat po wydaniu tych druków – nie sposób wyjaśnić.

³¹⁸ ANK, CC, t. 673, s. 1293-1296; wyd.: B. Łuszczyński, *Dokumenta z archiwum aktów grodzkich i ziemskich b. województwa krakowskiego*, „Dodatek Miesięczny do «Gazety Lwowskiej». Poświęcony historii, statystyce i ekonomii krajowej” R. 1, 1972, t. 1, z. 3, s. 182-183.

³¹⁹ J. Czubek, *op. cit.*, s. VIII.

³²⁰ W. Tygielski, *op. cit.*, s. 107.

31. M. Kober, Portret Zygmunta III Wazy

Ostatniego dnia września 1601 roku z pras drukarskich w oficynie Schumanowskiej w Pradze wyszedł jeszcze jeden utwór Paprockiego – *Ecclesia, to gest cyrkew* (il. 32), dedykowany w domu Zajca w Pradze arcybiskupowi Zbyňkowi Berce z Dubé.

Dnia 12 stycznia 1602 roku w domu Zajca w Pradze podpisał Paprocki dedykację utworu *Panna* radcy i komornikowi cesarskiemu Wilhelmu Slavacie z Chlumova i Košumberka z okazji jego ślubu z Lucyną Otylią z Hradce. W tym samym czasie kończył wreszcie pracę nad *Diadochosem*, wprowadzając ostatnie uzupełnienia. Jeszcze w lutym bądź marcu 1602 roku otrzymał list od Jana Jerzego Humpoleckiego, pisany 20 lutego tegoż roku, z prośbą o zamieszczenie w *Diadochosie* jego genealogii³²¹. Tekst przekładał na czeski Rafael Soběhrad Mnišovský z Sebuzina³²². W czerwcu 1602 roku w Pradze w domu Jana Zbyňka Zajca z Hazmburka Paprocki napisał dedykację do *Diadochosa* (il. 33) skierowaną do cesarza Rudolfa II³²³. Druk tego dzieła ukończono 19 lipca 1602 roku u dziedziców Jana Schumana w Starym Mieście Praskim.

Wedle niektórych badaczy po wydaniu *Diadochosa* miał Paprocki przebywać na zamku Bělé u Aleša Berki z Dubé³²⁴. Jest to jednak przypuszczenie pozbawione podstaw, gdyż Aleš Berka odebrał sobie życie w 1599 roku³²⁵, a więc na długo przed ukończeniem druku *Diadochosa*: „Pan Aleš Berka z Dubé a z Lipého na Kuříchvodech a na Bělé, j[eho] m[ilosti] c[ísařské] truksas, kterýž se sám zastřelil”³²⁶.

³²¹ Moravský zemský archiv v Brně, fond G10 – Rukopisy moravského zemského archivu, inv. č. 784, Kopiař korespondence Jana Jiřího Humpoleckého z Rýbenska přelom 16. a 17. století, fol. 58r-61r. Krótkie hasło o Humpoleckich jest zamieszczone w części trzeciej *Diadochosa* (B. Paprocký, *Diadochos...*, O stavu rytířském, s. 330).

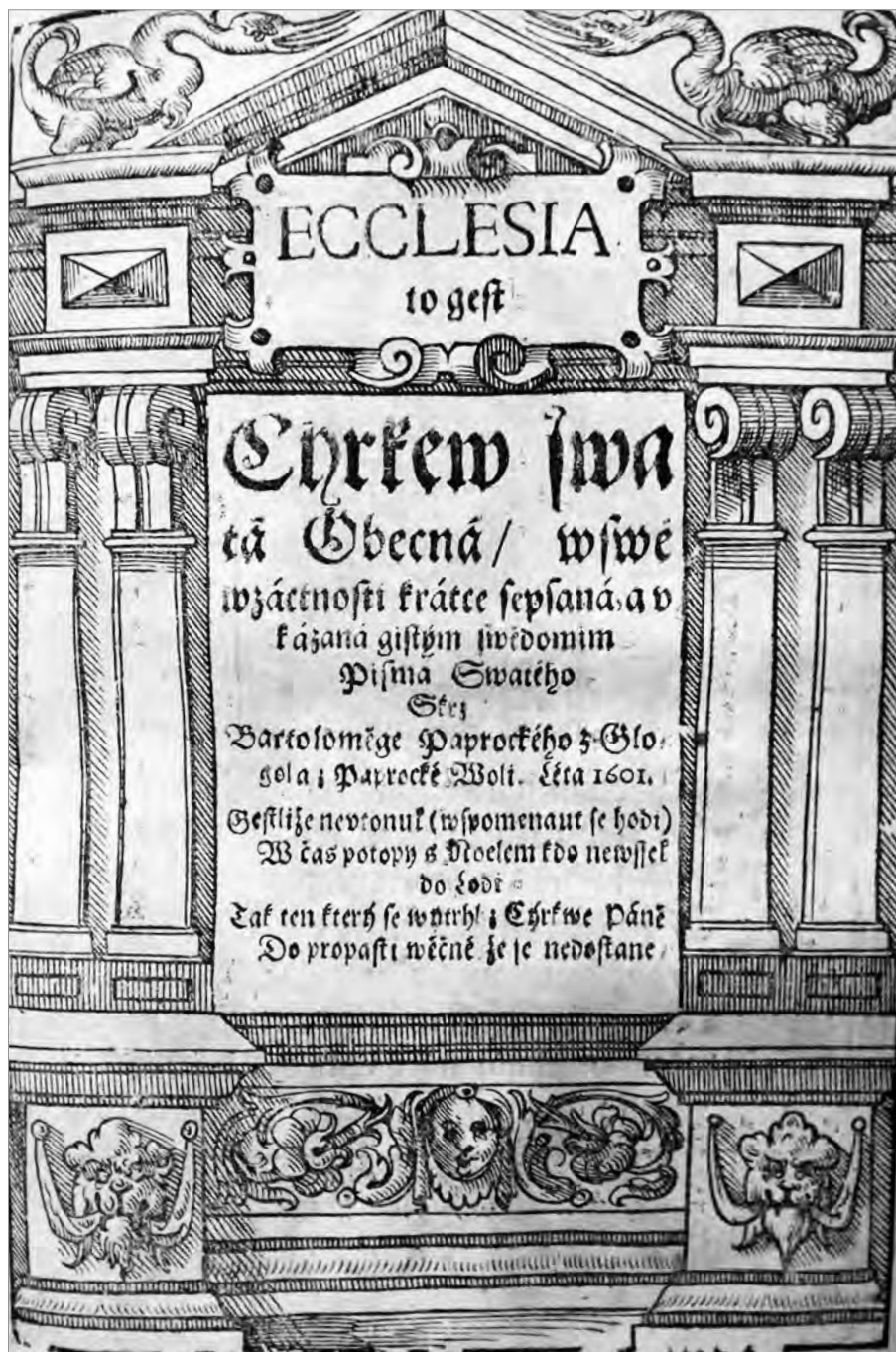
³²² Bohuslav Balbín E. S. I. *Bohemia docta...*, s. 88-89; F.M. Pelzel, *op. cit.*, s. 50, 53; J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 14, 20; A. Rybička, *op. cit.*, s. 91; *Ottův slovník naučný*, díl 19, s. 189. Nie jest więc prawdą stwierdzenie Dworzaczka, że Paprocki pisał *Diadochosa* już po czesku (A. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 180).

³²³ Jan Zbíněk Zajic wzníosl dla siebie dom w Pradze (B. Paprocký, *Diadochos...*, O stavu panském, s. 96).

³²⁴ K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký...*, [w:] B. Paprocký, *Zrčadlo Čech...*, s. 25; idem, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle. Život...*, s. 56 i in.; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 179.

³²⁵ P. Mareš, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564-1616/1617*, Praha 2009, s. 233.

³²⁶ B. Paprocký, *Diadochos...*, O stavu panském, k. 157.

32. B. Paprocký, *Ecclesia* [...], Praha 1601

33. B. Paprocký, *Diadochos* [...], Praha 1602

13. W poszukiwaniu nowego patrona

Wydanie *Diadochosa* stanowiło zamknięcie ośmioletniego okresu intensywnych prac i jednocześnie finansowania ze strony Zajca. Paprocki zaczął więc rozglądać się za kolejnym patronem. W wydanej w Krakowie w 1602 roku *Nauce rozmaitych philozophów około obierania żony* oferował swe służby Mikołajowi Herburtowi Dziedziłowskiemu, deklarując nawet gotowość przyjazdu na Ruś:

Mać ja chuć uprzejmą, Panie Miłościwy,
Sługą Twoim być zawsze, póki będę żywy.
Nie mogąc prze chudobę, służyć w większej sile,
Wiem i tak mną nie wzgardzisz, ale przyjmiesz mile.
Iż na szablę pieniędzy w mieszkcu nie dostaje,
Pióra, że łącno dostać, co natura daje.
S tym ja Tobie do posług, jadę a chętniwe,
Tylko przyjmuy służby me k sobie miłościwie³²⁷.

Z planów tych nic jednak nie wyszło, a Paprocki pozostał w Pradze, gdzie 25 listopada 1602 roku wydał u Schumanowej kolejny utwór – pt. *Obora aneb zahrada* (il. 34), napisany z okazji ślubu Jana Zbyńka z Polikseną Minkwicówną.

Jeszcze w grudniu 1603 i styczniu 1604 roku mieszkał w Pradze na Nowym Mieście, gdzie wobec burmistrza i rajców Nowego Miasta Praskiego wytoczona została mu sprawa przez tamtejszego mieszczanina i aptekarza Marcina Stixa o zaległą zapłatę jego ojcu za wykonanie klocków drzeworytniczych do *Kroniki czeskiej* zamieszczonej na początku *Diadochosa*³²⁸.

³²⁷ Idem, *Nauka rozmaitych philozophów około obierania żony*, Kraków 1602, k. Aii. Utwór dedykowany planującemu drugie małżeństwo Mikołajowi Herburtowi Dziedziłowskiemu (zm. pod Smoleńskiem w 1610 roku), synowi wojewody podolskiego (do 1589 roku), starosty tłumackiego, wojewody ruskiego i starosty lwowskiego (od 1572 roku) Mikołaja Herburt z Fulsztyna na Dobromilu i Dziedziłowa (ur. ok. 1524, zm. w 1593 roku) oraz Zofii Żórawnickiej herbu Korczak (A. Boniecki, *op. cit.*, t. 7, Warszawa 1904, s. 261). Według Paprockiego był on ożeniony z Barzówną herbu Korczak (B. Paprocki, *Herby...*, s. 666).

³²⁸ NAP, *Stará manipulace*, SM, P 156/1; Kralovska Komora, 772. Večeřová dopatruje się za Bohatkovą twórcy drzeworytów sygnowanych monogramem VS w osobie Vergiliusa Solisa młodszego (P. Večeřová, *Diadochos Bartoloměje Paprockého z Hlohoh a Paprocké Vůle*, [w:] *Sborník k 80. Narozením Mirjam Bohatcové*, red. A. Baďurová, Pra-

34. B. Paprocký, Obora aneb zahrada [...], Praha 1602

Mniej więcej w tym samym czasie opiekun Paprockiego Jan Zbyňek Zajíc popadł w kłopoty finansowe spowodowane rozległą działalnością mecenasowską³²⁹. Paprocki utracił więc w nim oparcie i zaczął zabiegać o wsparcie ze strony cesarza. Najpewniej jesienią 1605 roku otrzymał od niego coroczną pensję w wysokości 100 talarów, a stało się to dzięki wstawiennictwu posła polskiego Giebułtowskiego³³⁰:

[...] a ižeš W[asza] M[iłość] wielu dobrym ludziom za oną swą bytnością u Ie[g]lo C[esarskiej] I[asności] pomocen ku łasce y opatrzeniu być raczył, i mnie samemu łaskawe oko i hojną rękę, to jest sto talarów jurgieltu na każdy rok zjednać raczył – a iż to było *publicum* na dworze onym, *publice* się też i mnie o tym mówić i pisać godzi³³¹.

Poselstwo Giebułtowskiego, którego Paprocki poznał jeszcze w Polsce, musiało mieć miejsce po 1602 roku, skoro w wydany w lipcu tego roku *Diadochosie* Paprocki, pisząc o córce Jana Kochcickiego ze Śląska herbu Bocian lub Czapla, radcy cesarza Maksymiliana II i Rudolfa II, a żonie Giebułtowskiego, sekretarza królewskiego, nic nie wspomina o jego poselstwie³³². Z kolei w dedykacji dla Giebułtowskiego z 1613 roku napisał, że był przyjęty przez cesarza: „nad wszystkie inne posły króla Je[g]lo

ha 1999, s. 364; eadem, *Šumanská tiskárna...*, s. 53), czemu jednak przeczą szczegóły wspomnianego sporu.

³²⁹ J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 21-22; K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký...*, [w:] B. Paprocký, *Zrcadlo Čech...*, s. 245-246.

³³⁰ W.A. Maciejowski, *Bartosz Paprocki*, s. 228; M. Baliński, *op. cit.*, s. 328; Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 4; J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 33; J. Malý, *op. cit.*, s. 597-598; *Ottův slovník naučný*, díl 19, s. 189; K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohola a Paprocké Vůle. Život...*, s. 63, 195. M. Wiszniewski, pisząc o uzyskanej przez Paprockiego pensji cesarskiej, stwierdził niesłusznie, że Paprocki odwdzińczyć się miał cesarzowi utworem *Oratio ad amplissimos et nobilissimos Regni Bohemiae viros* (M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 506). Dzieło to wydane jednak zostało w roku 1589, co wyklucza związek z jurgieltem uzyskanym znacznie później za wstawiennictwem posła Giebułtowskiego.

³³¹ B. Paprocki, *Nauka y przestrogi...*, k. 3.

³³² Idem, *Diadochos...*, *O stawu rytiřském*, s. 218. Tegoż Jana Kochcickiego herbu własnego przedstawiającego srokę na gałęzi, posła cesarza Maksymiliana II w 1576 roku do stanów litewskich w sprawie polskiej korony, a następnie od cesarza Rudolfa do króla Batorego w 1579 roku, wspomina Bielski, zniekształcając jego nazwisko na Rochcicki, co powtórzył za nim Kasper Niesiecki (J. Bielski, *op. cit.*, s. 738, 768; K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 867). Jednak tenże Niesiecki w innym miejscu wymienia tego samego Jana Kochcickiego z prawidłową pisownią nazwiska i herbem Czapla (K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 1, Lwów 1728, s. 331).

M[o]ści Polskiego, którzy za mnie ode dwudziestu lat u J[e]go Cesarskiej Jasności bywali”³³³.

Jeśli przyjmiemy najwcześniejszy możliwy czas przybycia Paprockiego do Pragi na rok 1584/1585, owe 20 lat upływałoby około roku 1605. Można zatem wnioskować, że Giebułtowski przybył do Pragi bądź to z misją przygotowującą poselstwo marszałka wielkiego koronnego Zygmunta Myszkowskiego w 1605 roku, bądź w jego orszaku. Według Piotra Piaseckiego poselstwo Myszkowskiego stanęło na miejscu 26 września 1605 roku, a wyjechało z powrotem w listopadzie tego samego roku. Zatem jurgielt zostałby nadany Paprockiemu najpóźniej w tym właśnie czasie. Cesarska pensja była wielkim dobrodziejstwem dla borykającego się z kłopotami finansowymi pisarza, choć nie zabezpieczała w całości jego potrzeb życiowych. Uskarżał się więc Paprocki w następnych latach nadal na swoje ubóstwo, pisząc: „A protož v truhlách svých hledajíc, které při sobě toliko dvě mám, jednu gratiarum, která plná a natlačená jest, druhá argenti, ta jest prázdna a pustá”³³⁴. Stąd zapewne wzięła się też decyzja o powrocie na Morawy pod skrzydła dawnych przyjaciół wraz z usilnym poszukiwaniem nowego patrona.

14. Ponowny pobyt na Morawach i wyjazd na Śląsk

Według Cerroniego Paprocki przebywał w Pradze co najmniej do 1602 roku³³⁵. Natomiast Jireček, a za nim późniejsza czeska literatura, przyjął, że Paprocki opuścił Czechy dopiero w 1604 roku i udał się na Śląsk³³⁶. Oba stanowiska wydają się jednak nieprecyzyjne. Jeśli Giebułtowski wyjednał Paprockiemu jurgielt jesienią 1605 roku, to zapewne dopiero po tej dacie opuścił on Czechy, udając się chyba najpierw na Morawy, co podejrzewał już Pauli³³⁷.

³³³ B. Paprocki, *Nauka y przestrogi...*, k. 3.

³³⁴ Idem, *Rozmlouvání aneb Hádání chudého člověka s bohatým, z kteréhož se jeden každý muž naučit dobrých a pobožných skutkův, vybraná z Písma s[vatéh]o a vydaná od Bartoloměje Paprockého z Glogol etc.*, Brno 1606, k. Aij-Aijv.

³³⁵ J.S. Bandtkie, *Žycie Bartłomieja Paprockiego...*, s. 167. Taką samą datę przyjęli M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 507; W. Szymanowski, *op. cit.*, s. 174; W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 294.

³³⁶ J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 22; J. Malý, *op. cit.*, s. 597-598; *Ottův slovník naučný*, díl 19, s. 190; P. Večeřová, *Šumanská tiskárna...*, s. 113. Natomiast Rybička ostrożniej wskazał na czas około 1604 roku (A. Rybička, *op. cit.*, s. 91).

³³⁷ Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 4.

Na Morawach uzyskał wsparcie od dawnych przyjaciół, zwłaszcza Łukasza Dembińskiego z Dembině na Střilném i Herolticach k. Vyškova, przyjaciela i byłego urzędnika dworu biskupa Pawłowskiego³³⁸, oraz jego drugiej żony Elżbiety, córki Jana Horeckiego, pisarza Margrabstwa Morawskiego³³⁹. Pobyt na Morawach musiał być krótki. Wyjechał stąd na Śląsk bez wątpienia jeszcze w 1606 roku, gdyż w dedykacji dla Dembińskiego z grudnia tego samego roku napisał, że opuścił go w kończącym się roku zasmuconego stratą syna: „A že jsem byl pomijejícího roku odjel V. M. velmi zarmouceného”³⁴⁰. Na Śląsku natomiast zastał jeszcze starostę opolskiego Jerzego Oppersdorffa, który umarł 15 grudnia 1606 roku³⁴¹: „To ačkoliv sem byl začal za hejtmanství *antecessora* W.W. vysoce urozeného pána, pana Jiřího z Opprstorfu”³⁴².

Powodem wyprawy na Śląsk była, jak poprzednio na Morawach i w Czechach, chęć opisania historii księstwa opolskiego i szlacheckich rodzin tam żyjących. Paprocki zatrzymał się w Opolu, gdzie znalazł dom i życzyliwą opiekę u Jana Oderwolffa z Dolnego Stradomia na Urbanowicach. Współpracownikiem pisarza w jego dziele był kanclerz ziemskiego księstwa opolskiego Waclaw Szeliga, który udostępnił mu niewątpliwie urzędowe dokumenty z kancelarii księstwa:

A protož já, milostivý pane kanclíři [...] všecknu jsem mysl svou na tom zasadil, abych při tý práci, kterouž společně s vaší milostí mám v spisování starožitností a takových věcí, z kterých by oni, slavní předkové a rozmnožitelé těchto krajin, mezi potomky svými jména svá oživiti a k poctivým skutkům svým, erbům a potomkům svým větší chuti dali³⁴³.

³³⁸ Łukasz Dembiński służył u biskupa Pawłowskiego jako zarządca majątków Vyškov i Modřice. Był ożeniony z Ludmiłą Dubčanską, zmarłą bezdzietnie w 1593 roku, a ponownie z Elżbietą (Elišką), córką Jana Horeckiego z Horky, pisarza Margrabstwa Morawskiego (B. Paprocký, *Zrčadlo slavného Margkrabství...*, k. 348v; idem, *Rozmlouvání aneb Hádání...*, dedykacja). O Dembińskim i jego kręgu rodzinnym zob. J. Štěpán, *Dvůr olomouckého biskupa...*, s. 50-51, 171, 191, 340; J.J.K. Nebeský, *op. cit.*, s. 151-173.

³³⁹ B. Paprocký, *Rozmlouvání aneb Hádání...*, k. Aijv, Aiiijv.

³⁴⁰ *Ibidem*, k. Aijv.

³⁴¹ J. Sinapio, *Schlesischer Curiositäten erste Vorstellung darinnen die ansehnlichen Geschlechter des schlesischen Adels [...]*, Leipzig 1720, s. 91.

³⁴² B. Paprocký, *Štambuch Slézský...*, k. ij.

³⁴³ *Ibidem*, k. Ggijj.

Z roku 1606 pochodzą zaledwie trzy dedykacje pisane i datowane w Opolu (Janowi Buchcie z Ondrzejkowic, Jerzemu Laryszowi z Naczesławic, Mikulaszowi Wrańskiemu)³⁴⁴. Zimą 1606 roku przybył Paprocki do Brna, gdzie 24 grudnia 1606 roku wydał dziełko *Rozmlouvání aneb Hádání chudého člověka s bohatým*, dedykowane Dembińskiemu. Tam też, w domu Krzysztofa Sobiekurskiego, opata klasztoru benedyktyńskiego w Rajgrodzie, spędził Boże Narodzenie³⁴⁵. Następnie udał się z powrotem na Śląsk do Jana Oderwolffa, w którego domu w Opolu przebywał zapewne całą pierwszą połowę roku 1607³⁴⁶. Tutaj opracował zasadniczą część swego dzieła obejmującą genealogie kilkunastu rodzin śląskich, m.in. Oppersdorfów³⁴⁷, Oderwolffów i Wojsków z Bogdancowic³⁴⁸. W tym samym roku w drodze powrotnej do Brna zatrzymał się na krótko w Raciborzu, gdzie dedykował jedną z części sędziemu ziemskiemu księstw opolskiego i raciborskiego Balcerowi Metychowi (Baltazar Mettich) z Cieczowa na Klizynie, swemu dobrodziejowi i przyjacielowi³⁴⁹. Już z Brna w 1607 roku dedykował Oderwolffowi i jego bratankowi za gościnę i dobrodziejstwa: „Za velkou chuť a dobrodiní vaší milosti, moji velice laskaví páni Odrwolffové, kterou sem znal po vašich milostí, kdy sem v domě vaší milosti čas některý bydlejíc, takové knihy sepsal”³⁵⁰.

Na Morawach zatrzymał się znowu u Dembińskiego i tu ukończył wydane we wrześniu 1607 roku w Brnie *Rozmlouvání kolátora s farářem velmi pěkné každemu křesianskému člověku užitečné*, dedykowane Lukrecji z Nekeszów, żonie Arkleba z Vickova, córce swego dawnego dobrodzieja Zyg-

³⁴⁴ *Ibidem*, k. Qqijj, Rriij, Ttiij.

³⁴⁵ O opacie Sobiekurskim zob. B. Dudík, *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrathume Mähren*, Wien 1868, s. 96-118; H. Gmiterek, *Udział duchowieństwa polskiego w procesach rekatolizacji w Czechach doby przedbiałogórskiej*, [w:] *Kościół w społeczeństwie w Czechach i w Polsce. W średniowieczu i w epoce nowożytnej*, red. W. Iwańczak, A. Januszek-Sieradzka, J. Smołucha, Kraków 2020, s. 106-107. Pauli, a za nim Dworzaczek błędnie nazwali opata „Sobierajski” (Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 4; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 179).

³⁴⁶ B. Paprocký, *Štambuch Slézský...*, k. Xx; J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 22. O rodzinie Oderwolffów zob. J. Sinapio, *op. cit.*, s. 847.

³⁴⁷ B. Paprocký, *Štambuch Slézský...*, k. P.

³⁴⁸ Dedykacja w maju w Obránach koło Brna na Swobodnym Młynie w 1609 roku (*ibidem*, k. Rrrii-Rrriiv).

³⁴⁹ *Ibidem*, k. Eee. O rodzinie Mettichów zob. też J. Sinapio, *op. cit.*, s. 149; E.H. Kneschke, *Deutsche Graffen-Haeuser der Gegenwart. In Heraldischer, Historischer und Genealogischer Beziehung*, Bd. 2: L-Z, Leipzig 1853, s. 116-117.

³⁵⁰ B. Paprocký, *Štambuch Slézský...*, k. Xx.

munta Nekesza. W Brnie i okolicach w latach 1607-1609 napisał jeszcze kilka tekstów dedykowanych kolejnym rodzinom śląskim, m.in. Kochcickim z Kochcic, Dzierżanowskiem z Dzierżanowa i Paczyńskim z Paczyny³⁵¹. W lecie 1608 roku przeniósł się pod Brno, do pochodzącego z Lubelszczyzny Krzysztofa Dłuskiego³⁵² i jego żony Doroty z Halcnowskich z Halcnowa, mieszkających na Swobodnym Młynie we wsi Obrány (4 km na północny wschód od Brna), gdzie m.in. uczestniczył w chrzcie ich syna Arnolfa, urodzonego 13 lipca 1608 roku³⁵³.

W maju 1609 roku wydał w Brnie, dzięki finansowemu wsparciu (*eiusque sumptu et impensa excussum*) Dembińskiego, swoje ostatnie wielkie dzieło *Štambuch Slézský* (il. 35)³⁵⁴. Mieszkał wówczas nadal w Obranach u Dłuskich. Zapewne stamtąd wyruszył po ponad 20 latach z powrotem do Polski.

³⁵¹ *Ibidem*, k. Fffijj, Jii, Nnn, Oooijj.

³⁵² Krzysztof był synem Adama Dłuskiego herbu Nałęcz i Barbary Tomaszowskiej (*ibidem*, k. Rrrllv, Tttijj).

³⁵³ *Ibidem*, k. Tttijjv.

³⁵⁴ J.S. Bandtkie, *Życie Bartłomieja Paprockiego...*, s. 167-168.

35. B. Paprocký, Štambuch Sléžský [...], Brno 1609

15. Powrót do ojczyzny

Podobnie jak w przypadku innych wydarzeń z życia Paprockiego, także i w kwestii daty jego powrotu do ojczyzny brak jest zgodności w literaturze. Ungar pisał, że Paprocki wrócił do Polski około 1610 roku³⁵⁵. Propozycja ta przyjęta została przez większość późniejszych autorów³⁵⁶. Z całą pewnością na początku roku 1611 przebywał w klasztorze w wielkopolskim Łądzie. Tamtejszym opatem był wówczas jego dawny przyjaciel Mateusz Borzewski (zm. 21 sierpnia 1614 roku)³⁵⁷, o którym już w *Herbach* pisał: „Był Matyas Borzewski opatem łeckim, godny i przykładny prałat, wiele r. p. znacznie służył”³⁵⁸.

Najpewniej też do niego skierowany był wiersz zamieszczony w wydanej w 1613 roku *Nauce i przestroгах*:

Ku swemu dobremu przyjacielowi
Śmierć mi nie straszna, bo rok siedmdziesiąty,
Szerokie świata przemierzawszy kąty.
Już mi na nogach chodzić zapowiada,
I duszy w ciele długo mieszkać nie da.
Przeto mi nie groś tą panią Prałacie,
I wy tu wieków długo nie przetrwacie³⁵⁹.

Z Łądu dedykował na początku roku 1611 Rozrażewskim *Rozmowę podawce z plebanem*, przymawiając się o ich patronat. Najwyraźniej nic z tej gotowości Paprockiego do pełnienia służb nie wyszło. W Łądzie przebywał jeszcze w roku 1613, gdzie napisał wspomnianą *Naukę y przestrogi na różne przypadki ludzkie* (il. 36), dedykowaną Giebułtowskiemu.

³⁵⁵ Bohuslai Balbini E S. I. *Bohemia docta...*, s. 89.

³⁵⁶ Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 4; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 179; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 41; natomiast F.M. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 348. Wiszniewski, a za nim Baliński i niektórzy inni autorzy kładą powrót Paprockiego do kraju dopiero na rok 1613, co jest oczywistym błędem (M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 507; M. Baliński, *op. cit.*, s. 330; S. Orgelbranda *encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 11, Warszawa 1901, s. 288).

³⁵⁷ Biblioteka Kórnicka, Nekrolog opactwa łędzkiego, nr 9, s. 2-3.

³⁵⁸ B. Paprocki, *Herby...*, s. 949.

³⁵⁹ Idem, *Nauka y przestrogi...*, s. 107.

36. B. Paprocki, *Nauka y przestrogi* [...], Kraków 1613

Sugerowany w literaturze pobyt Paprockiego w opactwie cysterskim w Wąchocku najprawdopodobniej nie miał w ogóle miejsca³⁶⁰. Opatem komendatoryjnym był tam od 1612 roku dobrodziej Paprockiego Stefan Charbicki, wielokrotny poseł do cesarza i innych władców³⁶¹. Najpewniej

³⁶⁰ Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 4; J. Mały, *op. cit.*, s. 597-598; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 179; A. Provasnik, *op. cit.*, s. 38.

³⁶¹ O Charbickim pisał Niesiecki, że był kanonikiem kruszwickim, kujawskim (włocławskim) i poznańskim, a potem opatem przemęckim (przed 1607 rokiem), na koniec (tj. w 1612 roku) wziął opactwo wąchockie (K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 1, s. 246-247). W dniu 8 października 1612 roku biskup krakowski zatwierdził wybór kanonika Charbickiego na opata komendatoryjnego w cysterskim klasztorze w Wąchocku (A. Bruździński, *Biskup krakowski Piotr Tylicki wobec zakonów w swojej diecezji (1607-1616)*, „Folia Historica Cracoviensia” 2004, t. 10, s. 58). Zob. też M. Bor-

jednak Paprocki otrzymał od niego jedynie wsparcie materialne, może jeszcze za jego rządów opackich w Przemyście (przed rokiem 1607 do 1612), o czym pisał w 1613 roku:

Do swego dobrodzieja x. Stephana Charbi[ckiego] opata wąchockiego
 Doznałem łaski Stephanie po tobie,
 Sławny opacie, boś mnie w mej chudobie,
 Pańskie ratował, mogę cię zwać tatą.
 Gdy w ciężkie mrozy nakryję się szatą.
 Ja w cieple siedząc za twe dobre zdrowie,
 Modlić się Panu jestem pogotowie³⁶².

W roku 1613, opuściwszy klasztor w Łądzie, przybył Paprocki do Krakowa, gdzie w oficynie Szymona Kempiniego wydał swoje dwie ostatnie prace, napisane jeszcze w Łądzie – *Naukę y przestrogi*, dedykowane Giebułtowskiemu, oraz *Cathalogus to iest Porządne opisanie sprawy żywota arcybiskupow gnieźnieńskich* (il. 37), dedykowany prymasowi Wojciechowi Baranowskiemu³⁶³. W Krakowie być może zatrzymał się u Giebułtowskiego, który posiadał własną kamienicę narożną przy ulicy św. Anny³⁶⁴.

kowska, *Z dziejów opactwa cystersów w Wąchocku*, Kielce 1998, s. 104-105; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, *Acta Episcopalia*, t. 38, s. 712.

³⁶² B. Paprocki, *Nauka y przestrogi...*, s. 57.

³⁶³ Idem, *Cathalogus to iest Porządne opisanie sprawy żywota arcybiskupow gnieźnieńskich, od záczeńcia wiary świętey kátholickiey w Polsce, aż do tego czásu, krotko wierszem opisáne, á ná swiátło wydáne*, Kraków 1613.

³⁶⁴ ANK, *Scabinalia Cracoviensia*, t. 31, k. 64o.

37. B. Paprocki, *Catalogus* [...], Kraków 1613

16. Wyjazd na Ruś i śmierć we Lwowie

Pytaniami pozostającymi bez odpowiedzi w dotychczasowej literaturze są cel i okoliczności podjętej przez Paprockiego u schyłku życia wyprawy do odległego Lwowa. Mieczysław Gębarowicz podejrzewał, że mógł przyjąć funkcję pisarza lub syndyka miejskiego³⁶⁵. Z uwagi jednak na podeszły wiek Paprockiego hipoteza ta wydaje się mocno wątpliwa i niepoparta żadnym przekazem źródłowym. Pamiętać natomiast należy, że gdy pisarz wyruszał w swą ostatnią podróż, żył jeszcze na Rusi Czerwonej jego najmłodszy brat Wojciech Paprocki z żoną i córką. Celem podróży mogło być zatem spotkanie z rodziną po latach rozłąki, a może i zamieszkanie przy nich na ostatnie lata życia.

Mógł istnieć jednak i inny powód owej wyprawy. Jak podaje Błaszowski w *Dies equitis*, Paprocki miał razem z Janem Feliksem Herburtem przygotowywać dobromilską edycję (1615) *Kroniki Jana Długosza*, opatrując ją komentarzami i wygładzając styl:

*vetusta DLVGOSI CHRONICA
rudi latinitate aspera, Commentariis auxit;
& elegantiore stylo
cum Ioanne Felice Herburt Dobromilski expoliuit*³⁶⁶.

Mimo iż brak jest niezależnego źródłowego potwierdzenia udziału Paprockiego w tej pracy, to wydaje się on prawdopodobny, zważywszy choćby na związki Paprockich z Herburtami. Otóż przed 20 listopada 1589 roku Stanisław Herburt, syn kasztelana lwowskiego Stanisława, nadał Rosłańcowi Paprockiemu plebanię w Dobromilu, którą ten trzymał co najmniej do 1601 roku³⁶⁷. Natomiast w 1602 roku najmłodszy z braci – Wojciech – z drugą swą żoną Anną Chwałówną, daleką krewną Herburtów, otrzymał od Jana Feliksa Herburtów w posesję zastawną folwark w Arłamowie,

³⁶⁵ M. Gębarowicz, *op. cit.*, s. 491.

³⁶⁶ K.M. Błaszowski, *op. cit.*, k. Ciiv. W innym miejscu tego samego druku ujął to słowami: *Rudesque Długosii meliore fastos / cultu latinae Palladis redditos / seu lata metris in popularibus*. Na marginesie zaś *Długossi Commentarius* (*ibidem*, k. C). Nie wspominają o tej pracy Starowolski, Pauli ani Dworzaczek. Estreicher natomiast przypuszczał, że autor: „Zapewne ma tu na myśli jego wiersze o królach w *Gnieździe cnoty*” (K. Estreicher, *op. cit.*, cz. 3, t. 13, s. 79).

³⁶⁷ Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu [dalej: AAP], t. 143, k. 125-125v.

a następnie w Posadzie Dobromilskiej (potem Huczko)³⁶⁸. Bartosz Paprocki, jak wspomniano wyżej, już w 1602 roku wybierał się na Ruś do przedstawiciela innej linii Herburtów – Mikołaja zwanego Dziedziłowskim, syna Mikołaja.

Zupełnie zatem nie dziwiłoby pojawienie się Paprockiego w Dobromilu u Jana Feliksa Herburtu w związku z jego planami wydawniczymi. Pogarszający się stan zdrowia zmusił zapewne Paprockiego do przeniesienia się do Lwowa, gdzie umarł w 1614 roku.

Jako pierwszy informację na temat czasu i miejsca śmierci Paprockiego podał Starowolski, pisząc, że umarł on we Lwowie w 1614 roku, w wieku ponad 60 lat, i że pochowany został na krużgankach klasztoru Franciszkanów: *Obiit sexagenario maior, conditusque in perystilio sodalium Franciscanorum Leopoli anno 1614*³⁶⁹.

Taką samą datę i miejsce śmierci podał Błaszowski: *Anno 1614 obiit Leopoli*³⁷⁰; oraz Piotr Hiacynt Pruszc: „Umarł 1614, leży we Lwowie u Franciszkanów”³⁷¹. Powtórzyli ją następnie autorzy XVIII i początku XIX wieku: Kasper Niesiecki, Michał Hieronim Juszyński, Franciszek Siarczyński i Ignacy Chodynicki³⁷². Natomiast autorom czeskim od XVII do początku XIX wieku nieznane była ani data, ani miejsce śmierci pisarza³⁷³. Ungar

³⁶⁸ Dnia 15 I umowa, intromisja 20 III 1602 roku (CDIAUL, Księgi grodzkie przemyskie [dalej: Gr. Przem.] (fond 13), t. 681, k. 295; por. data 9 III 1622 roku – ibidem, t. 82, k. 417-419). Anna z Chwałów Paprocka miała również zapis w wysokości 600 złp na Posadzie Felsztyńskiej od Erazma Herburtu, syna kasztelana lwowskiego Stanisława (ibidem, t. 86, s. 122-124).

³⁶⁹ *Simonis Starovolscii Scriptorum...*, s. 119; K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 558; M.H. Juszyński, *op. cit.*, s. 36; I. Chodynicki, *op. cit.*, s. 273; „r. 1614 żyć przestał, pochowany we Lwowie u Franciszkanów”; Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 4. Bandtkie na podstawie błędnej informacji Cerroniego podał, że Paprocki spoczął w prezbiterium kościoła franciszkańskiego (J.S. Bandtkie, *Życie Bartłomieja Paprockiego...*, s. 168), a za nim Dworzaczek wskazał „kryptę” u franciszkanów jako miejsce pochówku Paprockiego (W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 180).

³⁷⁰ K. Błaszowski, *op. cit.*, k. D.

³⁷¹ P.H. Pruszc, *Forteca duchowna królestwa polskiego; Z Żywotów świętych, tak iuż Kanonizowanych y Beatyfikowanych, iak też świętobliwie żyjących Patronów Polskich; Także z Obrazów Chrystusa Pana, y Matki iego Przenajświętszej, w Oyczyźnie naszej cudami wielkimi słynących*, Kraków 1662, s. 201.

³⁷² K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 558; M.H. Juszyński, *op. cit.*, s. 35 – podaje z nieuzasadnioną rezerwą: „Umarł około R. 1614”; F. Siarczyński, *op. cit.*, s. 50; I. Chodynicki, *op. cit.*, s. 273; A. Rybička, *op. cit.*, s. 92.

³⁷³ B. Balbin, *op. cit.*, s. 107-109; Josef Jungmann podał rok 1617 jako datę śmierci Paprockiego (J. Jungmann, *op. cit.*, s. 674). Dopiero Ch. D’Elvert wskazał niewątpliwie za Starowolskim rok 1614 (Ch. D’Elvert, *Beiträge zur Geschichte...*, s. 248).

otwarcie pisał, że nic nie wie o zgonie Paprockiego i jego grobie w Czechach. Podejrzał jedynie, że z powodu zaburzeń religijnych w tym kraju pisarz wyjechał na Śląsk około 1610 roku i wkrótce potem umarł:

*De obitu tanti Viri nihil mihi exploratum. Credo exorientibus turbis domesticis patriam respexisse (et sane vicinam Patriae Silesiam circa annum Salutis 1610 pererrasse ex saepe dicto Stammbuch constat) ibique paulo post obiisse. Nam apud nos quidem tumultum eius nusquam monstratur; de quo utique non sileret traditio, si hic scriptor tantus ossa sua apud nos posuisset*³⁷⁴.

Dopiero w roku 1829 Eustachy Marylski wprowadził do biografii Paprockiego dzienną datę jego zgonu – 27 grudnia 1614 roku³⁷⁵. Za nim powtórzyli ją Wojciech Szymanowski i Wincenty Hipolit Gawarecki³⁷⁶, a następnie Żegota Pauli i wszyscy późniejsi autorzy³⁷⁷. W przytoczonej przez Marylskiego podstawie bibliograficznej żadna z pozycji nie zawiera jednak daty dziennej śmierci Paprockiego. Skąd więc na początku XIX wieku nagle pojawiła się tak dokładna informacja? Problem wyjaśnił sam Marylski we wstępie do swej pracy, którego najwidoczniej nikt z późniejszych piszących nie zadał sobie trudu przeczytać. Marylski napisał bowiem:

Gdy nie na wszystkie dnie wynaleźć mogłem zgon wsławionych rodaków, chciałem je zostawić próżne, a niżeli zapełniać imionami nie zasługującymi na wspomnienie, zostawując czasowi dopełnić je. Lecz idąc za poradą uczonego towarzystwa, powypisywałem daty zgonu zasłużonych Polaków, bądź dowolnie, bądź zbliżonem sposobem³⁷⁸.

Tak więc powszechnie powtarzana w historiografii data dzienna śmierci Bartłomieja Paprockiego jest pozbawionym podstawy źródłowej konstruktem i powinna zniknąć z kart poważnych opracowań.

³⁷⁴ Bohuslai Balbini E S. I. *Bohemia docta...*, s. 89.

³⁷⁵ E. Marylski, *Wspomnienia zgonu zasłużonych w narodzie Polaków*, Warszawa 1829, s. 279.

³⁷⁶ W. Szymanowski, *op. cit.*, s. 174; W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 204.

³⁷⁷ Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 4; F. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 348; J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký...*, s. 24; J. Malý, *op. cit.*, s. 597-598; *Česká kronika*, s. 809; *Paprocký*, [w:] *Ottův slovník naučný*, díl 19, s. 189; *Piśmiennictwo staropolskie...*, s. 81; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 177-180; E. Petruš, *op. cit.*, s. 38; T. Sterneček-Kahuda, *op. cit.*, s. 133; P. Večeřová, *Šumanská tiskárna...*, s. 113; A. Tułowiecka, *op. cit.*, s. 44; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 42; B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa...*, s. 247.

³⁷⁸ E. Marylski, *op. cit.*, s. XI.

CZĘŚĆ II

Rodzina

1. Żona Jadwiga z Kossobudzkich

W historiografii, za przyczyną Starowolskiego, utrwał się zdecydowanie negatywny obraz Jadwigi z Kossobudzkich³⁷⁹. Miała być od Paprockiego znacznie starsza (*provectoris aetatis, anus*), dominująca i stała się utrapieniem dla męża. Starowolski zapisał, że była: „niewiastą podeszłego wieku, posażną, lecz taką, która nauczyła się przez wiele lat rządzić swym mężem”³⁸⁰, a Cerroni, puszczając wodze wyobraźni, dodał, że była „szpetną babą”³⁸¹. Szczęśliwie zachowało się stosunkowo dużo informacji źródłowych o Jadwidze i jej rodzinie, co umożliwia pełniejsze przedstawienie jej sylwetki i podjęcie próby weryfikacji przekazu Starowolskiego.

Jadwiga była najmłodszą z trzech córek³⁸² pisarza ziemskiego płońskiego³⁸³, a następnie (1537/1538) kasztelana sierpeckiego Mikołaja Kosso-

³⁷⁹ F. Bentkowski, *op. cit.*, s. 359; M.H. Juszyński, *op. cit.*, s. 35-36; I. Chodynicki, *op. cit.*, s. 272; K. Bartoszewicz, *Szkice i portrety literackie*, t. 1, Kraków 1930, s. 18-25. Z nowszej literatury m.in. W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 4-47, 97-100.

³⁸⁰ S. Starowolski, *op. cit.*, s. 206.

³⁸¹ J.S. Bandtkie, *Życie Bartłomieja Paprockiego...*, s. 167.

³⁸² Zawsze była wymieniana jako ostatnia z sióstr (AGAD, GPW, t. 15, k. 24; t. 18, k. 441, 468; t. 20, k. 132v).

³⁸³ Dnia 10 III 1536 roku ksiądz Mikołaj Grembecki, pleban w Gozdowie, ustąpił na rzecz Kossobudzkiego pisarstwo ziemskie płońskie pod warunkiem wyboru przez szlachtę i akceptacji przez króla (ibidem, t. 3, k. 229v). Dnia 13 VI 1537 roku Kossobudzki został nazwany – zapewne pomyłkowo – pisarzem ziemskim zawkrzeńskim

budzkiego³⁸⁴ herbu Pobóg z Krajkowa pod Sierpcem i Małgorzaty Butkowskiej herbu Jastrzębiec³⁸⁵. Kossobudzy byli dziedzicami dużego majątku, na który składały się dobra leżące w powiecie raciańskim w parafii Krajkowo: Krajkowo, Lipa, Kossobudy, Zdunowo (potem Zdunówko), Grzybowo, w płońskim parafialne Drozdowo, i w powiecie mławskim, w parafii Wyszyny: Trzcianka i Otocznia, oraz sołectwo w Cieszkowie. Należał do nich też dom w Raciążu i dwie szkuty na Wiśle³⁸⁶. Starsze siostry Jadwigi wydane zostały za mąż jeszcze przez ojca. Dorota poszła za Mikołaja Wodyńskiego herbu Kościesza, a Anna za Jana Gołyńskiego z Opinogóry herbu Prawdzic³⁸⁷, a następnie (1573/1574) Baltazara Wessla herbu Rogala z Salkowa w powiecie raciańskim, syna Mikołaja³⁸⁸.

Jadwiga urodziła się najpewniej około 1533/1534, skoro 21 maja 1547 roku była jeszcze nieletnia (*virgo minorennis*)³⁸⁹. Miała więc wówczas około 12-13 lat³⁹⁰. Po śmierci ojca (1545/1546) uciekła od matki trwoniącej mają-

(ADP, AOfl.PL., t. 191, k. 313v, 324v; AGAD, GPW, t. 4, k. 156), a 28 VI 1537 roku – płońskim (AGAD, GPW, t. 4, k. 172v-173v). Przed 30 IV 1538 roku został kasztelanem, zachowując przez pewien czas pisarstwo ziemskie płońskie (AGAD, GPW, t. 4, k. 335v). Tadeusz Żebrowski mylnie nazywa go pisarzem ziemskim plockim (T. Żebrowski, *Sierpc w średniowieczu i XVI wieku*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi...*, s. 108).

³⁸⁴ B. Paprocki, *Herby...*, s. 233; K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 2, Lwów 1738, s. 648.

³⁸⁵ Małgorzata Kossobudzka występuje w źródłach także jako Sieprska, nazywana tak od urzędu męża (AGAD, GWP, t. 13, k. 160). Jej nazwisko panieńskie ustalił jako pierwszy Żebrowski, nie podając jednak źródła tej informacji (T. Żebrowski, *Sierpc w średniowieczu...*, s. 108), a powtórzyła Dumowska bez powołania się na Żebrowskiego (B. Dumowska, *op. cit.*, s. 41). Małgorzata występuje z nazwiskiem panieńskim w aktach sądowych biskupa plockiego (ADP, AEpl. 183, k. 48-49). Miała siostrę rodzoną Dorotę, żonę Andrzeja Skopuchowskiego.

³⁸⁶ Dnia 28 VI 1537 roku (AGAD, GPW, t. 4, k. 172v-173v).

³⁸⁷ B. Paprocki, *Herby...*, s. 172, 233; K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 2, s. 648 – bez podania ich imion i imion mężów.

³⁸⁸ W roku 1578 Baltazar Wessel, drugi mąż Anny Kossobudzkiej, ustąpił Grzybowo kasztelanowi liwskiemu Janowi Wodyńskiemu, jej siostrzeńcowi (AGAD, GPW, t. 68, k. 2v-5v).

³⁸⁹ Ibidem, t. 13, k. 130.

³⁹⁰ Ustalenie wieku sprawnego dziewcząt w dobie staropolskiej jest znacznie trudniejsze niż w przypadku chłopców. Dwanaście lat jako granicę wieku sprawnego dla dziewcząt wskazywał już statut warcki z roku 1423 w artykule 3 (*Statuta terrestria in conventionibus Cracoviensi et Wartensi laudata*, wyd. B. Ulanowski, „Archiwum Komisji Prawniczej” 1921, t. 4, s. 457-458). Za nim poszła praktyka prawna następnych stuleci (B. Lesiński, *Konstytucja sejmowa z 1768 roku o opiece i zdolności do czynności prawnych*, [w:] *Dawne prawo i myśl prawnicza. Prace historyczno-prawne poświęcone pamięci Wojciecha Marii Bartla*, red. J. Malec, W. Uruszczak, Kraków 1995, s. 229). Tadeusz

tek mężowski pod opiekę stryja Pawła Kossobudzkiego, dziedzica Zembo-ku (pow. ciechanowski) i Niedarzyna (pow. płoński, k. Drozdowa), później-szego kasztelana liwskiego:

[...] ipsa Hedvigis, noscendo suam legitimam matrem, quamprimum post mortem patris olim Nicolai Cossobuczki castellani Sieprcensis inutilem et fore damnosam in dispensandis bonis, confugit ad naturales tuto-res et amicos³⁹¹.

Matka pozwała szwagra do sądu grodzkiego plockiego, domagając się oddania córki i zarzucając mu jej porwanie (*raptus*)³⁹². Do oddania córki jednak nie doszło mimo mandatu królewskiego (21 maja 1547 roku) i dekre-tu wojewody i starosty plockiego Feliksa Szreńskiego (11 lipca 1547 roku), jednocześnie wyznaczonego przez króla współopiekunem Jadwigi³⁹³. Stryj bowiem wydał ją szybko za mąż i oświadczył, że nie jest już władny stawić

Czacki, przywołując uregulowania prawa kanonicznego, które określiło wiek zdolny do małżeństwa dla dziewcząt na 12 lat, przytacza literaturę medyczną z XVI-XVII wieku, w której zwracano uwagę na różnice klimatyczne, powodujące późniejsze dojrzewanie młodzieży w krajach północnych, i wskazywano, że dopiero „w koń-czącym piętastem roku zaczynają kobiety mieć znaki dojrzałości”. Stąd Pierwszy statut litewski z 1529 roku wprowadził dolną granicę zdolności do zamążpójścia na 15 lat, co obniżył Trzeci statut (1588) do lat 13 (T. Czacki, *O litewskich i polskich pra-wach o ich duchu, źródłach, związku i o rzeczach zawartych w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydanem*, t. 2, Warszawa 1801, s. 40-41, 53). Według Stanisława Płazy w dru-giej połowie XVI wieku podniesiono tę granicę do 14 lat (S. Płaza, *op. cit.*, s. 241). Niemniej przekazy źródłowe już z pierwszej połowy XVI wieku wskazują na niższą granicę wieku stosowaną wobec dziewcząt, zgodną ze średniowieczną jeszcze teorią i praktyką. W 1520 roku w sądzie ziemskim przemyskim zapisano: *sole per se habens annos tredecim discretionis* (CDIAUL, Księgi ziemskie przemyskie [dalej: Z. Przem.] (fond 14), t. 9, s. 223). Trzy lata później w tym samym sądzie wystąpiła dziewczyna także trzynastoletnia, ale w obecności opiekuna: *virgo habens annos sue nacionis tredecim – cum tutore suo* (CDIAUL, Z. Przem., t. 9, s. 380). Natomiast w roku 1609 sąd grodzki halicki odroczył czteroletniej Eufrozynie Chodkiewiczównie złożenie przysięgi na lat osiem, czyli do ukończenia 12. roku życia (CDIAUL, Księgi grodzkie halickie (fond 5), t. 11, s. 238).

³⁹¹ AGAD, GPW, t. 13, k. 160.

³⁹² Stało się to przed 2 I 1547 roku (ibidem, k. 105-105v). Dnia 21 V 1547 roku wydany został mandat królewski nakazujący Pawłowi zwrot synowicy (ibidem, k. 130-130v). Dnia 11 VII 1547 roku zapadł w grodzie plockim wyrok w tej sprawie (ibidem, k. 157v-161); 10 IX 1539 roku w Płocku, a następnie 26 IV 1540 roku w Raciążu Mikołaj Kos-sobudzki ustanowił żonę opiekunką córek i dóbr, odsuwając od opieki swych krew-nych, a król dodał jej za współopiekuna wojewodę plockiego, starostę malborskiego i plockiego Feliksa Szreńskiego (ibidem, t. 5, k. 284v-285v; t. 13, k. 158v-159v).

³⁹³ Ibidem, t. 13, k. 157v-161.

ją w sądzie, gdyż nie sprawuje nad nią opieki. Jadwiga poślubiona została starszemu od niej o około 50 lat podstaroście mławskiemu Jakubowi Wiśniewskiemu zwanemu Owiesek, człowiekowi prawemu i, jak zaznaczono, równemu jej stanem (*pro bono honestoque homine, pari suae conditioni*)³⁹⁴. To ostatnie stwierdzenie nie było całkowicie zgodne z prawdą, gdyż Wiśniewski posiadał niewspółmiernie skromniejszy od Kossobudzkich majątek, na który składały się jedynie Wiśniewo (pow. mławski, par. Wyszyny), części Podkrajewa (par. Mława) i dwułanowe sołectwo we wsi królewskiej Modła (par. Mława)³⁹⁵. Był jednak spowinowacony z Kossobudzkim poprzez jego żonę, a swoją siostrzenicę – Katarzynę Kanigowską, córkę Pawła i Elżbiety Wiśniewskiej³⁹⁶. Wiśniewski urodził się najpóźniej w latach 80. XV wieku, skoro już w 1509 roku sprawował opiekę nad zamkiem płockim, z którego to powodu został zwolniony z udziału w wyprawie wojennej przeciw Tatarom³⁹⁷. Był synem stolnika płockiego Ratołda i nieznannej bliżej Doroty (przypuszczalnie Fałęckiej)³⁹⁸. Miał dwóch braci – Mikołaja i Jana oraz siostry – wspomnianą już Elżbietę, żonę Pawła Kanigowskiego, Zofię, żonę Piotra Kanigowskiego, Katarzynę, żonę Mikołaja Grzywy, i nieznaną z imienia żonę Mdzewskiego³⁹⁹. W 1533 roku otrzymał wieś Fałęty w powiecie czerskim z folwarkiem Laszczki po zamordowanej przez swego brata Mikołaja wnuczce ich drugiego brata Jana⁴⁰⁰. Co najmniej od

³⁹⁴ Ibidem, k. 160.

³⁹⁵ Ibidem, k. 160; t. 14, k. 374v-375v. Paprocki podał, że Wiśniewski był starostą mławskim (B. Paprocki, *Herby...*, s. 233), a za nim powtórzyli tę informację wszyscy autorzy zajmujący się Paprockim. Jest to jednak niezgodne z prawdą, gdyż Wiśniewski był jedynie podstarościm.

³⁹⁶ AGAD, GPW, t. 4, k. 71-71v (1536); J. Łempicki, *Herbarz mazowiecki*, t. 1, Poznań 1997, s. 178.

³⁹⁷ AGAD, MK, t. 24, k. 448; regest – *Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur* [dalej: MRPS], t. 4: *Sigismundi I regis tempora complectens (1507-1548)*, ed. T. Wierzbowski, Varsoviae, nr 9202.

³⁹⁸ Ratołd Wiśniewski żył jeszcze w styczniu 1502 roku (MRPS, t. 3: *Alexandri regis tempora complectens (1501-1506)*, Varsoviae 1908, nr 91, 108). Dnia 27 II 1510 roku Jakub pozostawał w konflikcie ze swą matką Dorotą, w związku z czym wyznaczone zostało w tej sprawie wadium w wysokości 300 grzywien (AGAD, MK, t. 23, s. 792; reg. MRPS, t. 4, nr 936).

³⁹⁹ AGAD, GPW, t. 15, k. 27-27v; J. Łempicki, *op. cit.*, s. 173, 178.

⁴⁰⁰ Mikołaj zamordował wnuczkę swego brata Annę z Zalewskich, żonę Zygmunta Zawiszy, a córkę kasztelana liwskiego Michała i Katarzyny Zalewskich (AGAD, MK, t. 48, s. 421-424, 448-451). W zapisie z 1532 roku Anna została nazwana Fałęcką (AGAD, GPW, t. 1, k. 343v).

roku 1538 pełnił funkcję podstarościego mławskiego⁴⁰¹. Nie planował już chyba małżeństwa, skoro wiosną 1539 roku zapisał na wypadek swej bezpotomnej śmierci dwa łany sołeckie we wsi Modła siostrzeńcowi Piotrowi Kanigowskiemu, synowi Piotra⁴⁰². Ślub z Kossobudzką nastąpił niewątpliwie z inspiracji jej stryja, pragnącego jak najszybciej uwolnić się od procesu z bratową⁴⁰³. Małżonkowie zaraz po ślubie spisali w grodzie ciechanowskim dożywocie, co stanowiło formalne potwierdzenie zawarcia związku. Dnia 26 lipca 1547 roku w Szreńsku doszło za mediacją wojewody płockiego Feliksa Szreńskiego do ugody między zwaśnionymi stronami i 8 sierpnia 1547 roku Wiśniewski zapisał w grodzie płockim Jadwidze oprawę w wysokości 1500 złp na Wiśniewie, Podkrajewie i Unieszkach w powiecie mławskim oraz całym dworze starościńskim (mławskim), w którym wówczas rezydował. Jednocześnie małżonkowie unieważnili wcześniejszy zapis dożywocia dokonany w grodzie ciechanowskim⁴⁰⁴. Można zatem wnosić, że Jadwiga stawiała się wraz z mężem, wypełniając tym samym literę mandatu królewskiego, skierowanego w maju do stryja Pawła Kossobudzkiego. Dnia 5 września tegoż roku Wiśniewski razem ze szwagrem Janem Gołyńskim podjął od teściowej rejestry majątkowe po zmarłym teściu, kasztelanie sierpeckim, co świadczy o ostatecznym pogodzeniu się Małgorzaty z faktem małżeństwa Jadwigi⁴⁰⁵.

To pierwsze małżeństwo Jadwigi trwało zaledwie dwa lata. Około 11 marca 1549 roku za zgodą Wiśniewskiego w posesję jego dóbr, z zachowaniem dożywocia żony, zostali wprowadzeni jego siostrzeńcy – pisarz ziemski zawkrzeński Andrzej i jego brat chorąży płocki Mikołaj

⁴⁰¹ Mława z dwoma młynami oraz wsią Modła została 23 III 1530 roku razem z Mazowszem płockim oddana w dożywocie królowej Bonie, z zastrzeżeniem, że będzie pozostawać w zarządzie kasztelana dobrzyńskiego Feliksa Szreńskiego, dopóki nie odbierze on z dochodów sumy wydanej przezeń na wykupienie Mławy z rąk Aleksandra Łłowskiego (MRPS, t. 4, nr 5572). Dnia 4 VII 1530 roku jako tenutariusz mławski wspomniany został wojewodzie płocki Paweł Kryski z Drobina (AGAD, GPW, t. 1, k. 48). Miał on na tej tencucie 1200 zł węgierskich i 2600 złp, które Feliks Szreński mu wypłacił 21 X 1530 roku i przejął tenutę w swoje ręce (AGAD, GPW, t. 1, k. 74). Dnia 9 III 1533 roku Szreński wydzierżawił Mławę z przyległościami na dwa lata Kryskiemu (AGAD, GPW, t. 2, k. 7v-8v). Wiśniewski pełnił więc funkcję podstarościego zapewne z ramienia któregoś z tenutariuszy Mławy lub samej już królowej.

⁴⁰² Dnia 30 IV 1539 roku (AGAD, GPW, t. 5, k. 175v-176).

⁴⁰³ Ibidem, t. 4, k. 71; A. Boniecki, *op. cit.*, t. 11, Warszawa 1907, s. 327.

⁴⁰⁴ AGAD, GPW, t. 13, k. 189-189v, 276v.

⁴⁰⁵ Ibidem, k. 270v-271.

Mdzewscy⁴⁰⁶. Zaledwie 15-letnia Jadwiga, zapewne nieświadoma konsekwencji prawnych, zgodziła się na wwiązanie Mdzewskich do dóbr męzkowskich z zastrzeżeniem swej oprawy⁴⁰⁷. Pod koniec tego miesiąca Jakub ciężko zachorował i być może wyzdrowiałby jeszcze, gdyby nie wspomniani siostrzeńcy, którzy zawieźli go do Płocka, aby tam jako bezdzietny zeznał na ich rzecz darowiznę wszelkich dóbr⁴⁰⁸. Jakub dokonał stosownego zapisu 22 marca i umarł w Płocku trzy dni później, około 25 marca⁴⁰⁹. Na wieść o śmierci męża wdowa posłała po stryjów – Wojciecha i Pawła Kossobudzkich oraz szwagra Jana Gołyńskiego, którzy natychmiast przybyli do Wiśniewa i wzięli ją w opiekę. Wojciech Kossobudzki udał się następnie do Płocka, gdzie 1 kwietnia oświadczył w jej imieniu, że woźny złożył do ksiąg niepełną relację o wwiązaniu Mdzewskich, gdyż zgodziła się wprawdzie na ich wwiązanie, ale nie na objęcie przez nich dóbr, na których ma oprawę i dożywocie, z których nie zamierza ustępować⁴¹⁰. Słusznie obawiając się podstępu, Jadwiga z krewnymi i przyjaciółmi nie wpuściła Mdzewskich do dworu, gdy ci przybyli wraz z ciżbą szlachty, wioząc ciało zmarłego Wiśniewskiego. W zaistniałej sytuacji został on więc zawieszony do Szreńska i pochowany w tamtejszym kościele⁴¹¹.

Po zaledwie czterech miesiącach żałoby, przed 30 lipca 1549 roku, Jadwiga wyszła ponownie za mąż – za Andrzeja Życkiego herbu Junosza⁴¹²,

⁴⁰⁶ Ibidem, t. 14, k. 365.

⁴⁰⁷ Ibidem, k. 384v-385.

⁴⁰⁸ O dobra po nim upomniały się też jego bratanice – Katarzyna, żona Jana Koszerskiego, Zofia, Barbara i Urszula, córki Mikołaja Wiśniewskiego z Przełai w ziemi wyszogrodzkiej (ibidem, t. 14, k. 427; t. 15, k. 27-27v).

⁴⁰⁹ Ibidem, t. 14, k. 374v-375v, 384v-385. Informacja o śmierci w Płocku na trzeci dzień po przybyciu, czyli około 25 III, i o pogrzebie w kościele w Szreńsku zob. ibidem, t. 14, k. 446-446v; t. 15, k. 27v-28. Dnia 28 VI 1549 roku w konsystorzu płockim egzekutorzy testamentu Wiśniewskiego – pisarz ziemski zawkrzeński Andrzej Mdzewski i Maciej Dobrski, pleban w Kornicy i Wągrach (*Vangra*), uzyskali potwierdzenie zapisów testamentu (ADP, AEp.PL., t. 17, k. 231-231v).

⁴¹⁰ AGAD, GPW, t. 14, k. 394-394v. Dnia 12 IV 1549 roku raz jeszcze oświadczyła, że odmawia wwiązania Mdzewskich (ibidem, k. 429-429v).

⁴¹¹ Ibidem, k. 446-446v.

⁴¹² Tak identyfikuje przynależność rodową Życkich Kazimierz Pacuski (K. Pacuski, *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku. Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym*, Warszawa 2009, s. 149-154). Według Niesieckiego Życy pieczętowali się Drzewicą (K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 4, Lwów 1743, s. 765). Niesiecki nie odnotował małżeństwa Jadwigi z Życkim (idem, *Korona Polska...*, t. 2, s. 648).

syna Piotra (zm. przed 1542 rokiem)⁴¹³ i wojewodzianki płockiej Jadwigi z Niszczyczych, córki Andrzeja⁴¹⁴. Życki pochodził zza Wisły, z powiatu gąbińskiego w ziemi gostynińskiej, i był wraz z braćmi Stanisławem, Zygmuntem, Feliksem i Janem współdziedzicem kilkuwioskowego majątku, składającego się z Życka, Świnia, Rękawków i Strugał, o powierzchni około 100 włók ziemi⁴¹⁵. Wkrótce po ślubie Jadwiga została siłą usunięta z dworu w Wiśniewie przez Mdzewskich i zapewne osiadła w Życku z mężem, który właśnie wydzierżawił od swych braci pozostałe części tej wsi⁴¹⁶. Około 1552 roku przeniosła się z mężem do ojczystego Krajkowa⁴¹⁷.

W literaturze funkcjonuje zgodny pogląd dotyczący majątku Jadwigi, oparty na przekazie samego Paprockiego, który w *Herbach* zapisał, że: „dostał [jej się] działem Krajków i pół Lipy”⁴¹⁸. W rzeczywistości sytuacja była bardziej skomplikowana. Na dobrach tych ciążył zapis oprawy i dożywocia jej matki⁴¹⁹. Ponadto prawa do swoich części miały też jej starsze siostry⁴²⁰. Jadwiga była więc, jak się zdaje, jedynie współwłaścicielką dóbr ojczystych, których zresztą sukcesywnie się wyzbywała. Już 30 sierpnia 1547

⁴¹³ ADP, AOfl.PL, t. 193, k. 418v.

⁴¹⁴ Ślub nastąpił po 13 maja 1549 roku, kiedy Jadwiga nazwana została jeszcze wdową (AGAD, GPW, t. 15, k. 18, 24, 28v), a przed 30 lipca 1549 roku (ibidem, k. 181-181v). Piotr Życki jest najpewniej identyczny z poświadczonym w latach 1522-1537 synem podczaszego gostynińskiego Andrzeja (K. Pacuski, *op. cit.*, s. 154; AGAD, MK, t. 20, k. 199v). Juszyński, a za nim także Chodynicki, Wiszniewski i Gawarecki, wprowadził do literatury błędną lekcję nazwiska Życki jako „Życzek”, którą następnie powtórzył Pauli, a za nim ostatnio Dumowska (M.H. Juszyński, *op. cit.*, s. 36; I. Chodynicki, *op. cit.*, s. 272; M. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 506; W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 292; Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 47, 97).

⁴¹⁵ AGAD, GPW, t. 14, k. 372v-374v; t. 22, k. 352v-353; K. Pacuski, *op. cit.*, s. 149.

⁴¹⁶ AGAD, GPW, t. 15, k. 181-181v (30 VII 1549, skarga Jadwigi z Kossobudzkich na Mdzewskich). W 1552 roku Andrzej Życki zwrócił bratu Zygmunтови wydzierżawione od niego części Życka i przynależnych doń dóbr (ibidem, t. 19, k. 346-346v).

⁴¹⁷ Ibidem, t. 19, k. 362v-364, 385-385v.

⁴¹⁸ B. Paprocki, *Herby...*, s. 233. Za nim Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 2; W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 178; B. Dumowska, *op. cit.*, s. 41; B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa...*, s. 230.

⁴¹⁹ Dnia 31 X 1524 roku Mikołaj Kossobudzki zapisał w aktach ziemskich raciąskich oprawę zonie Małgorzacie w wysokości 150 kop groszy (AGAD, GPW, t. 13, k. 298v).

⁴²⁰ Dnia 23 IV 1547 roku jej starsza siostra Dorota, żona Mikołaja Wodyńskiego, ustąpiła swym dzieciom części po ojcu i matce w Krajkowie, Grzybowie, Drozdowie, Lipie, Trzciance i Otocznej (ibidem, k. 45v, 68v-69), a w 1549 roku w grodzie ciechanowskim ustąpiła stryjowi Pawłowi części Drozdowa i boru w Kruszenicy (ibidem, t. 15, k. 170). W latach 1552-1553 wszystkie trzy siostry były nazywane dziedziczkami

roku w Mławie razem z siostrą Anną Gołyńską darowała stryjowi Pawłowi wsie Drozdowo oraz Kruszenicę (par. Krajkowo) z borem położonym przy tej wsi, co wywołało protest ich matki, powołującej się na swą oprawę zapisaną na tych dobrach⁴²¹. Trzy lata później sprzedała Antoniemu Satkowskiemu swoje części po ojcu w Trzciance w powiecie mławskim⁴²². Najdłużej utrzymała w swych rękach część rezydencjonalnego Krajkowa i Lipy⁴²³. Wreszcie 18 marca 1555 roku pożyczyła w grodzie ciechanowskim od stryja Pawła 100 złp pod rygorem przepadnięcia tych dóbr na jego rzecz, w razie nieoddania długu w terminie. Ponieważ nie dotrzymała zobowiązania, stryj objął te dobra w posiadanie⁴²⁴. Wówczas jednak doszło między małżonkami do nieporozumień, w wyniku których Jadwiga pozostała w Krajkowie, a mąż wyprowadził się do Świniar. Życki odmówił też przeniesienia zapisu 2000 złp posagu i wiana Jadwigi na swoje dobra i uwolnienia spod tego ciężaru Krajkowa. Dopiero w maju 1557 roku w Ciechanowie kasztelan liwski Paweł Kossobudzki zawarł z Życkim wstępną ugodę w tej sprawie, dopełnioną w Płocku 24 sierpnia⁴²⁵.

Krajkowa (ibidem, t. 18, k. 441-441v, 468 i nast.; t. 19, k. 385; t. 20, k. 132v-133, 145v-146, 172-173v).

⁴²¹ Ibidem, t. 13, k. 298-300. Dnia 28 IX 1547 roku Małgorzata Kossobudzka pozwała szwagra Pawła o wygnanie jej z Drozdowa, podlegającego jej oparciu (ibidem, k. 280, 290).

⁴²² Dnia 3 XII 1550 roku (ibidem, t. 17, k. 62-62v).

⁴²³ Dnia 22 XII 1552 roku Andrzej Życki zastawił za 130 złp połowę Krajkowa Annie, wdowie po Mikołaju Wesslu z Salkowa w powiecie raciązkim (ibidem, t. 20, k. 5-5v). Natomiast 1 I 1553 roku Andrzej Życki z żoną oraz szwagrem Janem Gołyńskim i jego żoną Anną zawarli w grodzie ciechanowskim umowę zastawu połowy Krajkowa i Lipy za 600 złp trzeciemu szwagrowi – Mikołajowi Wodyńskiemu (ibidem, t. 19, k. 514-514v; t. 20, k. 13-13v). Dnia 27 IV 1553 roku Jadwiga zastawiła całą swoją część Krajkowa za 600 złp do 24 VIII Andrzejowi Lewickiemu, a następnie 23 VIII, zwróciwszy Lewickiemu pożyczkę, za 660 złp kasztelanowi raciąskiemu Stanisławowi Niszczyciemu, wydzierżawiając jednocześnie od niego te dobra za 60 złp rocznie (ibidem, t. 20, k. 213v-215v; t. 21, k. 93-96, 97v, 136, 189-189v).

⁴²⁴ Ibidem, t. 23, k. 189v-190. Wobec nieoddania długu 13 V na żądanie Kossobudzkiego sąd grodzki płocki wyznaczył woźnego do wwiązania go do Krajkowa. W 1556 roku Krajkowo, Lipę (pewnie połowę), Drozdowo i lasy w Kruszenicy otrzymał już od rodziców Stanisław Kossobudzki, syn Pawła (ibidem, t. 35, k. 162-163).

⁴²⁵ Dnia 31 V 1557 roku (ibidem, t. 28, k. 79-79v). Termin ugody wyznaczono początkowo w Płocku na 8 VII, po czym strony prolongowały go na dzień 24 VIII. Ostatecznie tego dnia Paweł Kossobudzki skwitował Życkiego z całego procesu (ibidem, k. 176v-177).

Tymczasem siostry Jadwigi wytoczyły Kossobudzkiemu proces o te dobra, powołując się na prawo bliższości. Wówczas Jadwiga zwróciła stryjowi zaciągniętą w 1555 roku pożyczkę, a on oddał jej dobra⁴²⁶. Był to jednak tylko wybieg prawny, gdyż dzień później Jadwiga sprzedała mu te same części w Krajkowie i Lipie, a następnie uregulowała długi ciężące na tych dobrach⁴²⁷. Proces wytoczony Pawłowi Kossobudzkiemu przez siostry Wodyńską i Gołyńską zakończył się ostatecznie dopiero w roku 1563 wyrokiem sądu nadzwyczajnego w Płocku, przysądzającym im Krajkowo i Lipę⁴²⁸. Jadwidze zaś wyznaczono jedynie dożywocie na tych dobrach.

W trakcie opisanego wyżej sporu, w styczniu 1560 roku, Jadwiga wniosła do oficjała płockiego prośbę o unieważnienie małżeństwa, twierdząc, że mąż grozi jej śmiercią⁴²⁹. Potwierdzeniem tych obaw miała być relacja świadków, którzy słyszeli rozmowę Życkiego z Pawłem Kossobudzkiem pod zamkiem płockim. Gdy Paweł namawiał go do powrotu do żony, Życki miał odpowiedzieć: *maluisssem collum amittere, quam cum ipsa manere, et si*

⁴²⁶ Dnia 24 VIII 1557 roku (ibidem, k. 176v).

⁴²⁷ Dnia 25 VIII 1557 roku (ibidem, k. 179v-181v). Jadwiga Życka w obecności męża zwróciła Jakubowi Kossobudzkiemu synowi Jana 600 złp, za jakie zastawiła mu w grodzie płockim połowę Lipy, a on unieważnił zapis zastawu (ibidem, k. 177-177v). Dnia 30 VIII 1557 roku Paweł Kossobudzki został wwiązany do darowanych mu Krajkowa i Lipy (ibidem, k. 183v).

⁴²⁸ W 1557 roku siostry Wodyńska i Gołyńska pozywały Pawła Kossobudzkiego i Jadwigę Życką o sprzedane mu przez Jadwigę dobra. Pozwały też Jakuba Kossobudzkiego o to, że nie chciał od nich przyjąć 600 złp, za które wziął w zastaw z rygorem przepadku połowę Lipy od ich siostry Jadwigi Życkiej (ibidem, k. 121v-122, 128v-129, 178-178v). W 1558 roku Dorota Wodyńska i Anna Gołyńska z mężami pozywały stryja Pawła Kossobudzkiego o odwołanie (*revocatio*) darowizny Krajkowa i połowy Lipy dokonanej na jego rzecz przez Jadwigę. Sprawa toczyła się następnie w ziemstwie płockim, a potem drogą apelacji trafiła do sądu wiecowego generalnego płockiego (ibidem, t. 31, k. 89-89v; t. 37, k. 388v-388a). Mimo to w 1561 roku Jadwiga była nazwana z powrotem właścicielką Krajkowa, a stryj Paweł trzymał jedynie połowę Lipy (ADP, AOff.Pl., t. 203, k. 9v-10). Wreszcie w maju 1563 roku zapadł wyrok w sądzie wiecowym generalnym płockim przysądzający Wodyńskim i Gołyńskiej prawo do Krajkowa i Lipy darowanych przez Życką Pawłowi Kossobudzkiemu (AGAD, GPW, t. 39, k. 231). Wkrótce potem Anna Gołyńska została wprowadzona do połowy odzyskanych od Pawła Kossobudzkiego dóbr w Krajkowie i Lipie (AGAD, GPW, t. 39, k. 247). Gdy jednak 28 V Jan Wodyński podjął próbę objęcia w posesję swojej części Gołyńska się temu sprzeciwiła (AGAD, GPW, t. 39, k. 236-236v). Dnia 9 VIII 1563 roku do sądu grodzkiego w Płocku wpłynęła skarga Małgorzaty Kossobudzkiej na córki o wypędzenie jej z dóbr oprawnych (AGAD, GPW, t. 39, k. 356v).

⁴²⁹ ADP, AOff.Pl., t. 202, k. 15-16, 27-27v, 37, 41, 57v-58, 87v-88, 125.

*per iudicium [...] ad commanendum compulsus fuissem, aut ipsa me, aut ego ipse solam sine omni dubio interfecissem*⁴³⁰.

Oficjał płocki nie przychylił się do wniosku Jadwigi i jedynie zasądził jej gwarancję nietykalności od męża. Jadwiga odwołała się w marcu 1561 roku od tego wyroku, który jednak oficjał podtrzymał, dając wolną drogę apelacji do arcybiskupa gnieźnieńskiego lub nuncjusza apostolskiego⁴³¹. Być może doszło w końcu do unieważnienia małżeństwa, skoro Jadwiga w następnych latach powróciła do nazwiska Kossobudzka i jedynie sporadycznie nazywana była Życką⁴³². Andrzej Życki umarł naturalną najpewniej śmiercią, pomiędzy rokiem 1563 a 1564, nie pozostawiwszy z Jadwigą potomstwa⁴³³.

Najpewniej w pierwszej połowie 1567 roku, z całą pewnością jednak przed 15 września, Jadwiga wyszła po raz trzeci za mąż. Tym razem za ubożego, młodego szlachcica Bartłomieja Paprockiego⁴³⁴. Zamieszkał on w Krajkowie przy żonie, biorąc w zarząd jej dobra, jak to sam zapisał: „dwór [w Krajkowie – M.W.] jeszcze był za wieku mego i w dzierżawie mojej po żenie, córce tego kasztelana [Mikołaja Kossobudzkiego, kasztelana sierpeckiego – M.W.]”⁴³⁵.

Ta sytuacja wywołała najwidoczniej obawy rodziny, zwłaszcza siostrzeńca Jana Wodyńskiego, dotyczące dalszych losów majątku Jadwigi. Roszczenia Paprockiego z tytułu dożywocia po spodziewanej bezpotomnej śmierci Jadwigi wydawały się wielce prawdopodobne. Wodyński zatem, powołując się na wyrok sądu z 1563 roku przysądżający mu Krajkowo i Lipę od Pawła Kossobudzkiego, usunął Paprockich z posesji i urzędowo objął te dobra. Również i ten fakt, choć bez szczegółów, odnotował Paprocki: „[Dwór w Krajkowie – M.W.] przyszedł w ręce siostrzeńcowi jej [Jadwigi – M.W.], kasztelanowi liwskiemu [Janowi Wodyńskiemu – M.W.]”⁴³⁶.

⁴³⁰ ADP, AEp.PL., t. 191, k. 114v.

⁴³¹ ADP, AOff.PL., t. 202, k. 228v-229.

⁴³² Dnia 22 IX 1561 roku jako Życka (ADP, AEp.PL., t. 20, k. 271v); w 1561 roku jako Życka (ADP, AOff.PL., t. 203, k. 9v); a w IV 1562 roku jako Kossobudzka (ADP, AOff.PL., t. 203, k. 213v).

⁴³³ Żył jeszcze 23 VIII 1563 roku (AGAD, GPW, t. 39, k. 371v-372), a umarł przed 14 IV 1564 roku (ibidem, t. 41, k. 14).

⁴³⁴ AGAD, GPD, t. 8, k. 159.

⁴³⁵ B. Paprocki, *Herby...*, s. 440.

⁴³⁶ Ibidem, s. 440. Rzeczywiście Jan Wodyński konsekwentnie skupował od krewnych części dziedzictwa Kossobudzkich. Oprócz otrzymanych od matki części Krajkowa i Lipy uzyskał wyrokiem sądu wiecowego w Płocku w 1563 roku części tych dóbr na-

Małżonkowie po utracie domu w Krajkowie zamieszkali najpewniej w Płońsku u tamtejszego prepozyta Rosłańca, Bartoszewego brata. W 1570 roku Bartłomiej opuścił żonę pod pozorem wyprawy do Włoch. Wyjechał najpierw do Krakowa, a następnie w początkach 1572 roku z poselstwem Andrzeja Taranowskiego do Konstantynopola.

Jadwiga z Kossobudzkich Paprocka zmarła 29 marca 1572 roku i została pochowana w kościele w Krajkowie⁴³⁷.

38. Kościół w Krajkowie, widok obecny

leżące niegdyś do ciotki Jadwigi. W roku 1576 uzyskał od drugiej ciotki Anny z Kossobudzkich 1-o v. Gołyńskiej, 2-o v. Wesslowej części Otocznej i Grzybową (AGAD, GPW, t. 65, k. 289v-291v), a w roku 1578 kolejne części Otocznej i Lipy od Baltazara Wessla, drugiego męża swej ciotki Anny Kossobudzkiej (ibidem, t. 68, k. 2v-5v).

⁴³⁷ B. Paprocki, *Herby...*, s. 233.

Z przytoczonych wyżej, źródłowo udokumentowanych, faktów z życia Jadwigi wyłania się obraz kobiety rzeczywiście trudnej, być może nawet dotkniętej pewnym defektem psychicznym. Niewykluczone, że na ukształtowanie się jej charakteru miały też wpływ czynniki zewnętrzne: dominująca matka, potem bardzo wczesne zamążpójście, kłopoty z rodziną pierwszego męża. Paprocki, być może świadomy tych okoliczności, choć oskarżany jest w nowszej literaturze literaturoznawczej na różne sposoby o mizoginizm, w żadnym ze swych utworów nie wypowiedział złego słowa o swojej żonie.

2. Rodzice – Andrzej i Elżbieta z Jeżewskich Paprockcy

Ojcem Bartosza był Andrzej, częstkowy dziedzic Paprotek-Głogoł, noszący przezwiska Głogoł i Piździorek⁴³⁸. O ojcu pisarz zanotował, że był „człowiekiem dobrego między ludźmi wielkimi zachowania”⁴³⁹. Był najstarszym synem Stanisława Głogoła z jego pierwszego małżeństwa z Dorotą Babeczką herbu Cholewa. Matką zaś Bartłomieja była wywodząca się ze znacznie bogatszej rodziny Elżbieta Jeżewska herbu Jastrzębiec (Boleścic)⁴⁴⁰: „Matka má užívala za erb Bolesčice”⁴⁴¹.

Małżeństwo rodziców Bartosza zawarte zostało zapewne krótko przed 14 września 1534 roku⁴⁴². Tego bowiem dnia w Płocku Andrzej odebrał od swego szwagra Bartłomieja Jeżewskiego z Jeżewa Dziublowa 26 złp na poczet sumy posagowej 60 złp Elżbiety, zapisanych jej w ziemstwie bielskim. Ze stycznia 1538 roku pochodzi jedyna zachowana informacja źródłowa o Elżbiecie Paprockiej. Wówczas to mansjonarze kościoła NMP w Sierpcu pozwali ją o zniszczenie pożyczonego jej płaszcza. Zapewne z powodu nieobecności męża Elżbietę reprezentował wówczas jej brat Bartłomiej Jeżewski⁴⁴³.

⁴³⁸ AGAD, GBI, t. 1, k. 1130; GPW, t. 48, k. 275.

⁴³⁹ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173.

⁴⁴⁰ Rybička błędnie podaje, że matką Bartłomieja była „Alžběta Przeniska z Ježova” (A. Rybička, *op. cit.*, s. 89).

⁴⁴¹ *Ibidem*. W *Herbach* jednak Paprocki zapisał, że obydwójce pieczętowali się tym samym herbem („tegoż klejnotu”, B. Paprocki, *Herby...*, s. 173).

⁴⁴² AGAD, GPW, t. 2, k. 253; A. Boniecki, *op. cit.*, t. 9, Warszawa 1906, s. 56.

⁴⁴³ ADP, AOfl.PL., t. 192, k. 58, 59v-60.

Andrzej jako jedyny w tym pokoleniu rodziny wybił się ponad poziom drobnej szlachty, uzyskując nawet niższe urzędy w sądownictwie powiatowym. W latach 40. XVI wieku (co najmniej od 1543 do 1549 roku) sprawował urząd podpiska (*vicescriba, vicensotarius*) oraz instygatora (*instygator penarum terrestris iudicii*) ziemskiego dobrzyńskiego⁴⁴⁴. Współpracował też z komornikiem granicznym powiatu rypińskiego Marcinem Babeckim z Babca-Wiączanek, być może swoim krewnym przez matkę⁴⁴⁵. Przygotowało go to do przejścia po latach tego właśnie urzędu. W latach 1546-1547 wspólnie z młodszym bratem Walentym był pozywany przez macochę Małgorzatę i jej synów Piotra i Tomasza o podział dóbr w Głogolach i Barytkach⁴⁴⁶. Pod koniec życia został komornikiem granicznym powiatu rypińskiego, zastępując w czynnościach podkomorzego Stanisława Sierakowskiego (1563-1565)⁴⁴⁷, który: „Byl dlouhý čas podkomořim země dobrňinské, kteréhožto místo zastával Ondřej Paprocký z Glogol, otec můj vlastní”⁴⁴⁸.

Jeszcze w innym miejscu wspomniał Bartłomiej o tym fakcie, opisując rodzinę Sierakowskich:

S v[aší] m[ilosti] o tom mlouvit i pod titulem v[aší] m[ilosti] takové rozmlouvání vydat na světlo mohu, neb jsem toho dobře povědom, kterak předkové v[aší] m[ilosti] ex utroq[ue] parente, slavní dědové v[aší] m[ilosti] páni Debinskí z Debině, tak také páni Serakovští, ujcové v[aší] m[ilosti], v kterých předkové moji jsou, ouřad jich podkomořství zemského na jejich místě řídili a odpravovali, ti všelikými fortunami bohatství poctivými od Pána Boha obdařeni byli. Zde také spříznění v[aší] m[ilosti] s rody vzácnými jak po první, tak po druhé paní manželce v[aší] m[ilosti] a zvlášť onen slávy dlouhé a památky hodný pan Jan Horecký z Horky, místopisár toho slavného Margkrabství moravského,

⁴⁴⁴ AGAD, GBI, t. 1, s. 1001; A. Biliński, *op. cit.*, s. 131. Podpiskiem ziemskim dobrzyńskim (*vicensotarius iuratus terrae dobrinensis*) nazywa go także Błaszczowski w *elogium* Bartłomieja Paprockiego (K.M. Błaszczowski, *op. cit.*, k. Ci).

⁴⁴⁵ AGAD, GBI, t. 1, s. 905, 913, 1130.

⁴⁴⁶ *Ibidem*, s. 1148, 1233-1234.

⁴⁴⁷ Dworzaczek bezpodstawnie powątpiewał w pełnienie przez Andrzeja funkcji komornika (W. Dworzaczek, *op. cit.*, s. 177). Jan Sierakowski, kasztelan łędzki i starosta przedecki, nie był podkomorzym dobrzyńskim, ale kaliskim (AGAD, GBI, t. 2, k. 75v, 119; GPW, t. 30, k. 108). Imię Jan przydaje też Sierakowskiemu Rybička (A. Rybička, *op. cit.*, s. 89). Natomiast w latach 1563-1565 podkomorstwo dobrzyńskie piastował Stanisław Sierakowski (*Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy...*, nr 1557).

⁴⁴⁸ B. Paprocký, *Zřčadllo slavného Margkrabství...*, k. 270v.

veliký dobrodince můj, nejmilejší pan otec paní manželky v[áš] m[ilosti], kteréž já společně i s v[áš] m[ilostí] za mnoho let dlouhého zdraví vinšuji⁴⁴⁹.

Wykazywał przy tym Andrzej aktywność majątkową, starając się powiększyć swoją niewielką, półtorałanową ojcowiznę w Paprotkach-Głogolach⁴⁵⁰. Jesienią 1546 roku kupił za 20 kop groszy od Barbary, córki Jana Prusa i Doroty, jej część dziedziczną po matce w Paprotkach-Bryskach. Wyplacił jej od razu 14 kop, a pozostałe 6 kop zobowiązał się spłacać co roku po 1 kopie na Boże Narodzenie. Ponadto obiecał utrzymywać ją w swoim domu i żywić według swej możliwości. Ona zaś zobowiązała się nie uchylać od prac, jakie będzie w stanie wykonywać. Jeśli umarłaby przed wypłaceniem pełnej kwoty, Andrzej miał przekazać resztę według jej testamentu na msze za nią i jej rodziców⁴⁵¹. W roku 1549 wspólnie ze szwagrem Bartłojem Jeżewskim kupił od wojewody łęczyckiego Mikołaja Jaranda z Brudzewa i jego żony Elżbiety Sieprskiej prawo jednorazowego prezentowania kandydata do mansionarii w kościele NMP w Sierpcu⁴⁵². Czy i kiedy zrealizował to prawo, i w odniesieniu do jakiego kandydata? Być może myślał o którymś ze swoich synów? W nieznanym bliżej czasie wziął w zastaw za 100 kop groszy od Jana Bielasa Paprockiego część w Małochach (inaczej Małochowym Siedlisku), należących do sąsiednich Paprotek-Ogonów⁴⁵³.

Bardzo prawdopodobne, że jest tożsamy z Andrzejem Paprockim, który w 1552 roku miał zatarg z rajcą elbląskim Bartłojem Greffe w związku z opieką nad uczniami tamtejszego katolickiego gimnazjum, pozostającym pod patronatem kardynała Stanisława Hozjusza⁴⁵⁴.

Do swej śmierci sprawował opiekę nad osieroconymi bratankami Andrzejem i Janem Paprockimi, synami Tomasza, trzymając w swych rękach ich części dziedziczne w Paprotkach-Głogolach, Barytkach i Małochowym Siedlisku⁴⁵⁵.

⁴⁴⁹ Idem, *Rozmlouvání aneb Hádání...*, k. A4v.

⁴⁵⁰ AGAD, ASK 1, 30, k. 323v, 383v.

⁴⁵¹ AGAD, GBI, t. 1, k. 853-853v (19 VI 1546).

⁴⁵² Dnia 4 II 1549 roku (ADP, AOff.PL, t. 196, k. 13v-14). Księgi konsystorza kaliskiego z tego roku nie zachowały się.

⁴⁵³ AGAD, GPW, t. 48, k. 275; in bonis Paprothki dicta Ogony et loco nuncupato Małochy et Siedliska (ibidem, t. 123, s. 1096).

⁴⁵⁴ *Cardinalis Hosii Epistolarum*, vol. 2, pars 1, nr 835, 846.

⁴⁵⁵ AGAD, GPW, t. 50, k. 295-295v.

Pod koniec roku 1566, zapewne w listopadzie, został zamordowany na drodze publicznej przez sąsiada Jana Paprockiego zwanego Drewno, częstkowego dziedzica Paprotek-Białasów⁴⁵⁶. Najpewniej doszło ostatecznie do ugody z zabójcą, gdyż nie znajdujemy dalszych śladów tej sprawy.

3. Rodzeństwo i ich potomstwo

Bartosz miał troje rodzeństwa: dwóch młodszych braci – Rosłańca i Wojciecha oraz siostrę Zofię: „Jam też miał tę bracią rodzoną i siostrę: Rosłańca proboszcza płońskiego, Wojciecha, który się ożenił w krakowskiej ziemi i [...] Zofią Godziszewską”⁴⁵⁷.

3.1. *Rosłaniec Paprocki (zm. 1622)*

Starszy z braci – Rosłaniec⁴⁵⁸ (il. 39-40) urodzić się musiał na początku lat 40. XVI wieku. Jeszcze za życia ojca udał się na Uniwersytet Krakowski, gdzie immatrykułował się w semestrze letnim 1564 roku⁴⁵⁹. Dwa lata później, 6 czerwca 1566 roku, już jako kleryk niższych święceń (*clericus in minoribus*) otrzymał z prezenty królewskiej prepozyturę płońską po rezygnacji wojewodzica sieradzkiego Jana Kościeleckiego⁴⁶⁰.

⁴⁵⁶ Pozwy o zabójstwo położono 25 XI 1566 (AGAD, GBI, t. 2, k. 75v-76) i 4 V 1567 roku (ibidem, k. 138-138v).

⁴⁵⁷ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173.

⁴⁵⁸ Wbrew twierdzeniu Paulego Rosłaniec nie był najstarszym z braci (Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 1). Zawsze był wymieniany w źródłach po Bartłomieju, a przed Wojciechem, co przekonuje, że był środkowym z braci (B. Paprocki, *Herby...*, s. 173; K.M. Błaszowski, *op. cit.*, k. D; AGAD, GBI, t. 2, k. 75v; AGAD, GPW, t. 48, k. 275; GPW, t. 50, k. 295-296). Niesiecki błędnie przypisał Rosłańcowi herb Jelita (K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 559), a za nim powtórzył to Zbigniew Perzanowski (*Księga bracka i nekrolog opactwa Panny Marii w Lubiniu*, oprac. Z. Perzanowski, Warszawa 1976, s. 41, przyp. 36, *Pomniki Dziejowe Polski. Seria 2*, t. 9, cz. 2).

⁴⁵⁹ *Album studiosorum...*, t. 3, s. 52.

⁴⁶⁰ T. Żebrowski, *Trzy biogramy*, s. 20-21; ADP, AEp.Pl., t. 21, k. 170v-171.

39. Portret imaginacyjny
Rosłāna Paprockiego

Rosław Paprocki parowski obrońca

40. Podpis Rosłāna Paprockiego, 1600

41. Kościół w Płońsku, widok obecny

We wrześniu 1567 roku, będąc w Płońsku, obsadził w czasie mszy kościół swymi ludźmi uzbrojonymi w broń palną i kusze, o co został pozwany przez instygatora grodu plockiego⁴⁶¹. Dnia 21 października 1568 roku wydzierżawił za 300 złp burmistrzowi Płońska szlachetnemu Bartłomiejowi Trębińskiemu oraz tamtejszemu mieszczaninowi Marcinowi Nickiemu na trzy lata, licząc od 1 stycznia 1569 roku, wieś Poświętne, stanowiącą uposażenie swego kościoła⁴⁶². Najpewniej udał się wówczas do Krakowa dla ukończenia studiów wymaganych do uzyskania wyższych święceń, które osiągnął wkrótce potem, przed lutym 1569 roku (*actu presbiter*)⁴⁶³. Na miejscu w Płońsku został przypuszczalnie jego starszy brat Bartłomiej z żoną Jadwigą, który wiosną tego samego roku zobowiązał się wojewodzie rawskiemu i staroście plockiemu Andrzejowi Sieprskiemu z Gulczewa za nieobecnego zapewne brata Rosłanica, prepozyta płońskiego, że nie sprzeda on kielichów i innych rzeczy kościelnych oraz że w ciągu roku wyremontuje dwór plebański w Płońsku i w Poświętnym, odnowi ogrodzenia i budynki gospodarcze oraz dwie ławki w chórze kościoła, gdzie księża klęczą i śpiewają msze⁴⁶⁴.

Rosłaniec nie był obecny 5 czerwca 1570 roku, gdy w Płocku w jego i brata Wojciecha imieniu Bartłomiej Paprocki podjął od Andrzeja Czapskiego 300 fl. z góry za trzyletnią dzierżawę części ojczystych Paprotek zawartą w ziemstwie sierpeckim⁴⁶⁵. W marcu 1571 roku został pozwany do sądu biskupiego w Płocku razem ze swym zastępcą, podprepozytem Pawłem z Raciąży, oraz mansjonarzami płońskimi przez Jana i Pawła Grzębskich (Paprockich)⁴⁶⁶. Pozwanych reprezentował mansjonarz Jan Kurzątkowski. Najpewniej więc Rosłaniec przebywał wówczas nadal w Krakowie, gdzie w maju 1571 roku darował bratu Bartłomiejowi swoje części ojczyste w Paprotkach-Starej Wsi z obowiązkiem przeniesienia tego zapisu w ciągu roku do ksiąg ziemskich rypińskich⁴⁶⁷. Zostawił sobie jedynie części

⁴⁶¹ AGAD, GPD, t. 8, s. 159, 176.

⁴⁶² AGAD, GPW, t. 48, k. 31-32v. Oprócz wsi Poświętne z folwarkiem na uposażenie plebana płońskiego składało się meszne z miasta w wysokości ok. 3 łasztów żyta i owsa (*Inwentarz starostwa plockiego z 1572 r.*, [w:] *Lustracje województwa plockiego 1565-1789*, wyd. A. Sucheni-Grabowska, S.M. Szacherska, Warszawa 1965, s. 197, *Lustracje Dóbr Królewskich XVI-XVIII Wieku. Mazowsze*).

⁴⁶³ Dnia 28 II 1569 roku (AGAD, GPW, t. 48, k. 275).

⁴⁶⁴ Dnia 16 III 1569 roku (ibidem, k. 308v-309v).

⁴⁶⁵ Ibidem, t. 50, k. 294v-295.

⁴⁶⁶ Dnia 19 III 1571 roku (ADP, AOfl.PL, t. 207, k. 210v).

⁴⁶⁷ Dnia 15 V 1571 roku (ANK, CC, t. 103, k. 1307-1310).

w Małochach, Barytkach i Babcu. O aktywności Rosłańca jako proboszcza płońskiego niewiele można powiedzieć. Do Płońska wrócił być może przed marcem 1572 roku, kiedy prezentował kandydata do tamtejszej mansjonarii⁴⁶⁸.

Z całą pewnością był w Płocku 10 czerwca 1575 roku, gdy w tamtejszym konsystorzu ustanowił swego pełnomocnika w sprawach ze szlachtą z sąsiednich Kownat i Skwar⁴⁶⁹. Stanisława Skwarskiego pozwał o zabicie strzałem z rusznicy w kościele płońskim pod koniec mszy w Poniedziałek Wielkanocny 4 kwietnia 1575 roku niejakiego Franciszka Mnichowskiego. Dekret w tej sprawie zapadł w konsystorzu płockim 4 lipca 1576 roku⁴⁷⁰. W trakcie sporu w lutym 1576 roku sługa Paprockiego, szlachcic Stanisław Korytowski, skarżył się imieniem swego pana na Kaspra Niesułowskiego i jego współników o napad 13 stycznia na Poświętne i o rabunek⁴⁷¹. Zdaje się, że często przebywał poza swym beneficjum, o czym świadczyć zdaje się wydzierżawianie wspomnianej wsi uposażeniowej. Dnia 11 sierpnia 1578 roku w grodzie ciechanowskim wydzierżawił ją na sześć lat (do 1584) podstolemu ciechanowskiemu Stanisławowi Lekowskiemu za 90 złp rocznie⁴⁷². Był jeszcze osobiście w Płocku 8 kwietnia 1579 roku.

Wiosną 1584 roku napisał wiersz *Ad Zoilum* z przeznaczeniem do dzieła brata Bartłomieja *Herby rycerstwa polskiego*:

Ad Zoilum

Wejrzawszy tu w te księgi, możesz bracie wierzyć,
 Że ten musiał nie jeden powiat w Polsce zmierzyć.
 Trudności i frasunki, więc przymówki były,
 Jednak mu się dla twojej sławy nie przykryły.
 Będzieszli mu niechęcią płacił te kłopoty,
 Nie wierzę by na szeląg było w tobie cnoty.
 Acz bez bramów nie ujdzie, ja tak temu tuszę,
 Wszakże chęć ku ojczyźnie w nim pochwalić muszę.
 Rosła[niec] Pap[rocki] proboszcz płoński⁴⁷³.

⁴⁶⁸ ADP, AEp.PL, t. 22, k. 152v-153, 206v-207.

⁴⁶⁹ ADP, AOff.PL, t. 209, k. 36, 37-37v, 41-41v, 43v-44, 50-50v, 101v, 109v-110; AEp.PL, t. 187, k. 132-133.

⁴⁷⁰ ADP, AOff.PL, t. 209, k. 102v-103.

⁴⁷¹ AGAD, GPW, t. 63, k. 155-155v.

⁴⁷² T. Żebrowski, *Trzy biogramy*, s. 20-21; ADP, AOff.PL, t. 210, k. 168v-169, Oblata w księgach konsystorza płockiego (8 IV 1579).

⁴⁷³ B. Paprocki, *Herby...*, s. 923.

W tym samym roku 1584 (28 września) zrezygnował z prepozytury płońskiej na rzecz kanonika przemyskiego i prepozyta chełmskiego Hieronima Bromirskiego⁴⁷⁴. Obaj niewątpliwie znali się jeszcze ze studiów w Uniwersytecie Krakowskim, na który Bromirski immatrykułował się w semestrze zimowym 1563 roku, a więc pół roku przed Rosłańcem⁴⁷⁵.

Co działo się z Paprockim w ciągu następnych 11 lat – nie wiadomo. W literaturze staropolskiej znajdujemy informację, jakoby był kanonikiem katedralnym przemyskim, co jednak nie znajduje potwierdzenia w materiale źródłowym⁴⁷⁶. Niewątpliwie przeniósł się na Ruś, gdzie 25 sierpnia 1595 roku otrzymał z prezenty Marcina, Kaspra i Zbożnego Skorutów, Jana Krasickiego oraz starościny krzeszowskiej Jadwigi z Herburtów Ossolińskiej, a także burmistrza i rajców Nowego Miasta Bybła tamtejsze probostwo⁴⁷⁷. Zaraz w następnym roku procesował się z tamtejszymi mieszczanami o zaległe meszne z Posady (Nowomiejskiej) za rok 1595⁴⁷⁸. Kolejnym beneficjum pozyskanym przezeń było probostwo w Golcowej koło Brzozowa. Przed czerwcem 1597 roku otrzymał też plebanię w herburtowskim Dobromilu (il. 42)⁴⁷⁹.

Probostwo to, mimo że miejskie, było bardzo słabo uposażone. Z tego powodu biskupi pozwalali tamtejszym plebanom trzymać dodatkowo inne beneficja, aby umożliwić im godną egzystencję⁴⁸⁰. Z tego zapewne

⁴⁷⁴ ADP, AOff.Pl., t. 213, k. 12v-13, 15v-17v; T. Żebrowski, *Trzy biogramy*, s. 20-21; Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyśle, sygn. 50042/I, cz. 1-2, M. Kociubiński, *Księża diecezji przemyskiej do roku 1772*, t. 1-2, Jarosław-Przemyśl 1989, mps, t. 1, s. 61.

⁴⁷⁵ *Album studiosorum...*, t. 3, s. 52.

⁴⁷⁶ K.M. Błaszkowski, *op. cit.*, k. D, Di; K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 559. Bromirski był do końca życia (zm. pomiędzy 12 lutego 1592 a 1 lutego 1593 roku) kanonikiem katedralnym przemyskim, zatem nie ustąpił Paprockiemu kanonii w zamian za prepozyturę płońską (AAP, Liber Conclusionum Capituli, t. 2, k. 218, 219v). Również w późniejszych latach brak jest potwierdzenia instalacji Rosłańca do kapituły przemyskiej i zasiadania w niej.

⁴⁷⁷ AAP, t. 26, k. 843.

⁴⁷⁸ Dnia 29 V 1596 roku (ibidem, t. 29, k. 871).

⁴⁷⁹ Po raz pierwszy nazwany został plebanem dobromilskim 16 VI 1597 roku (ibidem, t. 27, k. 147v-148). Jako pleban dobromilski i nowomiejski wystąpił Rosłańiec w liście Stanisława Herburt z dnia 20 XI 1589 roku w sprawie mesznego z folwarków dobromilskich. Jest to zapewne wynik pomyłki kopisty, zniekształcającej datę 1599 na 1589 lub 1598 na 1589 (AAP, Acta Officialia, t. 134, Liber privilegiorum, k. 125-125v).

⁴⁸⁰ G. Klebowicz, *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV-XVI wieku*, Lublin 2013, s. 371, *Prace Ośrodka Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce* KUL, 12.

42. Kościół w Dobromilu, 1935

powodu utrzymano w jego ręku probostwo nowomiejskie i golcowskie. Dnia 16 czerwca 1597 roku, stosując się jednak do polecenia biskupa Wawrzyńca Goślickiego, skierowanego do duchownych posiadających więcej niż jedno beneficjum związane z posługą duszpasterską, złożył oświadczenie o gotowości ustąpienia z plebanii w Golcowej, co też nastąpiło 26 stycznia 1598 roku⁴⁸¹. W 1599 roku razem z bratem Wojciechem oraz dziećmi ich siostry Zofii Godziszewskiej, Janem, Małgorzatą Wiadrowską, Eufrozyną Pręczkowską i Zofią Święcicką, przypozwali na dzień 11 października do grodu plockiego Jana Grodkowskiego, syna Pawła, i Macieja

⁴⁸¹ AAP, t. 27, k. 147v-148, 225-225v.

Makomaskiego, syna Pawła, o podjęcie pieniędzy, za jakie pozyskali oni od spadkobierców ich ciotki Jadwigi ze Zdziarskich Jeżewskiej części w Jeżewie i Grzędowie, i ustąpienie im tych dóbr. Do wwiązania jednak nie doszło z powodu oporu posesorów⁴⁸².

Dnia 8 stycznia 1600 roku wspólnie z bratem Wojciechem, działając też w imieniu nieobecnego brata Bartłomieja, sprzedał swoje prawa do spadku po wuju Bartłomieju Jeżewskim w Jeżewie Kościelnym i Grzędowie w powiecie sierpeckim na Mazowszu wspomnianemu Janowi Godziszewskiemu oraz jego szwagrom Stanisławowi Wiadrowskiemu i Wojciechowi Świąćickiemu⁴⁸³. Spadek zaś po swych bezpotomnie zmarłych braciach stryjecznych Marcinie i Wojciechu Paprockich w Paprotkach-Głogołach, Barytkach, Małochach i Babcu w powiecie rypińskim ziemi dobrzyńskiej zbył samym tylko Janowi Godziszewskiemu i Stanisławowi Wiadrowskiemu⁴⁸⁴. Osobno Rosłaniec sprzedał Wiadrowskiemu i Godziszewskiemu trzymane dotąd jeszcze ojczyste części w Małochach, Barytkach i Babcu⁴⁸⁵.

W lutym tego samego roku przed biskupem przemyskim toczyła się sprawa powództwa instygatora biskupiego przeciw Paprockiemu o zabranie czarnego aksamitu należącego do kościoła w Dobromilu oraz przeniesienie srebrnego kielicha z pateną i pozłacanym pacyfikałem do kościoła w Nowym Mieście Byble i zastawienie ich komuś w Byble⁴⁸⁶. Dnia 9 marca 1601 roku Paprocki zamienił z ks. Jakubem Mroczkowskim plebanię w Nowym Mieście Byble na probostwo w herburtowskim Felsztynie, które objął 13 kwietnia tegoż roku⁴⁸⁷. Wkrótce potem zrezygnował ze wszystkich trzymanych dotąd beneficjów i złożył profesję zakonną w klasztorze Benedyktynów w Tyńcu. Stało się to za opata Mieleckiego, a więc przed 1604 rokiem⁴⁸⁸. W połowie maja 1602 roku stanął przed sądem biskupim przemyskim w Brzozowie, gdzie toczyła się sprawa przeciw niemu jako byłemu już plebanowi w Golcowej z powództwa wójta i gromady tej wsi o niezapłacenie poboru za rok 1598⁴⁸⁹. Paprocki tłumaczył się, że nie jest

⁴⁸² AGAD, GPW, t. 101, k. 1119-1119v.

⁴⁸³ CDIAUL, Gr. Przem., t. 66, s. 11-13.

⁴⁸⁴ Ibidem, s. 13-15.

⁴⁸⁵ Ibidem, s. 15-17.

⁴⁸⁶ Dnia 7 II 1600 roku (AAP, t. 27, k. 608v-609).

⁴⁸⁷ Ibidem, t. 31, k. 85.

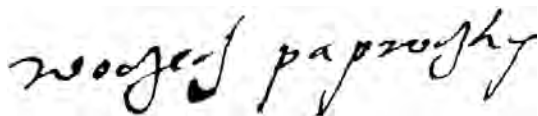
⁴⁸⁸ Biblioteka Jagiellońska, sygn. 5281, Księga profesyjna. Za wskazanie tej informacji serdecznie dziękuję br. dr hab. Michałowi Gronowskiemu, OSB.

⁴⁸⁹ AAP, t. 29, k. 58.

stroną w tej sprawie, gdyż sprzedał meszne z tej wsi włodarzowi klucza brzozowskiego, szlachetnemu Pawłowi Sarnowskiemu. Nie został przy tym nazwany plebanem dobromilskim, z czego wnosić należy, że już wcześniej zrzekł się tego beneficjum, ale też został określony predykatem *venereabilis*, a nie *religiosus*, co z kolei zdaje się przekonywać, że wówczas jeszcze nie złożył profesji zakonnej. Dnia 20 maja 1602 roku w sporze z ks. Baltazarem Czermińskim o zwrot atłasowego białego ornatu, stanowiącego własność kościoła dobromilskiego, wystąpił już tamtejszy komendarz Sebastian z Sąsiadowic z witrykami (*provisores*)⁴⁹⁰.

W klasztorze w Tyńcu Rosłaniec szybko piął się w hierarchii zakonnej. Przed 1608 rokiem został podprzeorem⁴⁹¹ i pełnił tę funkcję jeszcze 1 lipca 1616 roku⁴⁹². Przed 15 sierpnia 1617 roku został przeorem⁴⁹³. Według Błaskowskiego był też administratorem dóbr tego opactwa⁴⁹⁴. Umarł 8 marca 1622 roku, zapewne w Tyńcu⁴⁹⁵.

3.2. Wojciech Paprocki (zm. 1617/1622)

43. Podpis Wojciecha Paprockiego, 1600

Wojciech był najmłodszym z braci (il. 43). Urodził się najpóźniej w 1542 roku, gdyż był pełnoletni, występując z braćmi w 1566 roku przeciw mordcy swego ojca⁴⁹⁶. Pauli pisał, że ojciec osadził go „na dzierżawie w ziemi

⁴⁹⁰ AAP, t. 31, k. 112v.

⁴⁹¹ W 1604 roku podprzeorem Jakub z Pilzna (ANK, CC, t. 179, s. 1422), a w 1606 roku podprzeorem był Andrzej GołECKI (ANK, Castrensia Biecentsia, t. 31, s. 1265). W latach co najmniej 1608-1616 Paprocki (ANK, CC, t. 187, s. 1784; t. 188, s. 1467; t. 189, s. 374; t. 192, s. 1216, 1431, 1486, 1860; t. 193, s. 1043; Terrestria Cracoviensia [dalej: TC], t. 109, s. 1107).

⁴⁹² ANK, TC, t. 109, s. 1107.

⁴⁹³ Dnia 4 II 1619 roku przeorem był już Marcin Morzycki.

⁴⁹⁴ K.M. Błaskowski, *op. cit.*, k. D.

⁴⁹⁵ *Księga bracka i nekrolog opactwa...*, s. 41.

⁴⁹⁶ AGAD, GBI, t. 2, k. 75v-76.

krakowskiej”⁴⁹⁷. Musiałoby to nastąpić przed jego śmiercią, czyli najpóźniej w 1566 roku. Brak jest jednak śladów jego obecności w województwie krakowskim w tym czasie i jakiegokolwiek niezależnego potwierdzenia owej dzierżawy⁴⁹⁸. Najpewniej znalazł się w okolicach Krakowa dopiero za sprawą brata Bartłomieja, mieszkającego tutaj ponownie od wczesnych lat 70. XVI wieku. Pierwsza pewna informacja o pobycie Wojciecha w województwie krakowskim pochodzi jednak dopiero z 9 lutego 1582 roku, kiedy w grodzie krakowskim spisał dożywocie z żoną Ewą Czelatycką herbu Le-liwa⁴⁹⁹. Bartosz Paprocki wspominał swą bratową przy okazji opisywania jej rodziny: „był Piotr [Czelatycki – M.W.] mężem porządnym i sprawnym, który z Bierecką z domu Gozdawa zostawił [...] Jewę Paprocką, brata mego rodzzonego żonę, z wiela białychgłów przedniejszą w dobroci”⁵⁰⁰.

Ewa była córką Piotra i Felicji Bireckiej, córki sędziego ziemskiego sanockiego Macieja Bireckiego herbu Gozdawa⁵⁰¹, przybyszów z ziemi przemyskiej, związanych ze Zborowskimi⁵⁰². Być może Wojciech poznał swą przyszłą żonę za pośrednictwem brata Bartłomieja, także bliskiego Zborowskim. Ojciec Ewy od 1569 roku dzierżawił Czaple Wielkie w powiecie ksiąskim od Stanisława Trepki⁵⁰³. Następnie 7 stycznia 1571 roku wziął w zastaw za 3500 złp Słonowice w powiecie proszowskim od Mikołaja Reja z Nagłowic, z którego to zastawu został wykupiony 18 stycznia 1574 roku⁵⁰⁴. W lipcu 1571 roku nabył od miecznika krakowskiego Andrzeja Zborowskiego dwór w Krakowie, położony przy murach miejskich, w sąsiedztwie dworu kanonika krakowskiego Jana Konarskiego i ogrodu klasztoru

⁴⁹⁷ Ż. Pauli, *op. cit.*, s. 1.

⁴⁹⁸ Czyba że występujący 1 lipca 1560 roku w grodzie krakowskim Wojciech Paprocki jest tożsamy z Wojciechem synem Andrzeja? (ANK, CC, t. 80, s. 217).

⁴⁹⁹ Dnia 9 II 1582 roku (*ibidem*, t. 125, s. 1167-1170). Zapis ten został następnie przeniesiony 20 I 1583 roku do ksiąg ziemskich ksiąskich (ANK, *Terrestria Xianzensia*, [dalej: TC], t. 288a, s. 31).

⁵⁰⁰ B. Paprocki, *Herby...*, s. 489.

⁵⁰¹ ANK, CC, t. 112, s. 440; B. Paprocki, *Gniazdo cnoty...*, s. 504; *Urzędnicy województwa ruskiego XIV-XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka)*. Spisy, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987, nr 2492, *Urzędnicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, t. 3: *Ziemie Ruskie*, z. 1.

⁵⁰² Piotr miał interesy z synami kasztelana krakowskiego Marcina Zborowskiego i zapewne administrował m.in. należącą do nich wsią Pękowice w powiecie krakowskim. Poręczał też za Mikołaja Zborowskiego mieszczce krakowskiej Felicji Czeczotczyźnie zapłatę na nabyte od niej kolorowe sukno (ANK, CC, t. 105, s. 595-597, 735).

⁵⁰³ Za 1300 złp. *Ibidem*, t. 100, s. 470-472; t. 102, s. 224-225; t. 105, s. 725-726.

⁵⁰⁴ *Ibidem*, t. 109, s. 548-551.

Franciszkanów⁵⁰⁵. Dnia 14 grudnia 1573 roku kupił od Anny z Kozłowskich Mikołajowej Kazimierskiej część wsi Raclawice w powiecie ksiąskim⁵⁰⁶. Z kolei 12 stycznia 1574 roku dokupił od Macieja Kmity inne części w tej wsi oraz w sąsiednich wsiach Solczy i Niezwojowicach w powiecie proszowskim⁵⁰⁷. Dnia 5 lipca 1575 roku zobowiązał się zapłacić do Bożego Narodzenia 400 złp Stanisławowi Brzuchańskiemu, swemu przyszłemu zięciowi⁵⁰⁸. Piotr Czelatycki żył jeszcze 8 stycznia 1578 roku, a umarł przed 5 stycznia 1579 roku⁵⁰⁹, tego bowiem dnia wystąpiły w sądzie grodzkim krakowskim jego dzieci: Piotr, Stanisław, Barbara, Ewa, Elżbieta, Zofia i Anna⁵¹⁰. Przed 11 stycznia 1580 roku Ewa Czelatycka wydana została za Stanisława Brzuchańskiego i zaraz potem owdowiała⁵¹¹.

Dnia 8 stycznia 1583 roku Wojciech i Ewa z Czelatyckich Paproczy pożyczili na rok 114 złp od Anny Kobyleckiej⁵¹². Dnia 9 stycznia 1584 roku Ewa z Czelatyckich, 1-o v. Stanisławowa Brzuchańska, a 2-o v. Wojciechowa Paprocka, skwitowała matkę Felicję oraz braci Piotra i Stanisława z 600 złp, stanowiących zapewne jej posag⁵¹³. Dzięki tym środkom Paproczy przejęli 19 stycznia 1584 roku od Adama Janowskiego dwuletnią dzierżawę wsi Krężoły w powiecie ksiąskim, niedaleko Jędrzejowa, należącą do Sebastiana Czarnockiego, i tam osiedli. Zobowiązali się przy tym zapłacić mu 160 złp⁵¹⁴. Dopełnili tego zobowiązania 10 stycznia 1585 roku w grodzie krakowskim⁵¹⁵.

⁵⁰⁵ Ibidem, t. 105, s. 255-260, 589; MRPS, t. 6: *Henrici Valesii regis tempora complectens 1573-1574*, ed. M. Woźniak, Varsoviae 1999, Suppl. 31 (21 VII 1571). Dubas-Urwanowicz nieprecyzyjnie nazywa go „Cielatyckim” (E. Dubas-Urwanowicz, *op. cit.*, s. 67).

⁵⁰⁶ ANK, CC, t. 109, s. 114-117. W 1574 roku Czelatycki przeprowadził podział Raclawic ze współwłaścicielką tej wsi Katarzyna Porębską (ibidem, s. 1212-1215).

⁵⁰⁷ Ibidem, s. 470-473. Dnia 4 IV 1574 roku dokupił kolejne części Solczy (ibidem, s. 1163-1166).

⁵⁰⁸ Ibidem, t. 112, s. 440-441. Spłata nastąpiła dopiero 10 V 1576 roku (ibidem, t. 114, s. 258-259). Brzuchański żył jeszcze 9 I 1577 roku (ibidem, t. 115, s. 116-118).

⁵⁰⁹ Ibidem, t. 119, s. 47-48.

⁵¹⁰ Ibidem, s. 175-176.

⁵¹¹ Ibidem, t. 121, s. 292-296.

⁵¹² Ibidem, t. 128, k. 104v-105v. Spłata nastąpiła terminowo 14 I 1584 roku (ibidem, t. 130, s. 44-45).

⁵¹³ ANK, TC, t. 78, s. 194, 198.

⁵¹⁴ Ibidem, t. 288b, s. 1079-1081. Dnia 9 III 1584 roku obaj roborowali pod zakładem 700 złp umowę dzierżawy wsi Krężoły zawartą między Czarnockim a Janowskim, ustąpioną następnie przez Janowskiego Paprockiemu (ibidem, s. 1413-1414).

⁵¹⁵ ANK, CC, t. 132, s. 649; t. 132, s. 649.

Po zakończeniu dzierżawy Czarnocki 23 stycznia 1586 roku zgodził się na jej przedłużenie na kolejne trzy lata, licząc od Bożego Narodzenia 1585 roku do kolejnego święta w 1588 roku. Paproczy zapisali mu 1000 złp długu, stanowiącego wartość dzierżawy⁵¹⁶. Dnia 1 lipca 1586 roku w Krakowie Wojciech zawarł ugodę z Zygmuntem Palczowskim w sprawie długu swego brata Bartłomieja i 29 października tego roku wypłacił mu pieniądze, uzyskując cesję wszystkich zasądzonych na bracie kar⁵¹⁷. Najpewniej około roku 1587, po ponownym wyjeździe Bartłomieja z kraju, objął w zarząd Paprocką Wolę, a może nawet pozyskał ją na własność. Dnia 13 czerwca 1588 roku, pół roku przed czasem, doszło do zakończenia dzierżawy Krężoła i Czarnocki skwitował Paprockiego z 1000 złp⁵¹⁸. Być może spowodowane to było właśnie potrzebą objęcia Paprockiej Woli, względnie śmiercią żony i koniecznością zwrotu posagu, jako że małżeństwo najpewniej było bezdzietne.

44. Podpis Anny z Chwałów Paprockiej, 1630

W 1596 roku Wojciech zawarł ponownie małżeństwo⁵¹⁹. Jego żoną została Anna z Pełnatycz Chwałówna herbu Ogończyk (il. 44), którą poznał być może za pośrednictwem jej brata Jana, prowadzącego interesy w powiecie ksiąskim województwa krakowskiego w okresie, gdy przebywał tam Wojciech, albo z pomocą swego brata ks. Rosłańca, plebana w Dobromilu Herburtów, z którymi Anna była spokrewniona. Wojciech zapisał jej po 1000 złp posagu i wiana⁵²⁰. Błaszkowski wspomniał o niej w *elogium*

⁵¹⁶ ANK, TC, t. 289b, s. 875-876, 877-878. Była to należność za trzyletnią dzierżawę. Za taką samą kwotę Czarnocki wydzierżawił Krężoły w 1575 roku Mikołajowi Milewskiemu (ibidem, t. 286, s. 1235-1237).

⁵¹⁷ M. Wolski, *op. cit.*, s. 1229-1230.

⁵¹⁸ ANK, TC, t. 85, s. 226.

⁵¹⁹ Dnia 22 II 1596 roku (CDIAUL, Gr. Przem., t. 62, s. 1345-1351).

⁵²⁰ Przysługiwanie tego herbu rodzinie Chwałów wynika z analizy układu czteropolowej tarczy na portrecie kasztelana sanockiego i starosty przemyskiego Jana Herburtta. Marcin Chwał, ojciec Anny, razem ze swym bratem Janem sprzedali w grodzie

Bartosza Paprockiego: *Et Albertum Paprocki Annae Chualounae, Herburtorum / ex sorore neptis, maritum*⁵²¹.

Anna była córką Marcina i Reginy z Mięskich, 1-o v. Krzysztofowej Krzeczowskiej⁵²². Jej ojciec wraz z ręką żony wszedł w posesję części Krzeczowic w powiecie przeworskim województwa ruskiego, na której miała ona niespłaconą oprawę od swego pierwszego męża⁵²³. Marcin Chwał umarł przed rokiem 1592, pozostawiwszy oprócz Anny Paprockiej jeszcze dwóch synów – Piotra (ur. ok. 1580 roku) i Jana⁵²⁴. W roku 1593 Anna otrzymała, jeszcze jako panna, od matki 700 złp z jej posagu, która to kwota miała zostać jej wypłacona po śmierci matki⁵²⁵.

W roku 1599 Wojciech zapewne sprzedał szwagrowi Stanisławowi Czelatyckiemu otrzymaną od brata Bartłomieja wieś Wolę Paprocką w ziemi sandomierskiej⁵²⁶.

przemyskim 18 IV 1571 roku swoje części w Pełnatyczach stolnikowi przemyskiemu Janowi Biejkowskiemu (CDIAUL, Z. Przew., t. 9, s. 355-368).

⁵²¹ Anna Chwałówna, córka Marcina i Reginy Mięskiej, była spokrewniona z Janem Feliksem Herburtem w ósmym stopniu komputacji rzymskiej, czyli miała z nim wspólnego prapradziada. Był nim wojski lwowski Piotr Chwał z Rolowa, ożeniony najpierw z Jadwigą Herburówną, córką Fryderyka i Heleny z Odnowa, z którą miał same córki: Ludmiłę, Piotruszę, Helenę i Bogumiłę, a następnie z Małgorzatą Próchnicką, córką kasztelana przemyskiego Piotra. Z drugiej żony pozostawił Mikołaja, piszącego się z Pełnatycz, którego prawnuczką była Anna z Chwałów Paprocka, córka Piotra z Rolowa, ożenionego z Beatą herbu Nałęcz, córką Dzierżysława tenutariusza Kamieniopolu i Podborców w ziemi lwowskiej, których prawnukiem był Jan Feliks Herbut, oraz Zofię (*Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego*, t. 12, Lwów 1887, nr 4292; t. 13, Lwów 1888, nr 4703, 5057, 5064, 5310, 5454, 5461, 6202; t. 17, Lwów 1901, nr 3994; J. Szyszka, *Formowanie i organizacja dóbr monarszych w ziemi lwowskiej od połowy XIV do początku XVI wieku*, Kraków 2016, s. 247-248, *Maiestas, Potestas, Communitas*, 5).

⁵²² Ślub Marcina z Reginą miał miejsce po roku 1571, a przed 20 VIII 1577 roku, kiedy to spisali między sobą dożywocie (CDIAUL, Z. Przew., t. 9, s. 526-527).

⁵²³ CDIAUL, Gr. Przem., t. 62, s. 1345-1346. Inne części Krzeczowic trzymali Anna z Jaksmanic, wdowa po Eustachym Krzeczowskim, 2-o v. Stanisławowa Chmielecka, oraz bracia Stanisław i Gabriel Krzeczowscy.

⁵²⁴ CDIAUL, Z. Przew., t. 37, s. 949, 1406.

⁵²⁵ Dnia 21 IX 1593 roku (CDIAUL, Z. Przew., t. 15, s. 1184-1186).

⁵²⁶ Według Józefa Gackiego sprzedającym był niejaki Stanisław Paprocki, który miał tę wieś od swego stryjecznego brata. Wydaje się jednak, że doszło do jakiejś pomyłki, a najpewniej owym sprzedającym był Wojciech, brat Bartłomieja (J. Gacki, *Klasztor Święto-Krzyżki...*, s. 513-514; idem, *Benedyktynski klasztor*, s. 260; M. Derwich, *op. cit.*, s. 151).

Dnia 3 stycznia 1600 roku, po śmierci matki, Anna z mężem oraz swymi braćmi Janem i Piotrem została pozwana przez Krzczowskich do sądu ziemskiego przeworskiego o podjęcie pieniędzy po matce i uwolnienie części Krzczowic spod jej dożywocia i oprawy – żadne z nich jednak nie stało się w sądzie⁵²⁷. Pięć dni później, tj. 8 stycznia, w grodzie przemyskim Wojciech razem z bratem ks. Roślańcem, działając też w imieniu nieobecnego brata Bartłomieja, sprzedali swoje prawa do spadku po wuju Bartłomieju Jeżewskim w Jeżewie Kościelnym i Grzędowie w powiecie sierpeckim na Mazowszu swemu siostrzeńcowi Janowi Godziszewskiemu oraz jego szwagrom Stanisławowi Wiadrowskiemu i Wojciechowi Święcickiemu⁵²⁸. Spadek zaś po swych bezpotomnie zmarłych braciach stryjecznych Marcinie i Wojciechu Paprockich w Paprotkach-Głogołach, Barytkach, Małochach i Babcu w powiecie rypińskim ziemi dobrzyńskiej ustąpili tylko Janowi Godziszewskiemu i Stanisławowi Wiadrowskiemu⁵²⁹. Uzyskane pieniądze Wojciech i Anna zainwestowali, biorąc w zastaw 15 stycznia 1602 roku od Jana Feliksa Herburta pięciu kmieci i dwóch zagrodników w Arłamowie⁵³⁰. Wkrótce potem, 22 lutego 1600 roku, w grodzie przemyskim Anna podjęła od swych braci Piotra i Jana Chwałów posag i wyprawę, w związku z czym skwitowała ich z pretensji do spadku po rodzicach⁵³¹. Dnia 7 sierpnia 1604 roku wykupiła od brata Jana Chwała jego prawa do 500 złp z zapisu, jaki miał wspólnie z bratem Piotrem od zmarłego podstarościego przemyskiego Marcina Skoruty. Paproccy pożyczili w tym celu 450 złp od Jana Kańskiego⁵³².

Okolo 1613 roku Paproccy oddali swą jedyną córkę Zofię na wychowanie Zofii z Modryńskich Pawłowej Czechowskiej do Izowa w powiecie włodzimierskim na Wołyniu⁵³³. Sami tymczasem mieszkali we dworze w Dobromilu (zapewne w Posadzie Dobromilskiej, tj. przedmieściu, czyli

⁵²⁷ CDIAUL, Z. Przew., t. 38, s. 1186-1188.

⁵²⁸ CDIAUL, Gr. Przem., t. 66, s. 11-13.

⁵²⁹ Ibidem, s. 13-15.

⁵³⁰ Intromisja 20 III 1602 roku (ibidem, t. 681, s. 295-296; t. 318, s. 381).

⁵³¹ Ibidem, t. 316, s. 252.

⁵³² Ibidem, t. 171, s. 722-723; t. 68, s. 2659-2662.

⁵³³ Centralnyj Derżawnyj Istorycznyj Archiw Ukrainy, m. Kyjiw [Центральний державний історичний архів України Київ; dalej: CDIAUK], Księgi grodzkie włodzimierskie (fond 28), t. 47, k. 87ov-871. Izów sprzedała Czechowskiemu (czy może Modryńskiej) Katarzyna Skorucianka, żona Aleksandra Wiśniowieckiego.

późniejszym Huczko)⁵³⁴, trzymanym przez nich w zastawie od Herburtów. Tam w marcu 1617 roku spadła na nich nieoczekiwana wiadomość. Otóż został im wręczony przez woźnego pozew sądu grodzkiego włodzimierskiego w sprawie ich córki Zofii, oskarżonej o podpalenie 30 czerwca 1616 roku dworu w Izowie⁵³⁵. Paweł Czechowski złożył protest przeciw obojgu Paprockim i ich córce Zofii w grodzie włodzimierskim 8 lipca 1616 roku⁵³⁶. Nie wiemy, jak zakończyła się ta sprawa. Być może w konsekwencji Zofia została oddana w 1618 roku do klasztoru Brygidek w Lublinie, gdzie umarła jako przeorysza 14 marca 1665 roku⁵³⁷.

Wojciech Paprocki umarł przed 9 marca 1622 roku. Tego bowiem dnia wdowa po nim wydzierżawiła Andrzejowi Dąbrowskiemu na dwa lata (do 25 stycznia 1624 roku) za 86 złp folwark w Posadzie Dobromilskiej⁵³⁸. Pod koniec życia osiadła być może przy klasztorze Dominikanek w Przemyślu, skoro 16 lutego 1630 roku zapisała tamtejszej przeoryszy Febronii Chmielowskiej 300 złp z sumy 600 złp, jaką miała zapisaną przez Erazma Herburtę, syna kasztelana lwowskiego Stanisława na Posadzie Felsztyńskiej⁵³⁹. Umarła w bliżej nieznanym czasie po tej dacie.

3.3. Zofia z Paprockich Godziszewska (zm. przed 26 października 1599 roku)

Zofia, jedyna siostra Bartosza, jeszcze za życia ojca wyszła za mąż za Piotra Godziszewskiego herbu Ogończyk z Godziszew w powiecie rypińskim⁵⁴⁰. Bartosz zapisał w *Herbach*, że „Piotr Godziszewski [...] zostawił z siostrą

⁵³⁴ *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z roku 1628*, wyd. Z. Budzyński, K. Przyboś, Przemyśl 1997, s. LXII, 6, 136, Biblioteka Przemyska, t. 32: Polska Południowo-Wschodnia w Epoce Nowożytnej. Źródła Dziejowe, t. 1, cz. 1.

⁵³⁵ Dnia 21 III 1617 roku (CDIAUL, Gr. Przem., t. 333, s. 630-632). Na temat zabójstwa Czechowskiego przez żonę zob. A. Boniecki, *op. cit.*, t. 3, Warszawa 1900, s. 345.

⁵³⁶ CDIAUK, Księgi grodzkie włodzimierskie (fond 28), t. 47, k. 870v-871.

⁵³⁷ M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 2: Polska Centralna i Południowa, Warszawa 2005, s. 341; *Metryka brygidek lubelskich*, oprac. J.R. Marczewski, Lublin 2011, s. 79, 127.

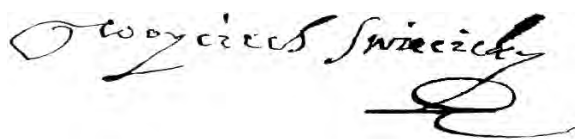
⁵³⁸ CDIAUL, Gr. Przem., t. 82, s. 417-419.

⁵³⁹ *Ibidem*, t. 86, s. 122-124. O Febronii Chmielowskiej zob. M. Borkowska, *Leksykon zakonnic...*, t. 3: *Wielkie Księstwo Litewskie i Ziemie Ruskie Korony Polskiej*, Warszawa 2008, s. 311.

⁵⁴⁰ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173; Uruski nazywa ją błędnie „Goszczowską” (S. Uruski, *op. cit.*, s. 203).

moją rodzoną trzy córki: Małgorzatę, Fruzynę i Zofię, i syna Jana, *ex quo optima fruges est speranda*"⁵⁴¹.

Godziszewski w listopadzie 1566 roku towarzyszył woźnemu przy położeniu pozwów po mordercę swego teścia Andrzeja Paprockiego⁵⁴². Wspomniane wyżej córki Piotra i Zofii wydane zostały za mąż za przedstawicieli lokalnej szlachty. Małgorzata poszła za Stanisława Wiadrowskiego herbu Radwan, syna Adama z Wiadrowa w powiecie szreńskim i Doroty Oyrzeńskiej, Eufrozyna wyszła za Marcina Pręczkowskiego z Pręczkowa w powiecie rypińskim, a Zofia za Wojciecha Święcickiego (il. 45), syna Jakuba z Rzeszotar Starej Wsi w powiecie sierpeckim⁵⁴³.

45. Podpis Wojciecha Święcickiego, 1661

Zofia z Paprockich Godziszewska żyła jeszcze jako wdowa 2 kwietnia 1582 roku, kiedy została skwitowana przez zięcia Stanisława Wiadrowskiego z 80 kop groszy polskich, stanowiących część posagu swej córki Małgorzaty⁵⁴⁴. Umarła przed 26 października 1599 roku⁵⁴⁵.

Bracia Paprocky utrzymywali bliskie kontakty ze swymi siostrzeńcami i ostatecznie sprzedali im swoje dobra ojcyste oraz prawa do spadku po wuju Jeżewskim.

⁵⁴¹ B. Paprocki, *Herby...*, s. 522.

⁵⁴² AGAD, GBI, t. 2, k. 75v.

⁵⁴³ AGAD, GPW, t. 101, k. 1119-1119v; t. 104, k. 87. Wojciech Święcicki miał braci Piotra, Jana i Jakuba oraz siostry Justynę, Elżbietę, wydaną za Marcina Szczepkowskiego, syna Andrzeja, i Jadwigę (ibidem, t. 75, k. 2). W roku 1595 bracia podzielili się dobrami w Rzeszotarach Starej Wsi. Wojciechowi przypadł dwór ojczysty (ibidem, t. 98, k. 160v-161v). Adam Wiadrowski, mąż Doroty Oyrzeńskiej, był synem Bernarda i miał starszego brata Wojciecha (ibidem, t. 28, k. 82v-83; t. 69, k. 341v).

⁵⁴⁴ Ibidem, t. 76, k. 417v-418v. Brakującą kwotę 30 kop groszy pożyczyła od Walentego Białoskórskiego, syna Pawła z tychże Godziszew, zastawiając mu na trzy lata trzy łany w Godziszewach. Do św. Tomasza (29 XII) zobowiązała się wypłacić zięciowi jeszcze 110 złp reszty posagu.

⁵⁴⁵ Ibidem, t. 101, k. 1119.

4. Stryjowie i stryjeczni bracia Bartosza oraz ciotka

Bartosz Paprocki zapisał w *Herbach*, że jego ojciec miał trzech braci, a każdy z nich miał po dwóch synów: „Jako było ojca mego braci rodzonej trzej, wszyscy potomstwo zostawili, każdy po dwa syny”⁵⁴⁶.

Nie podał jednak ani ich imion, ani jakichkolwiek szczegółów o ich życiu. Tadeusz Żebrowski, odnalazłszy w aktach oficjała płockiego zapis z 1541 roku o zabójstwie niejakiego Wojciecha Paprockiego wniesiony przez jego braci Andrzeja i Stanisława, utożsamiał ich z ojcem i stryjami heraldyka⁵⁴⁷. Tymczasem akta tej samej sprawy, toczącej się już rok wcześniej w grodzie płockim, wyjaśniają, że wspomniani bracia byli synami Jana Ogona, a zatem reprezentowali rodzinę pieczętującą się herbem Ogończyk z Paprotek-Kłobuków, różną od Jastrzębców Paprockich z Paprotek-Głogoł⁵⁴⁸.

W rozproszonym i dalece niekompletnym materiale źródłowym znajdujemy szczęśliwie wzmianki pozwalające jednak na odtworzenie imion stryjów Bartosza, a przez to rekonstrukcję jego kręgu rodzinnego. Najstarszym, rodzonym stryjem Bartosza był Walenty zwany Głogolem, syn Stanisława i jego pierwszej żony Doroty Babeckiej. W latach 1546-1547 pozywany był przez macochę Małgorzatę i jej synów Piotra i Tomasa o wypędzenie z dóbr oprawnych Małochy Siedlisko i o równy podział ojcowizny⁵⁴⁹. Posiadał półłanek w Paprotkach-Głogołach oraz trzech zagrodników⁵⁵⁰. Żonaty był z nieznaną bliżej Barbarą, z którą miał dwóch synów – Marcina i Wojciecha. Umarł pomiędzy rokiem 1547 a 1564⁵⁵¹. Żona przeżyła go wiele lat i umarła po 7 lipca 1586 roku⁵⁵².

Marcin, zwany po ojcu Głogolem, starszy syn Walentego i Barbary, pojawia się w źródłach na początku 1567 roku, kiedy działając w imieniu matki, występował w procesie z Janem Paprockim Drewno z sąsiednich

⁵⁴⁶ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173. T. Żebrowski podaje błędnie, że było ich tylko dwóch (T. Żebrowski, *Trzy biogramy*, s. 20).

⁵⁴⁷ T. Żebrowski, *Trzy biogramy*, s. 20, a za nim powtórzyła tę informację B. Dumowska, *op. cit.*, s. 38.

⁵⁴⁸ Dnia 7 VI 1540 roku (AGAD, GPW, t. 6, k. 106v-107v; ANK, TC, t. 185, s. 758-759; A. Biłiński, *op. cit.*, s. 130).

⁵⁴⁹ AGAD, GBI, t. 1, s. 1229, 1233-1234, 1236, 1241-1242, 1250-1251.

⁵⁵⁰ AGAD, ASK I, sygn. 30, k. 323v.

⁵⁵¹ *Ibidem*.

⁵⁵² AGAD, GPW, t. 84, k. 968.

Paprotek-Białasów⁵⁵³. W tym samym czasie był pozwany o pobicie przez Macieja Paprockiego Bryska i jego syna Mateusza⁵⁵⁴.

Był to duch niespokojny, skory do kłótni i bójek. Stąd też zachowały się o nim wzmianki dotyczące głównie skarg o pobicie. W roku 1574 został pobity przez Jana Borzymińskiego, o co wniósł skargę do grodu płockiego⁵⁵⁵. W 1576 roku zastawił podsędkowi ziemskiemu dobrzyńskiemu Andrzejowi Cząpskiemu za 120 złp swoje części w Paprotkach-Głogołach, Barytkach i Małochach⁵⁵⁶. W styczniu 1579 roku pobił Wojciecha Babeckiego z Rżał⁵⁵⁷. Przed 1580 rokiem powiększył swój dług u Cząpskiego do 200 złp, a następnie w 1580 roku pożyczył kolejne 50 złp, przedłużając na dotychczasowych warunkach zastaw części po rodzicach w Paprotkach-Głogołach, Barytkach (Barejkach) i Małochach. Zobowiązał się przy tym strzec go od roszczeń krewnych oraz matki Barbary⁵⁵⁸. Rok później, wiosną 1581 roku, przybył do grodu płockiego ze skargą o pobicie przez Jakuba Paprockiego, syna Jana Ogonka zwanego Dub z Paprotek-Kłobuków⁵⁵⁹. W lecie tego samego roku został znowu pobity, tym razem przez niejakiego Buńkowskiego, nowego dziedzica części w Paprotkach-Głogołach⁵⁶⁰. Wiosną 1582 roku pobił poddanego kasztelanowej rypińskiej Zofii ze Szczawińskich, 1-o v. Andrzejowej Sieprskiej z Gulczewa, 2-o v. wojewodziny rawskiej Anzelmowej Gostomskiej ze Starej Woli⁵⁶¹. W listopadzie zaś napadł w Szczutowie na drodze biegnącej z Rypina do Sierpca na innego jej sługę⁵⁶². W 1584 roku został pobity przez Jakuba Paprockiego Bryskowicza⁵⁶³. W 1586 roku razem z matką Barbarą pożyczył od Andrzeja Bledzewskiego zwanego Kulą 12 kop groszy, czyli 24 złote, do 23 kwietnia⁵⁶⁴. Pieniędzy tych nie oddał, gdyż został zabity strzałem z rusznicy przez wspomnianego Buńkowskiego, współwłaściciela Paprotek-Głogoł,

⁵⁵³ Dnia 13 I 1567 roku (AGAD, GBI, t. 2, k. 43-43v).

⁵⁵⁴ Ibidem, k. 60v.

⁵⁵⁵ Dnia 5 I 1574 roku (AGAD, GPW, t. 58, k. 432).

⁵⁵⁶ Dnia 10 IX 1576 roku (ibidem, t. 64, k. 399v-400v).

⁵⁵⁷ Dnia 10 I 1579 roku (ibidem, t. 70, k. 46).

⁵⁵⁸ Dnia 18 V 1580 roku (ibidem, t. 72, k. 438v-439).

⁵⁵⁹ Dnia 1 V 1581 roku (ibidem, t. 75, k. 29).

⁵⁶⁰ Dnia 12 VIII 1581 roku (ibidem, k. 359).

⁵⁶¹ Ibidem, t. 77, k. 63.

⁵⁶² Ibidem, k. 414v.

⁵⁶³ Ibidem, t. 81, k. 308v-309.

⁵⁶⁴ Dnia 7 VII 1586 roku (ibidem, t. 84, k. 968).

w trakcie kolejnej sprzeczki. Buńkowski pozwany został o to zabójstwo najpierw przez jego młodszego brata Wojciecha, który uzyskał na nim wyrok więzy do czasu wydania ostatecznego wyroku, a po jego rychłej śmierci sprawę kontynuowali przed Trybunałem Koronnym w Piotrkowie jego spadkobiercy – stryjeczni bracia Andrzej Paprocki, syn zmarłego Tomasza, i Walenty Paprocki, syn zmarłego Piotra⁵⁶⁵.

Wojciech, młodszy syn Walentego Głogoła, 12 maja 1576 roku zastał w grodzie krakowskim Andrzejowi Czapskiemu za 50 złp do Bożego Narodzenia (a w razie nieoddania do kolejnego święta) swoje dobra przypadłe mu z podziału z bratem (Marcinem) w Paprotkach-Głogołach, Małochach i Barytkach⁵⁶⁶. Co robił w Krakowie, nie wiemy. Być może pobierał tutaj nauki. Po zabójstwie brata wrócił w rodzinne strony i rozpoczął proces przeciw mordercy. Wiosną 1588 roku pobił chłopą Mateusza, poddanego Jakuba Koskowskiego z Kosek (pow. sierpecki)⁵⁶⁷, a rok później pożyzył od Andrzeja Kuli Bledzewskiego z Wielkiego Bledzewa (par. Sierpc) 16 kop groszy do św. Wojciecha⁵⁶⁸. Długu tego nie zwrócił, gdyż wkrótce potem umarł. Stało się to przed 23 czerwca 1590 roku⁵⁶⁹.

Podobnie jak brat Marcin, nie założył rodziny, dlatego też dobra po nich obu, ale i długi, przypadły ich stryjcznym braciom, synom Andrzeja, Piotra i Tomasza, wywołując przewlekłe procesy sądowe między nimi oraz ich wierzycielami. Domagający się zwrotu pożyczki Bledzewski pozywał Bartłomieja, Rosłańca i Wojciecha, synów Andrzeja, Andrzeja i Jana, synów Tomasza, oraz Walentego i Łukasza, synów Piotra, a także Jana Paprockiego Ogonka z Paprotek-Białasów z tytułu przysługującej mu oprawy na Paprotkach-Głogołach (musiał być ożeniony z Paprocką z Głogoł) jako spadkobierców Marcina o nieoddane mu 16 kop groszy, uzyskawszy 1 lipca 1591 roku wyrok sądu ziemskiego rypińskiego zasądzający tę kwotę⁵⁷⁰. Ostatecznie 27 lipca 1592 roku Andrzej, syn Tomasza, i Walenty, syn Piotra, wykupili od Bledzewskiego skrypty Marcina i jego matki Barbary na 12 kop groszy oraz Wojciecha na 16 kop groszy, powiększając w ten sposób swój udział w spadku po stryjecznych braciach⁵⁷¹. Równocześnie Wa-

⁵⁶⁵ Dnia 12 IV 1593 roku (ibidem, t. 95, k. 36-37).

⁵⁶⁶ ANK, CC, t. 113, s. 800-801.

⁵⁶⁷ AGAD, GPW, t. 87, k. 240v.

⁵⁶⁸ Dnia 23 II 1589 roku (ibidem, t. 88, k. 433-433v).

⁵⁶⁹ Ibidem, t. 90, k. 629-629v.

⁵⁷⁰ Ibidem, t. 93, k. 847v-848.

⁵⁷¹ Ibidem, k. 934v-935v.

lenty domagał się od pozostałych spadkobierców wypłaty kary zasądzonej na Marcinie za pobicie go⁵⁷². Z powodu zaginięcia źródeł nie znamy transakcji dokonywanych pomiędzy spadkobiercami Marcina i Wojciecha. Wiadomo jedynie, że Bartłomiej, Roślaniec i Wojciech, synowie Andrzeja, dopiero w 1600 roku sprzedali swoje części siostrzeńcowi i jego szwagrom.

Drugim w kolejności starszeństwa stryjem Bartosza był Piotr zwany Głogołem⁵⁷³ lub Korczakiem⁵⁷⁴. Pochodził z drugiego małżeństwa swego ojca Stanisława Głogoła z nieznaną bliżej Małgorzatą. Po raz pierwszy został odnotowany 30 sierpnia 1546 roku, gdy wraz z matką i młodszym bratem Tomaszem procesował się z przyrodnimi braćmi Andrzejem i Walentym o podział majątku po ojcu⁵⁷⁵. W roku 1547 wziął w zastaw za 4 złp od Macieja Paprockiego Maciąka grunt (*planicie alias płosze*) na trzech polach, na każdym po cztery zagony⁵⁷⁶. Musiał być już wówczas pełnoletni, czyli mieć co najmniej 24 lata. Przed 15 maja 1555 roku ożenił się z Anną Brudnicką z Brudnic, córką Gawła, a siostrą Macieja, Zygmunta i Stanisława, od których tego dnia odebrał 20 kop groszy, pozostałych z jej posagu w wysokości 40 kop (tj. 80 złp)⁵⁷⁷. Wspomniany został następnie w rejestrze poborowym z 1564 roku jako właściciel półlanka i trzech zagrodników w Paprotkach-Głogołach⁵⁷⁸. Piotr umarł po 1565 roku⁵⁷⁹. Pozostawił dwóch synów Walentego i Łukasza⁵⁸⁰.

O młodszym z braci – Łukaszu – zachowały się szczątkowe informacje. W lipcu 1592 roku został skazany razem z bratem Walentym i stryjecznymi braćmi Bartłomiejem, Roślańcem i Wojciechem, synami Andrzeja, oraz Andrzejem i Janem, synami Tomasza, jako spadkobierca Marcina Paprockiego, syna Walentego, za nieoddane 16 kop groszy Andrzejowi Kuli Bledzewskiemu⁵⁸¹. Umarł niewątpliwie bezpotomnie wkrótce po 27 lipca 1592 roku⁵⁸².

⁵⁷² Dnia 23 VI 1590 roku (ibidem, t. 90, k. 629-629v).

⁵⁷³ Ibidem, t. 83, k. 720.

⁵⁷⁴ AGAD, GPRel., t. 5, k. 587; GPW, t. 63, k. 243v; t. 101, k. 298-298v.

⁵⁷⁵ AGAD, GBI, t. 1, s. 912-913, 1148, 1185-1186, 1229.

⁵⁷⁶ Ibidem, s. 1186-1187.

⁵⁷⁷ AGAD, GPW, t. 23, k. 39-39v.

⁵⁷⁸ AGAD, ASK I, sygn. 30, k. 323v.

⁵⁷⁹ Ibidem, k. 383v.

⁵⁸⁰ AGAD, GPW, t. 93, k. 847v-848v, 934v-935v.

⁵⁸¹ Dnia 13 VII 1592 roku (ibidem, k. 847v-848).

⁵⁸² Ibidem, k. 934v-935v.

Walenty Paprocki, zwany po ojcu Korczakiem⁵⁸³ i Głogolem⁵⁸⁴, starszy syn Piotra, urodzony zapewne w drugiej połowie lat 50., występuje w źródłach w latach 1576-1613⁵⁸⁵. W 1576 roku został oskarżony przez Jana Babeckiego z Babca-Wiączanek o pobicie⁵⁸⁶. Rok zaś później tenże Babecki pozwał go o zabranie mu noża wartości 4 talarów⁵⁸⁷.

Dnia 15 czerwca 1585 roku nabył od Jakuba Babeckiego Mrukowicza część młyna na rzece Skrwie, spadłą nań po stryju Pawle (Rachockim?)⁵⁸⁸. W tym samym roku został ciężko pobity przez stryjecznego brata Marcina Paprockiego, syna Walentego⁵⁸⁹. Sprawa o zadośćuczynienie toczyła się przez długie lata⁵⁹⁰. Wiosną 1587 roku został znowu pobity, tym razem przez Mikołaja Rościszewskiego, syna Jana Szurka z Borkowa⁵⁹¹. W 1598 roku pobił go sąsiad z Łukomia⁵⁹².

Najpewniej w latach 80. Walenty założył rodzinę. Nie wiadomo, z kim się ożenił. Według domysłu Bronisława Natońskiego jego żoną miała być nieznana z imienia Wiadrowska⁵⁹³. Hipoteza ta została zbudowana na podstawie słów jego syna Łukasza Paprockiego, który pisząc o ks. Andrzeju Wiadrowskim, plebanie rypińskim i nowomiejskim, mansjonarzu sierpeckim, nazwał go swoim „krewnym”⁵⁹⁴. Jest to jednak zbyt słaba przesłanka, zwłaszcza wobec braku precyzji staropolskich określeń pokrewieństwa, aby wyprowadzać na jej podstawie dalej idące wnioski. Zwłaszcza że Wiadrowscy byli spowinowaceni z Paprockimi poprzez Małgorzatę Godziszewską, córkę Zofii z Paprockich, siostry Bartosza. Mógł zatem Łukasz Paprocki mieć na myśli tę właśnie relację.

⁵⁸³ Ibidem, t. 91, k. 41v.

⁵⁸⁴ Ibidem, t. 67, k. 64v.

⁵⁸⁵ Ibidem, t. 63, k. 243v; t. 67, k. 64v; t. 86, k. 632; t. 91, k. 41v; t. 93, k. 847v-848v, 934v-935v; t. 101, k. 298-298v; t. 110, k. 146v-147; AGAD, GBI, t. 4, s. 48-53; AGAD, GPRel., t. 5, k. 587.

⁵⁸⁶ AGAD, GPW, t. 63, k. 243v.

⁵⁸⁷ Dnia 21 X 1577 roku (ibidem, t. 67, k. 64v).

⁵⁸⁸ W 1585 roku (ibidem, t. 83, k. 309-309v; t. 82, k. 193v-194).

⁵⁸⁹ Dnia 8 XI 1585 roku (ibidem, t. 83, k. 720).

⁵⁹⁰ Dnia 23 VI 1590 roku (ibidem, t. 90, k. 629-629v).

⁵⁹¹ Ibidem, t. 86, k. 632.

⁵⁹² Ibidem, t. 101, k. 298-298v.

⁵⁹³ B. Natoński, *Paprocki Łukasz*, [w:] PSB, t. 25, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1980, s. 185; a za nim T. Żebrowski, *Trzy biogramy*, s. 20.

⁵⁹⁴ Ł. Paprocki, *Łaski cudowne przy kościele sieprskim Wniebowzięcia Pełney Łaski Bogarodzice Panny w Woiewodztwie Płockim*, Warszawa 1652, s. 12.

Walenty zmarł po 28 sierpnia 1613 roku⁵⁹⁵. Pozostawił co najmniej czterech synów: Stanisława, późniejszego proboszcza sierpeckiego Jana, jezuitę Łukasza i Piotra oraz córki: Dorotę, wydaną za Pawła Czermińskiego, oraz nieznaną z imienia matkę Kazimierza Marcina Błaszковского.

W tej linii rodziny kultywowana była pamięć o pokrewieństwie z Bartłojem. Widać to zarówno w nadaniu dla Piotra z 1647 roku, niewątpliwie zawierającym informacje uzyskane od zainteresowanego⁵⁹⁶, jak i inskrypcji nagrobnej ks. Jana⁵⁹⁷. W obu przypadkach podkreślono, że osoba, o której mowa, jest bratankiem (*nepos ex fratre, nepos*) Bartłojem Paprockiego, *historici Poloni*. W rzeczywistości byli stryjecznymi bratankami Bartłojem.

Najstarszy chyba syn Jan urodził się według wieku podanego w epitafium około 1588 roku⁵⁹⁸. Jeszcze w 1611 roku kształcił się w kolegium jezuickim w Pułtusku (*ad praesens studia sua apud Patres Societatis Jesu Poltouiiae continuat*)⁵⁹⁹. W tym samym roku, jeszcze w trakcie nauki, otrzymał wikariat w Bądkowie od tamtejszego plebana Mikołaja Czapskiego⁶⁰⁰. Kolejne beneficjum, probostwo w Sierpcu (il. 46), otrzymał za pontyfikatu biskupstwa Henryka Firleja (1617-1624), najwcześniej w 1620 roku, z prezenty podkomorzyny poznańskiej Zofii ze Zbąszyna Potulickiej, wdowy po Stanisławie Potulickim, oraz pisarza grodzkiego płockiego Jana Goślickiego⁶⁰¹.

Przed rokiem 1627 został plebanem w Bieżuniu, z którego to beneficjum zrezygnował w roku 1629⁶⁰². Dnia 15 października 1635 roku został mianowany przez biskupa płockiego Stanisława Łubieńskiego dziekanem sierpeckim⁶⁰³. W chwili śmierci był dziekanem, plebanem kościoła farnego pw. św. Wita i św. Modesta w Sierpcu i prepozytem tamtejszego kościoła

⁵⁹⁵ AGAD, GPRel., t. 5, k. 587.

⁵⁹⁶ Warszawa, 18 V 1647 roku (AGAD, GPW, t. 134, k. 10v-11).

⁵⁹⁷ Ibidem; K.M. Błaszkowski, *op. cit.*, k. Dv-Di.

⁵⁹⁸ K.M. Błaszkowski, *op. cit.*, k. Di. Niesiecki, a za nim Uruski błędnie podają, że Jan był synem Wojciecha, a bratankiem Bartłojem (K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 558; S. Uruski, *op. cit.*, s. 203).

⁵⁹⁹ Dnia 19 I 1611 roku (ADP, AOff.PL., t. 220, k. 105v; t. 221, k. 79-79v).

⁶⁰⁰ Ibidem.

⁶⁰¹ Ibidem, t. 222, k. 136-136v.

⁶⁰² Ibidem, k. 29v. Ale 20 II 1630 roku jeszcze nazwany plebanem w Sierpcu i Bieżuniu (ibidem, k. 34v).

⁶⁰³ ADP, AEp.PL., t. 35, s. 316.

46. Kościół parafialny pw. św. Wita i św. Modesta w Sierpcu

szpitalnego. Umarł w wieku 51 lat w maju 1639 roku⁶⁰⁴ i został pochowany pod kościołem parafialnym sierpeckim, gdzie bracia Łukasz i Piotr ufundowali mu marmurowe epitafium tej treści:

IOANNES PAPROCKI

Decanus, Parochus, Praepositus, Sierpcensis

Gente Iastrzębecius

Valentini filius.

BARTHOLOMAEI PAPROCKI, *Hedvigis Kossobvdzka*

Nicolai Castellani Sierpcensis Filiae, mariti

Historici Poloni

&

ROSLAI *Canonici Praemisliensis, Praepositi Plonscensis, Dobromiliensis*

Ex fratre Nepos,

Auitis ingressus vestigiis,

Iuuentutem litteris & sapientibus dedit:

Is a natura praestans viribus,

⁶⁰⁴ ADP, AOOff.Pl., t. 222, k. 135-136. T. Żebrowski mylnie datuje jego śmierć na rok 1638 (T. Żebrowski, *Kościół sierpeckie*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi...*, s. 142).

4. Stryjowie i stryjeczni bracia Bartosza oraz ciotka

*Vt fortitudine animi in exterarum vires redundante,
Veluti ad miraculum concurrentibus
Plures spectatores,
Quam Hercules habuerit.
Crassiores funes rumpere: soleas ferreas frangere,
Fata ingentis magnitudinis leui nisu iactare:
iocularia virium eius experimenta fuere.
Tanto digniorem acturus sacerdotem;
quanto plura a literis accepisset ornamenta,
Eloquentiae, Philosophiae, Theologiae moralis & Iurisprudentiae,
stadia fortiter decurrit.
Sacris initiatus ad Pastorales curas convertitur,
atque lura Bonaque Ecclesiae, dum contra varios tuetur:
non maiores olim corporis vires,
quam animi fortitudinem
demonstravit.
Officium Archidiaconi
in Terra Dobrinensi
ex voluntate
Illustrissimi & Reverendissimi Stanislai Lubinski
Episcopi Plocensi [sic],
ita obivit,
ut duratura, atque etiam nunc viva & vegeta
virtutum & Prudentiae suae
reliquerit monumenta.
Tandem
cum, maiora semper merenti,
debiti pararentur a Lubinio honores:
ab eo, cuius gloriae vitam impenderat,
maiores verioresque accepturus,
cum ante se, tot merita,
ne hospes veniret, praemisisset;
non tam e vivis, quam ad vivos discessit.
Anno Aetatis 51, Domini 1639,
Mense Maio
A
Religioso LVCA PAPROCKI Societatis IESV Theologo,
& Generoso D. Petro Paprocki Haerede in Głogoki Paprotki
Terrae Dobrinensis, Fratribus suis germanis,
in sacello Parochiali Sieprcensi
tumulatus;
in quo*

*Vt pro se, suisque oratorem ad Deum haberet,
destinato reditu, instituit sacerdotem*⁶⁰⁵.

Jan zapisał na ołtarz pw. Podwyższenia Krzyża św. w kaplicy w kościele parafialnym w Sierpcu 500 złp, od której to sumy miał corocznie płynąć czynsz w wysokości 30 złp. W zamian za to pleban zobowiązał się do odprawiania co tydzień mszy za duszę Jana, jego przodków i sukcesorów⁶⁰⁶. W 1640 roku Piotr, brat Jana, wypłacił plebanowi Franciszkowi Zwierzchowskiemu całą tę sumę, uwalniając swoje dobra z zapisu⁶⁰⁷.

Kolejnym synem Walentego był młodo zmarły Stanisław, który brał udział razem z bratem Piotrem w wojnie ze Szwedami zakończonej w 1635 roku pokojem w Sztumskiej Wsi (*in expeditione Prutenica contra Suecos una cum fratre suo generoso Stanislao Paprocki fratre suo germano testatus est*)⁶⁰⁸. Nie wiemy, czy zginął w czasie zmagania wojennych, czy już po ich zakończeniu. W każdym razie musiał już nie żyć w roku 1639, skoro nie został wymieniony wśród fundatorów wspomnianej tablicy dla zmarłego w tym właśnie roku brata Jana⁶⁰⁹.

47. Podpis Łukasza Paprockiego, 1655

Następnym synem Walentego był Łukasz (il. 47)⁶¹⁰. Jako pierwszy wspomniął o nim Dachnowski w swym herbarzu szlachty Prus Królew-

⁶⁰⁵ K.M. Błaszowski, *op. cit.*, k. Dv-Div.

⁶⁰⁶ AGAD, GPW, t. 126, k. 338v-339v, 539v. Dnia 28 II 1641 roku Zwierzchowski zobowiązał się w imieniu swoim i wikarych wypełniać warunki fundacji zmarłego Jana (ADP, AOfl.PL, t. 222, k. 186v). Według Michała Mariana Grzybowskiego zapis plebana Paprockiego miał stanowić uposażenie całej kaplicy, co nie znajduje potwierdzenia w źródłach (M.M. Grzybowski, *Obiekty sakralne Sierpca*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi...*, s. 646).

⁶⁰⁷ Dnia 7 V 1640 roku (AGAD, GPW, t. 126, k. 539v).

⁶⁰⁸ Ibidem, t. 134, k. 10v-11.

⁶⁰⁹ K.M. Błaszowski, *op. cit.*, k. Di.

⁶¹⁰ Niesiecki, a za nim Uruski i inni autorzy błędnie podają, że był synem Wojciecha, a bratankiem Bartłomieja (K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 558; S. Uruski, *op. cit.*, s. 203; B. Natoński, *op. cit.*, s. 185).

skich, opracowanym około połowy XVII wieku, nazywając go nieprecyzyjnie „synowcem” Bartosza⁶¹¹. Stwierdzenie to powtórzył Niesiecki, a za nim późniejsi autorzy⁶¹². Nomenklaturę tę przyjął dosłownie Natoński, uznając Łukasza za syna Wojciecha, brata Bartosza⁶¹³. Ze słuszną ostrożnością podszedł do tej propozycji Żebrowski, wskazując, że był synowcem pisarza „zapewne tylko w rozszerzonym znaczeniu, podobnie jak i dziś się zdarza, że dzieci bratanków nazywają dziadków stryjecznych stryjami”⁶¹⁴. Zaproponował jednak równie błędne wyjaśnienie. Odnalazłszy bowiem w aktach konsystorza płockiego zapis, w którym Łukasz został określony synem Walentego, uznał owego Walentego za syna Wojciecha, brata Bartosza.

Według starszej literatury Łukasz miał urodzić się około roku 1608, co jednak wydaje się mało prawdopodobne, choć nie niemożliwe, wziąwszy pod uwagę aż 20-letnią różnicę pomiędzy nim a bratem Janem⁶¹⁵. Imię otrzymał zapewne po swym rodzonym, młodo zmarłym stryju. Kształcił się podobnie jak starszy brat Jan w kolegium jezuickim w Pułtusk. Ukończywszy klasę retoryki, wstąpił 19 marca 1624 roku w Wilnie do nowicjatu jezuickiego⁶¹⁶. W roku szkolnym 1626/1627 odbył w Połocku pod kierunkiem Macieja Sarbiewskiego kurs pedagogiczny dla kandydatów na nauczycieli. Następnie kształcił się ponownie w Pułtusk – w zakresie filozofii i matematyki. Tam też 2 kwietnia 1628 roku przyjął niższe święcenia⁶¹⁷, natomiast w 1634 roku święcenia kapłańskie. W latach 1635-1637 pracował jako nauczyciel w kolegium jezuickim w Pińsku, następnie w latach 1638-1640 wykładał teologię moralną i wybrane zagadnienia prawa kanoniczne-

⁶¹¹ J.K. Dachnowski, *op. cit.*, s. 26.

⁶¹² K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 558; F. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 350; R. Jaworski, *Wstęp*, [w:] Ł. Paprocki, *Łaski cudowne...*, Warszawa 1983, s. I.

⁶¹³ B. Natoński, *op. cit.*, s. 185-186.

⁶¹⁴ T. Żebrowski, *op. cit.*, s. 20. O braku precyzji w nomenklaturze pokrewieństw zob. M. Koczerska, *Uwagi o terminologii pokrewieństwa i powinowactwa w polskich źródłach historycznych*, [w:] *Genealogia – problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, red. J. Hertel, Toruń 1982, s. 27-47.

⁶¹⁵ Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie [dalej: ATJKr], rkps 1536, J. Poszakowski SJ, *De viris illustribus Provinciae Lithuaniae Soc. Iesu*, s. 618. Taką też datę urodzenia Łukasza podaje Józef Brown, *Biblioteka pisarzy asystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego*, Poznań 1862, s. 308; F. Sobieszczański, *op. cit.*, s. 350; A. Rybička, *op. cit.*, s. 93. Natomiast Natoński proponuje rok 1607 (B. Natoński, *op. cit.*, s. 185).

⁶¹⁶ J. Brown, *op. cit.*, s. 308.

⁶¹⁷ ADP, AEp.PL, t. 34, s. 43.

go w Nieświeżu⁶¹⁸. W sierpniu 1640 roku w Wilnie poważnie zachorował na płuca i nie dawano mu szans na przeżycie. Dzięki modlitwom do Matki Bożej Sierpeckiej doznał cudownego uzdrowienia, co poświadczył własnoręcznie spisana relacją:

ANNO Reparatae salutis 1640. Mense Augusto Vilnae
Affectione Phtisica vno omnium Medicorum consensu
In confinio mortis constitutus
Genitrici vitae
Deiparae Sieprcensi
Extremum vitae meae mortalis periculum commendaui,
Illudq[ue] interposito, Superiorum permissu, voto,
Sum deprecatus.
Admisit Salus Infirmorum
Depositi extra spem humanam infirmi desiderium
Gratia, Matris gratiae:
Ipsis Medicis & eorum decreto, superstes viuo.
Voti reus
Quinque milliaria ad Aedem eius sacram Sieprcensem
Pedes confeci.
Quicquid superses vitae
Tibi virtusque salutis meae Patrona aeternum debitor,
Beneficium Tuum scripto posteris consigno.
 LVCAS PAPROCKI Soc: Iesv
 Collegij Plocensis⁶¹⁹.

W 1640 roku przybył do kolegium plockiego, gdzie kontynuował pracę wykładowcy. W marcu 1647 roku, po siedmiu latach, doznał nawrotu choroby, a udawszy się znowu pod opiekę Matki Bożej Sierpeckiej, kolejny raz doznał uzdrowienia, które zaświadczył swym pismem:

QVAM
Recurrente iterum post septennium
Affectione phtisica desperatam habui valetudinem,
 HANC
Praesentissimo tuo apud Deum praesidio
O Salus Infirmorum
Firmatam me recepisce,

⁶¹⁸ B. Natoński, *op. cit.*, s. 185.

⁶¹⁹ Ł. Paprocki, *Łaski cudowne...*, s. 45.

*Non auro, argento, Religiosam professus Paupertatem,
Sed charita rudi & calamo simplici
Testatum volo,
Lucas Paprocki Societatis Iesu
Voti reus
Ad Sacram Tuam Sieprcensem Aram
ANNO Domini 1647 Mense Martio
Ne diuina paracta
Prouolutus
Et ex hinc semper
Me restitutum saluti
Tuae debeo Virtuti⁶²⁰.*

W październiku 1650 roku raz jeszcze wyzdrowiał za przyczyną Matki Bożej Sierpeckiej:

R. P. Lucas Paprocki Societatis Iesu, w tak ciężkich będąc gorączki paroksyzmach, że i on sam, i inszy o zdrowiu jego zwątpili, między innymi ślubami uczynił ślub taki: Trzy msze przed Obrazem cudownym Najświętszej Panny w Sierpcu odprawić, a te same cudowne łaski, które już miał od kilku lat zebrane i spisane, aby były do druku podane, o to się postarać za łaską bożą, a za przyczyną Najświętszej Panny, z onych niebezpiecznych i śmiertelnych paroksyzmów wyszedł i śluby swoje wypełnił⁶²¹.

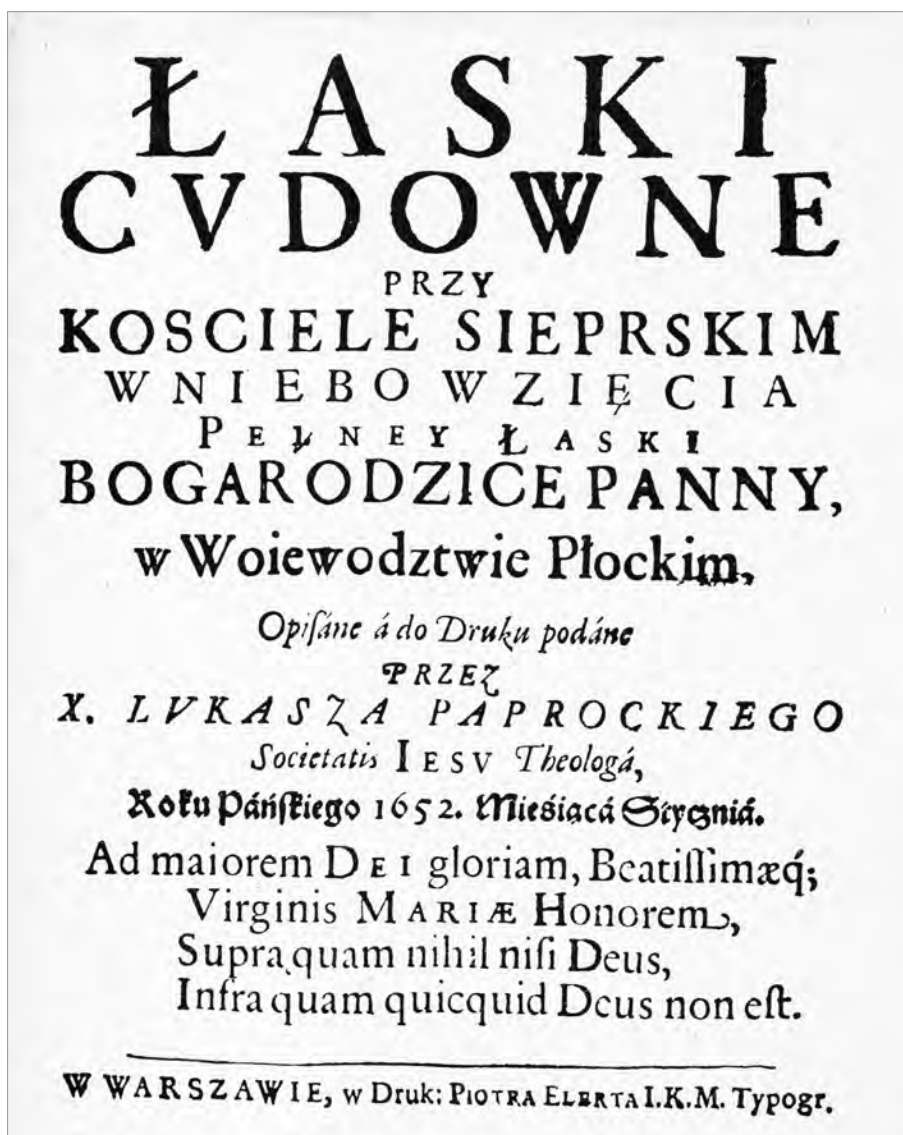
Utrzymywał bliskie relacje z bratem Piotrem, który doznawszy cudownego uzdrowienia za wstawiennictwem Matki Bożej sierpeckiej zapisał, najpewniej z jego inicjatywy, testamentem w 1651 roku dobra ojczyste w Paprotkach-Głogołach płockiemu konwentowi Jezuitów.

W bliżej nieznanym czasie, ale przed 1652 rokiem, Łukasz otrzymał mansjonarię sierpecką⁶²². Na początku 1652 roku wydał w Warszawie dziełko pt. *Łaski cudowne przy kościele sieprskim Wniebowzięcia Pełney Łaski Bogarodzice Panny w Woiewodztwie Płockim* (il. 48), opisujące historię obrazu Matki Bożej w kościele w Sierpcu i cuda doznane za jej przyczyną. Jak wy-

⁶²⁰ *Ibidem*, s. 51.

⁶²¹ *Ibidem*, s. 52.

⁶²² *Ibidem*, s. 12. Wiadrowski zrezygnował z mansjonarii NMP w Sierpcu w roku 1619, a na jego miejsce instalowany został Jakub Szczawiński, prezentowany przez wojewodę łęczyckiego Adama Czarnkowskiego i Jana Goślickiego z Piastowa (ADP, AOff. Pl., t. 221, k. 330-330v).

48. Ł. Paprocki, *Łaski cudowne* [...], Warszawa 1652

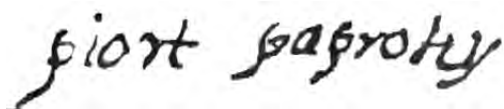
jaśnił we wstępie, było to spełnieniem zamiaru jego krewnego i poprzednika (ale nie bezpośredniego) na mansjonarii – ks. Andrzeja Wiadrowskiego, plebana rypińskiego i nowomiejskiego⁶²³. Dnia 4 czerwca 1653 roku Łukasz Paprocki został rektorem kolegium Jezuitów w Płocku, którym następnie

⁶²³ Ł. Paprocki, *Łaski cudowne...*, s. 12.

kierował do swej śmierci⁶²⁴. Umarł w Płocku 18 grudnia 1657 roku i został pochowany przy tamtejszym kościele Norbertanek pw. św. Norberta i św. Marii Magdaleny⁶²⁵.

Najmłodszym z braci był najpewniej Piotr. Nie miał gruntowniejszego wykształcenia, o czym świadczy jego nieudolny podpis (il. 49).

W roku 1635 Piotr uczestniczył z bratem Stanisławem w zmaganiach

49. Podpis Piotra Paprockiego, 1651

wojennych ze Szwedami w Prusach, zakończonych pokojem w Sztumskiej Wsi. Cztery lata później, wykonując wolę zmarłego właśnie brata – ks. Jana, zobowiązał się płacić od zapisanej przezeń na kościół sierpecki sumy 500 złp co roku po 30 złp czynszu⁶²⁶. Następnego jednak roku wypłacił tamtejszemu plebanowi ks. Franciszkowi Zwierzchowskiemu cały legat, uwalniając swe dobra od tego ciężaru⁶²⁷.

Piotr wykazywał się dużą aktywnością gospodarczą. Powiększał swój majątek, kupując części w sąsiednich wsiach, inwestował w dzierżawę młynów na Skrwie, pożyczal na procent pieniądze. W 1641 roku pożyczył Mateuszowi Sulińskiemu 130 złp, za które wziął w zastaw do 4 czerwca 1642 roku całą jego część dziedziczną we wsi Mierzęcino, należącej do Łukomia, a w razie niezwrócenia w terminie długu, na kolejne lata, aż do całkowitego oddania pożyczki⁶²⁸. Dnia 15 lutego 1644 roku pożyczył Jakubowi Miłobędzkiemu 100 złp pod zastaw młyna z foluszem na rzece Skrwie w Kwaśnie⁶²⁹. Trzy lata później, w 1647 roku, otrzymał od króla za męstwo okazane w wojnie ze Szwecją zgodę na wykupienie sołectwa we

⁶²⁴ B. Natoński, *op. cit.*, s. 186.

⁶²⁵ Archivo Romana Societatis Jesu, Lituania 61, Necrologi Provinciae Lituaniae I 1620-1689, k. 219-219v. Jan Poszakowski, a za nim Brown i Natoński podają inną datę śmierci 17 X 1657 (ATJKr, rkps 1536, J. Poszakowski SJ, *De viris illustribus...*, s. 618; J. Brown, *op. cit.*, s. 308; B. Natoński, *op. cit.*, s. 186), natomiast Siarczyński błędnie podał Połock, zamiast Płock, jako miejsce śmierci Łukasza Paprockiego (F. Siarczyński, *op. cit.*, s. 62).

⁶²⁶ Dnia 9 XI 1639 roku (AGAD, GPW, t. 126, k. 338v-339v).

⁶²⁷ Dnia 7 V 1640 roku (*ibidem*, k. 539v).

⁶²⁸ Dnia 20 XII 1641 roku (*ibidem*, t. 127, k. 544v-545).

⁶²⁹ *Ibidem*, t. 130, k. 94-95.

wsi Kłoszowo (może Kluszewo w powiecie ciechanowskim?) z rąk niejakiego Kuwskiego⁶³⁰. W przywileju zapisano, niewątpliwie na życzenie Piotra, że jest bratankiem historyka polskiego Bartosza (*Bartholomaei quondam Paprocki historici polonii nepotis*). Czy Piotr wykupił to sołectwo – nie wiadomo. Dnia 25 września 1648 roku ustąpił Stanisławowi Waganickiemu trzymany dotąd w zastawie młyn z foluszem w Kwaśnie na Skrwie⁶³¹. Dnia 17 listopada 1648 roku był na polu elekcyjnym pod Wolą, gdzie oddał głos na Jana Kazimierza⁶³².

Na początku czerwca 1651 roku, ciężko zachorowawszy, spisał w Paprotkach swój testament (datowany na 2 czerwca)⁶³³. Doszedłszy zaś szczęśliwie do zdrowia, w tym samym jeszcze roku ufundował złote wotum do sanktuarium Matki Bożej sierpeckiej z następującym napisem:

TIBI
Maxima post Deum Consolatrix afflictorum
Tvis
In magna animi sui afflictione
Precibus recreates,
Paruum hoc magnae gratitudinis votum
Ad Sacram Sieprceniem Aram appendi curauit
PETRVS PAPROCKI
Gente IASTRZEBIEC, Terrae Dobrinensis Incola.
Anno Domini 1651⁶³⁴.

Dnia 9 czerwca 1651 roku zawarł w Płocku jakąś umowę z rektorem kolegium jezuitów Janem Andrzejkiewiczem, którą obwarowano bardzo dużym zakładem 15 000 złp, co zdaje się wskazywać na zobowiązanie darowizny Jezuitom płockim jego części Paprotek-Głogoł⁶³⁵. Co ciekawe,

⁶³⁰ Warszawa, 18 V 1647 roku (ibidem, t. 134, k. 10v-11).

⁶³¹ Ibidem, k. 611-611v.

⁶³² VL, t. 4: *Ab anno 1641 ad annum 1668*, Petersburg 1859, s. 105; K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 558.

⁶³³ AGAD, GPW, t. 135, k. 93.

⁶³⁴ Ł. Paprocki, *Łaski cudowne...*, s. 64.

⁶³⁵ AGAD, GPW, t. 135, k. 92v-93. W latach 1783-1784 część Paprotek-Głogoł należała do ks. Franciszka Rościszewskiego (F.S. Czajkowski, „*Regestr Diecezjów*” Franciszka Czajkowskiego, czyli właściciele ziemscy w Koronie 1783-1784, wyd. K. Chłapowski, S. Górzyński, Warszawa 2006, s. 424, *Szlachta Polska*). Jeszcze w 1789 1/3 tej wsi była własnością pojezuicką (*Słownik geograficzny Królestwa...*, t. 7, Warszawa 1886, s. 852). Gawarecki pisał dość nieprecyzyjnie, jeśli chodzi o proces dziedziczenia, że Bartło-

Piotr przy tej okazji po raz kolejny podkreślił swoje pochodzenie z rodu Jastrzębców (*filius olim Valentini Paprocki gente Jastrzębiec*)⁶³⁶. Tego samego dnia oblatował w grodzie plockim swój testament, zawierający niewątpliwie stosowne dyspozycje dotyczące majątku, obwarowując dotrzymanie jego zapisów wadium w wysokości 5000 złp.

We wrześniu 1651 roku wziął w zastaw od Waleriana Miłobędzkiego za 150 złp dwie części młyna na rzece Skrwie w Miłobędzinie⁶³⁷. Dnia 18 marca 1652 roku nabył od Jana Paprockiego, syna Andrzeja, część sąsiednich Paprotek-Białasów, zapewne za 300 złp, gdyż takim zakładem obwarowano tę umowę⁶³⁸. Wspólnie z żoną zawarł 16 czerwca 1653 roku z bratem Łukaszem Paprockim, wówczas już rektorem plockiego kolegium Jezuitów, kontrakt dzierżawy Paprotek za 2000 złp⁶³⁹. Dnia 19 sierpnia 1653 roku pożyczył od plockiego konwentu Jezuitów, reprezentowanego przez brata Łukasza, kolejny 1000 złp na 7%⁶⁴⁰. Dwa lata później, 7 maja 1655 roku, powiększył znowu swoje dobra, kupując od Pawła Paprockiego, syna Stefana, kolejne części w Paprotkach-Białasach, tj. sześć zagonów jarych ciągnących się od drogi biegnącej do Woli (Starej Woli), inne sześć zagonów ciągnących się do granicy Wilcewskiej, kolejne sześć zagonów przy granicy z Paprotkami-Kłobukami i jeszcze trzy inne na tym samym polu oraz część młyna we wsi Rachocin na rzece Skrwie⁶⁴¹. Dnia 27 stycznia 1659 roku pożyczył Mateuszowi Babeckiemu 500 złp na 7%⁶⁴². Ten jednak, nie mogąc zapewne zwrócić długu, ustąpił czasowo Paprockiemu część puszczy zwanej Niedźwiedzia Gryz, ciągnącej się od łąki Babeckiej do pól wsi Paprotki⁶⁴³. W małżeństwie z Heleną z Jeżewskich nie doczekał się potomstwa. Żona umarła po 16 czerwca 1653 roku⁶⁴⁴, a on po 3 sierpnia 1671 roku⁶⁴⁵.

miej Paprocki „umarł bezpotomnie i Głogoły odziedziczyli krewni jego, a przez tych osiągnęli jezuici plockcy” (W.H. Gawarecki, *op. cit.*, s. 292).

⁶³⁶ AGAD, GPW, t. 135, k. 92v-93.

⁶³⁷ Dnia 5 IX 1651 roku (*ibidem*, k. 68v).

⁶³⁸ *Ibidem*, k. 188.

⁶³⁹ *Ibidem*, t. 136, k. 100.

⁶⁴⁰ *Ibidem*, k. 170v.

⁶⁴¹ *Ibidem*, t. 137, k. 30-30v, 102.

⁶⁴² *Ibidem*, k. 212v.

⁶⁴³ Dnia 26 V 1659 roku (*ibidem*, k. 233v).

⁶⁴⁴ *Ibidem*, t. 136, k. 100. Według błędnej informacji podanej przez Rybičkę Piotr miał umrzeć w 1648 roku w ziemi dobrzyńskiej (A. Rybička, *op. cit.*, s. 93).

⁶⁴⁵ Skwitował wówczas Mateusza i Wojciecha Babeckich z długiego sporu sądowego o niezwrócenie 500 złp pożyczonych w 1659 roku (AGAD, GPW, t. 141, s. 198-199).

Siostrą wspomnianych braci była Dorota, wydana jeszcze przez ojca w roku 1607 za mąż za Pawła Czermińskiego, syna Wojciecha z Czermina i Godziszew⁶⁴⁶. Narzeczoney ustąpił jej zastaw, jaki miał od Erazma Wielickiego na Godziszewach w kwocie 200 złp oraz dodatkowo za 70 złp wziętych od niej zastawił jej swoje dziedziczne siedlisko (*area*) w Godziszewach, leżące między gruntami Mikołaja Wiadrowskiego i Jana Czermińskiego. Walenty zapisał zaś przyszłemu zięciowi 200 złp posagu płatnych w dwóch ratach po 100 złp na święto Narodzenia Jana Chrzciciela w 1608 i w 1609 roku.

Najpewniej Walenty miał jeszcze jedną, nieznaną z imienia córkę, wydaną za Błaszковского, matkę Kazimierza Marcina, autora cytowanego wielokrotnie dzieła *Dies equitis*, który Piotra Paprockiego nazywał swoim wujem (*avunculus*)⁶⁴⁷.

Wbrew dotychczasowej literaturze nie był bratankiem („synowcem”) Bartosza jezuita Paweł Paprocki, zmarły w Wałczu w 1666 roku⁶⁴⁸. W roku 1643 Paweł, jako zakonnik konwentu w Braniewie, ustąpił swemu rodzonemu bratu Janowi części po rodzicach w Paprotkach-Białasach⁶⁴⁹. Pochodził zatem najpewniej z rodziny pieczętującej się herbem Ogończyk, dziedziczącej w tej wsi⁶⁵⁰.

Najmłodszym stryjem Bartosza był Tomasz Głogoł, nazywany też Chrostkiem⁶⁵¹. Urodził się z drugiego małżeństwa swego ojca z nieznaną bliżej Małgorzatą. W latach 1546-1547 wspólnie z nią i bratem Piotrem procesował się o równy podział ojcowizny z przyrodnimi braćmi Andrzejem i Walentym. Dnia 27 czerwca 1547 roku jako pełnomocnik matki pożywał do grodu bobrownickiego brata Walentego Paprockiego Głogoła o wypędzenie matki z jej dóbr oprawnych oraz o 5 grzywien pruskich długu⁶⁵². Był współdziedzicem Paprotek-Głogoł, Barytek i Małochowego Siedliska,

⁶⁴⁶ Dnia 23 VII 1607 roku (AGAD, GBI, t. 4, s. 48-53).

⁶⁴⁷ W roku 1652 roku w grodzie plockim wystąpiła Regina Babecka, żona Marcina Błaszковского, być może identycznego z Kazimierzem Marcinem (AGAD, GPW, t. 135, k. 170).

⁶⁴⁸ Dachnowski i Niesiecki nazywają go „synowcem rodzonym” Bartłomieja (K. Dachnowski, *op. cit.*, s. 26; K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, s. 558). Według Uruskiego miał być synem Wojciecha, a bratankiem Bartosza (S. Uruski, *op. cit.*, s. 203).

⁶⁴⁹ AGAD, GPW, t. 129, k. 383v-384.

⁶⁵⁰ A. Biliński, *op. cit.*, s. 130.

⁶⁵¹ AGAD, GPW, t. 103, k. 7v-8.

⁶⁵² AGAD, GBI, t. 1, s. 1229, 1233-1234, 1236.

gdzie posiadał półłanek i dwóch zagrodników⁶⁵³. W roku 1554 pożyczył 40 złp Stanisławowi Kracirejowi z Babca Kracirejów pod warunkiem podwojenia tej kwoty i oddania mu w zastaw części młyna Rachockiego na Skrwie i dwóch osiadłych łąnów w Rachocinie⁶⁵⁴. Ożenił się dość późno, zapewne w drugiej połowie lat 50. XVI wieku. Wybranką została Agnieszka Zasadzka (Zasacka) herbu Grzymała, córka Grzegorza z Zasad Wielkich w parafii Sadłowo, z ręką której otrzymał 190 złp posagu⁶⁵⁵. Zapisał jej dodatkowo 50 złp wiana i całość oparał na swojej części Paprotek-Głogoł. W roku 1559 skwitował w grodzie plockim Macieja Sulińskiego z Łukomia z pożyczonych mu 100 złp⁶⁵⁶. Umarł przed 1564 rokiem, skoro w rejestrze poborowym z tego roku figuruje już jego żona Agnieszka⁶⁵⁷. Osierocił dwóch nieletnich synów – Andrzeja i Jana, nad którymi opiekę objął ich stryj Andrzej Paprocki, ojciec Bartosza, i sprawował ją do swej śmierci jesienią 1566 roku⁶⁵⁸.

Wdowa po Tomaszu wyszła pomiędzy rokiem 1565 a 1567 ponownie za mąż – za Tomasza Stróżewskiego⁶⁵⁹. Dnia 28 lipca 1567 roku skwitowała starszego z synów z 200 złp posagu zapisanego jej przez pierwszego męża na Paprotkach-Starej Wsi. Andrzej pożyczył na ten cel od późniejszego pisarza Bartosza Paprockiego potrzebną kwotę, w zamian za co dał mu w zastaw swoją część Paprotek-Głogoł-Starej Wsi, aż do wypłacenia całej kwoty⁶⁶⁰.

Tenże Andrzej, zwany po ojcu Chrostkiem, urodził się w latach 50. XVI wieku. Po wczesnej śmierci ojca pozostawał z bratem pod opieką najpierw stryja Andrzeja, a gdy ten umarł, troskę o ich los przejęli Jan Ostrowicki i ojczym Tomasz Stróżewski. Jeszcze w 1570 roku obaj pozostawali pod ich opieką⁶⁶¹. W 1590 roku pozwany został z bratem Janem i z pozostałymi stryjecznymi braćmi przez Walentego Paprockiego, syna

⁶⁵³ AGAD, ASK I, sygn. 30, k. 323v.

⁶⁵⁴ Dnia 2 IV 1554 roku (AGAD, GPW, t. 22, k. 108v-109v).

⁶⁵⁵ AGAD, GBI, t. 2, k. 282v.

⁶⁵⁶ Dnia 23 I 1559 roku (AGAD, GPW, t. 31, k. 179).

⁶⁵⁷ AGAD, ASK I, sygn. 30, k. 323v.

⁶⁵⁸ AGAD, GBI, t. 2, k. 242; AGAD, GPW, t. 50, k. 295-295v.

⁶⁵⁹ Wymieniona została jeszcze w 1565 roku w rejestrze poborowym jako Agnieszka Paprocka (AGAD, ASK I, sygn. 30, k. 383), a 28 VII 1567 roku była już zamężna za Stróżewskim (AGAD, GBI, t. 2, k. 242).

⁶⁶⁰ AGAD, GBI, t. 2, k. 242.

⁶⁶¹ AGAD, GPW, t. 50, k. 295v.

Piotra, o wwiązanie do dóbr zmarłego stryjecznego brata Marcina, w sumach zasądzonych na nim za pobicie⁶⁶². W latach 1591-1592 uczestniczył jako sukcesor swych zmarłych stryjecznych braci – Marcina i Wojciecha Paprockich – w procesie wytoczonym przez Andrzeja Kulę Bledzewskiego o niezwrócony dług⁶⁶³. Po procesie, razem ze stryjecznym bratem Walentym, synem Piotra, wykupił od Bledzewskiego dwa skrypty – zmarłego brata stryjecznego Marcina, syna Walentego, i jego matki Barbary z 7 lipca 1586 roku na 12 kop groszy oraz jego brata Wojciecha Paprockiego na 16 kop groszy, zeznany w grodzie płockim 23 lutego 1589 roku⁶⁶⁴. Był dwukrotnie żonaty. Po raz pierwszy z Anną Zakrocką, z którą miał synów Macieja, Wojciecha, Marcina, Pawła i Józefa⁶⁶⁵. Po śmierci pierwszej żony, przed rokiem 1594 ożenił się z Jadwigą Zawidzką, córką Stanisława Bierki Zawidzkiego, częściowego dziedzica w Zawidzu Wielkim, inaczej Kościelnym, w powiecie sierpeckim⁶⁶⁶. Z nią miał jeszcze syna Jakuba. O niewypłacony posag żony i o wyprawę procesował się w Trybunale Piotrkowskim ze szwagrami Kasprem i Pawłem Zawidzkimi⁶⁶⁷. W roku 1596 (28 lutego) geometra ziemski z woźnym i szlachtą próbowali wydzielić Jadwidze część Zawidza, ale sługa jej braci nie dopuścił do tego⁶⁶⁸. Dopiero na samym początku 1599 roku Andrzej otrzymał od szwagra Kaspra Zawidzkiego 150 złp na poczet posagu żony, w związku z czym opłacił jej 300 złp na połowie swych dóbr po rodzicach w Paprotkach-Głogolach oraz dworze i zabudowaniach spadłych nań po braciach stryjecznych Marcinie i Wojciechu, synach Walentego⁶⁶⁹. Dopiero w 1602 roku, po przejściu przez kolejne stadia procesu, Jadwiga otrzymała pozostałą część posagu od drugiego z braci – Pawła⁶⁷⁰. W czerwcu 1604 roku Wojciech, Marcin, Paweł i Józef, synowie Andrzeja z pierwszej żony Anny Zakrockiej, oraz Jakub, urodzony z Jadwigi Zawidzkiej, pozwali Walentego Jasieńskiego, sługę Andrzeja Żernickiego z Ka-

⁶⁶² Dnia 23 VI 1590 roku (ibidem, t. 90, k. 629-629v).

⁶⁶³ Ibidem, t. 92, k. 345v-346; t. 93, k. 847v-848.

⁶⁶⁴ Dnia 27 VII 1592 roku (ibidem, t. 93, k. 934v-935v).

⁶⁶⁵ Dnia 18 VIII 1604 roku (ibidem, t. 107, k. 490-490v).

⁶⁶⁶ Dnia 3 I 1594 roku (ibidem, t. 96, k. 561-561v). Według Jerzego Łempickiego Jadwiga już w roku 1569 była żoną Wawrzyńca, syna Pawła z Konradzka (J. Łempicki, *op. cit.*, t. 4: *Herbarz szlachty powiatu sierpeckiego*, Sierpc 2008, s. 531).

⁶⁶⁷ Dnia 3 I 1594 roku (AGAD, GPW, t. 96, k. 561-561v).

⁶⁶⁸ Dnia 27 V 1596 roku (AGAD, GPRel., t. 1, k. 280).

⁶⁶⁹ AGAD, GPW, t. 103, k. 7v-8.

⁶⁷⁰ Dnia 25 V 1602 roku (AGAD, GPW, t. 108, k. 220-222).

szub, dziedzica wsi Fulbok, oraz szereg innych osób, w tym Walentego Paprockiego z Głogoł, o zamordowanie ich brata Macieja⁶⁷¹. Nic bliższego o tej sprawie niestety nie wiadomo. W 1607 roku wydzierżawił od Jana Czermińskiego, syna Wawrzyńca, na rok za 5 złp osiadły łąn w Paprotek-Głogołach, który zapewne za niespłacony dług został przysądzony Czermińskiemu⁶⁷². Andrzej Chrostek umarł pomiędzy 19 lipca 1611 a 22 kwietnia 1616 roku, pozostawiwszy synów Marcina, Pawła, Józefa i Jakuba Chrostka⁶⁷³.

O Janie, młodszym bracie Andrzeja, nic bliższego nie wiadomo. Prawdopodobnie umarł bezżenny, pomiędzy 1 lipca 1591 a 27 lipca 1592 roku⁶⁷⁴.

Bartłomiej Paprocki miał jedną tylko ciotkę z linii ojczystej. Była nią Dorota z Paprockich Andrzejowa Godziszewska⁶⁷⁵. Nic bliższego o niej nie wiemy, poza tym, że miała jednego syna, który będąc w szkole w Rypinie, utonął podczas kąpieli w stawie, oraz dwie córki – Annę, wydaną za Wawrzyńca Czermińskiego, i Jadwigę, żonę Idzika Borzymińskiego.

⁶⁷¹ Dnia 28 VI 1604 roku (ibidem, t. 107, k. 490-490v).

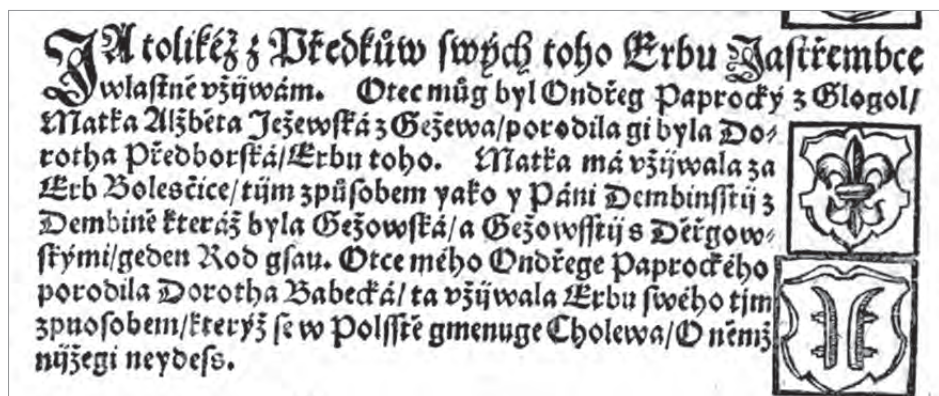
⁶⁷² Dnia 10 XII 1607 roku (AGAD, GBI, t. 4, s. 403-406).

⁶⁷³ AGAD, GPW, t. 118, k. 561-561v. Być może synem tego Andrzeja był jeszcze Piotr, syn Andrzeja z Paprotek-Głogoł, który służył w 1602 roku kasztelanowi rypińskiemu Stanisławowi Głowińskiemu (ibidem, t. 109, s. 1263). Jakub Paprocki Chrostek, syn zmarłego Andrzeja, wystąpił jeszcze w 1623 roku, a mieszkał wówczas we wsi Rudne (AGAD, GPW, t. 7, k. 912v-913; AGAD, GPW, t. 125, k. 1432). Rudne – zapewne identyczne z osadą młyńską o tej nazwie w powiecie rypińskim (*Kujawy i ziemia dobrzyńska w drugiej połowie XVI wieku*, cz. 2: *Komentarz. Indeksy*, red. W. Duży, Warszawa 2021, s. 90, 149, *Atlas Historyczny Polski / Polska Akademia Nauk. Instytut Historii. Mapy Szczegółowe XVI Wieku*, 6).

⁶⁷⁴ Wzmiankowany w pozwie położonym 1 lipca 1591 roku (AGAD, GPW, t. 93, k. 848), a 27 lipca 1592 roku brat Andrzej nie poręczał już za niego (ibidem, k. 934v-935v).

⁶⁷⁵ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173, 521-522.

5. Dziadkowie ojczyści i macierzyści (Paproczy i Jeżewscy)

50. Herby babek Bartłomieja Paprockiego, macierzystej
i ojczystej – Gozdawa i Cholewa

Dziadem ojczystym Bartosza był Stanisław Głogoł. Nie zachował się żaden źródłowy ślad jego działalności. Znamy go jedynie z przekazów późniejszych, odnoszących się do jego potomków. Był dwukrotnie żonaty. Pierwszą jego żoną była Dorota Babecka herbu Cholewa (il. 50), z którą miał dwóch synów – Andrzeja, ojca m.in. Bartłomieja, oraz Walentego. Potwierdza to informacja zapisana przez samego Bartłomieja: „Otce mého Ondřeje Paprockého porodila Dorota Babecká, ta užívala erbu svého tím způsobem, kterýž se v Polště jmenuje Cholewa”⁶⁷⁶. Można się zatem domyślać, że posiadane przez Paprockich części we wsi Babcu pochodziły właśnie od owej Doroty Babeckiej.

Po raz drugi Stanisław ożenił się z bliżej nieznaną Małgorzatą, która urodziła mu kolejnych dwóch synów – Piotra i Tomasza. Umarł przed 30 sierpnia 1546 roku, tego bowiem dnia wdowa po nim Małgorzata Głogołowa z synami pozwała swego pasierba Walentego, nazwanego przez nią synem (*filius*), o równy podział dóbr ojczystych, o wypędzenie z dóbr oprawnych Małochowe Siedlisko oraz zaoranie gruntów podlegających jej oprowie i wydzielenie innej części nowo wykarczowanych⁶⁷⁷. Sprawa

⁶⁷⁶ Idem, *Zrčadlo slavného Margkrabství...*, k. 347v.

⁶⁷⁷ AGAD, GBI, t. 1, k. 912v-913, 1241-1242, 1250-1251.

podziału ciągnęła się w następnym roku, angażując też jej starszego pasierba Andrzeja Paprockiego⁶⁷⁸.

Więcej informacji pozostało o dziadkach macierzystych pisarza. Byli nimi Bartłomiej Jeżewski zwany Dziubel herbu Jastrzębiec (Boleście) i Dorota Przedborska herbu Gozdawa, dziedzice Jeżewa Kościelnego, zwanego inaczej Dziublowem, i Grzędowa w powiecie bielskim⁶⁷⁹. Jeżewski w roku 1534 ustąpił te dobra synom Janowi i Bartłomiejowi, z zastrzeżeniem dożywocia dla siebie i żony⁶⁸⁰. Zapewne wkrótce potem umarł. Wdowa po nim Dorota Jeżewska Dziublowa to – według słów jej wnuka Bartosza Paprockiego – „białogłowa świętych spraw i żywota”⁶⁸¹. We wrześniu 1537 roku toczyła spór z pisarzem konsystorza płockiego Łukaszem Byliną o 7 złp pożyczonych jakoby przez nią od Michała Chomentowskiego, ojca swej synowej. Dorota twierdziła, że nie pożyczala tych pieniędzy, ale przyjęła je jako zwrot części kosztów poniesionych przez nią na edukację dwóch synów Chomentowskiego, których utrzymywała i żywiła przez cztery lata. Ich ojciec obiecał dawać za nich rocznie po 4 złp oraz po garncu masła i po kopie serów (*lacticioniorum*), czego jednak nie uczynił⁶⁸². Nie wiemy, jak zakończył się ten spór. Dorota umarła zapewne niedługo potem i została pochowana w kościele pw. św. Bartłomieja w Jeżewie. Tekst jej epitafium podał wnuk Bartłomiej Paprocki:

Tu leży pochowana Przedborska Dorota,
Której za herb Lelią dała sama cnota,
Dała na wszem ozdoby k`temu przy niej dary,
Z jakiej zawsze poważał przodki jej wiek stary,
One, którzy w pogańskiej krwi szable maczali,
A niewiernych Prusaków, Połowców, skracali⁶⁸³.

⁶⁷⁸ Ibidem, k. 1148, 1185.

⁶⁷⁹ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173; idem, *Zrčcadlo slavného Margkrabství...*, k. 347; S. Duńczewski, *Herbarz wielu domów Korony Polskiej y W. X. Litewskiego*, t. 1, [Kraków] 1757, s. 158, 165-166.

⁶⁸⁰ Dnia 16 IX 1534 roku (AGAD, GPW, t. 2, k. 253v-254, 255-255v).

⁶⁸¹ B. Paprocki, *Herby...*, s. 296.

⁶⁸² ADP, AOfl.PL., t. 191, k. 346v.

⁶⁸³ B. Paprocki, *Herby...*, s. 296.

51. Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja w Jezewie Kościelnym, widok obecny

6. Wujowie i ciotki (Jeżewscy, Gośliccy, Makomascy i Dziewanowscy)

Matka Paprockiego miała dwóch braci – Jana i Bartłomieja Jeżewskich oraz trzy siostry – Jadwigę, żonę Pawła Makomaskiego herbu Jastrzębiec (zm. przed 1548 rokiem)⁶⁸⁴, Annę, żonę Jana Jopowicza Goślickiego (zm. przed 1579 rokiem⁶⁸⁵) herbu Lubicz z Małych Goślic w powiecie bielskim, i Zofię, żonę N. Dziewanowskiego⁶⁸⁶.

⁶⁸⁴ AGAD, GPW, t. 62, k. 101. Według Łempickiego Makomaski miał na imię Paweł i umarł przed 1548 rokiem (J. Łempicki, *op. cit.*, t. 4, s. 204, 304).

⁶⁸⁵ AGAD, GPW, t. 70, k. 2v.

⁶⁸⁶ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173 (nie podał imion mężów); K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 2, s. 436 (podaje imię Goślickiego Grzymisław, co jest niezgodne z materiałem aktowym, m.in. AGAD, GWP, t. 2, k. 255); S. Duńczewski, *op. cit.*, s. 166 (bez podania imion mężów); A. Boniecki, *op. cit.*, t. 9, s. 56 (bez imion mężów). Synowie Pawła Makomaskiego – AGAD, GPW, t. 72, k. 411v-413.

Starszy z braci – Jan Jeżewski, otrzymawszy w 1534 roku wspólnie z młodszym Bartłomiejem od rodziców Jeżewo Kościelne i Grzędowo, tego samego dnia sprzedał mu za 150 złp przypadające na siebie części tych dóbr. Bartłomiej zapłacił mu od razu 30 złp, a pozostałe 120 złp miał mu płacić w rocznych ratach po 10 złp na każde święto Trzech Króli. Do roku 1540 Bartłomiejowi udało się spłacić bratu 90 złp⁶⁸⁷. Wypłata ostatniej raty nastąpiła w 1545 roku⁶⁸⁸. Jan nie założył rodziny. Paprocki pisał o nim, że: „szczedł bez potomka, wiodąc żywot dziwny w rozkoszach tego świata bez żony”⁶⁸⁹.

Bartłomiej junior, zwany po ojcu Dziubel, był – jak pisze Paprocki – „za wieku młodego *omnium horarum homo*. Potem był człowiekiem spokojnym, bojącym się Pana Boga”⁶⁹⁰. Najpierw był ożeniony z Anną Chomentowską herbu Prus, córką Michała Chomentowskiego i nieznannej bliżej Małgorzaty⁶⁹¹. Otrzymał z jej ręką 60 kop groszy posagu, czyli 120 złp, oraz wyprawę wartości 10 złp⁶⁹². W dniu 10 września 1537 roku, gdy Anna była sama w domu w Jeżewie, napadła na nią szwagierka Jadwiga Makomaska i ciężko ją pobiła, zadając siedem ran⁶⁹³. Nie znamy powodu tej napaści. Anna umarła bezpotomnie przed 23 marca 1545 roku⁶⁹⁴. Po jej śmierci Bartłomiej

⁶⁸⁷ Dnia 16 IX 1534 roku (AGAD, GPW, t. 2, k. 254-255). Dnia 20 VIII 1540 roku Jan Jeżewski skwitował brata z 90 złp z sumy 150 złp (ibidem, t. 6, k. 146v). Kolejne 20 złp spłacił mu w 1542 roku (ibidem, t. 8, k. 113).

⁶⁸⁸ Ibidem, t. 10, k. 182v-183.

⁶⁸⁹ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173. Łempicki twierdził natomiast – wbrew Paprockiemu – że Jan miał żonę Dorotę, z którą w 1537 roku miał darować bratu Bartłomiejowi dobra po ojcu. Zaraz potem pisał, że z żoną Zofią [!] N. był bezdzietny (J. Łempicki, *op. cit.*, t. 4, s. 241). Powyższe stwierdzenia nie znajdują potwierdzenia w źródłach.

⁶⁹⁰ B. Paprocki, *Herby...*, s. 173.

⁶⁹¹ AGAD, GPW, t. 2, k. 231; B. Paprocki, *Herby...*, s. 173; K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 2, s. 436; S. Duńczewski, *op. cit.*, s. 166. Boniecki – wbrew Paprockiemu i całej literaturze heraldyczno-genealogicznej – przypisuje tym Chomentowskim herb Jusnosza (A. Boniecki, *op. cit.*, t. 3, s. 61).

⁶⁹² AGAD, GPW, t. 2, k. 255v; t. 10, k. 262. Miała siostrę Elżbietę, wydaną przed 1554 rokiem za Feliksa Unikowskiego, która otrzymała 60 kop groszy posagu, oraz czterech braci: Stanisława, studenta w Uniwersytecie Krakowskim, Mateusza, Grzegorza i Jakuba (ibidem, t. 22, k. 467-467v; t. 25, k. 444v-445).

⁶⁹³ Ibidem, t. 4, k. 218v-219, 228. Żyła jeszcze 8 X 1537 roku (ibidem, k. 226v).

⁶⁹⁴ Umarła bezpotomnie przed 23 III 1545 roku. Zwrot posagu w wysokości 60 kop groszy ciągnął się aż do 1547 roku (ibidem, t. 10, k. 262-262v; t. 11, k. 119v-120v, 356-356v; t. 12, k. 334; t. 13, k. 336-336v). Według Łempickiego umarła przed 1540 rokiem (J. Łempicki, *op. cit.*, t. 4, s. 241).

ożenił się przed lutym 1553 roku ponownie – z Jadwigą Zdziarską herbu Gozdawa⁶⁹⁵, córką podśędka płockiego Jakuba Zdziarskiego, a siostrą Kaspra⁶⁹⁶ i Stefana⁶⁹⁷. Miała od męża zapisany posąg i wiano na Jeżewie i Grzędowie w wysokości 200 kop groszy⁶⁹⁸. Paprocki pisał o niej: „Jadwiga Jeżewska, wujna moja rodzona, białogłowa cnotliwa, która tylko pocziwe sprawy, a żywot pobożny potomkiem zostawiła”⁶⁹⁹. W lutym 1553 roku oboje padli ofiarą napadu Wawrzyńca Pączkowskiego i jego towarzyszy na dwór w Jeżewie Kościelnym, w wyniku czego zostali poranieni⁷⁰⁰. Bartłomiej umarł po 26 lutego 1567 roku⁷⁰¹, a wdowa po nim, niewątpliwie znacznie młodsza, wiele lat później, pomiędzy 23 kwietnia 1593 a 17 stycznia 1598 roku⁷⁰². Po ich bezpotomnej śmierci Jeżewo Kościelne i Grzędowo przypadły w spadku potomkom siostr Jeżewskiego, w tym i Paprockim⁷⁰³.

⁶⁹⁵ AGAD, GPW, t. 20, k. 222v; B. Paprocki, *Herby...*, s. 173; K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 2, s. 436; S. Duńczewski, *op. cit.*, s. 166.

⁶⁹⁶ Pisał się z Przedborza (AGAD, GPW, t. 27, k. 127v), a w 1558 roku z Żukowa (ibidem, t. 29, k. 291v).

⁶⁹⁷ Ibidem, t. 20, k. 142v; t. 102, k. 562-563.

⁶⁹⁸ Ibidem, t. 102, k. 562v-563.

⁶⁹⁹ B. Paprocki, *Herby...*, s. 296.

⁷⁰⁰ AGAD, GPW, t. 20, k. 67, 222v-223v.

⁷⁰¹ Ibidem, t. 45, k. 226v.

⁷⁰² Ibidem, t. 95, k. 140v; t. 102, k. 562v-563.

⁷⁰³ Łempicki nieprecyzyjnie pisze, że dobra po Bartłomieju Jeżewskim odziedziczył „jego siostrzeniec Jan Makomaski oraz synowie Bartłomieja Paprockiego” (J. Łempicki, *op. cit.*, t. 4, s. 241). W rzeczywistości dobra te zgodnie z prawem przypadły wszystkim potomkom siostr Jeżewskiego, tj. Paprockim, Makomaskim, Goślickim i Dobrosielskim. W roku 1590 Agnieszka Dobrosielska, córka Jakuba Wilka Dobrosielskiego z Dziewanowa, a żona chłopca Grzegorza Nowakowicza, poddanego Kryskich z Dziewanowa, ustąpiła Maciejowi Goślickiemu, synowi zmarłego Jana Joba, swoje prawa po matce Małgorzacie Dziewanowskiej do dóbr Jeżewo Kościelne i Grzędowo (AGAD, GPW, t. 90, k. 763v-764v; t. 100, k. 285). Tenże Maciej Goślicki w 1590 roku pozyskał jeszcze inne części w Jeżewie Kościelnym i Grzędowie od Jana Makomaskiego, syna Pawła (AGAD, GPW, t. 90, k. 617-617v; J. Łempicki, *op. cit.*, t. 4, s. 304). Z kolei rodzeństwo Agnieszki Dobrosielskiej – Andrzej, Paweł, Marcin i Dorota – ustąpiło swoje prawa do ¼ Jeżewa i Grzędowa podśędkowi ziemskiemu płockiemu Maciejowi Makomaskiemu, który pozyskał też inne części po swym stryju Jakubie Makomaskim oraz od Jana Kowalewskiego i Pawła Krajewskiego, który został do nich wprowadzony 13 VI 1598 roku (AGAD, GPW, t. 101, k. 452v-453). Tego samego dnia Wojciech Zdziarski, syn zm. Kaspra z Małych Zdziar, oraz Andrzej, Stanisław, Adam i Wawrzyniec Zdziarscy, synowie zm. Stefana Zdziarskiego z Przedborza i Zdziar, ustąpili Maciejowi Makomaskiemu i Janowi Grotkowskiemu zapis posagu i wiana na 200 kop groszy zm. Jadwigi ze Zdziarskich Jeżewskiej na Jeżewie

i Grzędowie (AGAD, GPW, t. 102, k. 562v-563v). W 1599 roku Rośliniec i Wojciech Paproccy oraz dzieci ich siostry Zofii Godziszewskiej – Jan, Małgorzata Wiadrowska, Eufrozyna Pręczkowska i Zofia Wojciechowa Święcicka – pozwali Jana Grotkowskiego i Macieja Makomaskiego, syna Pawła, o podjęcie pieniędzy, za jakie pozyskali oni od Zdziarskich, spadkobierców Jadwigi ze Zdziarskich Jeżewskiej, dobra w Jeżewie i Grzędowie, i o ich ustąpienie. Do wwiązania jednak nie doszło z powodu oporu posesorów (AGAD, GPW, t. 101, k. 1119-1119v). W roku 1600 Paproccy, działając też w imieniu brata Bartłomieja, sprzedali Stanisławowi Wiadrowskiemu, Wojciechowi Święcickiemu i Janowi Godziszewskiemu swoje prawa do spadku po wuju Jeżewskim, a ci jeszcze w tym samym roku sprzedali je Feliksowi Pniewskiemu, synowi Pawła. Na rzecz Pniewskiego ustąpiła też swoje części Eufrozyna z Godziszewskich Marcinowa Pręczkowska (AGAD, GPW, t. 104, k. 84-92, 96-97). Pniewski kupił też w 1600 roku części Jeżewa i Grzędowa od Joba Goślickiego, syna Macieja (AGAD, GPW, k. 833-839).

Zakończenie

Postać Bartłomieja (Bartosza) Paprockiego od dawna cieszyła się zainteresowaniem badaczy, zwłaszcza historyków literatury oraz, choć w znacznie mniejszym stopniu, historyków. Ci pierwsi w zdecydowanej większości negatywnie oceniali dorobek pisarski Paprockiego, a także jego samego jako człowieka, wytykając mu nieuctwo, ograniczenie intelektualne, słabość charakteru, sprzedajność i lizusostwo. Oceny te były wynikiem niedostatków metodologicznych, ale też analizy wyłącznie dorobku pisarza, i to niejednokrotnie w oderwaniu od realiów epoki, w której przyszło mu żyć i tworzyć, oraz braku elementarnej nawet wiedzy o jego rodzinie oraz kolejach losu. Na tak negatywnej ocenie pisarza zaważyły też historia i polityka, gdyż zdecydowanie prohabsburska postawa Paprockiego i krytyka działalności Zamoyskiego nie mogły być inaczej oceniona w Polsce w dobie zaborów. Stąd też wzięło się diametralnie odmienne stanowisko wobec postaci i dorobku Paprockiego, jakie zajęły literatura i historiografia czeska. Został w niej należycie doceniony jako jeden z najważniejszych pisarzy przełomu XVI i XVII wieku. Spod pióra czeskich badaczy wyszły też publikacje przynoszące szereg drobnych, ale istotnych przyczynków źródłowych do biografii pisarza. Takimi osiągnięciami nie może niestety pochwalić się dotychczasowa polska historiografia, w której w ciągu ostatnich 100 lat znajdujemy zaledwie cztery publikacje przynoszące informacje o Paprockim i jego rodzinie wydobyte ze źródeł. Można zatem bez obawy o poważniejszy błąd stwierdzić, że mimo obszernej literatury dotyczącej jego osoby pozostawał Bartłomiej Paprocki postacią faktycznie enigmatyczną, nie mówiąc już o jego najbliższej rodzinie, o której brak było w ogóle szczegółowych informacji.

Dzięki szeroko zakrojonym badaniom archiwalnym udało się zweryfikować wiele pokutujących w literaturze przedmiotu błędnych ustaleń dotyczących podstawowych faktów z życia Paprockiego, takich jak data i miejsce urodzenia, etapy edukacji, stan majątkowy, wreszcie data śmierci. Okazało się, że urodził się nieco wcześniej, niż to przyjmowała polska historiografia. Miejscem jego urodzenia z całą pewnością nie była Paprocka Wola, którą sam założył na surowym korzeniu w lasach opactwa Benedyktynów na Świętym Krzyżu, w ówczesnym województwie sandomierskim. Nigdy nie piastował urzędu podczaszego dobrzyńskiego i nie dostąpił nobilitacji w Czechach. Udowodniono, że były to niczym nieoparte konstrukty historiograficzne. Podobnie rzecz ma się z powszechnie podawaną datą dzienną śmierci pisarza, którą wprowadził do historiografii w pierwszej połowie XIX wieku Marylski na zasadzie zupełnej dowolności, uczciwie się jednak do tego przyznając: „powypisywałem daty zgonu zasłużonych Polaków, bądź dowolnie, bądź zbliżonem sposobem”.

Niewątpliwie nie był Paprocki „nieukiem”, jak próbowano go przedstawiać. Dysponował szeroką wiedzą z różnych dziedzin, będącą wynikiem studiów uniwersyteckich, a potem własnej pracy. Nie był też „gazeciarzem najgorszego gatunku, piszącym na zamówienie dla tego, kto płaci” (J. Czubek), ani też człowiekiem „żadnego charakteru, żadnego niemal zdania”, który „kręcił się tylko wokoło jak chorągiewka na dachu i jak mu kazały okoliczności. [...] pieczeniarem panów, lizusem, pochlebcą” (J. Bartoszewicz).

Przez całe życie konsekwentnie reprezentował opcję katolicką i antytyrecką, upatrując w sojuszu z Habsburgami gwarancję pokoju i dobrobytu Rzeczypospolitej. W przestrzeganiu zasad prawa widział fundament ładu społecznego. Jak wielu współczesnych mu twórców, cierpiąc niedostatek materialny, zdany był na łaskę możnych, o którą zabiegał, dedykując im swoje utwory historyczne, panegiryczne czy moralizatorskie. Wykazywał się przy tym jednak chwalebną uczciwością badawczą, dbając o rzetelność przekazu. Jako pierwszy w polskim piśmiennictwie historycznym na taką skalę wykorzystywał różnego typu źródła rękopiśmienne i epigraficzne. To zaś, że niejednokrotnie wykorzystywał je fragmentarycznie i „poprawiał” ich język, nie może służyć krytyce, gdyż nie było jeszcze wówczas wypracowanych metod badawczych ani zasad edytorstwa źródeł.

Ważnym odkryciem w badaniach nad osobą Paprockiego jako twórcy było odnalezienie inwentarza jego biblioteki, jaką pozostawił w Krakowie w 1584/1585 roku, uchodząc za granicę. Jest to znakomity materiał do od-

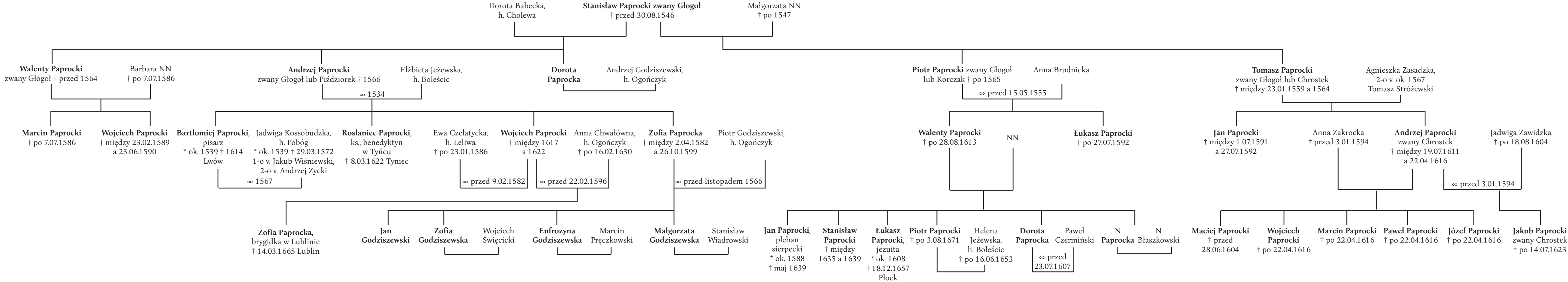
rębnych studiów nad warsztatem naukowym pisarza, ale i niezwykle ciekawy przyczynek do historii prywatnych księgozbiorów doby renesansu.

Dostępny materiał źródłowy, znacznie wprawdzie uszczuplony w wyniku różnych kataklizmów dziejowych, umożliwił mimo wszystko odtworzenie po raz pierwszy w historiografii najbliższego kręgu rodzinnego Paprockiego – ustalenie personaliów jego dziadków ojczystych, stryjów, ciotek i ich potomstwa. Ze względu na stan zachowania źródeł nie było i nie będzie już możliwe bardziej szczegółowe przedstawienie stanu majątkowego rodziny Paprockiego, wyjaśnienie związków rodzinnych i losów poszczególnych jej przedstawicieli. W tym kontekście za szczególnie cenne uznać należy, że mimo tych trudności udało się dość szczegółowo odtworzyć biografię żony Paprockiego, Jadwigi z Kossobudzkich, stanowiącej centralny punkt zainteresowania nowszego piśmiennictwa z zakresu literaturoznawstwa.

Mimo podjętego wysiłku nie udało się ustalić szeregu kwestii, które pozostając otwartymi, zachęcą być może kolejnych badaczy życia i dzieła Bartłomieja Paprockiego do dalszych poszukiwań. Nie udało się znaleźć informacji pozwalających na określenie dokładnej daty nadania Paprockiemu jurgielu przez cesarza Rudolfa II. Do wyjaśnienia pozostały okoliczności i wynik starań pisarza o wydobyć z depozytu w księstwie Lotaryngii pieniędzy i ruchomości tam złożonych. Brak ksiąg sądowych chęcińskich i sandomierskich uniemożliwia odtworzenie zmian własnościowych w odniesieniu do założonej przez pisarza Paprockiej Woli. Być może przywrócony w przyszłości dostęp do archiwaliów zgromadzonych w zespole nr 966 przechowywanym w Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy w Kijowie, w tym wypisów z nieistniejących już dziś akt grodzkich i ziemskich dawnego województwa sandomierskiego, przyniesie odpowiedź na to ważne pytanie. Niemożliwe okazało się wreszcie odnalezienie w zbiorach wiedeńskiego Haus-, Hof- und Staatsarchiv listu pisanego przez Paprockiego zapewne do cesarza, z którego Stanisław Kossowski w 1915 roku wyekscerpował jedyny znany podpis pisarza.

Mimo niewyjaśnienia tych drobnych szczegółów ufamy, że niniejsze opracowanie przyczyni się do lepszego poznania postaci Bartłomieja Paprockiego, człowieka niezwykle zasłużonego dla polskiego i czeskiego piśmiennictwa doby renesansu.

Tablica genealogiczna potomków Stanisława Paprockiego Głogoła

Aneks

Inwentarz ruchomości Bartłomieja Paprockiego, znajdujących się w kamienicy konwentu Dominikanów przy ulicy Szerokiej (dziś Stolarskiej) w Krakowie, spisany 17 lipca 1584 roku przez krakowski urząd wójtowski na wniosek ławnika krakowskiego i złotnika Antoniego Paczoski.

Kop.: Archiwum Narodowe w Krakowie, Advocatialis Cracoviensia, t. 205, s. 922-925.

Ad instantiam honorati domini Antonii Paczoska aurifabri civis et scabini Cracoviensis officium advocatiale Cracoviense descendit in domum lapideam conventus templi sanctissimae Trinitatis propriam in platea Lata, penes cimiterium predicti templi acialiter consistentem, quam famatus Mathias Warszawski mensator civis Cracoviensis inhabitat. Ibidemque in testitudine res nobilis Bartholomei Paproccki praenominato domino Anthonio Paczoska vigore intercisae vel chirographi manu ipsius nobilis Bartholomei Paproccki scripti et sigillo eiusdem proprio communiti de data Cracoviae die decima septima mensis julii anno domini 1584 [17 VII] iam pertinentes et concernentes sunt per hoc idem officium advocatiale Cracoviense inventatae et conscriptae tenore tali prout sequitur.

Skrzynia stolarska malowana w niej

Chrojnica Joannis Brigar de Ossiek staroświeckim pismem pisana w czerwonej oprawie in folio¹

¹ *Chronica Ioannis Brigar de Ossiek*, na którą powołuje się B. Paprocki w *Herbach rycerstwa polskiego*, Kraków 1584, np. s. 698.

Fasciculus temporum omnes antiquarum chronices complectans w czerwonej nowej oprawie in quarto
*Francisci Nigri ars de epistolis exarandis w deszczkach oprawne in 40*²
*Ephemerides Joannis Stasii w czarnej oprawie in 40*³
*Chronica Herborti w skórze białej in 40*⁴
Regestrum titulorum w białej skórze in 40
*Herbarz polski w czerwonej oprawie in folio*⁵
*Flores sententiarum Bartholomei Amentii w szarej oprawie in folio*⁶
*Didorii Seculi Historiae w czerwonej oprawie in folio*⁷
Fasciculum temporum w deszczkach in folio
*Croiinica węgierszka polska łacińska w starej oprawie in folio*⁸
*Pontianus w czerwonej oprawie in 40*⁹
*Croiinica Mistrzów Pruskich w białej skórze in 40*¹⁰
*Ruardi Apotheosis w kompaturze in 40*¹¹
*Titus Livius Patavinus w białej oprawie in folio*¹²

² Zapewne Francesco Negriego *Compendiosa ars de Epistolis artificiose exarandis* (Cracoviae 1502).

³ *Ephemerides ab anno 1507 ad 1531* (Venetiis 1507).

⁴ Jana Herburta *Chronica sive historiae Polonicae compendiosa* [...] *descriptio* (1571).

⁵ Może to Arma regni Poloniae Ambrosiusa Marcusa de Nissy (Antwerpia 1562), względnie odpis dzieła Jana Długosza *Insignorum clenodiorum Regis et Regni Poloniae descriptio*, w którego posiadaniu był Paprocki i które cytował (np. w *Herbach...*, s. 480). Zob. też S.K. Kuczyński, *Herby w twórczości historycznej Długosza*, [w:] *Sztuka i ideologia XV wieku. Materiały sympozjum Komitetu Nauk o sztuce Polskiej Akademii Nauk*, Warszawa 1-4 grudnia 1976 r., red. P. Skubiszewski, Warszawa 1978, s. 221; J. Szymański, *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*, Warszawa 2001, s. XI.

⁶ *Flores celebriorum sententiarum graecorum ac latinarum* [...] Bartholomaeo Amantino Landspersgiano, auctore (ex officina typographica S. Mayer, 1556).

⁷ Zapewne Diodori Siculi *Historiarum libri aliquot* (Basileae 1539). Paprocki cytuje go na początku książki drugiej *O narodzie szlacheckim* (zob. B. Paprocki, *Herby...*, s. 47).

⁸ Może *Chronicon mundi* autorstwa Stephana Szekely'ego (Cracoviae 1558).

⁹ Pontianus, *Dicta aut facta septem sapientium miso quodam artificio in se complectans cum parabolis ac similitudinibus haud sperandis* [...] (Argentinae 1512); *Historia piękna y ucieśna o Poncyanie cesarzu rzymskim* [...] (Cracoviae 1530); *Historia o Poncyanie* (Kraków 1566).

¹⁰ Może *Kronika mistrzów Pruskich na Polski z Niemieckiego przełożona z przydaniem rzeczy pamięci godnych z rozmaitych kronik zebranych*. Przez X. Marcina Muriniusa (Toruń 1582).

¹¹ Zapewne d. Ruardi Tappart *Enchusani, hereticae pravtatis primarii et postremi per Belgicum inquisitoris* [...] *apotheosis*, Gratiano Vero auctore (Basileae 1567).

¹² Cytuje go Paprocki w *Herbach...* (s. 571).

*Historia Bohemica w zielonej skórze in folio*¹³
*Elogia Pauli Jovii w białej skórze in folio*¹⁴
 [s. 923]
*Croinica Polska w kompaturze stara niezupełna in folio*¹⁵
*Jacobi Gorscii de baptismo w białej skórze in 8o*¹⁶
*Emblemata Sambucii w oprawie czerwonej in 16o*¹⁷
*Dictionarium propriorum nominum w szarej oprawie in 8o*¹⁸
*Chronica terrarum Prusiae niemiecka w białej skórze in 4o*¹⁹
książka stara pisana w czerwonej oprawie in 4o
*Aldi Manutii gramma w szarej oprawie in 8o*²⁰
*Psalterium Davidis w czarnej oprawie in 16o*²¹

¹³ Zapewne Ioannis Dubravii olomuzensis episcopi, *Historia Bohemica* (Basileae 1575). W Herbach... Paprocki powołuje się na tę książkę (s. 561).

¹⁴ Zapewne Pauli Iovii *Elogia virorum bellica virtute illustrium veris imaginibus supposita, quae apud musaeum spectantur, in libros septem digesta* (Perna 1561 lub 1575). Paprocki cytuje go w Herbach... (np. s. 484).

¹⁵ Zapewne któreś z wydań jednej z kronik najczęściej cytowanych w Herbach...: Martini Cromeri, *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX: adjecta est in fine, ejusdem autoris funebris Oratio, Sigismundi Regis vitam compendiose complexa* (Oporinus 1555) lub *Chronica Polonorum* Macieja z Miechowa (Cracoviae 1521).

¹⁶ Jacobi Gorsci *Praelectionum Plocensium liber primus sive de baptismo recens natorum* (Coloniae 1572).

¹⁷ *Emblemata et aliquot nummi antiqui operis Ioannis Sambuci Tirnaviensis Pannonii* (Antverpiae 1564 lub któreś z następnych wydań: 1566, 1569, 1576, 1584).

¹⁸ Zapewne któreś z wydań Roberti Stephani *Dictionarium nominum propriorum virorum, mulierum, populorum, idolorum, urbium, fluviorum, ceterorumque locorum, quae passim apud melioris notae auctorum leguntur [...]* (Coloniae 1512, 1541, 1563, 1568 lub 1576).

¹⁹ Bentkowski podaje następującą informację, być może odnoszącą się do tego dzieła: „Znajduję wzmiankę o jednym jeszcze dziele polskim Paprockiego, to jest o kronice pruskiej, lecz ta wcale z druku, o ile mi wiadomo, nie wyszła. Tłumaczenie jej niemieckie pod tytułem: Bartholomaei Paprocki, *Chronicon Prussiae e polonica lingua in vernaculam translatum a Georgio Friderici*” (F. Bentkowski, *Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*, t. 1, Warszawa-Wilno 1814, s. 363-364). Jest to prawdopodobnie przechowywana obecnie w Dreźnie *Chronica darinnen die Ahnkunfft der Poln, Böhmen vnndt Preussen [...]* zusammen gefast vnndt aufs Polnischer sprach transferirt zubefinden. Durch Magister Georg Friedrich in Dressden. Im Jahr 1601 (F. Schnorr von Carolsfeld, C. Alschner, C. Krause, *Katalog der Handschriften der Sächsischen Landesbibliothek zu Dresden*, Bd 1, Dresden 1979, s. 448-449).

²⁰ Zapewne Aldi Manutii *Romani institutionum grammaticarum libri VIII* (Parisiis 1531 lub jedno z kolejnych wydań).

²¹ Jedno z licznych wydań.

*Dialogus de Optimo principe w białej skórze in 80*²²
*Physica Philippi Melanchtonis w białej oprawie in 80*²³
*Epigramata Andreae Tricesii w białej skórze in 40*²⁴
*Publii Ovidii Methamorphosis w szarej oprawie in 80*²⁵
*Laurentius Valla de elegantia linguae latinae w szarej oprawie in 80*²⁶
*Historia o Aleksandrze Wielkim macedońskim królu w deszczkach in 80*²⁷
*Marci Tulii Ciceronis orationum volumen tertium w białej oprawie in 80*²⁸
Lob [?] Spench. w białej skórze in 40
*Johannis Gareti de invocatio sanctorum w zielonej skórze in 80*²⁹
*chronica Carionis w białej oprawie in 80*³⁰
chronica Carionis similis też w białej oprawie in 80
*Apophthegmata Roterodamii w szarej oprawie in 80*³¹
*Adagia Roterodamis graeco latine w czarnej oprawie in 120*³²
*Petri Cormanati de administratione regnorum w czerwonej skórze in 80*³³
Ciceronis orationum volumina tria w białej oprawie in 80
*Pub.[lii] Ovidii Methamorphosis w białej oprawie in 80*³⁴
*Sagustius w czerwonej oprawie in 80*³⁵
Horatius w czerwonej skórze in 80

²² *De optimo principe dialogus*, auct. Ioan. Barbardo Gualando Fiorentino (Florientiae 1561).

²³ Zapewne *Physica naturalis* [...] (1549) lub *Initio doctrinae Physicae dictatae in academia Virtembergensi a Ph[ilippo] M[elanchtone]* (1578).

²⁴ *Andreae Tricesii equitis poloni Epigramatum liber I* [...] (Cracoviae 1565) lub *Andreae Tricesii equitis poloni Epigramatum liber II* [...] (Cracoviae 1567).

²⁵ Zapewne któreś z wydań *Publii Ovidii Nasonis, Metamorphosis cum luculentissimis Raphaelis regii enarrationibus* [...] (np. Venetiis 1513).

²⁶ Zapewne *Laurentii Valli De latinae linguae elegantia libri VI* (Parisiis 1541).

²⁷ *Historia Aleksandra Wielkiego króla macedońskiego o walkach*, przekład z łaciny Leonarda z Bończy (1510).

²⁸ *Cicero, Orationes quattuor ad Philippicorum argumentum* [...] (Basiliae 1551).

²⁹ *Joannis Gareti De sanctorum invocatione liber* (Gandavi 1570).

³⁰ Zapewne *Johannis Cario Prima pars Chronici* [...] ed. Philippo Melanchtone (Wittenbergae 1567).

³¹ Zapewne *Apophthegmata Graeciae sapientum* [Dicta septem sapientum], interprete Erasmo: *Eadem per Ausonium cum scholiis Erasmi* (1569).

³² Zapewne *Adagiorum opus Desiderii Erasmi Roterodami* [...] (Basileae 1527).

³³ Zapewne *Rapsodia Ioannis Petri Cermenati de recta regnorum ac rerumpublicarum administratione* [...], Lugduni 1561.

³⁴ Por. przyp. 25.

³⁵ Któreś z dzieł rzymskiego historyka Cajusa Sallustiusa Crispusa.

[s. 924]

Novum Testamentum Roterodamii w szarej oprawie in 8o

Orthographia Manutii w białej skórze in 8o³⁶

Constitutiones synodi Wladislawien[is] w czerwonej oprawie in 8o³⁷

Petri Mosolani de tempore studiorum w czerwonej oprawie in 8o

Joachimi Camerarii Historiae de Christo w czarnej skórze in 8o³⁸

Senecae Ludus w szarej oprawie in 8o³⁹

Opera Julii de bono elemosinae w czarnej skórze in 12o

Historia polska o Attilie królu węgierskim w kompaturze in 8o⁴⁰

Davidis Czitrei impostura w czerwonej oprawie in 8o⁴¹

Oratio Demetrii Solicovii pro funere divi olim Sigismondi Augusti regis w skórze
in 4o⁴²

Polska książka w kompaturze sprawa ryczerszka w skórze in 4o⁴³

Duo volumina epistolarum Obscurorum Virorum w białej oprawie in 12o⁴⁴

Psalterium hebraicum w czerwonej oprawie in 16o

Heroica Claudii w białej skórze in 16o⁴⁵

Disputatio contra duas Sentas [scutas?] w papierze in 4o

Apophthegmata Conradi Licostensis w szarej oprawie in 8o⁴⁶

Epiteta Joannis Ravisii w białej skórze in 8o⁴⁷

warcabnica kością sadzona

księga pisana wiązana bez oprawy

³⁶ Zapewne Epitomes orthographiae Aldi Manutii [...] (Antverpiae 1579).

³⁷ Constitutiones in dioeciesiana synodo Wladislawiensi praesidente reverendissimo in Christo patre atque D[omino] Stanislao Carncovio (Coln Maternus Cholinus 1572).

³⁸ Joachimi Camerarii Historiae Jesu Christi filii Dei (Basileae 1566).

³⁹ Może Ludus L. Annaei Senecae (Basileae 1516).

⁴⁰ Mikołaja Olahusa Historia spraw Atyle króla węgierskiego (Kraków 1574).

⁴¹ Zapewne Cathechesis Davidis Chytraei recens recognita [...] (Wittenbergae 1569 lub którejś z następnych wydań).

⁴² In funere Sigismondi Augusti Poloniae regis oratio autorstwa Johanneses Dymitra Solikowskiego (Cracoviae 1574).

⁴³ Marcina Bielskiego Sprawa rycerska (Kraków 1569).

⁴⁴ Duo volumina epistolarum obscurorum virorum ad D-M.: Ortuinum Gratium, denuo excusae et a mendis repurgatae autorstwa Ulricha von Hutten (wydanie 1556, 1557 lub 1570).
⁴⁵ Zapewne Heroica M. Claudii Paradini (Antverpiae 1562).

⁴⁶ Apophthegmatum ex optimis utriusque linguae scriptoribus per Conradum Lycosthenem Rubeaquensem collectorum [...] (Lugduni 1574).

⁴⁷ Ravisii Joannis Textoris Epithetorum opus absolutissimum (Basileae 1565).

[s. 925]

Muflat od perłowej macice
 obrazków w ramach oprawnych 25
 form na herby małych i wielkich siedemset trzydzieści i ośm
 papierów rozmaitych pisanych, książek pisanych i drukowanych nie wiązanych
 sextern w teźże skrzyni nie mało
 księga wszyta w kompaturze i sexterny z nich przepisane o arcybiskupach i bisku-
 pach gnieźnieńskich⁴⁸
 rzemień do halszbantu⁴⁹

Po ławach ksiąg w sexternach nie wiązanych Herbów Rycerstwa Polskiego teraz
 nowo przez Bartosza Paprockiego wydanych trzysta trzydzieści i cztery, ibidem
 supranominatus honoratus Antonius Paczoska retulit se quinque eiusdem tituli
 libros apud Stanislaum Kowinarczki bibliopolam habere.

pudełko białe okrągłe pełne szkatik
 pięć sztuk zielonego płótna do obicia
 koszyk biały
 pulpit
 dzbanek turecki
 szklanic ośm i flaszka szklana
 para skorni kordybanów ich poczodzonych
 konewka drewniana

Skrzynka mała okowana w niej przywilej jakiś Semoviti Masoviae ducis de anno
 14[o]8⁵⁰

książka podarta w batłas brunatny oprawna z herby illuminowanemi⁵¹
 papierów pisanych rozmaitych nie mało.

⁴⁸ Zapewne to wydane w Krakowie w 1574 roku *Vitae archiepiscoporum Gnesnensium* [...] Klemensa Janickiego, którego Paprocki cytuje w *Herbach...* (m.in. s. 230, 286, 292), i notatki do *Cathalogus to iest Porządne opisanie sprawy zywota arcybiskupow gnieźnieńskich* [...], wydanego przez Paprockiego w 1613 roku.

⁴⁹ Alzbant – ozdobny naszyjnik (*Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 1, red. S. Bąk et al., Wrocław 1966, s. 147).

⁵⁰ Najpewniej to przywilej Siemowita dla rodu Boleściców wystawiony w Płocku 13 XII 1408 roku, który Paprocki przytacza we fragmentach w *Herbach...*, s. 181-182, a wspomina go także w *Zrčcadlo slavného Margkrabství moravského* [...], Olomouc 1593, k. 348. Przedrukował go też według edycji Paprockiego w *Herbach...* S. Duńczewski, *Herbarz wielu domow Korony Polskiej y W. X. Litewskiego*, t. 1, Kraków 1757, s. 158-160; a w nieco innej wersji i fragmentach I. Kapica Milewski, *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego*, przedmowa Z. Głóger, Kraków 1870, s. 15-16.

⁵¹ Może to *Banderia Prutenorum* Długosza z ilustracjami Stanisława Durinka, z którego to dzieła Paprocki korzystał, a być może je posiadał (S.K. Kuczyński, *op. cit.*, s. 216).

Wykaz źródeł i bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archivo Romana Societatis Jesu (ARSI):

Lituania 61, Necrologi Provinciae Lituaniae I 1620-1689, k. 219.

Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu (AAP):

Acta Officialia, t. 26-27, 29, 31-32, 134, 143.

Liber Conclusionum Capituli, t. 2.

Archiwum Diecezjalne w Płocku (ADP):

Acta Officialia Plocensia, t. 183, 188-189, 191-193, 196, 202-203, 207, 209-210, 212-213, 220-222.

Acta Episcopalia Plocensia, t. 17, 20-22, 34-35, 183, 187, 191.

Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD):

Archiwum Skarbu Koronnego, ASK 1. Rachunki Królewskie, sygn. 233, 235, 249, 259-260, 268-269, 343, 369.

Grodzkie bobrownickie inskrypcje, t. 1-4.

Grodzkie płockie Decreta Iudicialia, t. 8.

Grodzkie płockie Relationes, t. 1, 3-7.

Grodzkie płockie wieczyste, t. 2-6, 10-15, 17-23, 25, 27-29, 31, 35, 37, 39, 41, 45, 48, 50, 58, 63-64, 67, 70, 75, 83-84, 86, 91, 93, 95, 102-103, 110, 118, 123, 126, 134-137.

Metryka koronna, t. 16, 20, 23-24, 48, 62, 122.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (AMK):

Acta Episcopalia, t. 38.

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK):

Advocatialia Cracoviensia, t. 205.

Castrensia Biēcensia, t. 31.

Castrensia Cracoviensia, t. 80, 103, 113, 125, 129, 131, 135, 175, 192, 201, 515-516, 780-781, 1034.

Consularia Cracoviensia, t. 444, 458.

Scabinalia Cracoviensia, t. 31.

Terrestria Cracoviensia, t. 78, 85, 109, 185.

Terrestria Xianzensia, t. 284, 286, 288a-b, 289b.

Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (ATJKr):

Sygn. 1536 (J. Poszakowski SJ, De viris illustribus Provinciae Lithuaniae Soc. Iesu).

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (BJ):

Cim. 5523.

Cim. 8420.

Rkps 5344/3.

Rkps 5464, t. 11.

Sygn. 5281.

Biblioteka Kórnicka:

Nekrolog opactwa łędzkiego, nr 9.

Biblioteka Narodowa w Warszawie (BN):

Rkps 5582 IV (T.B. Łuszczyński, Silva Heraldica, t. 1-12).

Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu:

Sygn. 50042/I, cz. 1-2 (M. Kociubiński, Księża diecezji przemyskiej do roku 1772, t. 1-2, Jarosław-Przemyśl 1989, mps).

Deutsche Nationalbibliothek Leipzig:

Joannis Myllneri secretarii Rudolphi II Imperatoris commercium epistolicum (L, f. I).

Moravský zemský archiv v Brně (MZA):

Rukopisy moravského zemského archivu (fond G10), inv. č. 784, Kopiař korespondence Jana Jiřího Humpoleckého z Rýbenska přelom 16. a 17. Století, fol. 58r-61r.

Národní archiv Praha (NAP):

Archiv pražského arcibiskupství (APA) I, B 2/2; C 76/8.

Stará manipulace (SM), P 156/1; P 156/2; P 156/3.

Kralovska Komora (KK) 769, 772.

Österreichisches Staatsarchiv Wien (OeStA):

AT-OeStA FHKA (Hofkammerarchiv), HF (Protokolle Hoffinanz), Bücher 0484 –
Protokoll Expedit Prag – 1595.

Zemský archiv v Opavě pobočka Olomouc (ZAOpo):

Lenní dvůr Kroměříž III. Lenní knihy, inv. č. 386 (Roková kniha 1591-1702).

Arcibiskupství Olomouc 1144-1961, díl II. (nelistinná část), sv. 1, Kn. č. 97 (Kopíř české korespondence biskupa Pavlovského s úředníky, šlechtou a městy, 1586).

Arcibiskupství Olomouc 1144-1961, díl II. (nelistinná část), sv. 1, Kn. č. 105 (Kopíř české korespondence biskupa Pavlovského s úředníky, šlechtou a městy, 1592).

Arcibiskupství Olomouc 1144-1961, díl II. (nelistinná část), sv. 1, Kn. č. 106 (Kopíř české korespondence biskupa Pavlovského s úředníky, šlechtou a městy, 1594).

Státní okresní archiv v Olomouci (SOkAO):

Zlomky registratur, 4152 (list Milichterovej ws. sprzedaży Zrcadla).

Centralnyj Deržawnyj Istorycznyj Archiw Ukrainy, m. Kyjiw (Центральний державний історичний архів України Київ; CDIAUK):

Księgi grodzkie włodzimierskie (fond 28), t. 47.

Centralnyj Deržawnyj Istorycznyj Archiw Ukrainy, m. Lwiv (Центральний державний історичний архів України Львів; CDIAUL):

Księgi grodzkie halickie (fond 5), t. 11.

Księgi grodzkie przemyskie (fond 13), t. 58, 62, 66, 68, 82, 86, 171, 177, 316, 318, 333, 681.

Księgi miejskie lwowskie (fond 52), opis 2, spr. 388-389, 712.

Księgi ziemskie przemyskie (fond 14), t. 9.

Księgi ziemskie przeworskie (fond 12), t. 9-10, 15, 20, 37, 38.

Źródła drukowane

Album studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. 3: *Ab anno 1551 ad annum 1606*, wyd. A. Chmiel, Kraków 1896.

Album studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. 4: *Continens nomina studiosorum ab anno 1607 ad annum 1642*, wyd. J. Zathej, Kraków 1950.

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego, t. 12, Lwów 1887; t. 13, Lwów 1888; t. 17, Lwów 1901.

Akta Rzeczypospolitej Babińskiej, wyd. S. Windakiewicz, Kraków 1894.

Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego, t. 3: 1582-1584, wyd. J. Siemieński, Kraków-Warszawa 1913.

- Balbin B., *Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae, Decas II Liber I, qui est Pro[oe]-mialis ad Stemmatographiam Bohemiae, in quo scilicet generatim de probitate, authoritate [et] dignitate nobilitatis Bohemicae tractatur*, Pragae 1687.
- Błaszowski K.M., *Dies equitis*, Vilnae 1651.
- Bohuslai Balbini E S. I. *Bohemia docta, opus posthumum editum notisque illustratum ab Raphaele Ungar*, pars 2, Pragae 1778.
- Braun D., *De Scriptorum Poloniae Et Prussiae Historicorum, Politicorum, JCtorum typis impressorum ac manuscriptorum in bibliotheca Brauniana collectorum [...]*, Coloniae 1723.
- Cardinalis Hosii Epistolarum, vol. 2: 1551-1558, pars 1-2, ed. F. Hipler, V. Zakrzewski, Cracoviae 1886-1888, *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia*, 9.
- Czajkowski F.S., „Regestr Diecezjów” Franciszka Czaykowskiego, czyli Właściciele ziemscy w Koronie 1783-1784, oprac. K. Chłapowski, S. Górczyński, Warszawa 2006, *Szlachta Polska*.
- Dachnowski J.K., *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, wyd. Z. Pentek, Kórnik 1995.
- Dudithius A., *Epistulae*, ed. L. Szczucki, T. Szepessy, pars 4: 1575, Budapest 1998.
- Duńczewski S., *Herbarz wielu domow Korony Polskiej y W. X. Litewskiego*, t. 1, [Kraków 1757].
- Estreicher K., *Bibliografia polska*, cz. 3, t. 13, Kraków 1912; t. 24, Kraków 1912.
- Estreicher S., *Bibliografia polska*, t. 36, cz. 3, Kraków 2020.
- Heidenstein R., *Dzieje Polski od śmierci Zygmunta Augusta do roku 1594. Ksiąg XII*, przeł. M. Gliszczynski, oprac. J. Byliński, W. Kaczorowski, Opole 2015.
- Inwentarz starostwa płockiego z 1572 r., [w:] *Lustracje województwa płockiego 1565-1789*, wyd. A. Sucheni-Grabowska, S.M. Szacherska, Warszawa 1965, s. 161-204, *Lustracje Dóbr Królewskich XVI-XVIII Wieku. Mazowsze*.
- Kameniček F., *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl 1-3, Brno 1900-1905.
- Kapica Milewski I., *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego*, przedmowa Z. Gloger, Kraków 1870.
- Księga bracka i nekrolog opactwa Panny Marii w Lubiniu*, oprac. Z. Perzanowski, Warszawa 1976, *Pomniki Dziejowe Polski. Seria 2*, t. 9, cz. 2.
- Księgi podskarbińskie z czasów Stefana Batorego 1576-1586*, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1881, *Źródła Dziejowe (Warszawa)*, t. 9.
- Łuszczynski B., *Dokumenta z archiwum aktów grodzkich i ziemskich b. województwa krakowskiego*, „Dodatek Miesięczny do «Gazety Lwowskiej». Poświęcony historii, statystyce i ekonomii krajowej” R. 1, 1872, t. 1, z. 3, s. 182-183.
- Marticularum Regni Poloniae summa, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, t. 1-5, ed. T. Wierzbowski, Varsoviae 1905-1919; t. 6, ed. M. Woźniak, Varsoviae 1999.
- Materyały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich*, t. 2: 1526-1830, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1904.
- Metryka brygidek lubelskich*, oprac. J.R. Marczewski, Lublin 2011.
- Niesiecki K., *Herbarz polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 1-10, Lipsk 1839-1846.
- Niesiecki K., *Korona Polska przy złotey wolności starożytnemi wszystkich kathedr, prowincyi y rycerstwa kleynotami [...]* ozdobiona [...], t. 1-4, Lwów 1728-1743.

- Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich, wyd. Ż. Pauli, Lwów 1846.
- Paprocki B., *Cathalogus to iest Porządne opisanie sprawy zywota arcybiskupow gnieźnieńskich, od záczcégia wiary świętey kátholickiey w Polsce, aż do tego czásu, krotko wierszem opisáne, á ná światło wydáne*, Kraków 1613.
- Paprocký B., *Diadochos id est successio, jinák Posloupnost knížat a králův českých, biskupův i arcybiskupův pražských a všech třech stavův slavného Království českého, to jest panského, rytířského a městského, krátce sebraná a vydaná skrze Bartoloměje Paprockého z Glogol a z Paprocké Vůle*, Praha [1602].
- Paprocki B., *Dziesięcioro Przykazanie mężowo, ktore każda poczeiwa a cnotliwa małżonka ma umieć [...]*, Kraków 1575.
- Paprocki B., *Gniazdo cnoty*, Kraków 1578.
- Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1584.
- Paprocki B., *Hetman albo własny konterfet hetmański*, Kraków 1578.
- Paprocki B., *Historia žalosna o prętkości y okrutności tatarskiey, a o srogim mordowaniu popsowaniu ziemie ruskiey y podolskiey. Które się stało Księżyca Października roku 1575*, Kraków 1575.
- Paprocký B., *Jiná částka Nová kratochvíle, s kterouž bohyně Venus na svět vyšla, pět set žertův i jiných kratochvilných příkladův s sebou vede, z rozličných příběhův sebrané a v nově vydané od Bartoloměje Paprockéh[o] z Glogol a z Paprocké Vóle*, Praha 1598.
- Paprocki B., *Koło Rycerskie w ktorym rozmaite stworzenia rozmowy swe maią. Skąd człowiek może przykład wziąć, iako sam ma żyć, insze uczyć, y czego się wystrzegać [...]*, [Kraków 1576].
- Paprocki B., *Nauka rozmaitych philozophów około obierania żony*, Kraków 1602.
- Paprocki B., *Nauka y przestrogi na rozne przypadki ludzkie z pisma Doktorow S. y innych mężow uczonych, krotko polskim wierszem napisane [...]*, Kraków 1613.
- Paprocký B., *Nová kratochvíle, s kterouž Pallas na svět přišla, jak nětco žertův, tak také i pěkných kratochvilných příkladův z rozličných příběhův lidských sebraných s sebou vedouce, nyní v nově na světlo vydaná skrz Bartoloměje Paprockého z Glogol a z Paprocké Vóli*, Praha 1600.
- Paprocký B., *Nová kratochvíle, s kterouž tři bohyně, totiž Iuno, Pallas a Venus na svět přišly, jedna každá z nich pět set jak žertův, tak také utěšených příkladův v rozličných případnostech a příbězích k potěšení lidskému ukazujíc, na tři díly rozdělená a nyní v nově skrz Bartoloměje Paprockého z Glogol a Paprocké Vóli etc. vydána*, Praha 1597.
- Paprocký B., *Obora aneb zahrada w které rozličná stwořeni rozmławuáni swá magi w nowe vydaná*, Praha 1602.
- Paprocki B., *Ogrod Krolewsky w Ktozem o początku Cesarzow Rzymских, Arcyxiążąt Rakuskich Krolow, Polskich, Czeskych, Xiążąt Slanskich, Ruskich, Litewskich, Pruskich rozrodzenia ich krotko opisane naidziesz*, Praga 1599.
- Paprocký B., *Oratio ad amplissimos et nobilissimos Regni Bohemiae viros*, Praha 1589.
- Paprocký B., *Pamatka Čzechum v Kheredes, a neb v Erle misyce Ržigna dne 26 létha Páné 1596 pobitým. Učiněna od Bartholoméje Paprockého z glogol a Paprocké Woly. Nullus hominum, fidelior est amicus, tumulo. Ziadný z Lydj nenj člověku tak wérnym prjetelem jako Hrab*, Praha 1596.

- Paprocki B., *Pamięć nierządu w Polsce przez dwie fakcye uczinione w roku 1587, którego skutki co daley to gorsze a ku wielkiej się skazie rzeczy pospolitey zaczęły [...]*, [Praga] 1588.
- Paprocki B., *Panosza. Tho iest wystawienie panow y paniąt ziem ruskich y podolskich [...]*, Kraków 1575.
- Paprocký B., *Půst tělesný, jak nám j[es]t potřebný k nabytí a dosažení života věčného krátce z Nového i Staré[h]o zákona i písem doktorův svatých poznamenány, sebraný a vydaný léta Páně 1601 skrze Bartoloměje Paprocké[h]o z Glogol a Paprocké Vóli, Praha 1601.*
- Paprocký B., *Rozmlouvání aneb Hádání chudého člověka s bohatým, z kteréhož se jeden každý muž naučit dobrých a pobožných skutkův, vybraná z Písma s[vatéh]o a vydaná od Bartoloměje Paprockého z Glogol etc., Brno 1606.*
- Paprocký B., *Rozmlouvání kolátora s farářem velmi pěkné každému křesťanskému člověku užitečné, nyní v nově sepsané a vydané léta Páně 1607 od Bartoloměje Paprockého z Glogol etc., Brno 1607.*
- Paprocký B., *Rozmowa podawce z plebanem o trzech skutkach zbawiennych ktoremi się człowiek z Panem Bogiem z lacza laskawym go sobie czyni to jest postem, ialmuzna a modlitwa, tegoż autora, wkrótce zebrana a wydana roku pańskiego 1611, Poznań 1611.*
- Paprocki B., *Senator*, Kraków 1579.
- Paprocký B., *Štambuch Slézský, v kterém hospodář s hostem o mnohých věcech spasitelných rozprávějí, pod erby a rody starodávných pánův, pánův a rytířstva Knížetství horních v Slezi na čtyři částky a dvě knihy sebrané a sepsané ode mě, Bartoloměje Paprockého z Glogol etc., Brno 1609.*
- Paprocký B., *Štambuch Slézský*, Brno 1609. *Výběr. Heraldicko-genealogické Předmluvy Strom z erbův starodávných rodův učiněný, upor. K. Müller, Opava 2004.*
- Paprocki B., *Testament starca jednego, który miał trzech synów*, Kraków 1578.
- Paprocký B., *Třinácte tabulí věku lidského krátce sepsaných a vydaných roku Božího 1601 skrze Bartoloměje Paprockého z Glogol etc., Praha 1601.*
- Paprocki B., *Upominek albo przestroga zacnemu Narodowi Polskiemu y wszitkiem Stanom Wielkiego Xięstwa Litewskiego, namnieiszi Sługa i brat na to interregnum oddaie*, [Praga 1587].
- Paprocki B., *Wesele bogiń z szczęśliwego zwycięstwa i z fortunnego przyjachania Króla Polskiego Stefana Batorego z ziemie Moskiewskiej do państw jego w roku 1580*, Kraków 1581.
- Paprocký B., *Zrčadlo slavného Margkrabství moravského, v kterémž jeden každý stav dávnost, vzácnost i povinnost svou uhlédá. Krátce sebrané a vydané roku 1593 skrze Bartoloměje Paprockého z Glogol a Paprocké Vóli, Olomouc 1593.*
- Paprocki Ł., *Łaski cudowne przy kosciele sieprskim Wniebowzięcia Pełney Łaski Bogarodzice Panny w Woiewodztwie Płockim*, Warszawa 1652.
- Pelzel F.M., *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler*, Prag 1782.
- Pruszcz P.H., *Forteca duchowna królestwa polskiego; Z Żywotów świętych, tak iuż Kanonizowanych y Beatyfikowanych, iak też świętobliwie żyjących Patronów Polskich; Także*

- z Obrazów Chrystusa Pana, y Matki iego Przenajświętszey, w Oyczyźnie naszey cudami wielkiemi słynących, Kraków 1662.
- Simonis Starovolscii Scriptorum Polonicorum Hekatontas seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae, Francoforti 1625.
- Sinapio J., *Schlesischer Curiositäten erste Vorstellung darinnen die ansehnlichen Geschlechter des Schlesiischen Adels [...]*, Leipzig 1720.
- Starowolski S., *Setnik pisarzy polskich albo pochwały i żywoty stu najznakomitszych pisarzy polskich*, przeł. J. Starnawski, wstęp F. Bielak, J. Starnawski, Kraków 1970.
- Statuta Casimiri Magni, wyd. B. Ulanowski, „Archiwum Komisji Prawniczej” 1921, t. 4.
- Statuta terrestria in conventionibus Cracoviensi et Wartensi laudata, wyd. B. Ulanowski, „Archiwum Komisji Prawniczej” 1921, t. 4.
- Volumina constitutionum, t. 2: 1550-1609, vol. 2: 1587-1609, oprac. S. Grodziski, przedm. W. Uruszczał, Warszawa 2008.
- Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie od roku 1732 do roku 1782 wydanego, t. 2: Ab anno 1550 ad annum 1609; t. 4: Ab anno 1641 ad annum 1668, Petersburg 1859.
- Wiadomości do dziejów polskich z Archiwum Prowincyi Szląskiej, wyd. A. Mosbach, Ostrów 1860.
- Witte H., *Diarium biographicum in quo scriptores seculi post natum Christum XVII. Praecipua [...] juxta annum diemque cuiusvis emortuale concise descripti magno adducuntur numero*, Gedani [1688].

Opracowania

- Adamowicz A., *Stanowisko herbarza Bartosza Paprockiego w historii naszej*, „Biblioteka Warszawska” 1861, t. 1, s. 384-403.
- Baczewski S., *O wolność szlachty. Ideowe konteksty wypowiedzi literackich związanych z bitwą pod Byczyną*, [w:] *Wojny, bitwy i potyczki w kulturze staropolskiej*, red. W. Pawlak, M. Piskała, Warszawa 2011, s. 117-130, *Studia Staropolskie. Series Nova*, t. 30(86).
- Baliński M., *Paprocki i Panosza. Przegląd pism Bartosza Paprockiego*, [w:] M. Baliński, *Studia historyczne*, Wilno 1856, s. 325-346.
- Bandtkie J.S., *Historia drukarni krakowskich, od zaprowadzenia druków do tego miasta aż do czasów naszych, wiadomością o wynalezieniu sztuki drukarskiej poprzedzona*, Kraków 1815.
- Bandtkie J.S., *Życie Bartłomieja Paprockiego z rękopismu JP. Piotra Cerroni w Brnie na Morawach*, [w:] *Historia drukarni w Królestwie Polskiem i Wielkiem Xięstwie Litewskiem jako i w krajach zagranicznych, w których polskie dzieła wychodziły*, t. 3: *Druki polskie zagraniczne*, Kraków 1826, s. 166-168.

- Bartosza Paprockiego dwie broszury polityczne z lat 1587 i 1588, wyd. J. Czubek, Kraków 1900, Biblioteka Pisarzy Polskich, nr 38.
- Bartosza Paprockiego Koło rycerskie, wyd. W. Czermak, Kraków 1903, Biblioteka Pisarzy Polskich, nr 44.
- Bartoszewicz J., *Historja literatury polskiej potocznym sposobem opowiedziana*, Warszawa 1861.
- Bartoszewicz K., *Szkice i portrety literackie*, t. 1, Kraków 1930.
- Bentkowski F., *Historja literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*, t. 1, Warszawa–Wilno 1814.
- Bibrzycki K., *Palczowski Zygmunt h. Orla (zm. 1587)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 25, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1980, s. 64–65.
- Biedrzycka A., *Taranowski Andrzej h. Belina*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 52, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2018, s. 188–194.
- Biedrzycka A., *Tazbir J., Starowski (Starovolscius) Szymon*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 42, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2004, s. 356–360.
- Bielski J., *Kronika polska Marcina Bielskiego. Nowo Przez Ioach. Bielskiego syna iego wydana*, Kraków 1597.
- Biliński A., *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów. Studium historyczno-heraldyczne*, Warszawa 1932.
- B.N., „Časopis Matice moravské” roč. 47, 1923, s. 295–296.
- Bodniak S., *Nieznany druk Bartosza Paprockiego*, „Pamiętnik Literacki” R. 26, 1929, nr 1/4, s. 81–83.
- Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 1–16, Warszawa 1899–1913.
- Borkowska M., *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 1–4, Warszawa 2004–2010.
- Borkowska M., *Z dziejów opactwa cystersów w Wąchocku*, Kielce 1998.
- Boroda K., *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego w późnym średniowieczu*, Kraków 2010.
- Borovička J., *Pád Želinského. Obsazeni nejvyšších zemských úřadů v Čechách v letech 1597–1599*, „Český časopis historický” roč. 28, 1922, seš. 3–4, s. 277–304.
- Brown J., *Biblioteka pisarzy asystency polskiej Towarzystwa Jezusowego*, Poznań 1862.
- Bruzdziński A., *Biskup krakowski Piotr Tylicki wobec zakonów w swojej diecezji (1607–1616)*, „Folia Historica Cracoviensia” 2004, t. 10, s. 49–69, <https://doi.org/10.15633/fhc.1232>.
- Chłapowski K., *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795. (Materiały źródłowe)*, Warszawa 2017.
- Chmielowski P., *Historja literatury polskiej od czasów najdawniejszych do końca XIX wieku*, t. 1: *Od czasów najdawniejszych do wystąpienia Mickiewicza*, Lwów–Warszawa [1915].
- Chodynicki I., *Dykcyonarz uczonych Polaków, zawierający krótkie rysy ich życia, szczególne wiadomości o pismach i krytyczny rozbiór ważniejszych dzieł niektórych*, t. 2, Lwów 1833.
- Chronologia sejmów Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1569–1793)*, red. L.A. Wierzbicki, D. Kupisz, Warszawa 2021.

- Chudzyński M., *Sierpc siedemnastowieczny*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, red. M. Chudzyński, Sierpc 2003, s. 155-183.
- Czacki T., *O litewskich i polskich prawach o ich duchu, źródłach, związku i o rzeczach zawartych w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydanem*, t. 1-2, Warszawa 1801.
- Česká kronika, wyd. J. Lacina, Praha 1896.
- Czubek J., *Wstęp*, [w:] *Bartosza Paprockiego dwie broszury polityczne z lat 1587 i 1588*, wyd. J. Czubek, Kraków 1900, s. III-X, Biblioteka Pisarzy Polskich, nr 38.
- Dembiński P., *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium topograficzne 1428-1500*, Poznań 2012, *Prace Komisji Historycznej – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk*, t. 68.
- Derwich M., *Materiały do słownika historyczno-geograficznego dóbr i dochodów diecezji benedyktyńskiego opactwa św. Krzyża na Łysej Górze do 1819 r.*, Wrocław 2000, *Opera ad Historiam Monasticam Spectantia. Series 3, Libelli*, 2.
- Dobrovský J., *Rozličnosti v exemplářích Diadochu Barth. Paprockého*, „Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách” roč. 2, 1828, č. 2, s. 119-123.
- Dostálová M., *Jan Myllner z Milhauzu, úředník rudolfínské doby*, [w:] *Historie 1997. Celostátní vědecká konference Brno 3.-5. prosince 1997*, red. J. Libor, Brno 1998, s. 105-141.
- Dubas-Urwanowicz E., *Mężowie stanu, awanturnicy czy zdrajcy? Dzieje rodu Zborowskich z XVI wieku*, Warszawa 2018.
- Dubiecki M., *Historia literatury polskiej na tle dziejów narodu skreślona*, t. 1, Warszawa 1888.
- Dudik B., *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrafthume Mähren*, Wien 1868.
- Dumowska B., *Bartosz Paprocki herbu Jastrzębiec – renesansowy pisarz spod Sierpca. Czasy, człowiek, dzieło*, Sierpc [2015].
- Dworzaczek W., *Paprocki Bartłomiej (Bartosz)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 25, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1980, s. 177-180.
- Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, red. M. Chudzyński, Sierpc 2003.
- D'Elvert Ch., *Beiträge zur Geschichte v. Statistik Mährens u. Oesterreichisch-Schlesiens*, vol. 1: *Geschichte des Bücher- und Steindruckes, des Buchhandels, der Bücher-Censur und der periodischen Literatur, so wie Nachträge zur Geschichte der historischen Literatur in Mähren und Oesterreichischen Schlesiens*, Brünn 1854.
- D'Elvert Ch., *Zur Geschichte des Erzbisthums Olmütz und insbesondere seines mehrhundertjährigen Kampfes mit den mährischen Ständen und der Staatsgewalt*, Brünn 1895.
- Fundacja Silva Rerum Polonarum upamiętnia w Czechach miejsca związane z wybitnymi Polakami, „Głos. Gazeta Polaków w Republice Czeskiej”, 29 III 2021.
- Gacki J., *Benedyktynski klasztor na Łysej Górze*, Warszawa 1873.
- Gacki J., *Klasztor Święto-Krzyżki księży Benedyktynów na Łysej Górze*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1862, t. 9, s. 495-524.
- Gawarecki W.H., *Wspomnienia o Bartoszu właściwie Bartłomieju Paprockim, niegdy podczaszym ziemi dobrzyńskiej*, „Dzwon Literacki” 1853, oddział 2, t. 1, s. 289-302.

- Gębarowicz M., *Kultura umysłowa Lwowa w dobie renesansu (paralele, związki i przeciwieństwa z Krakowem)*, [w:] *Cracovia litterarum. Kultura umysłowa i literacka Krakowa i Małopolski w dobie Renesansu. Księga zbiorowa Międzynarodowej Sesji Naukowej w czterechsetlecie zgonu Jana Kochanowskiego (w Krakowie, 10-13 października 1984 r.)*, red. T. Ulewicz, Kraków 1991, s. 481-509.
- Gmiterek H., *Przyczynek do dziejów „Zrcadla slavného Margkrabství moravského” Bartłomieja Paprockiego*, [w:] *Rycerze, wędrowcy, kacerze. Studia z historii średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europy Środkowej*, red. B. Wojciechowska, W. Kowalski, Kielce 2013, s. 127-132.
- Gmiterek H., *Udział duchowieństwa polskiego w procesach rekatolizacji w Czechach doby przedbiałogórskiej*, [w:] *Kościół w społeczeństwie w Czechach i w Polsce. W średniowieczu i w epoce nowożytnej*, red. W. Iwańczak, A. Januszek-Sieradzka, J. Smołucha, Kraków 2020, s. 99-114.
- Gmiterek H., Sobotkova M., *Otazníky kolem Zrcadla slavného Margkrabství moravského Bartoloměje Paprockého z Hlohola a Paprocké Vůle*, „Česká literatura” 1987, vol. 35, č. 3, s. 258-261.
- Gojniczek W., *Ślązacy w otoczeniu biskupów ołomunieckich w XVI wieku*, [w:] *Per saecula ad tempora nostra*, sv. 1, upor. J. Mikulec, M. Polívka, Praha 2007, s. 338-344, *Práce Historického ústavu AV ČR. Řada C, Miscellanea*, sv. 18.
- Gorais. *Poemat Seb. Fab. Klonowica*, oprac. W. Okęcki, Warszawa 1875.
- Grzebień L., *Słownik jezuitów polskich 1564-1990*, t. 8, Kraków 1993, s. 131 (mps).
- Grzybowski M.M., *Obiekty sakralne Sierpca*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, red. M. Chudzyński, Sierpc 2003, s. 643-682.
- Hosák L., *Obecni učty přiborské ze XVII. stol.*, „Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci” roč. 34, 1923, s. 92-93.
- Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava, Praha 1981.
- Hruboš J., *Polský původ moravské šlechty v genealogickém díle Bartoloměje Paprockého z Hlohola a Paprocké Vůle*, [w:] *Zamky, statky a úřady. Stopy polských šlechtických rodů na území České republiky v pramenech z 16.-20. století / Pałace, posiadłości i urzędy. Ślady polskich rodów magnackich i szlacheckich na terenach Republiki Czeskiej w źródłach od XVI do XX wieku*, red. J. Brňovják, Ostrava–Częstochowa 2019, s. 309-333, *Nobilitas in Historia Moderna*, t. 9.
- Janociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maecenatumque memoriae maseellae*, vol. 3, ed. S.T. Linde, Warszawa 1839.
- Jaworski R., *Wstęp*, [w:] *Ł. Paprocki, Łaski cudowne przy kosciele sieprskim Wniebowzięcia Pełney Łaski Bogarodzice Panny w wojewodztwie płockim*, Warszawa 1983, s. I-VII.
- Jireček J., *Anthologie z literatury české doby střední*, Praha 1858.
- Jireček J., *Bartoloměj Paprocký z Hlohola a z Paprocké Vůle a spisovatelska činnost jeho*, „Časopis Musea Království Českého” roč. 40, 1866, č. 1, s. 3-34.
- Jireček J., *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*, sv. 2, Praha 1876.
- Jungmann J., *Historie literatury české*, Praha 1825.
- Juszyński M.H., *Dykcyonarz poetów polskich*, t. 2, Kraków 1820.

- Kaczorowski W., Sękowski R., *Herby szlachty księstwa opolsko-raciborskiego w Sztambuchu Śląskim Bartosza Paprockiego*, [w:] *Studia historyczno-prawne. Księga poświęcona pamięci Profesora Jana Seredyki*, red. W. Kaczorowski, Opole 2008, s. 139-175.
- Kapuścińska A., „Klejnot kapłaństwa”. Poetyckie *kommemoracje virtutis sacerdotis* w XVI-wiecznym zbiorze „Herbów rycerstwa polskiego” Bartosza Paprockiego na tle europejskiej tradycji teologicznej i parenetycznej, „*Studia Gdańskie*” 2010, t. 26, s. 225-243.
- Karpluk M., Bartłomiej Paprocki w kontekście epoki (zarys problematyki), [w:] *Świat Słowian w języku i kulturze. 7. Kulturoznawstwo, historia*, red. E. Komorowska, A. Krzanowska, Szczecin 2006, s. 97-101.
- Karpluk M., *Obraz żony w twórczości Bartłomieja Paprockiego*, [w:] *Słowo, tekst, czas. 9. Człowiek w przestrzeni słownika i tekstu. Materiały IX Międzynarodowej Konferencji Naukowej* (Szczecin, 8-10 listopada 2007 r.), red. M. Aleksiejenko, M. Horda, Szczecin 2008, s. 345-349.
- Karpluk M., *Typ nasz Ostroś o Janie Ostrowskim w epigramatach Bartosza Paprockiego* (1575), [w:] *Munuscula linguistica. In honorem Alexandrae Ciślikowa oblata*, red. K. Rymut, Kraków 2006, s. 217-222.
- Kersken N., *Geschichtsschreibung im Exil. Historiker und ihre Texte im Kontext erzügener Migration*, [w:] *Glaubensflüchtlinge. Ursachen, Formen und Auswirkungen frühneuzeitlichen Konfessionsmigration in Europa*, Hrsg. J. Bahlecke, Berlin 2008, s. 27-61.
- Klebowicz G., *Organizacja parafialna diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w XIV-XVI wieku*, Lublin 2013, *Prace Ośrodka Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce KUL*, 12.
- Kneschke E.H., *Deutsche Graffen-Haeuser der Gegenwart. In Heraldischer, Historischer und Genealogischer Beziehung*, Bd. 2: L-Z, Leipzig 1853.
- Kobliha K., *Historický nástin okresu vsetinského*, [w:] *Okres vsetinský. Obraz přírodní, kulturní a hospodářský*, Vsetín 1938, s. 69-303.
- Koczerska M., *Uwagi o terminologii pokrewieństwa i powinowactwa w polskich źródłach historycznych*, [w:] *Genealogia – problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, red. J. Hertel, Toruń 1982, s. 27-47.
- Koczur-Lejk K., *Bartłomiej Paprocki – piśmiennictwo i przekład. W stronę kontrreformacji*, Szczecin 2014, *Rozprawy i Studia / Uniwersytet Szczeciński*, t. 895.
- Koczur-Lejk K., *Obraz małżeństwa w utworach Bartłomieja Paprockiego* *Nauka obierania żony i Stav manželský*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. 7*, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław 2009, s. 111-117, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 3159. *Slavica Wratislaviensis*, 150.
- Koczur-Lejk K., *Sentencje w czeskich dziełach Bartłomieja Paprockiego*, „*Bohemistyka*” 2019, nr 3, s. 365-378, <https://doi.org/10.14746/bo.2019.3.6>.
- Koczur-Lejk K., *Starość jako etap życia w dziele Bartłomieja Paprockiego* *Trinácte tabulí věku lidského*, „*Slavica Vratislaviensis*” 2016, t. 163, s. 429-438, <https://doi.org/10.19195/0137-1150.163.36>.

- Kolár J., *Paprocký Bartoloměj z Hlohol a Paprocké Vůle*, [w:] *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, díl 3, sv. 2, red. J. Opelík, Praha 2000, s. 785-787.
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1978, Biblioteka Miłośników Języka.
- Korrespondence Josefa Dobrovského, díl 2: *Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Samuele Bandtkeho z let 1810-1827*, wyd. V.A. Francev, Praha 1906.
- Korytkowski J., *Praláci i kanonicy katedry metropolitální gnieźnieńskiej od roku 1000 až do dni naszych. Podług źródeł archiwalnych*, t. 1-4, Gniezno 1883.
- Kowalska H., *Kostka Jan*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 14, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1968-1969, s. 345-348.
- Kowalska H., *Mielecki Mikołaj*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 20, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1975, s. 759-764.
- Kozierowski S., *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*, t. 2, Poznań 1928.
- Kozłowski F., *Dzieje Mazowsza za panowania książąt*, Warszawa 1858.
- Krajewski M., *Dobrzyński słownik biograficzny. Ludzie europejskiego regionu, Włocławek 2002*.
- Krejčí K., *Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle*, [w:] B. Paprocký, *Zrcadlo Čech a Moravy*, Praha 1941, s. 239-253, *Národní klenotnice*, sv. 19.
- Krejčí K., *Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle. Život – dílo – forma a jazyk*, Praha 1946.
- Krzyżanowski J., „Historia o Equanusie, krolu skockim”. Nieznana powieść Bartosza Paprockiego, „Pamiętnik Literacki” R. 21, 1924/1925, nr 1/4, s. 247-285.
- Kuczyński S.K., *Herby w twórczości historycznej Długosza*, [w:] *Sztuka i ideologia XV wieku. Materiały sympozjum Komitetu Nauk o sztuce Polskiej Akademii Nauk*, Warszawa 1-4 grudnia 1976 r., red. P. Skubiszewski, Warszawa 1978, s. 211-232.
- Kujawy i ziemia dobrzyńska w drugiej połowie XVI wieku, cz. 1-2, red. W. Duży, Warszawa 2021, *Atlas Historyczny Polski / Polska Akademia Nauk. Instytut Historii. Mapy Szczegółowe XVI Wieku*, 6.
- Kurak E., *Autokreacja Bartłomieja Paprockiego (ok. 1543-1614) w świetle listów dedykacyjnych w Gnieździe cnoty oraz Herbach rycerstwa polskiego*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nauki Społeczne” 2016, nr 14(3), s. 39-53.
- Kurak E., *Lwów – miasto uczonych w twórczości Bartłomieja Paprockiego (1543-1614)*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nauki Społeczne” 2015, nr 10(1), s. 51-80.
- Lechicki C., *Mecenat Zygmunta III i życie umysłowe na jego dworze*, Warszawa 1932, [reedycja Oświęcim 2018].
- Leitsch W., *Das Leben am Hof König Sigismunds III. von Polen*, Bd. 1-4, Kraków-Wien 2009, <https://doi.org/10.1553/oxo018c376>.
- Lelewel J., *Joachima Lelewela Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke. Historia drukarni krakowskich – tudzież Historia Biblioteki Uniw. Jagiell. w Krakowie a przydany Katalog inkunabułów polskich*, t. 2, Wilno 1826.

- Lesiński B., *Konstytucja sejmowa z 1768 roku o opiece i zdolności do czynności prawnych*, [w:] *Dawne prawo i myśl prawnicza. Prace historyczno-prawne poświęcone pamięci Wojciecha Marii Bartla*, red. J. Malec, W. Uruszczak, Kraków 1995, s. 227-235.
- Lutyński K., *Poznańscy prałaci i kanonicy w XVI wieku*, „*Saeculum Christianum. Pismo Historyczno-Społeczne*” 1994, t. 1, nr 2, s. 109-153.
- Łempicki J., *Herbarz mazowiecki*, t. 1-2, Poznań 1997; t. 4: *Herbarz szlachty powiatu sierpeckiego*, Sierpc 2008.
- Maciejowski W.A., Bartosz Paprocki, „*Przegląd Naukowy*” 1842, nr 6, s. 225-236.
- Maciejowski W.A., *Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830*, t. 1: *Wstęp do dzieła, tudzież zwroty piśmiennictwa i literatury, zewnętrznie aż do roku 1650 rozważone (z dwoma litografiami)*, Warszawa 1851.
- Macůrek J., *Čechové a Poláci v 2 pol. XVI století (1573-1589). Tři kapitoly z dějin česko-polské politické vzájemnosti*, Praha 1948.
- Macůrek J., *Ještě k tematu Češi a Poláci v minulosti*, „*Sborník Prací Filozoficé Fakulty Brěnenké Univerzity. C. Historica*” roč. 27, 1980, s. 63-75.
- Malý J., *Vlastenský slovník historický*, Praha 1877.
- Mareš P., *Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochvaných seznamů z let 1563/1564-1616/1617*, Praha 2009.
- Mareš P., *Soupis přisedících komorního soudu Českého království v letech 1527-1620*, Praha 2013.
- Marylski E., *Wspomnienia zgonu zasłużonych w narodzie Polaków*, Warszawa 1829.
- Mączak A., *Klientela. Nieformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI-XVIII w*, Warszawa 1994.
- Mecherzyński K., *Historia literatury polskiej dla młodzieży*, Kraków 1873.
- Měšt'an A., Bartłomiej Paprocki a Adam Czahrowski: dva političtí emigranti básníci, „*Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*” roč. 65, 1996, č. 3, s. 327-332.
- Müldner J., *Jan Myllner z Milhauzu*, díl 2: *Dopisy a činnost úřední*, Praha 1934.
- Natoński B., Paprocki Łukasz, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 25, red. E. Rostrowski, Wrocław et al. 1980, s. 185-186.
- Navrátil B., *Biskupství olomoucké 1576-1579 a volba Stanislava Pavlovského*, v Praze 1909.
- Nebeský J.J.K., *Urozenost Lukáše Dembinského z Dembině. K problému uhování rodové paměti v prostředí nižší šlechty na přelomu 16. A 17. Století*, „*Časopis Matice moravské*” roč. 132, 2013, s. 151-173.
- Nieć G., *Książka – Naród – Religia. Dzieje książki czeskiej do czasów odrodzenia narodo-wego*, Kraków 2022, <https://doi.org/10.12797/9788381383806.1>
- Nowak-Dłużniewski J., *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III*, Warszawa 1972.
- Ottův slovník naučný, díl 19, Praha 1902.
- Pacuski K., *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku. Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym*, Warszawa 2009.
- Pánek J., *Biskup Stanislav II Pawłowski, Polacy i Czesi. (Prałat, polityk i mecenas pośrednikiem pomiędzy dwoma sąsiednimi narodami)*, [w:] *Polacy w Czechach – Czesi w Polsce. X-XVIII wiek*, red. H. Gmiterek, W. Iwańczak, Lublin 2004, s. 89-101.

- Pánek J., *Poslední Rožmberkové. Velmoži české Renesance*, Praha 1989.
- Pauli Ž., *Wiadomość o życiu i pismach Bartłomieja Paprockiego*, [w:] B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858, s. 1-13.
- Pawiński A., *Wielkopolska*, Warszawa 1883, *Źródła Dziejowe*, t. 12, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 1.
- Peřinka FV., *Dějiny města Kroměříže I*, Kroměříž 1913.
- Petrů E., *Autor dvou literatur – Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle*, [w:] B. Paprocký, *O válce turecké a jiné příběhy*, Praha 1982.
- Pieńkowski M.A., *Trudna droga do władzy w Rzeczypospolitej. Sejm koronacyjny Zygmunta III 1587/1588 i sejm pacyfikacyjny 1589 roku*, Warszawa 2021.
- Pietruski O., *Elektorów poczet którzy niegdyś głosowali na elektów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III roku 1674, Augusta II roku 1697 i Stanisława Augusta roku 1764 najjaśniejszych królów polskich, wielkich książąt litewskich itd.*, Lwów 1845.
- Piśmiennictwo staropolskie. *Hasła osobowe N-Ż*, oprac. R. Pollak, Warszawa 1965, *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. 3.
- Plewczyński M., *Bitwa pod Byczyną, 24 I 1588*, „*Studia i Materiały do Historii Wojskowości*” 1971, t. 17, s. 125-170.
- Plewczyński M., *Sieniański Hieronim*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 37, red. E. Rostworowski, Warszawa-Kraków 1996-1997, s. 120.
- Plewczyński M., *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. 2: *Lata 1548-1575*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2012, *Bitwy/Taktyka*, 42; t. 3: *Lata 1576-1599*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2013, *Bitwy/Taktyka*, 56.
- Plewczyński M., *Żołnierz jazdy obrony potocznej za panowania Zygmunta Augusta. Studia nad zawodem wojskowym w XVI w.*, Warszawa 1985.
- Plaża S., *Historia prawa w Polsce. Zarys wykładu*, cz. 1: *Polska przedrozbiorowa*, Kraków 1991, *Skrypty Uczelniane / Uniwersytet Jagielloński. Instytut Historyczno-Prawny*, nr 657.
- Podraza A., *Gostomski Anzelm*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 8, red. K. Lepszy et al., Wrocław et al. 1959-1960, s. 362-364.
- Pokluda Z., *Držitelé hradu Brumova*, [w:] *Zlínko od minulosti k současnosti*, sv. 16, Zlín 1999, s. 5-92.
- Provazník A., *Bartoloměj Paprocký, zvláště jeho činnost na Moravě*, „*Vlastivědný věstník moravský*” roč. 48, 1996, seš. 1, s. 36-42.
- Przybyliński R., *Hetman Wielki Koronny Mikołaj Mielecki (ok. 1540-1585)*, Toruń 2002.
- Przybylska M., *Hetman Bartosza Paprockiego – zapomniane zwierciadło XVI-wieczne*, [w:] *Lustro (zwierciadło) w literaturze i kulturze. Rozprawy – szkice – eseje*, red. A. Borkowski, E. Borkowska, M. Burta, Siedlce 2006, s. 55-60, *Wyobrażenia i Teksty*, t. 1.
- Pyłypenko W., *W obliczu wroga. Polska literatura antyturecka od połowy XVI do połowy XVII wieku*, przeł. P. Tańkowski, Oświęcim 2016.
- Raubo A., *Renesansowy dyskurs o naturze niewieściej – „Nauka rozmaitych filozofów około obierania żony” Bartosza Paprockiego*, [w:] *Kobieta epok dawnych w literaturze, kulturze i społeczeństwie*, red. I. Maciejewska, K. Stasiewicz, Olsztyn 2008, s. 24-39.

- Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z roku 1628, wyd. Z. Budzyński, K. Przyboś, Przemysł 1997, Biblioteka Przemyska, t. 32: Polska Południowo-Wschodnia w Epoce Nowożytnej. Źródła Dziejowe, t. 1, cz. 1.
- Ryba R., *Funkcje listu w Historii żałosnej Bartłomieja Paprockiego*, [w:] *Epistolografia w dawnej Rzeczypospolitej*, t. 3: *Stulecia XV-XIX. Perspektywa historyczno-literacka*, red. P. Borek, M. Olma, Kraków 2013, s. 115-131, Biblioteka Tradycji, nr 132.
- Ryba R., *Literatura staropolska wobec zjawiska niewoli tatarsko-tureckiej*. *Studia i szkice*, Katowice 2014, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3154.
- Rybička A., *Paprocký*, [w:] *Slovník naučný*, díl 6, red. F.L. Rieger, Praha 1867, s. 89-93.
- Schnorr von Carolsfeld F., Alschner C., Krause C., *Katalog der Handschriften der Sächsischen Landesbibliothek zu Dresden*, Bd. 1, Dresden 1979.
- Sedláček August, *Úvahy o zrcadle Paprockého*, „Časopis Matice moravské Brno” roč. 31, 1907, s. 18-30.
- Serafin J., *Jan Szczęsny Herburt (1567-1616). Działacz szlachecki, pisarz polityczny, wydawca*, Sanok 2017.
- Siarczyński F., *Obraz wieku panowania Zygmunta III. Króla Polskiego i Szwedzkiego zawierający opis osób żyjących pod jego panowaniem, znamienitych przez swe czyny pokoju i wojny, cnoty lub występki, dzieła pismienne, zasługi użyteczne i celne sztuki, porządkiem abecadła ułożony*, cz. 2, Lwów 1828.
- Siemieńska H., *Itinerarium Jana Zamoyskiego w okresie wojen moskiewskich (1579-1582) na podstawie rachunków i korespondencji opracowane*, „Przegląd Historyczny” 1912, t. 15, nr 1, s. 119-126.
- Skutil J., *Štambuch sléžský Bartoloměje Paprockého z Hlohól*, „Zpravodaj” roč. 5, 1983, s. 47-51.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 7, Warszawa 1886; t. 8, Warszawa, 1887.
- Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. 3, red. M. Plezia, Wrocław 1969-1974.
- Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 1, red. S. Bąk et al., Wrocław 1966; t. 11, red. M.R. Mayenowa, Wrocław 1978; t. 32, red. M.R. Mayenowa, Warszawa 2004.
- Słownik staropolski*, t. 10, z. 61, red. S. Urbańczyk, Wrocław 1988.
- Sobieszczański F.M., *Paprocki (Bartłomiej)*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. 20, wyd. S. Orgelbrand, Warszawa 1865, s. 347-350.
- S. Orgelbranda encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 11, Warszawa 1901.
- Spieralski Z., „*Exorbitancje*” Jana Zamoyskiego. *Z dziejów pamfletu politycznego w Polsce*, „*Odrodzenie i Reformacja w Polsce*” 1960, t. 5, s. 145-172.
- Stary M., *Inkolat*, [w:] *Encyklopedie českých právních dějin*, díl 2, red. K. Schelle, J. Tauchen, Praha 2016, s. 806-812.
- Sterneck-Kahuda T., *Bartoloměj Paprocký z Hlohól a královské město Brno*, Brno 2000, s. 133-148, *Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám výstavbě Brna*, sv. 15.
- Stibor J., *Příspěvek k poznání života a působení Bartoloměje Paprockého. Ke 400. výročí vydání Zrcadla slavného Margrabství Moravského*, „*Vlastivědný věstník moravský*” roč. 45, 1993, seš. 2, s. 165-170.
- Stuchlik-Surowiak B., *Bartosza Paprockiego „Podręcznik do maltretowania żon” jako źródło (nie tylko kobiecych) problemów*, [w:] *Źródło historyczne jako tekst kultury*, red. B. Płonka-Syroka, M. Dąsala, Warszawa 2014, s. 41-60, *Antropologia Wiedzy*, t. 6.

- Stuchlik-Surowiak B., *Obraz małżeństwa w „antyfeministycznych” utworach Bartosza Paprockiego na tle obyczajowych, religijnych oraz literackich zjawisk XVI i pierwszej połowy XVII wieku*, Katowice 2016, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3417.
- Szorc A., Stanisław Hozjusz a reformacja w Elblągu, „*Studia Warmińskie*” 1970, t. 7, s. 35-88.
- Szymanowski W., *Dykcjonarz biograficzny powszechny, czyli Krótkie wspomnienia żywotów ludzi wsławionych cnotą, mądrością, przemysłem, męstwem, wynalazkami, błędami. Od początku świata do najnowszych czasów*, Warszawa 1851.
- Szymański J., *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*, Warszawa 2001.
- Szyska J., *Formowanie i organizacja dóbr monarszych w ziemi lwowskiej od połowy XIV do początku XVI wieku*, Kraków 2016, *Maiestas, Potestas, Communitas*, 5.
- Šimák J.V., *Bohemica v Lipsku*, Praha 1907, *Historický archiv*, č. 29.
- Štěpán J., *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic v letech 1579-1598*, Olomouc 2009.
- Štěpán J., *Uředníci a personal na stolních panstvích olomouckého biskupství v druhé polovině 16 století*, „*Olomoucký archivní sborník*” roč. 3, 2005, s. 56-83.
- Tischer F., *Drobné příspěvky*, „*Časopis Musea Království Českého*” 1905, s. 299-301.
- Tułowicka A., *Słowo i obraz w heraldyce. Herbarze a quasi-herbarze. Wokół konstrukcji genologicznych Bartosza Paprockiego*, Kraków 2011, *Biblioteka Tradycji. Seria Druga*, nr 95.
- Tygielski W., *Listy, ludzie, władza. Patronat Jana Zamoyskiego w świetle korespondencji*, Warszawa 2007.
- [Ujazdowski T.], *Naturalizacja Bartłomieja Paprockiego w Czechach*, „*Pamiętnik Sandomierski*” 1830, posz. 7, s. 383-384.
- Urban W., Ługowski (Szaniawski) Szymon h. Junosza, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 18, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1973, s. 518-519.
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 13, Warszawa 1916.
- Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*. Spisy, oprac. K. Chłapowski et al., Kórnik 1992, *Urzędnicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, t. 10.
- Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XVI-XVIII wieku*. Spisy, oprac. K. Mikulski, W. Stanek, Kórnik 1990, *Urzędnicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, t. 6.
- Urzędnicy województwa ruskiego XIV-XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka)*. Spisy, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987, nr 2492, *Urzędnicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, t. 3: *Ziemie Ruskie*, z. 1.
- Večeřová P., *Diadochos Bartoloměje Paprockého z Hlohol a Paprocké Vůle*, [w:] *Sborník k 80. Narozením Mirjam Bohatcové*, red. A. Baďurová, Praha 1999, s. 347-372.
- Večeřová P., *Každodennost pražských tiskařů v 16. a na počátku 17. století*, [w:] *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, red. R. Krušínský, Brno 2007, s. 83-97.
- Večeřová P., *Šumanská tiskárna 1585-1628*, Praha 2002.
- Walawender A., *Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach ościennych w latach 1450-1586*, t. 1: *Zjawiska meteorologiczne i pomory*, Lwów 1932, *Badania z Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, nr 10.

- Wierzbowski T., *Dve kandydaty na polskij prestol, Vügelma iz Rozenberga i ercgercoga Ferdinanda 1574-1575*, Warszawa 1889 [Wierzbowski T., *Две кандидатуры на польскій престоль Вильгельма из Розенберга и Эрцгерцога Фердинанда 1574-1575*, Warszawa 1889].
- Wierzbowski T., *Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich*, t. 2: 1526-1830, Warszawa 1904.
- Wiśniewski M., *Historia literatury polskiej*, t. 7, Kraków 1845.
- Wiśniewska H., *Renesansowe życie i dzieło Sebastiana Fabiana Klonowica*, Lublin 2006.
- Witusik A.A., *Z raptularza historyka*, Lublin 1982.
- Wolski M., *Inwentarz biblioteki Bartosza Paprockiego. Przyczynek do biografii oraz poznania warsztatu naukowego pisarza*, [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. 2, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2012, s. 1225-1235.
- Wrede M., *Itinerarium króla Stefana Batorego 1576-1586*, Warszawa 2010.
- Wyrwa A.M., *Klasztory cysterskie w Łeknie i Wągrowcu*, Bydgoszcz 2010, *Klasztory Cysterskie Pętli Wielkopolsko-Lubuskiej*, t. 1.
- X.K., *Akta archiwum biskupiego w Frauenburgu*, „Dziennik Warszawski” 1855, nr 170, s. 4.
- Zabłocki S., *Poezja polsko-łacińska wczesnego renesansu. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Problemy literatury staropolskiej. Seria 2*, red. J. Pelc, Wrocław 1973, s. 7-102.
- Żebrowski T., *Kościół sierpecki*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, red. M. Chudzyński, Sierpc 2003, s. 125-144.
- Żebrowski T., *Sierpc w średniowieczu i XVI wieku*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, red. M. Chudzyński, Sierpc 2003, s. 83-123.
- Żebrowski T., *Trzy biogramy*, [w:] Ł. Paprocki, *Łaski cudowne przy kościele sieprskim Wniebowzięcia Pełnej Łaski Bogarodzice Panny w województwie płockim*, Sierpc 2004, s. 20-23.
- Żelewski R., *Jazłowiecki (Monasterski) Jerzy*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 11, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1964-1965, s. 121-123.

Spis ilustracji

1. Podpis Bartłomieja Paprockiego (P. Chmielowski, <i>Historia literatury polskiej od czasów najdawniejszych do końca XIX wieku</i> , t. 1: <i>Od czasów najdawniejszych do wystąpienia Mickiewicza</i> , Lwów 1915, s. 286)	21
2. Portret Stanisława Hozjusza (domena publiczna)	27
3. D. Custos, <i>Mechmed Pasza</i> (J. Schrenck von Notzing, <i>Der allerdurchleuchtigsten und großmächtigen Kayser Königen und Erzherzog Fürsten wie auch Graf [...]</i> , Innsbruck 1603)	43
4. B. Paprocki, <i>Panosza [...]</i> , Kraków 1575 (Biblioteka Kórnicka, Cim. Qu 2175).....	47
5. B. Paprocki, <i>Dziesięcioro przykazanie mężowo</i> , Kraków 1575 (Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, St. Dr. 2159).....	51
6. B. Paprocki, <i>Historia żałosna [...]</i> , Kraków 1575 (ze zbiorów PAN Biblioteki Kórnickiej, Cim. Qu 2406).....	53
7. M. Kober, <i>Portret Stefana Batorego</i> (ze zbiorów Zamku Królewskiego na Wawelu, ZKnW, nr inw. 9369, fot. D. Błażewski).....	54
8. Portret Jana Zamoyskiego, ok. 1600 (Uffizi, Florencja, nr inw. 415/1890).....	57
9. B. Paprocki, <i>Gniazdo cnoty</i> , Kraków 1578 (domena publiczna).....	59
10. B. Paprocki, <i>Wesele bogiń [...]</i> , Kraków 1581 (ze zbiorów PAN Biblioteki Kórnickiej, Cim. Qu 2481)	62
11. B. Paprocki, <i>Triumf satyrów leśnych</i> , Kraków 1582 (Biblioteka Narodowa, SD XVI.Qu.11).....	65
12. B. Paprocki, <i>Herby rycerstwa polskiego</i> , Kraków 1584 (domena publiczna).....	67
13. Medal biskupa ołomunieckiego Stanisława Pawłowskiego (Arcibiskupství Olomoucké, Muzeum umění Olomouc-Archidiocesan Museum Kroměříž, KE 14593, Ph. Nr. AMK 3418-3419, fot. Z. Sodoma).....	73

14. H. Henseiller, <i>Portret arcyksięcia Maksymiliana III Habsburga</i> (Muzeum Narodowe w Warszawie, nr inw. Mob 1772, fot. K. Wilczyński).....	74
15. B. Paprocki, <i>Upominek albo przestroga</i> [...], [Praga] 1587 (domena publiczna)	75
16. B. Paprocki, <i>Pamięć nierządu</i> [...], [Praga] 1588 (ze zbiorów PAN Biblioteki Kórnickiej, Cim. Qu 2868).....	76
17. Zygmunt Nekesz z Landeku na Vsetine. Portret imaginacyjny (B. Paprocký, <i>Zrčadlo slavného Margkrabství moravského</i> [...], Olomouc 1593)..	78
18. Widok Kromieryża, 1593 (B. Paprocký, <i>Zrčadlo slavného Margkrabství moravského</i> [...], Olomouc 1593, k. 390v).....	80
19. Widok Brna, 1593 (B. Paprocký, <i>Zrčadlo slavného Margkrabství moravského</i> [...], Olomouc 1593, k. 386).....	82
20. B. Paprocký, <i>Zrčadlo slavného Margkrabství moravského</i> [...], Olomouc 1593 (domena publiczna).....	83
21. <i>Zamek w Budyně nad Ohří</i> , rys. A. Pucherna, ryt. V.A. Berger, Praha 1803 (Národní Muzeum Praha, nr inw. H2-109559)	86
22. H. von Aachen, <i>Portret Rudolfa II</i> (Kunsthistorisches Museum, Wien, GG 6438).....	87
23. Mandat Rudolfa II dla Bartłomieja Paprockiego, Praga 1594 (NAP, SM P 156/2)	88
24. Portret imaginacyjny opata Pawła Paminondy (B. Paprocký, <i>Nova kratochvíle</i> , cz. 1, Praha 1597, k. Ziiiv, domena publiczna).....	89
25. Podpis opata Pawła Paminondy (NAP, APA C 76/8, k. 67).....	90
26. B. Paprocký, <i>Nova kratochvíle</i> , cz. 1, Praha 1597 (ze zbiorów PAN Biblioteki Kórnickiej, Cim. Qu 2869).....	93
27. Edycja mandatu Rudolfa II dla Bartłomieja Paprockiego, Praga 1598 (B. Paprocký, <i>Diadochos</i> [...], Praha 1602).....	95
28. B. Paprocki, <i>Ogród Krolewsky</i> [...], Praga 1599 (domena publiczna).....	98
29. Rycina z monogramem VS (B. Paprocký, <i>Diadochos</i> [...], Praha 1602, s. 24)	99
30. F. Clouet, <i>Portret Karola III, księcia Lotaryngii i Baru</i> (domena publiczna)	101
31. M. Kober, <i>Portret Zygmunta III Wazy</i> (Kunsthistorisches Museum, Wien, GG 3302).....	103
32. B. Paprocký, <i>Ecclesia</i> [...], Praha 1601 (Strahovská knihovna, Praha, fot. D. Janiš)	105
33. B. Paprocký, <i>Diadochos</i> [...], Praha 1602 (domena publiczna).....	106
34. B. Paprocký, <i>Obora aneb zahrada</i> [...], Praha 1602 (domena publiczna) ...	108
35. B. Paprocký, <i>Štambuch Slézský</i> [...], Brno 1609 (ze zbiorów PAN Biblioteki Kórnickiej, sygn. 338).....	114
36. B. Paprocki, <i>Nauka y przestrogi</i> [...], Kraków 1613 (domena publiczna)	116

37. B. Paprocki, <i>Catalogus</i> [...], Kraków 1613 (domena publiczna).....	118
38. Kościół w Krajkwie, widok obecny (fot. ks. B. Leszkiewicz).....	133
39. Portret imaginacyjny Rosłańca Paprockiego (B. Paprocki, <i>Gniazdo cnoty</i> , Kraków 1578, s. 44).....	138
40. Podpis Rosłańca Paprockiego, 1600 (CDIAUL, Gr. Przem., t. 171, s. 3)....	138
41. Kościół w Płońsku, widok obecny (fot. ks. B. Leszkiewicz).....	138
42. Kościół w Dobromilu, 1935 (ze zbiorów Instytutu Historii Sztuki UJ).....	142
43. Podpis Wojciecha Paprockiego, 1600 (CDIAUL, Gr. Przem., t. 171, s. 3).....	144
44. Podpis Anny z Chwałów Paprockiej, 1630 (CDIAUL, Gr. Przem., t. 177, s. 951).....	147
45. Podpis Wojciecha Święckiego, 1661 (AGAD, GPW, t. 138, k. 41v).....	151
46. Kościół parafialny pw. św. Wita i św. Modesta w Sierpcu (fot. ks. B. Leszkiewicz).....	158
47. Podpis Łukasza Paprockiego, 1655 (AGAD, GPW, t. 137, k. 99).....	160
48. Ł. Paprocki, <i>Łaski cūdowne</i> [...], Warszawa 1652.....	164
49. Podpis Piotra Paprockiego, 1651 (AGAD, GPW, t. 135, k. 93).....	165
50. Herby babek Bartłomieja Paprockiego, macierzystej i ojczystej – Gozdawa i Cholewa (B. Paprocký, <i>Zrčadllo slavného Margkrabství moravského</i> [...], Olomouc 1593 k. 347v).....	172
51. Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja w Jeżewie Kościelnym, widok obecny (domena publiczna).....	174
Tablica genealogiczna	po s. 188

Summary

The figure of Bartłomiej (Bartosz) Paprocki has long been of interest to various researchers, especially literary scholars and, although to a lesser degree, also to historians. The majority of the literary scholars have critically assessed not only his literary output, but also Paprocki as an individual. He was chastised for his ignorance, intellectual impairment, weakness of character, corruption, and sycophancy.

These assessments resulted from his methodological shortcomings, but also from the scholars' focus on his literary achievements only, with little to no regard for the period Paprocki had lived in, and not to mention even basic knowledge about his family and the vicissitudes of his life.

The harsh criticism Paprocki was subjected to was also the result of historical and political factors, because his strongly pro-Habsburg attitude and negative opinion of Chancellor Jan Zamoyski could not have been viewed differently in 19th-century Poland, the age of foreign partitions of the country.

That is also the source of the entirely different approach of Czech literary scholars and historians to his person and his works. He is rightfully regarded by them as one of the most important writers in the late 16th and early 17th century. The publications of Czech scholars also contributed a number of small, but significant additions to Paprocki's biography.

Unfortunately, Polish historiography cannot boast of such achievements, since over the past hundred years only four Polish publications can be found that provide information about Paprocki and his family and are based on sources. Therefore, it can be stated with reasonable certainty that despite the extensive literature about him, Bartłomiej Paprocki remained a truly enigmatic figure, and so were members of his closest family, about whom any detailed information was completely missing.

Thanks to extensive archive research, it was possible to verify many of the incorrect findings regarding Paprocki's life that persisted in the literature on the subject. These facts include the date and place of his birth, stages of his education, his financial status, and finally, the date of his death. It turns out that he was born somewhat earlier than it was assumed by Polish historians. The place of his birth was certainly not Paprocka Wola, which he himself established in *cruda radice* (on a previously uninhabited site) in the forests owned by the Benedictine monastery on Święty Krzyż (a hill in the Świętokrzyskie Mountains), in the then Sandomierz Voivodeship. He also never held the office of the Deputy Cup-bearer of Dobrzyń and was not ennobled in Bohemia. All of these are merely unfounded historiographic constructs.

A similar problem arises when I comes to establishing the writer's death. It has been universally assumed since the first half of the 19th century as it was then arbitrarily introduced in historiography by Eustachy Marylski, who admitted frankly that: "I put down the dates of death of distinguished Poles either completely off-hand or in an approximate manner."

Paprocki, undoubtedly, was not an *ignoramus*, as some attempted to portray him. He had wide erudition in a variety of disciplines, which had been a result of his university studies, and then his individual efforts. He was not "the worst kind of paperman, who would write upon the request of the one who would pay" (J. Czubek), nor was he a man "of no character, of no opinion of his own," who "would spin around like a weathercock whatever the circumstances demanded, [...] a cadger, a toady, a flatterer" (J. Bartoszewicz).

Throughout his life Paprocki consistently represented pro-Catholic and anti-Ottoman views, seeking guarantees of peace and prosperity in an alliance of Poland with the Habsburgs. He believed that the rule of law was the cornerstone of maintaining social order. Similarly to many of his contemporary writers, he lived in relative poverty, and had to rely on the support of the wealthy. In the hope to obtain their patronage, he dedicated his various historical, panegyric or moralist writings to them. However, while doing so, he still exhibited commendable research integrity making sure facts were faithfully rendered.

For the first time in the history of Polish historical literature, Paprocki made use of various handwritten and epigraphic sources to such a great extent. The fact that he quite frequently used only their extracts and

“improved” their language cannot be a ground for criticism as at the time no scientific method or rules for editing sources had been established yet.

An important discovery in research concerning Paprocki as a writer was the finding of his library inventory that he had left in Kraków in 1584/85 when he had to flee the country. It can be an excellent source for separate research on the writer’s methodology, but it can also be an extremely interesting contribution to the history of private book collections of the Renaissance period.

The available source material, although significantly diminished as a result of various historical calamities, made it possible to reconstruct Paprocki’s family tree. For the first time in historiography, it was possible to establish the personal details of his paternal grandparents, paternal uncles, aunts, and their offspring. The details about the financial status of the Paprocki family have not been and will never be discovered due to the paucity of the extant sources. It has also been impossible to explain the family relations and the life stories of individual members of the family. Therefore, it is particularly valuable that, despite these difficulties, it was possible to reconstruct in considerable detail the biography of Paprocki’s wife, Jadwiga née Kossobudzki. Her life has been the central point of interest in more recent literary studies.

Despite the undertaken effort, a number of questions remain unanswered, which might encourage future researchers of Paprocki’s life and achievements to continue their pursuits. The information that would allow to specify the exact date when Paprocki was granted the annual allowance by the emperor Rudolf II to further his interest in Poland has not been found. The circumstances and the result of the writer’s effort to retrieve the money and other belongings from the deposit in Bar are yet to be revealed, too. Furthermore, the unavailability of Chęciny court records makes it impossible to trace the changes in ownership relating to Paprocka Wola, a village established by the writer.

Perhaps when the access is eventually restored to the archives gathered in the collection 966, stored in the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, including the copies of no longer existing town and land records of the former Sandomierz Voivodeship, some light can be shed on this important issue. It also turned out to be impossible to find in the Viennese collections of Haus-, Hof-, und Staatsarchiv the letter written by Paprocki, presumably to the emperor, from which Stanisław Kosowski had extracted the only known signature of the writer in 1915.

Summary

Despite the lack of explanation of those small details, we believe that this work will lead to a better understanding of the figure of Bartłomiej Paprocki, a man who greatly contributed to the Polish and Czech literature of the Renaissance.

Translated by Władysław Chłopicki

Indeks osobowo-geograficzny

- Aachen Hans von 87
Adamowicz Adam 12, 28
Aleksiejenko Michaił 10
Alschner Christian 73
Andrzejkiewicz Jan 166
Anna Habsburżanka, królowa Polski 81
Anna Jagiellonka, królowa Polski 46, 55,
68, 102
Anna z Jaksmanic, zob. Jaksmanice
Arkleb z Vickova, zob. Vickov
Arlamów 119, 149
- Babeccy
Dorota, zob. Paprocka Dorota
Regina 168
Jakub Mrukowicz 156
Jan 156
Marcin 135
Mateusz 167
Stanisław Kracirej 169
Wojciech 153, 167
Babc 35, 63, 135, 140, 143, 149, 172
Babc-Kracirejów 169
Babc-Wiączanki 156
Babin 34
Baczewski Sławomir 70
Baďurová Anežka 77, 107
Balbin Bohuslav 11, 17, 22, 90, 92, 120
Baliński Michał 10, 25, 31, 38, 42, 45, 60,
72, 109, 115
Bandtkie Jerzy Samuel 42, 80, 84, 110, 113,
120, 123
Bar 100-101
Baranowski Wojciech 117
Bartoszewicz Julian 12, 25, 28, 38, 45, 72,
178
Bartoszewicz Kazimierz 34, 123
Barytki (Barejki) 35, 40, 136, 140, 143,
149, 153-154, 168
Barzówna, żona Mikołaja Herburt 107
Bądkowo 157
Bělč 104
Bentkowski Feliks 10, 17, 23, 25, 45, 123
Berger Václav Alois 86
Berka z Dubé Aleš 97, 104
Berka z Dubé Zbyňek 88, 104
Beszowa 63
Białoskórski Paweł 151
Białoskórski Walenty 151
Bibrzycki Kazimierz 66
Biedrzycka Agnieszka 13, 42, 44, 48-50, 52
Biejkowski Jan 148
Bielak Franciszek 21
Bieliński Andrzej 64
Bielski Joachim 41, 61
Biezuń 157
Biliński Antoni 9, 35, 135, 152, 168
Birecka Felicja, zob. Czelatycka Felicja
Birecki Maciej 145
Bledzewo Wielkie 154

- Bledzewski Andrzej zw. Kula 153-155, 170
 Błaszczkowski Kazimierz Marcin 14, 16,
 28, 42, 96, 119-120, 135, 137, 141, 144,
 157, 160, 168
 Błaszczkowski Marcin 168
 Bodzęcin 63
 Bogdan IV, hospodar Mołdawii 41, 44
Bohatcová Mirjam 28
 Bona Sforza, królowa Polski 127
 Boniecki Adam 33, 108, 127, 134, 150,
 174-175
 Borek Piotr 10
 Bořita z Martinic Jaroslav 100
 Borkowo 156
 Borkowska Ewa 10
 Borkowska Małgorzata 116-117, 150
 Borkowski Andrzej 10
 Borzewski Marcin 32
 Borzewski Mateusz 115
 Borzymińska Anna z Godziszewskich,
 żona Idzika 171
 Borzymiński Idzik 171
 Borzymiński Jan 153
 Boskovice 100
 Bośnia 42
 Braniewo 168
Braun David 25
 Brno 19, 81-82, 112-113
 Bromirski Hieronim 141
Brown Józef 161, 165
 Brozany na Ohři 85
 Brudniccy
 Anna, zob. Paprocka Anna
 Gaweł 155
 Maciej 155
 Stanisław 155
 Zygmunt 155
 Brudzewo Jarand Mikołaj z 136
 Brumov 72, 76-77, 79
Bruździński Andrzej 116
 Brzozów 141, 143
 Brzuchański Stanisław 146
 Buchta Jan z Ondrzejkowic 112
 Budyně nad Ohří 85-86
 Budzyński Zdzisław 150
 Bukowski Waldemar 9
 Buńkowski Jan 63, 153-154
 Burta Małgorzata 10
 Busko 63
 Butkowska Dorota, zob. Skopuchow-
 ska Dorota
 Butkowska Małgorzata, zob. Kosso-
 budzka Małgorzata
 Byczyna 76-77
 Bylina Łukasz 173
 Byliński Janusz 47
 Bystřice nad Hostýnem 78

Cerroni Piotr 42, 120, 123
 Charbicki Stefan 32, 116-117
 Châtillon 61
Chlebowski Bronisław 39
Chłapowski Krzysztof 48, 166
Chmiel Adam 28
 Chmielowska Febronia 150
 Chodkiewiczówna Eufrozyna 125
Chodynicky Ignacy 10, 22, 25, 37, 42, 45, 120,
 123, 129
 Chomentowscy
 Anna, zob. Jeżewska Anna
 Elżbieta, zob. Unikowska Elżbieta
 Małgorzata, żona Michała 175
 Grzegorz 175
 Jakub 175
 Mateusz 175
 Michał 173, 175
 Stanisław 30, 175
 Christian III, książę saski 73
Chudzyński Marian 25-26
 Chwałowie
 Anna, zob. Paprocka Anna
 Beata, żona Piotra z Rolowa 148
 Bogumiła 148
 Helena 148
 Ludmiła 148
 Piotrusza 148
 Regina z Mięskich, żona Marcina
 148

- Zofia 148
 Jan, brat Marcina 147
 Jan, syn Marcina 147-149
 Marcin 148
 Mikołaj z Pełnatycz 148
 Piotr z Rołowa 148
 Piotr, syn Marcina 148-149
- Ciechanów 130
 Cieszkowo 124
 Cieszyn 85
 Clouet François 101
 Custos Dominik 43
 Czacki Tadeusz 124-125
 Czajkowski Franciszek Salezy 166
 Czaple Wielkie 145
 Czarnkowski Adam 163
 Czarnobyłski Filon Kmita 64
 Czarnocki Sebastian 146-147
 Czapski Andrzej 40, 139, 153-154
 Czapski Mikołaj 157
 Czechowska Zofia z Modryńskich 149
 Czechowski Paweł 150
 Czechy 56, 60, 72-73, 77, 84-86, 90, 96, 110-111, 121, 178
 Czczotczyzna Felicja 145
 Czelatycy
 Anna 146
 Barbara 146
 Elżbieta 146
 Ewa, zob. Paprocka Ewa
 Felicja z Biereckich 145-146
 Zofia 146
 Piotr, młodszy 146
 Piotr, starszy 145-146
 Stanisław 64, 100, 146, 148
- Czermak Wiktor 55
 Czermińscy
 Anna z Godziszewskich, żona Wawrzyńca 171
 Dorota z Paprockich, żona Pawła 157, 168
 Baltazar 144
 Jan 168, 171
 Paweł 157, 168
- Wawrzyniec 171
 Wojciech 168
- Czermno 168
 Czubek Jan 11, 25, 28, 60, 70-71, 74, 102, 178
 Černá Horá 100
- Dachnowski Jan Karol 14, 42, 96, 160-161, 168
 Dąbrowski Andrzej 150
 Dąsal Mateusz 10
 Dembińska Ludmiła z Dubčanskich 111
 Dembińska Elżbieta (Eliška) z Horeckich 111
 Dembiński Łukasz 81, 111, 112, 113
 Derwich Marek 26, 63, 100, 148
 Dewlet Gerej 52
 Dębica 27
 Długosz Jan 119
 Dłuscy
 Barbara z Tomaszowskich, żona Adama 113
 Dorota z Halcnowskich, żona Krzysztofa 113
 Adam 113
 Arnolf 113
 Krzysztof 113
- Dobromil 119-120, 141-143, 147, 149
 Dobrosielscy
 Agnieszka, zob. Nowakowiczowa Agnieszka
 Dorota 176
 Małgorzata z Dziewanowskich, żona Jakuba Wilka 176
 Andrzej 176
 Jakub Wilk 176
 Marcin 176
 Paweł 176
- Dobrovský Josef 69
 Dobrski Maciej 128
 Drobin 127
 Drozdowo 124-125, 129-130
 Dubas-Urwanowicz Ewa 47-49, 58, 66, 72, 79, 146

- Dubčanska Ludmiła, zob. Dembińska Ludmiła
- Dubiecki Marian 69
- Dudik Beda 112
- Dudithius Andreas 49
- Dumowska Bogumiła 10, 22, 25-26, 29, 31, 35, 96, 115, 121, 123-124, 129, 152
- Dunaj, rzeka 41
- Duńczewski Stanisław Józef 173-176
- Duży Wiesława 171
- Dworaczek Włodzimierz 9, 22, 26, 28, 31, 35, 38, 41, 44-46, 56, 60, 63, 68, 72, 79, 85, 96, 104, 112, 115-116, 119-121, 123, 129, 135
- Dziarsław, herbu Nałęcz tenutariusz Kamieniopola i Podborców 148
- Dzierżanowscy 32, 113
- Dzierżanowski Andrzej 32
- Dzierżanów 113
- Dziewanowska Małgorzata, zob. Dobrosielska Małgorzata
- Dziewanowska Zofia z Jeżewskich, żona N. 174
- Dziewanowski N. 174
- Edmund od Krzyża 61
- Elbląg 26-27
- Elvert Christian de 22, 25, 80, 120
- Ernest Habsburg, arcyksiążę austriacki 46
- Estreicher Karol 22, 99, 119
- Estreicher Stanisław 14
- Fałęcka Anna, zob. Zalewska Anna
- Fałęty 126
- Fejtová Olga 19
- Felsztyn 143
- Firlej Henryk 157
- Frankfurt 13
- Fulbok 171
- Fulnek 78
- Gacki Józef 63, 66, 100, 148
- Gawarecki Wincenty Hipolit 22, 25-26, 31, 35, 38, 45, 85, 110, 121, 129, 167
- Gębarowicz Mieczysław 17, 56, 119
- Giebułtowska N. z Kochcickich, żona Wojciecha 109
- Giebułtowski Wojciech 72, 109-110, 115, 117
- Giełczew 34
- Gliszczyński Michał 47
- Głowiński Stanisław 171
- Gmiterek Henryk 17, 60, 73, 82, 84, 96, 112
- Gniezno 13, 31-32, 61
- Godziszewscy
- Andrzej 171
- Anna zob. Czermińska Anna
- Dorota z Paprockich, żona Andrzeja 13, 171
- Eufrozyna (Fruzyna), zob. Pręcowska Eufrozyna
- Jadwiga zob. Borzymińska Jadwiga
- Małgorzata, zob. Wiadrowska Małgorzata
- Zofia z Paprockich, żona Piotra 12, 24, 137, 142, 150-151, 156, 177
- Zofia, zob. Święcicka Zofia
- Jan 142-143, 149, 151, 177
- Piotr 150-151
- Godziszewy 150-151, 168
- Gojniczek Wacław 79
- Golcowa 141-143
- Golecki Andrzej 144
- Gołyńska Anna z Kossobudzkich, żona Jana 124, 130-131, 133
- Gołyński Jan 124, 128, 130
- Gorajski (Gorayski) Adam 34
- Gorajski (Gorayski) Jan 33-34
- Gorajski (Gorayski) Jerzy 33
- Gorajski (Gorayski) Piotr 33, 97
- Gostomski Anzelm 49
- Gośliccy
- Anna z Jeżewskich, żona Jana Jopowicza 174
- Jan pisarz grodzki płocki 157, 163
- Jan Job 176-177

- Jan Jopowicz 174
 Maciej 176-177
 Wawrzyniec 142
 Goślice Małe 174
 Gozdowo 123
 Górzynski Sławomir 166
 Greffe Bartłomiej 136
 Grembecki Mikołaj 123
 Grocholice 63
 Grodkowski Jan 142
 Grodkowski Paweł 142
 Grodno 61
 Grodziski Stanisław 36
 Gronowski Michał 143
 Grotkowski Jan 177
 Gryzelda Batorówna, księżniczka siedmiogrodzka 64
 Grzębski (Paprocki) Jan 139
 Grzębski (Paprocki) Paweł 139
 Grzędowo 143, 149, 173, 175-177
 Grzybowo 124, 129, 133
 Grzybowski Michał Marian 160
 Grzywa Katarzyna z Wiśniewskich, żona Mikołaja 126
 Grzywa Mikołaj 126
 Gulczewo 39, 139, 153

 Halcnowska Dorota, zob. Dłuska Dorota
 Heidenstein Reinhold 47, 61, 72
 Henseiller Hans 74
 Herbutowie
 Helena z Odnowa, żona Fryderyka 148
 Jadwiga 147
 Erazm 120, 150
 Fryderyk 148
 Jan Feliks 119-120, 147-149
 Mikołaj Dziedziłowski 107, 120
 Mikołaj z Fulsztyna 107, 120
 Stanisław 42, 119, 141, 150
 Hertel Jacek 161
 Hipler Franciszek 27-28
 Horda Mirosław 10

 Horecka Elżbieta (Eliška), zob. Dembińska Elżbieta
 Horecký z Horki Jan 81, 111
 Horsky Paweł Paminonda 89-90
 Hosák Ladislav 17, 91
 Hostomice 85
 Hozjusz Stanisław 26-28, 32, 136
 Hradec Lucyna Otylia z 104
 Hrádek Mikuláš z 82
 Hranice 78
 Humpolecký Jan Jerzy (Jiří) 104

 Iłowski Aleksander 127
 Inflanty 58
 Iwańczak Wojciech 112
 Iwonia, gospodar wołoski 44
 Izowo 149-150

 Jaksmanice Anna z 148
 Jan II Kazimierz, król Polski 166
 Jakub z Pilzna, zob. Pilzno
 Janišova Jana 19
 Janowski Adam 146
 Januszek-Sieradzka Agnieszka 112
 Jarand Mikołaj z Brudzewa, zob. Brudzewo
 Jasiński Walenty 170
 Jassy 44
 Jaworski Romuald 161
 Jazłowiecki Jerzy 44, 48
 Jelitowski Maciej 80-81
 Jeżewo-Dziubłowo, inaczej Kościelne 134, 143, 149, 173-177
 Jeżewscy
 Anna z Chomentowskich, żona Bartłomieja Dziubela młodszego 175
 Anna, zob. Goślicka Anna
 Dorota z Przedborskich, żona Bartłomieja Dziubela starszego 30, 173
 Elżbieta, zob. Paprocka Elżbieta
 Helena, zob. Paprocka Helena

- Jadwiga ze Zdziarskich, żona Bartłomieja Dziubela młodszego 143, 176-177
 Jadwiga, zob. Makomaska Jadwiga
 Zofia, zob. Dziwanowska Zofia
 Bartłomiej Dziubel, ojciec 173
 Bartłomiej Dziubel, syn 134, 136, 143, 149, 151, 173-176
 Jan 173-175
 Jędrzejów 63, 146
 Jireček Josef 11, 17, 22, 24-25, 58, 79-80, 84-86, 91, 94, 104, 109-110, 112, 121
 Jordan Spytek 56
 Jungmann Josef 11, 22, 120
 Jurek Tomasz 9
 Juszyński Michał Hieronim 25, 37, 120, 123, 129

 Kaczorowski Włodzimierz 47
 Kalisz 63, 80
 Kameníček František 84
 Kamieniopol 148
 Kanigowscy
 Elżbieta z Wiśniewskich 126
 Katarzyna, zob. Kossobudzka Katarzyna
 Zofia z Wiśniewskich 126
 Paweł 126
 Piotr, młodszy 127
 Piotr, starszy 127
 Kański Jan 149
 Kapuścińska Anna 10
 Karl z Lichtnštejn zob. Lichtnštejn
 Karol III Wielki, książę Lotaryngii 100
 Karpluk Maria 10
 Kaszuby 170-171
 Kavka Zdenek z Řičan 77-78
 Kazimierska Anna z Kozłowskich 146
 Kempini Szymon 117
 Kijów 179
 Klebowicz Grzegorz 141
 Klin Valentin 84
 Klonowic Szymon 30
 Kloszowo (Kluszewo?) 166

 Kmita Jan Achacy 34
 Kmita Maciej 146
 Kneschke Ernst Heinrich 112
 Kober Marcin 54, 103
 Kobliha Karel 79
 Kobylecka Anna 146
 Kochanowski Jan 34
 Kochcice 113
 Kochcicka N, zob. Giebułtowska N.
 Kochcicki (Rochcicki) Jan 109
 Kociubiński Mieczysław 141
 Koczerska Maria 161
 Koczur-Lejk Klaudia 10-11, 24-25, 28, 37, 73, 92
 Kolár Jaroslav 37
 Komorowska Ewa 10
 Komorowski Łukasz 61
 Konarski Jan 145
 Konradziec Paweł z 170
 Konradziec Wawrzyniec z 170
 Konstantynopol (Stambuł) 41-42, 44-45, 48, 50, 56, 133
 Kopaliński Władysław 30
 Koralka Ludwik 85
 Kornica 128
 Korytkowski Jan Ignacy 27
 Korytowski Stanisław 140
 Koski 154
 Koskowski Jakub 154
 Kossobudy 124
 Kossobudzcy
 Anna, zob. Gołyńska Anna
 Dorota, zob. Wodyńska Dorota
 Jadwiga, zob. Paprocka Jadwiga
 Katarzyna z Kanigowskich 126
 Małgorzata z Butkowskich, żona Mikołaja 124, 127, 129-131
 Jakub 131
 Jan 131
 Mikołaj, brat Pawła 13, 123-125, 129, 132
 Paweł, brat Mikołaja 38, 125, 127-128, 130-132
 Stanisław, syn Pawła 130

- Wojciech, brat Pawła i Mikołaja 128
 Kossowski Stanisław 180
 Kostka Jan 55
 Koszerska Katarzyna z Wiśniewskich 128
 Koszerski Jan 128
 Kościelecki Jan 137
 Kowalewski Jan 177
 Kowalska Halina 49
 Kowalski Waldemar 60
 Kownaty 140
 Kozarów 34
 Kozłowski Felician 22, 25, 56, 72
 Krajewski Mirosław 41
 Krajewski Paweł 177
 Krajkowo (Krajków) 13, 38, 124, 129-133
 Kraków 14, 28-32, 41, 52, 58, 60-61, 64, 66, 68-69, 107, 117, 133, 139, 145, 147, 154, 179
 Krasicki Jan 141
 Krause Christa 73
 Krejčí Karel 11, 14, 17, 23, 25, 31, 34-35, 37-38, 41, 45, 79, 85-86, 92, 104, 109
 Krężoły 146-147
 Kromer Marcin 66
 Kromieryž (Kroměříž) 22, 73, 79-80, 84
 Krušinský Rostislav 97, 202
 Kruszenica 129-130
 Kryski Paweł 127
 Krzanowska Agnieszka 10
 Krzeczowice 149
 Krzeczowski Eustachy 148
 Krzeczowski Gabriel 148
 Krzeczowski Stanisław 148
 Książ 63
 Kujawy 31
 Kupisz Dariusz A. 72
 Kurzątkowski Jan 139
 Kwaśno 165-166
 Lacina Josef 22, 94
 Landek 78-79
 Larysz Jerzy z Naczesławic 112
 Laszczki 126
 Latański Janusz 27-28
 Laureo Vincenzo 48
 Łąd 32, 115, 117
 Lechicki Czesław 96
 Lekowski Stanisław 140
 Lelewel Joachim 10
 Lepszy Kazimierz 49
 Lesiński Bogdan 124
 Leszkiewicz Bartłomiej 19
 Lewicki Andrzej 130
 Lichtnštejn Karl z 100
 Lidzbark Warmiński 27-28
 Linde Samuel Bogumił (Teofil) 10
 Lipa 13, 38, 124, 129-132
 Lipno 35
 Litomyśl 84
 Litwa 60-61
 Lobkovice Krzysztof z 100
 Lomnica Magdalena z 79
 Lotaryngia 100-101
 Lubelszczyzna 34, 113
 Lubieszowskie Jezioro 56
 Lublin 18, 34, 150
 Lucyna Otylia z Hradca, zob. Hradec
 Lutyński Konrad 27
 Lwów 14, 18, 56, 119-120
 Łażniński Jan 102
 Łempicki Jerzy 126, 170, 174-176
 Łubieński Stanisław 157
 Ługowski Stanisław 34-35, 56, 58
 Łukomie 156, 165, 169
 Łuszczyński Bogdan 102
 Łysa Góra 63
 Maciejewska Iwona 10
 Maciejowski Wacław Aleksander 22-23, 60, 72, 109
 Macúrek Josef 17, 73, 79, 84
 Magdalena z Lomnicy, zob. Lomnica
 Makomaska Jadwiga z Jeżewskich 174-175
 Makomaski Jan 174, 176
 Makomaski Maciej 142-143, 176-177

- Makomaski Paweł 143, 177
 Maksymilian Habsburg, arcyksiążę austriacki 72-73, 76
 Maksymilian II Habsburg, cesarz rzymsko-niemiecki 46, 109
 Malec Jerzy 124
 Mały Jakub Josef Dominik 22, 81, 84, 109-110, 116, 121
 Małochowe Siedlisko (Małochy) 35, 39-40, 136, 140, 143, 149, 152-154, 168, 173
 Manaczyn 45-46
 Marczewski Jarosław R. 150
 Mareš Petr 85, 100, 104
 Marylski Eustachy 121, 178
 Mateusz, poddany Jakuba Koskowskiego 154
 Mayenowa Maria Renata 55, 60
 Mazowsze 14, 18, 25, 127, 143
 Mączak Antoni 70
 Mdzewski Andrzej 126-127
 Mdzewski Mikołaj 126-127
 Mecherzyński Karol 25
 Mehmed Pasza (Machmed Basza) 41-42
 Merecz 61, 63
 Metych (Mettich) na Klizynie Balcer 112
 Meziříčský Jan 77
 Mielecki Mikołaj 44, 48-49, 55, 61, 143
 Mierzęcino 165
 Mikulec Jiří 79
 Mikulski Krzysztof 45
 Mikołaj z Szadka, zob. Szadek
 Mikuláš z Hrádku, zob. Hrádek
 Milichtaler Fridrich 82
 Milichtalerova Marianna 82
 Miłobędzino 167
 Miłobędzki Jakub 165
 Miłobędzki Walerian 167
 Minkwiciówna Poliksena 107
 Mława 126-127, 130
 Młodziejowski Jacek 66
 Mnichowski Franciszek 140
 Mnišovský Rafał Soběhrad z Sebuszina 17, 90-91, 104
 Modliszewo 31-32
 Modliszewski Hieronim 31
 Modliszewski Stanisław 13, 31
 Modliszewski Wawrzyniec 27, 32
 Modła 127
 Modřice 111
 Morawy (Margrabstwo Morawskie) 72, 81, 84-85, 110-112
 Morzycki Marcin 144
 Mosbach August 79
 Moskwa 33, 64
 Mostkowy Strumień (Słupianka) 63
 Mroczkowski Jakub 143
 Mšené 85
 Mülner (Mylner, Mülnerg) Jan 94, 96
 Murad III, sułtan osmański 50
 Myszkowski Zygmunt 110
 Nagłowice 145
 Natoński Bronisław 156, 160-162, 165
 Navrátil Bohumil 17, 73
 Nebeský Jiří J.K. 81, 111
 Nekesz (Nekeš) Lukrecja, zob. z Vickova Lukrecja
 Nekesz (Nekeš) Wacław 79
 Nekesz (Nekeš) Zygmunt 78-79, 112-113
 Nicki Marcin 139
 Nieć Grzegorz 60, 84, 96
 Niedarzyn 125
 Niesiecki Kasper 9, 109, 116, 120, 124, 128, 137, 141, 160-161, 166, 168, 174-176
 Niesułowski Kasper 140
 Nieśwież 162
 Niezwojowice 146
 Niszczycka Jadwiga, zob. Życka Jadwiga
 Niszczycki Andrzej 129
 Niszczycki Stanisław 130
 Nowakowicz Grzegorz 176
 Nowakowiczowa z Dobrosielskich Agnieszka 176
 Nowe Miasto Bybło 141, 143
 Obřany 112-113
 Odachowski Andrzej 61

- Oderwolff Jan z Dolnego Stradomia 111-112
 Odolanów 79
 Oleśnica 63
 Olma *Marceli* 10
 Ołomuniec (Olomouc) 19, 81-82, 84
 Opawa (Opava) 19
Opelík Jiří 37
 Opinogóra 124
 Opole 111-112
 Oppersdorff Jerzy 111
Orgelbrand Samuel 22
 Ossolińska Jadwiga z Herburtów 141
 Ostrowicki Jan 40
 Ostrowicki Marcin 40
 Otoczna 124, 129, 133
 Oyrzeńska Dorota, zob. Wiadowska Dorota
- Pacuski Kazimierz* 128-129
 Paczoska Antoni 69
 Paczyna 113
 Palczowski Zygmunt 66, 69-71, 147
Pánek Jaroslav 77
 Paproczy herbu Jastrzębiec:
 Agnieszka z Zasadzkich, 2-o v. Stró-
 żewska, żona Tomasza Głogoła,
 Chrostka 36, 169
 Anna z Brudnickich, żona Piotra
 Głogoła lub Korczaka 155
 Anna z Chwałów, żona Wojciecha
 119-120, 147-149
 Anna z Zakrockich, żona Andrzeja
 Chrostka 170
 Barbara, żona Walentego Głogoła
 152-154, 170
 Dorota z Babeckich, żona Stanisła-
 wa Głogoła 134, 152, 172
 Dorota, ciotka Bartłomieja, zob. Go-
 dziszewska Dorota
 Dorota, córka Walentego, zob. Czer-
 mińska Dorota
 Elżbieta z Jeżewskich, żona Andrze-
 ja Głogoła, Piędzyorka 12, 134-136
- Ewa z Czelatyckich, żona Wojcie-
 cha 12, 145-146
 Helena z Jeżewskich, żona Piotra
 167
 Jadwiga z Kossobudzkich, 1-o v. Wi-
 śniewska, 2-o v. Życka, żona Bar-
 tłomieja 13, 36-40, 123-134, 139,
 179
 Jadwiga z Zawidzkich, żona Andrze-
 ja Chrostka 170
 Małgorzata, żona Stanisława Głogo-
 ła 135, 152, 155, 169, 172
 N., żona N. Błaszковского 157, 168
 Zofia, córka Wojciecha 149-150
 Zofia, siostra Bartłomieja, zob. Go-
 dziszewska Zofia
 Andrzej Chrostek, syn Tomasza
 Głogoła 36, 40, 136, 154-155, 169-
 171
 Andrzej Głogoł, Piędzyorek, ojciec
 Bartłomieja 12, 27, 134-136, 145,
 151, 154-155, 168-169, 172-173
 Bartłomiej (Bartosz), pisarz *passim*
 Jakub Chrostek, syn Andrzeja
 Chrostka 170-171
 Jan, syn Andrzeja 167
 Jan, syn Tomasza Głogoła, Chrostka
 40, 136, 154-155, 169, 171
 Jan, syn Walentego, pleban sierpec-
 ki 14, 157-158, 160-161, 165
 Józef, syn Andrzeja Chrostka 170-
 171
 Łukasz, syn Piotra Głogoła, Korcza-
 ka 155
 Łukasz, syn Walentego, jezuita 9, 14,
 154, 156-158, 160-167
 Maciej, syn Andrzeja Chrostka 170-
 171
 Marcin, syn Andrzeja Chrostka 170-
 171
 Marcin, syn Walentego Głogoła 143,
 149, 152, 154-156, 170
 Marcin, syn Andrzeja Chrostka,
 stryj Bartłomieja 152

- Paweł, syn Andrzeja Chrostka 170
 Piotr Głogoł lub Korczak, syn Stanisława, stryj Bartłomieja 14, 135, 152, 154-156, 168, 170, 172
 Piotr, syn Walentego 157-158, 160, 163, 165-168
 Rosłaniec, syn Andrzeja, brat Bartłomieja 12, 24, 32, 36, 38-41, 64, 119, 133, 137-144, 147, 149, 154-155, 177
 Stanisław, syn Walentego 157, 160, 165
 Stanisław 64
 Stanisław Głogoł, dziadek Bartłomieja 134, 152, 172-173
 Tomasz Głogoł lub Chrostek, syn Stanisława, stryj Bartłomieja 40, 135-136, 152, 154-155, 168-169, 172
 Walenty Głogoł, syn Stanisława, stryj Bartłomieja 135, 152, 155, 168, 172
 Walenty, syn Piotra Głogoła, Korczaka 154-157, 161, 169-170
 Wojciech, brat Bartłomieja 12, 15, 24, 36, 40, 64, 70, 100, 119, 137, 139, 142-150, 154-155, 157, 160-161, 168, 177
 Wojciech, syn Andrzeja Chrostka 170
 Wojciech, syn Walentego Głogoła 143, 149, 152, 154-155, 170
 Paproczy innych herbów:
 Barbara Prus 136
 Dorota Prus 136
 Andrzej Ogon 39
 Andrzej, syn Jana Ogona 152
 Jakub Aleksander, syn Wacława h. Jelita 14
 Jakub Bryskowicz 153
 Jakub, syn Jana Ogona zw. Dub 153
 Jan Bielas 39, 136
 Jan Drewno 36, 137, 152
 Jan Ogon 152
 Jan Ogonek, zw. Dub 153-154
 Jan Prus 136
 Jan, brat Pawła jezuita 168
 Jan, syn Andrzeja Ogona 39
 Maciej Brysk 153
 Maciej Maciąk 155
 Mateusz, syn Macieja Bryska 153
 Paweł, jezuita 14, 168
 Paweł, syn Stefana 167
 Stanisław 100
 Stanisław, syn Jana Ogona 152
 Wacław, ojciec Jakuba Aleksandra, h. Jelita 14
 Wojciech, syn Jana Ogona 152
 Paprocka Wola (Paprocice) 25, 35, 45, 60, 63-64, 66, 74, 100, 147-148, 178-179, 210
 Paprotki-Białasy 137, 153-154, 167-168
 Paprotki-Bryski 26, 136
 Paprotki-Głogoły (Stara Wieś) 26, 35-36, 38, 40-41, 63, 134, 136, 139, 143, 149, 152-155, 166, 168-171
 Paprotki-Kłobuki 36, 39, 152-153, 167
 Paprotki-Ogony 39, 136
 Pauli Żegota 9, 12, 17, 22, 24-25, 31, 35, 37-38, 41-42, 44-45, 56, 60, 68, 72-73, 79, 85, 96, 99, 109-110, 112, 115-116, 119, 121, 129, 137, 144-145
 Paweł z Konradźca, zob. Konradziec
 Pawiński Adolf 35, 64
 Pawlak Wiesław 70
 Pawłowski Stanisław, biskup ołomuński 72-73, 78-81, 84-85, 111
 Pączkowski Wawrzyniec 176
 Pelc Janusz 29
 Pelzel Franz Martin 91, 104
 Pełnatycze 148
 Peřinka František Václav 17, 77, 79-80, 85
 Perzanowski Zbigniew 137
 Petru Eduard 11, 23, 25, 38, 94, 121
 Pękowice 145
 Piasecki Piotr, biskup przemyski 110
 Piastowo 163

- Piekary 66
 Pilica 63
 Pilzno Jakub z 144
 Pińsk 161
 Piotrków Trybunalski 154
 Pisarzowski Jakub 82
 Piskata Magdalena 70
 Platon 66
 Plewczyński Marek 33, 35, 49
 Plezia Marian 31
 Płaza Stanisław 35, 39, 125
 Płaza Tomasz 66
 Płock 18-19, 26, 40, 125, 128, 130-132, 134, 139-140, 165-166
 Płonka, rzeka 39
 Płonka-Syroka Bożena 10
 Płońsk 38-39, 133, 138-140
 Pniewski Feliks 177
 Pniewski Paweł 177
 Podborce 148
 Podkrajewo 126-127
 Podole 35, 49, 52
 Podraza Antoni 49
 Pokluda Zdenek 77, 79
 Pokucie 44
 Polanowski Tomasz 63
 Polívka Miloslav 79
 Pollak Roman 22
 Polska (Korona) 77, 79, 109, 113, 115, 140, 177
 Połock 61, 161, 165
 Porębska Katarzyna 146
 Posada Dobromilska (Huczko) 120, 149-150
 Posada Felsztyńska 120, 150
 Posada Nowomiejska 141
 Poszakowski Jan Antoni 165
 Poświętne 139-140
 Potulicka Zofia 157
 Potulicki Stanisław 157
 Praga 19, 24, 75, 77, 80, 84, 91-92, 104, 107, 110
 Přerov 78
 Přeštický Jan 91
 Pręczkowo 151
 Pręczkowska Eufrozyna z Godziszewskich 142, 151, 177
 Pręczkowski Marcin 151
 Provaznik Adolf 79-80, 84-85, 116
 Próchnicka Małgorzata 148
 Próchniki Piotr 148
 Prusinovice 78
 Prusy 73, 165
 Pruszcz Piotr Hiacynt 120
 Przedborska Dorota, zob. Jeżewska Dorota
 Przedbórz 176-177
 Przemęt 32, 117
 Przemyśl 18, 150
 Przyboś Kazimierz 145, 150
 Przybyliński Ryszard 44-45, 61
 Przybylska Magdalena 10
 Przyszowski Piotr 58
 Pszonka Stanisław 34, 66
 Pucherna Antonin 86
 Pułtusk 157, 161
 Rachocin 169
 Rachocki Paweł 156
 Raciąż 124-125
 Raciąż Paweł z 139
 Racibórz 112
 Raclawice 146
 Radawczyk 34
 Rajgród 112
 Raubo Agnieszka 10
 Rawa Walenty z 14, 28, 30
 Redecz 31
 Rej Mikołaj 34, 145
 Rękawki 129
 Říčany 77
 Rieger František Ladislav 11
 Rochcicki, zob. Kochcicki
 Rokytnice 78
 Romanowski Andrzej 13, 42
 Rostworowski Emanuel 9, 44, 49, 56, 66, 156
 Rościszewski Franciszek 166

- Rościszewski Jan Szurek 156
 Rościszewski Mikołaj 156
 Rožmberk Wilhelm z 48, 77-78
 Rudne 171
 Rudolf II Habsburg, cesarz rzymsko-
 -niemiecki 50, 72, 86, 88, 92, 94-97,
 100, 104, 109, 179
 Ruś 42, 46, 49, 120
 Ruś Czerwona 52, 119
 Ryba Renata 10, 42, 52
 Rybička Antonin 11, 22, 31, 45, 77, 80-81, 91,
 104, 110, 120, 134-135, 161, 167
 Rymut Kazimierz 10
 Rypin 153, 171
 Rzeczpospolita 45, 60, 178
 Rzegnowo 31
 Rzeszotary Stara Wieś 151
 Rżały 153

 Sadłowo 169
 Salkowo 124, 130
 Sandomierz 63
 Sarbiewski Maciej Kazimierz 161
 Sarnowski Michał 10
 Sarnowski Paweł 144
 Satkowski Antoni 130
 Sąsiadowice Sebastian z 144
 Schelle Karel 96
 Schnorr von Carolsfeld Franz 73
 Schuman (Schumann, Šuman) Jan 75,
 77, 91, 97, 104, 107
 Schumanowa, żona Jana 92
 Sebastian z Sąsiadowic, zob. Sąsiado-
 wice
 Sebuszin 91, 96, 104
 Sedláček August 78
 Sedlčanský Daniel 91, 97, 99
 Selim II, sułtan osmański 50
 Sędziwój Michał 85, 97
 Sęp Szarzyński Mikołaj 34
 Siarczyński Franciszek 9, 22, 31, 37, 45, 120,
 165
 Sicz 58
 Sieciechowice 63

 Siemieńska Halina 61
 Siemieński Józef 56
 Sieniawa 52
 Sieprska Elżbieta, żona Mikołaja Jaran-
 da z Brudzewa 136
 Sieprski z Gulczewa Andrzej 39, 139
 Sierakowski Jan 135
 Sierakowski Stanisław 135
 Sierpc 26, 35, 124, 134, 153-154, 157-158,
 160, 163-164
 Sinapius Johann 111-112
 Skopuchowska Dorota z Butkowskich
 124
 Skopuchowski Andrzej 124
 Skorucianka Katarzyna 149
 Skoruta Kasper 141
 Skoruta Marcin 141, 149
 Skoruta Zbożny 141
 Skrwa, rzeka 156, 165-167, 169
 Skutil Jan 23
 Skwarski Stanisław 140
 Skwary 140
 Slavata Wilhelm z Chlumova i Košum-
 berka 104
 Słonowice 145
 Smoleńsk 107
 Smółucha Janusz 112
 Sobiekurski Krzysztof 112
 Sobieszczański Franciszek Maksymilian
 22, 25, 31, 42, 45, 56, 60, 85, 96, 115,
 121, 161
 Sobotkova Marie 17, 82, 84
 Sokolovići 42
 Sokół 61
 Solcza 146
 Spieralski Zdzisław 70-71
 Stambuł, zob. Konstantynopol
 Stanek Wojciech 45
 Stara Wieś, zob. Paprotki-Głogoły
 Stara Wola 26, 153, 167
 Starnawski Jerzy 21
 Starowolski Szymon 13-14, 17, 21, 25, 28,
 30-31, 36-37, 41-42, 96, 119-120, 123
 Stary Konstantynów 45

- Stary Marek* 96
Stasiewicz Krystyna 10
Stefan Batory, król Polski 15, 46, 48, 50, 55, 58, 61, 68, 70, 73, 109
Sterneck-Kahuda Tomáš 80, 121
Stibor Jan 18, 80
Stix Marcin 99, 107
Stopnica 60
Stróżewski Tomasz, ojciec 36, 40, 169
Stróżewski Tomasz, syn 40
Strugały 129
Strzałkowski Jakub 61
Strzeszkowie 34
Stuchlik-Surowiak Beata 10-11, 23, 25-26, 28, 35, 38, 44-45, 121, 129
Studzieniec 27
Styrski Jan 82
Sucheni-Grabowska Anna 139
Sulimierski Filip 39
Suliński Maciej 169
Suliński Mateusz 165
Szacherska Stella Maria 139
Szadek Mikołaj z 30
Szczawińska Zofia 153
Szczawiński Jakub 163
Szczepkowski Andrzej 151
Szczepkowski Marcin 151
Szczucki Lech 49
Szczutowo 26, 153
Szeliga Wacław 111
Szepessy Tiburtius 49
Szorc Alojzy 26
Szreńsk 127-128
Szreński Feliks 125, 127
Sztumska Wieś 160, 165
Szwecja 166
Szymanowski Wojciech 22, 25, 38, 45, 85, 110, 121
Szyszka Janusz 148

Šembera Jan z Čarne Hory 100
Štěpán Jan 80-82, 111
Šternberk Adam 100
Šternberk Stefan 100

Śląsk 76, 109-112, 121
Święciczcy
Elżbieta 151
Jadwiga 151
Justyna 151
Zofia z Godziszewskich 142, 151, 177
Jakub 151
Jan 151
Piotr 151
Wojciech 143, 149, 151, 177
Święty Krzyż 26, 35, 63, 178
Świniary 129-130

Taranowski Andrzej 41-42, 44, 46, 48, 50, 52, 56, 133
Tauchen Jaromír 96
Tazbir Janusz 13
Tczew 56
Tęczyński Andrzej 60, 68
Tischer František 17, 89, 91, 97
Tomaszowska Barbara, zob. *Dłuska*
Trčková Johanka z *Lipy* 77-78
Trepka Stanisław 145
Trębiński Bartłomiej 139
Trzcianka 124, 129-130
Trzeciecki Andrzej 34
Tułowiecka Agnieszka 10, 22, 26, 29-30, 44-45, 96, 121
Turcja (Tureczyzna) 41-42, 44, 48-49
Turowski Kazimierz Józef 9
Tygielski Wojciech 56, 102
Tyniec 143-144

Uchański Jakub 46
Uhrowiecki Mikołaj 71
Ujazdowski Tomasz 96-97
Ulanowski Bolesław 124
Ulewicz Tadeusz 18
Ungar Rafael 22, 25, 115, 120-121
Unieszki 127
Unikowska Elżbieta z *Chomentowskich* 175
Unikowski Feliks 175
Urban Wincenty 56

- Urbańczyk Stanisław 64
 Uruski Seweryn 9, 14, 22, 26, 45, 157, 160, 168
 Uruszczak Wacław 36, 124
 Večeřová Petra 22, 75, 77, 91, 97, 99, 107, 110, 121
 Vsetin 78
 Vickov Arkleb z 79, 81, 112
 Vickov Lukrecja z Nekešov (Nekszów)
 Vodička Jan Buryan 81-82, 84, 90
 Vyškov 111
 Waganicki Stanisław 166
 Walawender Antoni 28, 32-33, 41
 Walenty z Rawy, zob. Rawa
 Walewski Władysław 39
 Wałcz 168
 Warszawa 14, 18, 41-42, 61, 163
 Waśniów 63
 Wąchock 32, 116
 Wągrowiec 32, 61
 Wągry 128
 Wessel Anna, wdowa po Mikołaju 130
 Wessel Anna z Kossobudzkich, żona Baltazara 124, 133
 Wessel Baltazar, syn Mikołaja 124, 133
 Wessel Mikołaj 124, 130
 Wiadrowscy
 Dorota z Oyrzeńskich, żona Adama 151
 Małgorzata z Godziszewskich 142, 151, 156, 177
 Adam 151
 Andrzej 156, 163-164
 Bernard 151
 Mikołaj 168
 Stanisław, syn Adama 143, 149, 151, 177
 Wojciech 151
 Wiedeń 19
 Wielicki Erazm 168
 Wielkie Łuki 61
 Wielkopolska 31
 Wierzbicki Leszek A. 72
 Wierzbowski Teodor 17, 49, 60, 77, 126
 Wierzchowiska 33
 Wilno 14, 61, 161-162
 Windakiewicz Stanisław 34
 Wirzbięta Maciej 50
 Wisła, rzeka 124
 Wiszniewski Michał 10, 22, 25, 37, 45, 72, 80, 85, 109-110, 115, 129
 Wiśniewo 126-129
 Wiśniewscy
 Barbara, córka Mikołaja 128
 Dorota z Fałęckich, żona Ratołda 126
 Elżbieta, zob. Kanigowska Elżbieta
 Jadwiga z Kossobudzkich, zob. Paprocka Jadwiga
 Katarzyna, córka Mikołaja, zob. Koszerska Katarzyna
 Katarzyna, zob. Grzywa Katarzyna
 Urszula, córka Mikołaja 128
 Zofia, córka Mikołaja 128
 Zofia, zob. Kanigowska Zofia
 Jakub, zw. Owiesek 13, 16, 126-128
 Jan 126
 Mikołaj 126, 128
 Ratołd 126
 Wiśniewska Halina 30
 Wiśniowiecki Aleksander 149
 Witte Henning 21-22, 25
 Włochy 41, 133
 Włocławek 26
 Włodkowa Katarzyna ze Stadnickich 66
 Wodyńska Dorota z Kossobudzkich, żona Jana 124, 129, 131
 Wodyński Jan 37-38, 124, 132
 Wodyński Mikołaj 124, 129-130
 Wojciechowska Beata 60
 Wola pod Warszawą 166
 Wolski Marian 9, 18, 26, 35, 63-64, 66, 69-70, 147
 Wołoszczyzna (Wołochy) 41, 44
 Wołyń 149

- Woźniak Maria 146
 Wrański Mikołaj 112
 Wrede Marek 63
 Wrzeszcz Stanisław 42
 Wyrwa Andrzej Marek 32, 61
 Wysoczański Włodzimierz 10
 Wyszyny 126

 Zabłocki Stefan 29
 Zajíc Jan Zbyňek z Hazmburka 85, 92, 104, 107, 109
 Zakrocka Anna, zob. Paprocka Anna
 Zakrzewski Wincenty 27-28
 Zalewska (Fałęcka) Anna, zob. żona Zawisza Anna
 Zalewska Katarzyna 126
 Zalewski Michał 126
 Zamoyski Jan 34, 46, 56-57, 60-61, 64, 66, 68, 70-71, 74, 102, 177
 Zasadzka (Zasacka) Agnieszka zob. Paprocka Agnieszka
 Zasadzki (Zasacki) Grzegorz 169
 Zathay Jerzy 14
 Zawidz Wielki (Kościelny) 170
 Zawidzka Jadwiga, zob. Paprocka Jadwiga
 Zawidzki Kasper 170
 Zawidzki Paweł 170
 Zawidzki Stanisław Bierka 170
 Zawisza z Zalewskich Anna 126
 Zawisza Zygmunt 126
 Zborowscy
 Andrzej 48, 79, 145
 Jan 56, 79
 Krzysztof 49, 69, 72, 77-79
 Marcin 145
 Mikołaj 145
 Piotr 48, 68
 Samuel 58, 66, 68, 70
 Zborów 63
 Zdanek Maciej 30
 Zdounek 78

 Zdunowo (Zdunówko) 124
 Zdziarscy
 Jadwiga, zob. Jeżewska Jadwiga
 Adam 177
 Andrzej 177
 Jakub 176
 Kasper 176-177
 Stanisław 177
 Stefan 176-177
 Wawrzyniec 177
 Wojciech 177
 Zdziary 177
 Zembok 125
 Zieliński Krzysztof z Szebuszyna 94, 96
 Ziemia Święta 42
 Zwierzchowski Franciszek 160, 165
 Zygmunt I Stary, król Polski 23
 Zygmunt II August, król Polski 33, 42
 Zygmunt III Waza, król Polski 81
 Zyklnicki Jan 92, 94

 Żebrowski Tadeusz 9, 18, 24, 124, 137, 140-141, 152, 156, 158, 161
 Żelewski Roman 44
 Żernicki Andrzej 170
 Żórawnicka Zofia 107
 Żuchowski Krzysztof 69
 Żukowo 176
 Życko 129
 Życcy
 Jadwiga z Niszczyckich, żona Piotra 129
 Andrzej, mąż Jadwigi Kossobudskiej 13, 36, 128-132
 Andrzej, podczaszy gostyniński 129
 Feliks 129
 Jan 129
 Piotr 129
 Stanisław 129
 Zygmunt 129
 Żydowski Sebastian 28, 32

Historia – Hereditas – Ecclesia

1. Krzysztof Stopka, Jakub Osiecki, Konrad Siekierski, *Ormianie katolicy w Armenii i Gruzji. Historia, pamięć, tożsamość*, 2019.
2. Sławomir Dryja, Stanisław Sławiński, *Mała encyklopedia piwowarska Krakowa i Kazimierza w wieku XVI i pierwszej połowie wieku XVII. Studia z dziejów piwowarstwa Krakowa i Kazimierza z uwzględnieniem problematyki Kleparza i przedmieść*, 2019.
3. Sławomir Dryja, *Słownik biograficzny słodowników, piwowarów i karczmarzy krakowskich 1501-1655*, 2019.
4. Sławomir Dryja, Jakub Szczerba, *Szkice z dziejów wojnickiego piwowarstwa. Browar Wojnicz 1867-1915*, 2019.
5. Grzegorz Chajko, *Kościół rzymskokatolicki w Bełzie. 1867-1939*, 2019.
6. Jacek Urban, *Święty Jan Paweł II jako biskup krakowski*, 2020.
7. Marlena Hajduk, *Dzieje Pałacu Biskupiego w Krakowie w latach 1815-1894*, 2020.
8. Tomasz Graff, *Najstarsze bractwo różańcowe w Wadowicach. 1616-1822*, 2020.
9. Marcin Grala, *Biskupi i władcy świeccy Rusi w orbicie politycznych wpływów Moskwy doby metropolity Cypriana*, 2020.
10. Dariusz Tabor, *Beatus vir. Chrystologiczny Psalterz trzebnicki w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu (IF 440) wobec egzegezy biblijnej i duchowości cysterskiej XIII stulecia*, 2020.
11. Sławomir Dryja, *Browary województwa rzeszowskiego w latach 1944-1951*, 2020.
12. Piotr Ł. Grotowski, *Freski fundacji Władysława II Jagiełły w kolegiacie wiślickiej*, 2021.
13. Adelajda Sielepin, Andrzej Bruździński, *Duchowe korzenie błogosławionego Michała Giedroycia. Zakon Kanoników Regularnych od Pokuty*, 2021.
14. Edyta Pluta-Saladra, *Konwenty żeńskie w średniowiecznym województwie krakowskim. Studium prozopograficzne (2 połowa XII – 2 połowa XVI wieku)*, 2021.
15. Albert Konrad Sendor, *Adam Józef Potocki (1822-1872)*, 2021.
16. Sławomir Marchel, *Honor meus. Kardynała Puzyny wizja Kościoła, państwa i narodu*, 2021.
17. Maciej J. Kowalski, *Realizacja charyzmatu trynitarskiego w Polsce*, 2022.
18. *Matka Katarzyna z Kłobucka (1552-1620). Współzałożycielka zgromadzenia sióstr augustianek w Polsce*, red. Krystyna Abramczuk OSA, Dorota Kowalewska OSA, 2022.
19. Abp Bolesław Twardowski, *Listy pasterskie z lat 1923-1939*, oprac. Grzegorz Chajko, 2022.
20. Dorota Żywczak, *Biskup krakowski Jan Grotowic (ok. 1280-1347)*, 2022.
21. *Leksykon syndonologiczny. Polska perspektywa i wkład*, red. Tomasz Graff, Krzysztof Pilarczyk, Zbigniew Treppa, 2023.

Niniejsza książka jest pierwszą opartą na materiale źródłowym biografią Bartłomieja (Bartosza) Paprockiego (ok. 1539 – 1614), pierwszego polskiego i czeskiego genealoga, autora wielu publikacji o tematyce historycznej, politycznej, moralizatorskiej i religijnej. W wyniku rozległej kwerendy udało się ustalić wiele nieznanych dotąd szczegółów z życia Pisarza, doprecyzować daty jego życia, poczynić spostrzeżenia na temat jego wykształcenia, warsztatu naukowego i metody pracy. Odtworzono też krąg jego najbliższych krewnych, ich stan majątkowy i koleje życia. W ten sposób możliwa stała się weryfikacja ustaleń dotychczasowego piśmiennictwa, głównie z obszaru literaturoznawstwa, pełnych nieścisłości, a nawet informacji całkowicie zmyślonych. Przykład biografii Bartłomieja Paprockiego pokazuje, jak bardzo potrzebne są badania historyczne nad życiorysami twórców epoki staropolskiej.

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie

<https://akademicka.pl>

